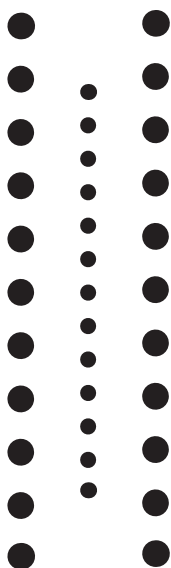

गाउँपालिका/नगरपालिकाको वस्तुगत
विवरण, कास्की
(Rural Municipality/Municipality's
Profile of Kaski)

प्रकाशक

तथ्याङ्क कार्यालय, कास्की

२०७४

प्रकाशक : तथ्यांक कार्यालय, पोखरा, कास्की

फोन नं. ०६१-४६५३१३

फ्याक्स नं. ०६१-४६५३१३

Email: sokaski313@gamil.com

Web site: www.cbs.gov.np

प्रकाशन वर्ष : २०७४ आषाढ

प्रकाशन : २५० प्रति

सर्वाधिकार : तथ्यांक कार्यालय, कास्की, पोखरा

मुद्रक :

न्यू सृजना ध्यापाखाना

पोखरा लेखनाथ-८, जाल्पारोड

फोन नं.: ०६१-५२३३२५

नेपाल सरकार
राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय
केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

राष्ट्रिय योजना आयोगको
केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग
२०१५

फोन नं. : ९७७-१-४२४५९४६

९७७-१-४२४५९४७

९७७-१-४२४५९४८

९७७-१-४२२९४०६

फ्याक्स : ९७७-१-४२२७७२०

प.सं.: २०७३/७४

रामशाह पथ

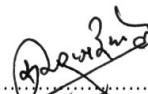
थापाथली, काठमाण्डौ

च.नं.:

मन्तव्य

स्थानीय नीति निर्माता, योजनाकार, अनुसन्धानकर्ता, अध्येता र सञ्चारकर्मीहरूका लागि खण्डीकृत तथ्याङ्कको माग दिनानुदिन बढ्दै गईरहेको अनुभव हामीले गरेका छौं । खण्डीकृत तथ्याङ्कको यस्तो मागलाई राष्ट्रिय जनगणना, कृषिगणना र नमुना सर्वेक्षणमा आधारित विभिन्न सर्वेक्षणहरूले मात्र परिपूर्ति गर्न नसक्ने सन्दर्भमा गणना तथा सर्वेक्षणहरूबाट प्राप्त स्थानीय तहका तथ्याङ्क र स्थानीयस्तरका विभिन्न निकायहरूमा व्यवस्थापन गरिएका अभिलेखहरूमा छरिएर रहेका उपयोगी आँकडाहरूलाई तथ्याङ्क कार्यालयहरूले विगतका वर्षहरूमा पनि जिल्ला तहका वस्तुगत विवरणहरू तयार गरेका र तिनको अधिकतम माग तथा प्रयोग भएको अनुभव हामीले गरेका छौं । यसै सन्दर्भमा, देशको परिवर्तित स्थानीय तह अनुसारको तथ्याङ्क एकत्रित गरी आम प्रयोगकर्ताहरूको उपयोगको लागि उपलब्ध गराउने प्रयासस्वरूप केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग अन्तर्गतका तथ्याङ्क कार्यालयहरूले चालू आर्थिक वर्षमा गाउँपालिका/नगरपालिका प्रोफाइल तयार गरेका हुन् । यसको तयारीबाट स्थानीय तहको तथ्याङ्क भण्डार समृद्ध हुनुका साथै प्रयोगकर्ताहरूको माग निकै हदसम्म सम्बोधन भई योजनाविद्, अनुसन्धानकर्ता, विद्यार्थी, तथा सरोकारवाला हरूको निम्ति निकै सहयोगी हुने विश्वास मैले लिएको छु ।

स्थानीय तहहरूका वडास्तरसम्मका तथ्याङ्कहरू संग्रहित यस्तो महत्वपूर्ण गाउँपालिका/नगरपालिका प्रोफाइल तयार गरी प्रकाशनमा ल्याउन लागेकोमा म यस कार्यको प्रशंसा गर्दछु र यसको तयारीमा संलग्न सम्पूर्ण कर्मचारी वर्गमा धन्यवाद दिन चाहन्छु । आगामी वर्षमा तथ्याङ्क कार्यालयहरूले यस प्रकाशनको अद्यावधिक नवीन संस्करणलाई पनि प्राथमिकता दिनेछन् भन्ने विश्वास मैले लिएको छु ।

सुमनराज अर्याल
(महानिर्देशक)

पत्र संख्या : प्रशा./२०७३/०७४
चलानी नं. :
प्राप्त पत्र संख्या र मिति :

नेपाल सरकार
गृह मन्त्रालय

जिल्ला प्रशासन कार्यालय

फोन नं. ०६१-४६२४७६
०६१-४६३०७६
फ्याक्स नं. ०६१-४६९९६२
Email: daokaski@gmail.com
www.moha.gov.np/kaski

शुभकामना

तथ्याङ्क कार्यालय, कास्कीले जिल्लाको जनसांख्यिक, सामाजिक, आर्थिक, भौतिक पूर्वाधार आदिको बारेमा समष्टिगत तथ्याङ्क चित्रण गरी “कास्की जिल्लाका स्थानीय तहहरूको वस्तुगत विवरण, २०७४” प्रकाशन गर्न लागेकोमा खुशी लागेको छ।

यसमा केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग तथा तथ्याङ्क कार्यालय, कास्कीबाट प्रकाशन भएका विभिन्न गणना र सर्वेक्षणका तथ्याङ्क र सूचनाका अतिरिक्त जिल्ला तथा स्थानीय तहका कार्यालय तथा संघ/संस्थाहरूका सूचना तथा तथ्याङ्कमा आधारित विवरण रहेकोले सबै सरोकारवाला निकाय र व्यक्तिहरूलाई उपयोगी सामाग्री बन्ने आशा लिएको छु। स्थानीय निकायहरूको पुनर्संरचना पछिको यो प्रकाशनले कास्की जिल्लाका विभिन्न गाउँपालिका र पोखरा लेखनाथ महानगरपालिकालाई स्थानीय वस्तुस्थिति पहिचान गरी श्रोत साधन परिचालन गर्न, क्षेत्रगत रूपमा योजना तर्जुमा गर्न, प्राथमिकता निर्धारण गर्न र अध्ययन अनुसन्धान गरी भावी कार्यक्रमहरूको प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्नमा सहयोग पुऱ्याउने अपेक्षा गरेको छु।

स्थानीय तहहरूको कार्यान्वयनसँगै सबै क्षेत्रमा सूचना र तथ्याङ्कको महत्त्व बढी रहेको अवस्थामा विभिन्न क्षेत्रमा छरिएर रहेका तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूलाई एकीकृत गरी तयार गरिएको यो प्रकाशनको सफलता एवम् निरन्तरताको लागि हार्दिक शुभकामना सहित तयार गर्ने तथ्याङ्क कार्यालय, कास्कीका सम्पूर्ण कर्मचारीहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु।

मिति: २०७४।३।१६

२०७४ (३।१६)
(तारानाथ अधिकारी)
प्रमुख जिल्ला अधिकारी
प्रमुख जिल्ला अधिकारी

दुई शब्द

कुनै पनि देश तथा स्थान विशेषको विकास निर्माणको आधार तय सम्बन्धित क्षेत्रको तथ्यगत आँकडाबाट शुरू हुने गर्दछ । संकलित तथ्यगत आँकडालाई विभिन्न चरणमा प्रशोधन गरे पछि मात्र विषयगत तथ्याङ्क उत्पादन हुने गर्दछ । उत्पादित विषयगत तथ्याङ्ककै आधारमा राष्ट्र तथा स्थानीय तहको आवधिक एवं वार्षिक योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र मूल्याङ्कन गरी विकास प्रक्रियामा आवश्यकता अनुसारको परिवर्तन एवं सुधार गर्न सकिन्छ ।

राष्ट्रको सबै तहमा खण्डित तथ्यांकको माग बृद्धि हुदै गएको सन्दर्भमा संघीय नेपालको परिवर्तित अवस्थामा स्थानीय स्तरमा समेत खण्डित तथ्याङ्कको माग बढेको पाइन्छ । सरकारी क्षेत्रको आधिकारिक निकायको रूपमा रहेको केन्द्रीय तथ्यांक विभागबाट संचालन हुने राष्ट्रिय स्तरका गणना जस्तै : जनगणना, कृषिगणना, औद्योगिक गणना आदिका साथै राष्ट्रिय स्तरका नमुना सर्वेक्षणहरूले स्थानीय तहको आवश्यकता परिपूर्ति गर्न नसक्ने अवस्था रहेको छ । विगतमा यस कार्यालयबाट स्थानीय स्तरमा विभिन्न कार्यालय र संघसंस्थामा रहेका सूचना तथा अभिलेखहरूबाट संकलित तथ्यांकहरूलाई एकिकृत गरी जिल्ला वस्तुगत विवरण र ब्रोसरहरू प्रकाशित गरिएकोमा अधिकतम माग भई प्रयोगमा आएको पाएका छौ । परिवर्तित सन्दर्भमा, कास्की जिल्लामा रहेका स्थानीय तहहरूबाट खण्डित तथ्याङ्कको माग भई रहेको र बैज्ञानिक योजना तर्जुमा तथा नीति निर्माणमा तथ्याङ्कको महत्व बृद्धि हुदै जाने अवस्था रहेकोले स्थानीय निकायहरूको पुनर्संरचना पछि यसलाई प्राथमिकतामा राखी यो वस्तुगत विवरण प्रकाशन गर्ने जमर्को गरिएको छ ।

यस कार्यलाई शुरूवात गर्न केन्द्रीय तथ्यांक विभागका महा-निर्देशक श्री सुमनराज अर्याल ज्यू, उप-महानिर्देशक ज्यूहरू र समन्वय तथा स्तर निर्धारण शाखाका निर्देशक श्री धर्मरत्न बज्राचार्य ज्यू र त्यस शाखाका तथ्यांक अधिकृतहरू लगायत सम्पूर्ण कर्मचारीहरूले दिनुभएको दिशानिर्देश, हौसला तथा उत्प्रेरणा प्रति आभारी छु । तयारीको क्रममा कास्की जिल्लाका प्रमुख जिल्ला अधिकारी श्री तारानाथ अधिकारी ज्यू र विभिन्न कार्यालय तथा संघसंस्थाका प्रमुख तथा तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु हुने सम्पूर्ण महानुभावहरू प्रति कृतज्ञ छु । त्यसैगरी यस कार्यालयमा कार्यरत रहनु भएका तथ्याङ्क अधिकृत श्री टुक प्रसाद पोखरेल, लेखापाल श्री लक्ष्मण अधिकारी, गणक द्वयः श्री सूर्य प्रसाद आचार्य र बसन्त कुमार पराजुली, खरिदार त्रयः श्री गोविन्दराज पौडेल, श्री शिवराज बराल र श्री सावित्रा पौडेल र कार्यालय सहयोगी द्वयः श्री कृष्ण प्रसाद चालीसे एवं श्री गोविन्द प्रसाद जैसीले जिल्लामा छरिएर रहेका तथ्याङ्क संकलन गर्न महत्वपूर्ण भूमिका निभाउनु भएकोले उहाँहरू प्रति विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा, कास्की जिल्लाका स्थानीय तहहरूको निर्वाचन भई विकास निर्माणको शुरूवाती अवस्था रहेकोले तथ्याङ्क कार्यालय कास्कीले प्रकाशन गरेको कास्की जिल्लाको गाँउपालिका/नगरपालिका वस्तुगत विवरण, २०७४ ले स्थानीय तहको क्षमता अभिवृद्धिमा र तथ्याङ्क भण्डारमा सहयोग पुऱ्याउनुको साथै तथ्याङ्क प्रयोगकर्ताहरूको माग सम्बोधन भई राजनैतिक नेतृत्व, योजनाविद्ध, अनुसन्धानकर्ता, विकासकर्ता, शिक्षक, विद्यार्थी तथा सबै सरोकारवालाहरूलाई सहयोगी सामाग्रीको रूपमा रहने छ भन्ने मैले विश्वास लिएको छु । यस प्रकाशनमा धेरै क्षेत्रको तथ्याङ्क तथा सूचनाहरू समेट्ने प्रयास गर्दा गर्दै पनि तोकिएको समय सीमा भित्र तथ्याङ्क उपलब्ध हुन नसक्दा महत्वपूर्ण तथ्याङ्क तथा सूचना छुट हुन सक्ने र समावेश भएका तथ्याङ्कहरूमा पनि कमी कमजोरी हुन सक्दछन् । यसलाई समय सापक्ष गराउदै देखिएका समस्याहरूलाई सुधार गर्दै लैजानु हामी सबैको कर्तव्य हो भन्ने आशा राख्दै सबै पक्षको सकारात्मक सल्लाह एवं सुझाव प्राप्त भए आगामी प्रकाशनहरूमा परिस्कृत गर्दै निरन्तरता दिन सकिनेमा सरोकारवाला सबैसंग निवेदन गर्दछु ।

जगुलाल बस्याल

निर्देशक

तथ्याङ्क कार्यालय, कास्की

मिति: २०७४ आषाढ

विषयसूची

विषय	पेज नं.
वस्तुगत विवरण परिचय	१
१. पृष्ठभूमि	१
२. उद्देश्य	१
३. तयारी विधि	२
४. तयारी सीमा	२
खण्ड १ : जिल्ला परिचय	४
१.१ परिचय	४
१.२ जग्गा तथा जमिन	६
१.३ जलभण्डार	९
१.४ हावापानी	९
१.५ राजनीतिक/प्रशासनिक विभाजन	१२
खण्ड २ : सामाजिक पूर्वाधार विकास	१३
२.१ जनसंख्या	१३
२.२ शैक्षिक अवस्था	२५
२.३ स्वास्थ्य सेवा	३०
२.४ गैरसरकारी संघसंस्था	३५
२.५ महिला तथा बालबालिकाको स्थिति	३५
२.६ सामाजिक सुरक्षा	३८
खण्ड ३ : भौतिक पूर्वाधार विकास	४०
३.१ बस्ती विकासको स्वरूप र आवास सुविधा	४०
१. शहरी बस्तीहरूको स्वरूप	४०
२. ग्रामीण बस्तीहरूको स्वरूप	४०
३.२ : यातायात सुविधा	४२
३.३ सिंचाई सुविधा	४५
३.४ खानेपानी तथा सौचालय सुविधा	४६
३.५ विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जा	४७
३.६ सूचना तथा सञ्चार	४८
खण्ड ४ : आर्थिक पूर्वाधार विकास	५३
४.१ श्रमशक्ति र रोजगार	५३
४.२ कृषि	५६
४.३ व्यापार तथा बाणिज्य	६६
४.४ उद्योग	६६
१० जना वा सो भन्दा बढी कामदार भएका उद्योग प्रतिष्ठान	६८
४.५ सहकारी	६९
४.६ बैकिङ सेवा	७०
खण्ड ५ : पर्यटन विकास	७१

जिल्लाका प्रमुख पर्यटकीय स्थलहरू	७१
खण्ड ६ : बन तथा भू-संरक्षण	७६
६.१ बन	७६
६.२ भू-संरक्षण	७८
खण्ड ७ : सुसाशन	७९
७.१ शान्ति सुरक्षा	७९
७.२ प्रकोप व्यवस्थापन	८१
७.३ न्याय तथा कानुन	८३
खण्ड ८ : राजनीतिक दल र निर्वाचन	९२
८.१ राजनीतिक दल	९२
८.२ निर्वाचन	९३
खण्ड ९ : विकास र समृद्धि	९७
९.१ मानव विकास	९७
९.२ समृद्धि	९८
खण्ड १ : महानगरपालिका/गाउँपालिकाहरूको परिचय	१०१
१.१ पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका	१०१
१.२ अन्नपूर्ण गाउँपालिका	१०७
१.३ माछापुच्छ्रे गाउँपालिका	११०
१.४ मादी गाउँपालिका	११३
१.५. रूपा गाउँपालिका	११६
खण्ड २ : महानगरपालिका/गाउँपालिकाहरूको सक्षिप्त भलक	११८
२.१ जनसंख्या	११८
२.२ घरपरिवारमा सुविधा	१२३
२.३ शैक्षिक अवस्था	१२४
२.४ स्वास्थ्य संस्था	१२५
२.५ भू-उपयोग र कृषि सेवा केन्द्र	१२६
२.६ सहकारी संस्था	१२६
२.७ हुलाक	१२७
२.८ बन तथा भू-संरक्षण	१२७
२.९ पर्यटकीय स्थल	१२८
२.१० मतदाता	१३१
२.११ गरिबीको अवस्था	१३२
जिल्ला स्थित क्षेत्रीय तथा जिल्ला स्तरका कार्यालयहरूको नाम र फोन नम्बर	१३३
सन्दर्भ सामाग्रीहरू	१३७
अनुसूची : १	१३८
अवधारणा र परिभाषा	१३८

वस्तुगत विवरण परिचय

१. पृष्ठभूमि

तथ्याङ्क ऐन २०१५ र नियम २०४१ मा व्यवस्था भए बमोजिम तथ्याङ्क कार्यालय, कास्कीले विकास निर्माणमा सहयोग पुऱ्याउनको लागि जिल्लामा छरिएर रहेका तथ्याङ्कहरू संकलन गरी नियमित रूपमा अद्यावधिक गर्दै जिल्लाको वस्तुस्थिति भल्किने गरी जिल्ला वस्तुगत विवरण तयार गर्नु पर्ने ब्यवस्था रहेको छ। त्यसै अनुरूप तथ्याङ्क कार्यालय कास्कीले विगतमा “कास्की जिल्ला वस्तुगत विवरण २०६२ र २०७१” प्रकाशन गरेको थियो। ऐन तथा नियममा भएको ब्यवस्था र स्थानीय तहहरूको पुर्नसंरचना पछि जिल्लाको चौतर्फी विकासको लागि जिल्लाको वस्तुस्थिति चित्रण हुने गरी जिल्ला वस्तुगत विवरणलाई अद्यावधिक गर्दै लैजानु पर्ने खाँचो रहेको सन्दर्भमा “ कास्की जिल्लाका गाउँपालिका/नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण, २०७४” तयार गरिएको हो।

आजको एक्काइसौ शताब्दीको युगमा वैज्ञानिक योजना पद्धतिको नयाँ सोच नै भरपर्दो आधार तथ्याङ्क हो। वस्तुगत विवरण तयारीमा जति व्यापक तथा भरपर्दो तथ्याङ्क तथा सूचनामा आधारित हुन सक्यो त्यति नै बढी वस्तुपरक र बैज्ञानिक हुन जान्छ। यस बस्तुनिष्ठ तथ्यलाई महशुस गरी जिल्ला स्थित विषयगत कार्यालयहरू र सरोकारवाला सबैलाई योजना तर्जुमा, विकास निर्माणको कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई सहयोगी भुमिकाको रूपमा अगाडि बढाउने क्रममा केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग अर्न्तगत स्थापना भएको तथ्याङ्क कार्यालय कास्की मार्फत जिल्लामा अभिलेख गरिएका तथ्याङ्कहरू संकलन गरी ब्यवस्थित गर्ने कार्य अगाडि बढाइएको छ। यस पुस्तकमा समावेश गरिएका तथ्याङ्क तथा सूचनाबाट गाउँपालिका/नगरपालिकामा आवधिक योजना तयारी र विकासमा चासो राख्ने जो कोहीलाई विकासका नविनतम सम्भावनाहरूको खोज, अध्ययन, अनुसन्धान एवं विश्लेषणको लागि सहयोग पुग्ने छ। यस वस्तुगत विवरणले राष्ट्रिय योजना आयोगले तयार गर्ने राष्ट्रिय योजनाको नीति र कार्यक्रमलाई समेट्दै स्थानीय तहमा रहेका मौजुदा श्रोत र साधनहरूलाई परिचालन गर्दै लैजान योजना तर्जुमा गर्ने प्रकृयासगै विकास योजनाहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रियामा तथ्याङ्क र सूचनाका माध्यमद्वारा विकासको गतिमा आधारभुत प्रणालीगत जग बसाल्ने काम गर्ने आशा गरिएको छ।

२. उद्देश्य

यस जिल्लाको गाउँपालिका/नगरपालिकाको वस्तुगत विवरणले जिल्लाको स्थितिको बोध मात्र नगरी भविष्यमा स्थानीय तहमा तय गरिने जुनसुकै योजना तथा कार्यक्रमको निर्माणसंग कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मुल्याङ्कन प्रणाली जस्ता कुराको पनि लेखाजोखा गर्न सक्नेछ। यस गाउँपालिका/नगरपालिकाका वस्तुगत विवरणका निम्न उद्देश्यहरू रहेका छन्।

१. जिल्ला/गाउँपालिका/नगरपालिकाहरूको संक्षिप्त चिनारी गराई विद्यमान अवस्थाहरूको तथ्य चित्रण गर्ने,
२. जिल्ला/गाउँपालिका/नगरपालिका भित्रका श्रोत, साधनहरूको समष्टिगत विवरण प्रस्तुत गर्ने,
३. जिल्ला/गाउँपालिका/नगरपालिकाहरूको दिर्घकालिन योजना तथा नीति निर्माण गर्न सहयोग पुऱ्याउने,
४. जिल्ला स्थित सबै सरोकारवालाहरूलाई तथ्यांकीय सूचना दिई तथ्यांकीय ज्ञान बृद्धि गर्न सहयोग पुऱ्याउने,
५. स्थानीय तहहरूको बारेमा अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्ने अनुसन्धानकर्ता, योजनाकार, संघ/संस्था एवं स्थानीय तहको विकासमा जिज्ञासा राख्ने जो कोही व्यक्तिहरूलाई महत्वपूर्ण क्षेत्र, सम्भावना र समस्याहरूको

वारेमा अवगत गराउने उपयोगी सामाग्रीको रूपमा प्रस्तुत गर्ने ।

३. तयारी विधि

गाउँपालिका/नगरपालिकाको वस्तुगत विवरणको तयारी विधि निम्नानुसार रहेको छ ।

१. विषयगत कार्यालय तथा विभिन्न संघसस्थाहरूबाट उपलब्ध भएको द्वितीय श्रोतलाई आधार मानी विवरणहरू समावेश गरिएको छ ।
२. तथ्यांक कार्यालय कास्कीमा रहेका विभिन्न तथ्याङ्क, अभिलेख, प्रकाशन एवं प्रतिवेदनहरूको तथ्याङ्क समावेश गरिएको छ ।
३. राष्ट्रिय जनगणना, कृषिगणना, ओद्यौगिक गणना, नेपाल लघुवित्त अनुमान आदिका नतिजाहरू समावेश गरिएको छ ।
४. सम्बन्धित निकाय र जानिफकार व्यक्तिहरूसंग समय-समयमा तथ्याङ्कको वास्तविकताको सन्दर्भका बारेमा छलफल गरी उपयुक्त तथ्याङ्क तथा विवरण समावेश गरिएको छ ।
५. जिल्ला स्थित विभिन्न कार्यालयबाट प्रकाशित प्रगति प्रतिवेदन, स्थानीय तह पुनर्संरचना आयोगको प्रतिवेदन र अन्य प्राप्त प्रकाशन एवं प्रतिवेदनहरूको लेखन ढाँचालाई पनि आधार लिई यो गाउँपालिका/नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण तयार गरिएको छ ।

४. तयारी सीमा

गाउँपालिका/नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण तयारीमा प्रयोग गरिएका तथ्याङ्कहरूको श्रोत र आधार बर्ष खुलाउने प्रयत्न गरिएको छ । कास्की जिल्लाका विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी कार्यालय र संघ संस्थाहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्क, जिल्ला र स्थानीय तहमा प्रकाशित पुस्तकहरूको पछिल्ला विवरण, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागका प्रकाशनबाट प्राप्त तथ्याङ्क आदिको तथ्याङ्कीय आधारको सीमामा रही यो वस्तुगत विवरण तयार गरिएको छ । तयार गर्ने क्रममा विभिन्न तहमा छरिएका श्रोत र विभिन्न कार्यालय तथा संघसंस्थाबाट तथ्याङ्क संकलन गर्नु परेकोले श्रोत नै पिच्छे तथ्याङ्कहरू बाभुने स्थिति समेत रहेको र अन्य कतिपय ब्यवहारिक कठिनाईहरूले केहि महत्वपूर्ण तथ्याङ्कहरू अझै पूर्ण रूपमा समावेश गर्न सकिएको छैन । साथै गाउँपालिका/नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण तयारीको क्रममा केन्द्रीय तथ्यांक विभागबाट गाउँपालिका/नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण तयारी गर्ने भनी कार्यक्रम स्वीकृत भई आएकोमा धेरै विवरणहरू जिल्ला स्तरीय वस्तुगत भल्कने खालको प्राप्त भएको र नयाँ संघठन संरचना अनुसारका स्थानीय तहहरूबाट विस्तृत वस्तुगत विवरण प्राप्त हुन गाउँपालिका र महानगरपालिकाहरूको अभिलेख प्रणाली व्यवस्थित हुने कार्य शुरुवात कै अवस्थामा रहेकोले विगतको भै जिल्ला वस्तुगत विवरणको लेखन ढाँचामा बस्तुगत विवरण तयार गरिएको छ । यही सीमा क्षेत्रमा रही सघन रूपमा काम शुरु गरिएको चालु आ.व.२०७३/०७४ को अन्तिम ३ महिनाको समय र तोकिएको बजेटमा तयार गरिएको स्थानीय तहहरूको बस्तुगत विवरण आउँदा दिनहरूमा थपिन सक्ने तथ्याङ्क तथा सूचनाको मागको आधारमा समय क्रममा अद्यावधिक गर्दै लैजानु पर्ने हुन्छ, जसलाई आउँदा प्रकाशनहरूमा समीक्षा गरी तयारीको सीमालाई समयानुकूल गरिने छ ।

भाग १: जिल्लाको वस्तुगत विवरण

खण्ड १ : जिल्ला परिचय

१.१ परिचय

ऐतिहासिक रूपरेखा

यद्यपि जिल्लाको ऐतिहासिक रूपरेखा र नामांकन सम्बन्धमा कुनै आधिकारिक एवं भरपर्दो अभिलेख प्राप्त भएको छैन तापनि हाल सम्म प्राप्त विभिन्न अभिलेख र जानिफकार व्यक्तिहरूको कथन समेतको आधारमा यस जिल्लामा प्रागः ऐतिहासिक काल (**Pre-historic period**) देखि नै मानव बसोबास रहेको अनुमान छ । नेपालको ईतिहासको प्राचिनकालमा कास्की जिल्ला केन्द्रीय शासनकै अधिनमा रहेको थियो । मल्लकालको शुरूवात पश्चात बिक्रमको बाह्रौं शताब्दीसम्म पनि कर्णाली प्रदेशमा खसहरूको प्रभाव फैलिनु पूर्व कास्की केन्द्रकै अधिनमा रहेको थियो । बिक्रम सम्वत्को बाह्रौंदेखि चौधौं शताब्दीसम्म खसिया मल्लहरूको शक्ति मजबुत भई कास्की त्यसबेला खसिया मल्लहरूको अधिनमा रहेको मानिन्छ । खस मल्लहरूको पतनपछि शाहवंशीय ठकुरी राजाहरूको उदयकालसम्म कास्कीमा गुरुङहरूको शासन रहेको कुरा इतिहासमा उल्लेख गरिएको पाइन्छ ।

बिचित्रखान देखि सिद्धि नारायण शाहसम्म कास्कीमा ठकुरी शाहवंशको शासन चल्यो । शाह बंशकै अधिनमा चौबिसे राज्य अन्तर्गत पर्ने यो राज्य शाहवंशीय तत्कालिन राजा श्री ५ पृथ्वी नारायण शाहद्वारा थालिएको एकिकरण अभियानकै क्रममा वि.सं १८४२ मा राजेन्द्रलक्ष्मीको नायवीकालमा विशाल नेपालमा बिलय भयो । सन् १८४६ को कोत पर्वपछि नेपालमा राणाशासन शुरूवात पश्चात सन् १८५७ मा जंगबहादुर राणा शक्तिशाली बनी कास्की र लमजुङको श्री ३ महाराज बन्न पुगे । २००७ सालमा प्रजातन्त्रको उदय पश्चात कास्कीले राणा प्रधानमन्त्रीको विशेष अधिकारबाट मुक्ति पायो ।

जिल्ला नामाकरण

यस जिल्लाको नाम “कास्की” रहनुमा विभिन्न कथनहरू पाइएका छन् । तिनीहरूमा निम्न कथनहरू प्रमुख रहेका छन् ।

१. काश्यप ऋषिले कास्कीकोटमा वसी “काश्यप समिता” नामक अमूल्य आयुर्वेदिक ग्रन्थ रचना गरेका र काश्यप ऋषिको तपोभूमी रहेको कारण उहाँकै नामबाट अपभ्रंस भई कास्की नाम रहन गएको ।
२. पहिलो कपडा लगाउने सन्यासीहरूलाई काषायकी भनिने र त्यस्ता सन्यासीहरूको बसोवास क्षेत्र रहेकाले सोही नामबाट अपभ्रंस भई कास्की नाम रहन गएको ।
३. प्राकृतिक खनिज श्रोत प्रशस्त मात्रामा पाईने ठाँउलाई कोषकास भनिने र यस जिल्लामा प्राकृतिक खनिज श्रोत प्रशस्त पाईने अर्थमा सोही शब्दबाट अपभ्रंस भई कास्की नाम रहन गएको ।
४. कासैकासको टार र पाटन रहेको कारण कास्की नाम रहन गएको ।
५. तमु भाषामा “कास” भन्नाले कछाड “खिब” भन्नाले लगाउने अर्थात कछाड लगाउनेहरू बस्ने ठाँउ भन्ने अर्थमा कास्की नाम रहन गएको ।
६. जिल्लाको मध्यभागमा रहेको कास्कीडाँडा र कास्कीकोटबाट नै कास्की जिल्लाको नाम रहन गएको कुरा नेपाल एकीकरणको सन्दर्भमा निकै प्रचलित शब्द “त्रिशक्ति” मध्येको एउटा राज्य कास्की भएबाट यो भाग ऐतिहासिक भएको पुष्ट्याई मिल्दछ ।

वर्तमान परिचय

नेपालको पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र गण्डकी अंचलका ६ जिल्ला मध्ये कास्की जिल्ला एक सुगम पहाडी जिल्ला हो। यो जिल्ला नेपालको भूगोलको केन्द्र भाग (**Centroid**) स्थित विश्व प्रशिद्ध अन्नपूर्ण हिमश्रृंखलाको दक्षिणी काखमा अवस्थित रहेको छ। यस जिल्लाको सम्पूर्ण भू-भागलाई सप्तगण्डकी प्रवाह प्रणाली अन्तर्गत सेतीगण्डकी, मोदी, मादी र तिनका सहायक नदी र खोलाहरूले प्रवाहित गरेका छन्। यस जिल्लाको सदरमुकाम समुन्द्र सतहबाट करिब ७५० मिटर उचाईमा रहेको पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रको सदरमुकाम पोखरा हो। यस जिल्लाको आकार करिब वर्गाकार रहेको छ भने फैलावट करिब ६३ कि.मी.को हवाई दुरीमा पूर्व-पश्चिम र करिब ५० कि.मी.को हवाई दुरीमा उत्तर दक्षिण रहेको छ। यो जिल्ला समुन्द्र सतहबाट न्यूनतम करिब ४५० मिटर (मादी नदीको किनार) देखि अधिकतम करिब ८,०९१ मिटर (अन्नपूर्ण प्रथम हिमाल) सम्म उचाईमा रहेको छ। यस जिल्लामा ११ वटा हिमशिखरहरू ७,००० मिटर भन्दा बढी उचाईमा रहेका छन्। ति हिमालहरू मध्ये उत्तर पश्चिम सिमानामा रहेको अन्नपूर्ण प्रथम (८,०९१ मिटर) र उत्तरी मध्य भागमा रहेको माछापुच्छ्रे (कुमारी चुचुरा **Vergin Peak**, ६,९९३ मिटर) प्रख्यात रहेका छन्। उत्तरको अन्नपूर्ण श्रृंखला सधैँ हिउँले ढाकी रहन्छ। उत्तर तर्फको मनमोहक हिम श्रृंखला, सेती नदीको गहिरो गल्ली, पाताले छागो, प्राकृतिक गुफाहरू र फेवातालमा माछापुच्छ्रेको प्रतिविम्ब यस जिल्लाका आभूषण तथा पर्यटकलाई आकर्षण गराउने महत्वपूर्ण प्राकृतिक सम्पदा तथा निधिहरू हुन।

यस जिल्लाको क्षेत्रफल २०१७ वर्ग कि.मी. रहेको छ। क्षेत्रफलमा नेपालको सबै भन्दा ठूलो र जनसंख्यामा नेपालको दोश्रो ठूलो शहर, दोस्रो ठूलो ताल 'फेवाताल' र नौ तालको शहरको रूपमा परिचित र क्षेत्रफलमा नेपालको सबै भन्दा ठूलो महानगरपालिका पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका यसै जिल्लामा पर्दछ। पर्यटन, वाणिज्य, शिक्षा र स्वास्थ्य सम्बन्धी सेवा र सुविधाले सम्पन्न पोखरा शहरले नेपालको एक सुन्दर, सफा र व्यवस्थित नगरको रूपमा पहिचान राखेको छ। नेपालमा आउने विदेशी पर्यटकहरूलाई काठमाण्डौँ उपत्यका बाहिरको रोजाईमा पोखरा प्रमुख गन्तव्य स्थलको रूपमा रहदै आएको छ।

यस जिल्लामा एक महानगरपालिका र चार वटा गाउँपालिकाहरू स्थानीय तहमा विभाजन गरिएको छ। स्थानीय तहको रूपमा यस जिल्लालाई पोखरा लेखनाथ महानगरपालिकामा ३३ वडा र ४ वटा गाउँपालिकामा ३९ वटा वडा गरी जम्मा ७२ वटा वडामा बाँडिएको छ। राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार कास्की जिल्लामा ४,९२,०९८ जना मानिसहरू अक्सर बसोबास गरेका छन्। यस जिल्लाले नेपालको क्षेत्रफलको १.३७ प्रतिशत र जनसंख्याको १.८६ प्रतिशत अंश ओगटेको छ। ७५ जिल्ला मध्ये कास्की क्षेत्रफलमा २७ औँ र जनसंख्यामा १९ औँ स्थानमा रहेको छ।

नेपालको जनसंख्या एटलस (CBS, Nepal) २०१४ अनुसार कास्की जिल्लाको जम्मा औषत आयु ७३.५ वर्ष, प्रौढ साक्षरता ७८.५७ प्रतिशत, वार्षिक प्रति ब्यक्ति आयमा ९६६ (US\$) र क्रय शक्तिमा १५६१ (PPP,US\$) रहेको छ। साक्षरताको दृष्टिकोणले ७५ जिल्लामा कास्की तेश्रो (८२.३८ प्रतिशत) स्थानमा र मानव विकास सुचकांक (HDI) मा समेत तेश्रो (०.५७६) स्थानमा रहेको छ। नेपाल जीवनस्तर सर्वेक्षण २०६६/६७ अनुसार कास्की जिल्लामा गरिबीको रेखामूनि रहेका जनसंख्या करिब ४ प्रतिशत तथा गरिबीको विषमतकशशशशा (Poverty Gap) ०.७९ प्रतिशत रहेको छ।

तालिका नं. १.१ : जिल्लाको भौगोलिक अवस्था

सि.नं.	विवरण	मान
१	अक्षांस	२८° ०६' देखि २८° ३६' उत्तरी अक्षांश।
२	देशान्तर	८३° ४०' देखि ८४° १२' पूर्वि देशान्तर।

३	सिमाना	पूर्व	लमजुङ र तनहुं
		पश्चिम	स्याङजा र पर्वत
		उत्तर	मनाङ र म्याग्दी
		दक्षिण	स्याङजा र तनहुं
४	क्षेत्रफल	२०१७ वर्ग कि.मी. (२०१७०० हेक्टर)	
५	औषत लम्बाइ	करीब ६३ कि.मी., हवाई दुरीमा	
६	औषत चौडाइ	करीब ५० कि.मी., हवाई दुरीमा	

श्रोत : जिल्ला पार्श्वचित्र, जिल्ला विकास समितिको कार्यालय, कास्की, २०६७

१.२ जग्गा तथा जमिन जमिनको भौतिक स्थिति

(क) भू-क्षेत्र

मुख्यतः जिल्लाको भू-भाग पहाडी र उच्च हिमाली क्षेत्रमा फैलिएर रहेको छ । भौगोलिक बनावटको आधारमा जिल्लालाई पाँच प्रमुख क्षेत्रमा बिभाजन गर्न सकिन्छ ।

१. उच्च हिमाली पत्रे तथा परिवर्तित चट्टानी क्षेत्र

समुन्द्र सतहदेखि ४००० मी. भन्दा माथिको भाग वर्षभरी हिउँले ढाकने भू-भाग यस अर्न्तगत पर्दछ ।

२. घनपोखरा समूह क्षेत्र

यो क्षेत्र अत्यन्त कमजोर भू-वनोट अर्न्तगत पर्दछ । यसै क्षेत्रमा **Main Central Thrust** भनिने सम्वेदनशील भौगोलिक जोर्नीका पेटिले जिल्लाको लगभग १५०० देखि २००० मीटरको उचाई क्षेत्रमा पूर्व-पश्चिम काटेको छ । यो क्षेत्र पहिरो जाने र भूकम्पको केन्द्र बिन्दुको लागि अत्यन्त प्रमुख मानिन्छ । त्यसैले ठूलो निर्माण कार्यको लागि यस क्षेत्रमा ठूलो सावधानी लिनु पर्ने देखिन्छ ।

३. नाउँडाँडा समूह क्षेत्र

यो क्षेत्र घनपोखरा समूहको दक्षिणमा अवस्थित छ । यसमा खासगरी कमजोर चट्टान वाहुल्य छ । यो क्षेत्रमा अति वर्षा हुने हुँदा पहिरो जाने वढी सम्भावना रहन्छ ।

४. सेती समूह क्षेत्र

यो समूह खास गरी पोखरा उपत्यकामा अवस्थित छ । प्राचिन समयमा माछापुच्छ्रेदेखि उत्तर तर्फको ठूलो हिउँ बाँध (**Morainic Dam**) फुटेर अकस्मात पोखरा उपत्यकामा रोडा र गिटि थुप्रिन गई निर्माण भएको समतल नदीका टार क्षेत्र र गण्डकीका विभिन्न तह यस समूहमा पर्दछन् । यसमा पनि निर्माण समयवाधीका आधारमा कुनै निकै पुराना छन् र त्यहाँ भुङ्गान (भवान) पर्ने क्रिया देखिन्छ भने कुनै नयाँ र कठोर सीमेन्टेड (गेडुला ढुङ्गाको जमोट) अवस्थामा छन् । भुगर्भ वेत्ताहरुले यसलाई पनि विभिन्न उप-समूहमा राखी पोखरा उपत्यकाको वस्ती आयोजनालाई सुभाब दिएका छन् ।

५. अन्य समूह क्षेत्र

यसमा जिल्लाको दक्षिणी भागमा वर-साम्मी मटिखाना र पश्चिममा उल्लेरी निर्माण समूह पर्दछन्। यी क्षेत्रमा सामान्य फिलाइट समूहका चट्टान छन्। अन्य पहाडी क्षेत्रको तुलनामा केही स्थिर भू-वनोट छ।

(ख) भू-सतह

जिल्लाको भू-वनोटको विविधतासगै यसको भू-सतह (Land Surface) मा पनि विविधता पाईन्छ। भू-सतहको वनोटका आधारमा जिल्लाको भू-भागलाई तीन प्रमुख क्षेत्रमा विभाजन गर्न सकिन्छ। ति क्षेत्र देहाय बमोजिम रहेका छन्।

१. उच्च हिमाली क्षेत्र (High Himalayan Massif-HHM)

समुन्द्री सतहबाट लगभग ३५०० मीटर देखि माथीको भू-भागलाई यस समूहमा राख्न सकिन्छ। अधिक उचाईको कारण यस भन्दा माथि लामो समय हिउँले ढाकिरहन्छ। जिल्लाको सम्पूर्ण भू-भाग अन्नपूर्ण श्रृंखलाको दक्षिणी मोहोडामा परेको हुँदा स्थायी हिमरेखा (Permanent Snow Line) ४५०० मीटरको उचाई भन्दा माथि रहेको छ। स्थायी हिमरेखा माथि वर्ष भरी हिउँ रहेतापनि यस क्षेत्रको तल्लो सिमान्त भू-भागमा अस्थायी हिउँ पर्ने प्रक्रिया चलिरहन्छ। यस क्षेत्रको माथिल्लो भागमा भोजपत्र, धुपी र काँडेदार भन्दा पाईन्छ भने तल्लो समथर भू-भागमा घाँसे चरन क्षेत्र रहेको छ। यस क्षेत्रका बासिन्दाहरूको गृष्मकालमा (असार-असोज सम्म) भेडा गोठ राख्ने प्रचलन रहेको छ।

२. मध्यवर्ती पहाड तथा डाँडाहरू (Middle Mountain and Hills)

जिल्लाको ३५०० मीटर देखि तल भिरालो पाखा तथा होंचा डाँडाहरू यस क्षेत्रमा पर्दछन्। खास गरी होंचो पहाडी पाखा नदी निर्मित टार तथा उपत्यकामा आएर समाहित हुने हुँदा यी भिराला पाखाहरू एकाएक अति जटिल र संवेदनशील छन्। यी पहाडी पाखामा होंचा र समथर भागमा मानव वस्ती र खेतीपाती गर्ने क्षेत्र रहेको छ भने अग्ला भागमा चरन, जंगल र भिरालो ठाउँमा भीर तथा पाखा रहेका छन्। यी क्षेत्रमा प्राचिन कालदेखि मानव वस्तीको लागि उपयुक्त हावापानी पाईने हुँदा पुराना वस्तीहरू केन्द्रीत रहेका छन्। कमजोर र भिराला ठाउँका मानव वस्ती र मानिसका क्रियाकलापको अधिक चापका कारण यो क्षेत्र निकै संवेदनशील रहेको छ।

३. पहाडी फेदी तथा मैदानी उपत्यका (Foot-hill and valley)

भिराला पाखाहरूको तल्लो भाग तथा नदी र खोलाहरूको किनारी समथर भाग यस क्षेत्रमा पर्दछ। पोखरा उपत्यका आसपासको क्षेत्र देखि कोत्रेखोला सम्म, मर्दी, याम्दी, हर्पन, विजयपुर, दोभान र स्याङखुदी खोलाहरूको तल्लो भाग र त्यस्तै सुरौदी खोलाको वेसी, मादी नदीको वेसी र मोदी नदीको वेसी जिल्लाका अरू मैदानी भाग हुन्। यी क्षेत्रमा प्राय नदीले थुपारेका बलौटे, पाँगो र तलैया माटो भएको कारण उत्पादनका लागि ज्यादै राम्रो रहेको छ। यसै क्षेत्रका केही भागहरू नदी कटान र वाढीका लागि ज्यादै संवेदनशील मानिन्छ। पहाडका फेदीमा मध्यवर्ती भिराला पाखाबाट आएको पहिरोले पुर्ने क्रम चलिरहन्छ। मर्दी र ईदी खोला, हर्पनखोला, स्याङखुदी र दोभान खोला यसका प्रत्यक्ष उदाहरण हुन्। ऐतिहासिक कालमा यो क्षेत्रमा मानव वस्ती पातलो रहेकोमा हाल यस क्षेत्रमा मानवीय सेवा सुविधाको पहुँचसंगै बसाईसराईमा बृद्धि भई घना बस्तीहरू विस्तार हुदै गएका छन्।

जमिनको भू-उपयोग

कास्की जिल्लाको जम्मा क्षेत्रफलको करिब ३७ प्रतिशत जमिन वन जंगलले ढाकेको छ भने २४ प्रतिशत जमिनमा खेती गरिएको छ। खेती नगरेको जमिन मध्ये ६.५ प्रतिशत जमिन खेती गर्न लायक र १०.६ प्रतिशत जमिन आवास क्षेत्रले ढाकेको छ।

तालिका नं. १.२ : भू-उपयोगको किसिम अनुसार जमिनको क्षेत्रफल

सि.नं.	भू-उपयोगको किसिम	क्षेत्रफल	
		हेक्टर	प्रतिशत
१	खेती गरेको जमिन	४८९६२	२४।३
२	खेती गर्न लायक	१३२००	६।५
३	वन जंगल	७५२६३	३७।३
४	चरन, भडाडी, बुट्यान	२३९४२	११।९
५	आवास क्षेत्र	२१३८५	१०।६
६	हिंडले ढाकेको क्षेत्र	११५१६	५।७
७	अन्य (नदी, खोला,सडक,बाटो, बांभो जमिन)	७४३२	३।७
जम्मा		२०१७००	१००

श्रोत : जिल्ला वस्तुगत विवरण, तथ्यांक कार्यालय, कास्की, २०७१

जग्गाको प्रकार

जिल्लाको जग्गालाई नापी भए अनुसार विभिन्न प्रकारमा विभाजन गरिएको छ ।

तालिका नं. १.३ : जिल्लाको जग्गाको प्रकार अनुसार कित्ता संख्या र क्षेत्रफल

क्र.सं.	जग्गाको प्रकार	क्षेत्रफल रोपनीमा
१	धान अवल	१९४७५-६-३-३
२	धान दोयम	९९५७७-११-१-३
३	धान सीम	१६५९५५-४-०-१
४	धान चाहार	११२३७२-३-३-३
५	पाखो अवल	६६४९३-८-२-०
६	पाखो दोयम	१३०१७६-७-३-०
७	पाखो सीम	१००४३३-३-१-२
८	पाखो चाहार	१०५५३७-१५-२-१
९	सरकारी जग्गा	१५२४६-६-०-०
१०	मिनाहा जग्गा	८२७२१०-६-१-०
११	गुठी जग्गा	२३७२-१३-३-१
१२	दर्ता वाँकी जग्गा	१०७००२-११-७-१
१३	गौचरण जग्गा	३६३१-१३-३-२
१४	ऐलानी जग्गा	६८४३-१३-३-०
जम्मा		१७६२३३४-१४-१-१

श्रोत : नापी कार्यालय, कास्की, २०७०

जग्गाको उर्वराशक्ति

जिल्लाको ठूलो क्षेत्रफल हिमाल, पहाड तथा भिरपाखाले ओगटेकोले कृषि उत्पादनको लागि उर्वर भूमि सिमित रहेको छ । जिल्लाका पुराना र चर्तित उर्वरा क्षेत्रहरूमा वैदामको बारी, आर्वाको घारी र माभठानाको टारी भन्ने भनाई रहेको छ । विगतमा पोखरा उपत्याकामा रहेका विरूवा, कुँडर, अर्घौं, शिशुवा फाँट उर्वरा क्षेत्र रहेकामा हाल शहरीकरणको प्रभावसंगै उर्वरभूमि सागुरिदै गएका छन् । सेती नदी किनारा र आसपासका भूमिहरूमा

गेगरिलो माटोको कारण खाद्यान्न बालीको लागि कम उर्वराशक्ति रहेको पाईन्छ । समथल भूभागमा खाद्यान्न बालीको लागि उर्वर भूमि पाइन्छ भने भिराला पाखाहरूमा फलफूल, डाँलेघाँस र खरघाँसको लागि उर्वरता रहेको पाइन्छ । कृषि अनुसन्धान केन्द्र लुम्ले, बागवानी अनुसन्धान केन्द्र र अन्नपूर्ण संरक्षण आयोजना जस्ता प्रमुख निकायहरूबाट थालिएका प्रयासहरू पनि सिमित क्षेत्रमा मात्र कार्यान्वयनमा आउने र अधिकांश कृषकहरूको कृषि पेशा परम्परागत रूपमा नै रहेकोले कृषि पेशामा युवा पुस्ताहरूको आकर्षण कम रहनाले जिल्लामा रहेका सम्भाव्य क्षेत्रहरूमा समेत उर्वर भूमि बृद्धि गर्ने दिर्घकालिन सोचले सार्थकता पाउन सकेको छैन ।

१.३ जलभण्डार

कास्की जिल्ला जलभण्डारमा धनि रहेको छ । प्रमुख नदीहरूमा सेती, मादी, मोदी र मदी रहेका छन् भने प्रमुख खोलाहरूमा विजयपुर, फुर्से, सुरौदी, हर्पन, भुरूङ्गदी, कोत्रे, ईदी, काँहु, सुईखेत आदि रहेका छन् । शान्ती कुण्ड, फेवाताल, वेगनासताल, रूपाताल, दिपाङ्गताल, मैदीताल, न्युरेनीताल, कमलपोखरी, खास्टेताल, गुदेताल, बढुवाताल र स्याखुताल जलभण्डारका अन्य श्रोतहरू हुन् । कास्की जिल्लामा रहेका प्रमुख तालहरूको क्षेत्रफलको विवरण निम्नानुसार रहेको छ ।

तालिका नं. १.४ : तालहरूको उपयोग अनुसार क्षेत्रफल

सि.नं.	तालको नाम	उपयोग अनुसार क्षेत्रफल, हेक्टर			कुल क्षेत्र (हे)
		जल क्षेत्र	गैरकृषि क्षेत्र	कृषि क्षेत्र	
१	फेवा	५०६.४७२०	३३.२०८०	१०६.९१२०	६४६.५९२०
२	वेगनास	३०९.०२००	३.०८००	११.०२००	३२३.१२००
३	रूपा	१२१.७६८०	८.७५६०	३३.४३६०	१६३.९६००
४	मैदी	०.८३३०	२०.०९९०	३२.८८९०	५३.८२१०
५	दिपाङ्ग	१८.७५००	२.८१४०	१०.८६८०	३२.४३२०
६	खास्टे	१३.७३७०	१.०१७०	१०.०४९०	२४.८०३०
७	निउरेनी	४.१६१०		२.६३२०	६.७९३०
८	गुदे	८.६४८०	१.१८५०	२.५४४०	१२.३८७०
९	कमलपोखरी	२.२८४०	०.३१५०	६.८९१०	९.४९००
जम्मा		९८५.६७३०	७०.४७४०	२१७.२५१०	१२७३.३९८०

श्रोत : जिल्ला वस्तुगत विवरण, तथ्यांक कार्यालय, कास्की, २०७१

१.४ हावापानी

कास्की जिल्लाको भू-धरातलीय बनावटमा पाइने विषमतासगै हावापानीमा पनि विविधता पाइन्छ । दक्षिणी होचो मैदानी र नदीका बेसीहरूमा गृष्मकालमा गर्मी र हिउँदमा चिसो हुन्छ भने उत्तरी हिमाली भेगमा गृष्मकालमा चिसो र हिउँदमा ठण्डा हुन्छ । पोखरा उपत्याका आसपास र अधिकांश गा.वि.स.हरूमा समशितोष्ण खालको हावापानी पाईन्छ । जिल्लामा अधिकतम तापक्रम अप्रिल, मे, जुन र जुलाई महिनाहरूमा करिब ३४° से.सम्म र न्यूनतम तापक्रम डिसेम्बर र जनवरीमा करिब ३° से.सम्म पोखरा बराबरको भूभागमा रेकर्ड भएको पाईन्छ । हिम श्रृंखलाको नजिक र हिउले ढाकेको क्षेत्र तथा बस्तीहरूमा यो भन्दा धेरै कम तापक्रम रहेको हुन्छ । कास्की नेपालको अन्य ठाउँको तुलनामा बढी पानी पर्ने क्षेत्र हो भने लुम्लेमा सवै भन्दा बढी वर्षा हुने गर्दछ । कास्की जिल्लाको सम्पूर्ण भागमा वार्षिक २,५०० मि.मि. भन्दा बढी वर्षा हुन्छ । प्रायः धेरै वर्षा हुने मौसम

बैशाख-जेष्ठ महिनामा शुरू भै भाद्र-आश्विनमा समाप्त हुने र गर्मी महिनाको तुलनामा जाडो महिनामा कम वर्षा हुने गर्दछ । उच्च हिमाली भागमा हिउँको वर्षा (**Snow fall**) हुन्छ । तापक्रम, वर्षा र मौसमको वितरणका आधारमा जिल्लामा निम्न पाँच प्रकारका हावापानी रहेको पाइन्छ ।

१. उप-उष्ण जलवायु (Sub-tropical climate)

जिल्लाको दक्षिणी भागमा होचो क्षेत्रमा १५०० मीटर उचाई सम्म पाइन्छ ।

२. समशीतोष्ण (Temperate climate)

मध्य पहाडी क्षेत्रका १५०० मीटर देखि २००० मीटर सम्मको उचाई क्षेत्रमा पाइन्छ ।

३. समशीतोष्ण चिसो (Temperate cold climate)

पहाडी क्षेत्रका २००० मीटर देखि ३००० मीटर सम्मको उचाईमा यो पाइन्छ । जिल्लाको प्रायः जसो यस क्षेत्रमा मिश्रित कोणधारी जंगल फैलिएको छ ।

४. चिसो लेकाली हावापानी (Alpine climate)

३००० मीटर देखि माथि ४५०० मीटर सम्म उच्च लेकाली हावापानी पाइन्छ । यो क्षेत्र हिउँदमा हिउँ भित्र रहन्छ भने गृष्ममा न्यानो रहन्छ । घाँस, जडिवुडी र चरनका लागि यो क्षेत्र अति उपयोगी छ ।

५. उच्च हिमाली हावापानी (Tundra climate)

४५०० मीटर भन्दा माथि सधैँ भरी हिउँले ढाके क्षेत्रमा यो क्षेत्र पर्दछ । यस क्षेत्रका प्रमुख हिमालहरूमा अन्नपूर्ण प्रथम (८०९१ मीटर), अन्नपूर्ण दोस्रो (७९३७ मीटर), अन्नपूर्ण तेस्रो (७५५५ मीटर), अन्नपूर्ण चौथो (७५२५ मीटर), अन्नपूर्ण दक्षिण (७२१९ मीटर) र माछापुच्छ्रे (६९९३ मीटर) रहेका छन् ।

तापक्रम र वर्षा

तापक्रम

कास्की जिल्लाको एयरपोर्टमा मापन गरिएको रेकर्ड अनुसार सन् २००३ देखि २०१६ सम्मको अधिकतम र न्यूनतम तापक्रममा करिब समान जस्तै देखिन्छ । विगत १४ वर्षको अवधिमा अधिकतम तापक्रम सबै भन्दा बढी सन् २००९ अप्रिल २४ गते र २०१६ अप्रिल २४ मा ३५ डिग्री सेल्सियस सम्म र न्यूनतम तापक्रम सबै भन्दा कम सन् २०१२ जनवरी १३ गते ०.५ डिग्री सेल्सियस सम्म रेकर्ड भएको देखिन्छ ।

तालिका नं. १.५ : पोखराको वर्ष अनुसार अधिकतम र न्यूनतम तापक्रम सम्बन्धी विवरण

वर्ष (सन्)	अधिकतम		न्यूनतम	
	तापक्रम, डिग्री से.	महिना र गते	तापक्रम, डिग्री से	महिना र गते
२००३	३३.५	जुन ३	५.२	जनवरी १०
२००४	३४.०	मे १५	३.५	डिसेम्बर ३०
२००५	३४.५	मे ३१	४.६	जनवरी १२
२००६	३४.५	जुलाई ३	४.८	जनवरी २४
२००७	३४.०	मे ३१	४.५	जनवरी १३
२००८	३३.६	अगस्त ९	३.२	फेब्रुवरी १
२००९	३५.०	अप्रिल २४	५.५	जनवरी ८
२०१०	३३.८	अप्रिल २१	५.५	डिसेम्बर २७

२०११	३३०	जुन २३	२।८	डिसेम्बर २५
२०१२	३४२	मे ३०	०।५	जनवरी १३
२०१३	३४२	अप्रिल १२	२।४	जनवरी १०
२०१४	३४५	मे ११	३।८	डिसेम्बर १०
२०१५	३४२	जुन ८	४	डिसेम्बर २४
२०१६	३५०	अप्रिल २९	६।६	जनवरी २४

श्रोत : पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय हावापानी कार्यालय, पोखरा २०७४

कास्की जिल्लाका विभिन्न मापन केन्द्रमा सन् २०१६ मा मापन गरिएको अधिकतम तापक्रम (अ.ता.), न्यूनतम तापक्रम (न्यू.ता.) र सापेक्षिक आद्रता (सा.आ.) यस प्रकार रहेको छ ।

तालिका नं. १.६ : कास्की जिल्लाका विभिन्न मापन केन्द्रको सन् २०१६ को तापक्रम र सापेक्षिक आद्रता विवरण

स्टेशन	पोखरा			मालेपाटन			लुम्ले			पञ्चासे		
	अ.ता.	न्यू.ता.	सा.आ.	अ.ता.	न्यू.ता.	सा.आ.	अ.ता.	न्यू.ता.	सा.आ.	अ.ता.	न्यू.ता.	सा.आ.
जनवरी	२०	८.२	७६.४	२०.१	९.६	७८	१३.३	५	७९.८	१०.२	२.३	७७.४
फेब्रुवरी	२४.६	११.२	६५.६५	२४.३	१३.४	६५.७५	१७.६	७.६	६९.१५	१४.८	५.३	७७.५५
मार्च	२८.२	१४.५	६०.४	२७.९	१३.३	५९.१	२१	१०.६	६१.३५	१९.७	६.९	७८.२
अप्रिल	३२	१८.५	५१.८५	३२.१	१६.३	४९.५५	२४.४	१४.६	५२.१	२३	१०.३	८१.४५
मे	३०.८	१९.३	६९.४५	३०.८	१८.४	६५.७५	२३.२	१४.५	७८	२१.८	१०.४	८३.२५
जुन	३१.२	२२.२	७९	३१.६	२२.१	७५.८५	२४.१	१७.६	९०.८	१९.७	११.५	९७.५५
जुलाई	३०.४	२२.५	८८.२	३०.७	२२.४	८२.४	२२.८	१७.९	९५.२५	२०	१२.६	९७.१५
अगस्त	३२.२	२२.७	७७.५	३२.७	२२.५	७३.१	२५.३	१७.९	८८.५५	२१.३	१२.८	९७.२५
सेप्टेम्बर	३०.३	२१.५	८१.०५	३०.८	२१.१	७८.४	२३.१	१६.७	९१.९	१९.९	१०.६	९४.६५
अक्टुबर	२८.८	१८.४	७७.३५	२९.३	१७.६	७५.२५	२२	१३.८	८६.४	१८.८	८.६	९१.६५
नोभेम्बर	२५.२	१२.१	७०.९५	२५.२	१०.८	७३.१	१८.६	८.८	८६.९	१७.१	४.९	८५.६५
डिसेम्बर	२३.२	९.४	७६.९५	२३	८.२	७९.३५	१६.६	७.४	८७.३५	१२.४	४	८५.६५

श्रोत : पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय हावापानी कार्यालय, पोखरा २०७४

वर्षा

तालिका नं. १.७ : कास्की जिल्लाका विभिन्न मापन केन्द्रको सन् २०१६ को मासिक वर्षा सम्बन्धी विवरण

महिना	स्टेशनको नाम							
	पोखरा	मालेपाटन	लुम्ले	पञ्चासे	सिक्लेस	वेगनास	लामाचौर	रिभान
जनवरी	२.३	२.७	७.३	०	४३.३	६.७	१०	९.२
फेब्रुवरी	०.१	७.५	११.३	०	४.१	०	२.६	१२.१
मार्च	९३.५	९९.६	९०.२	८.२	१९५.६	७६.२	९०.२	४९५.२
अप्रिल	२४.६	२२.३	४०.१	४४.२	१४१.४	७३.२	२९.४	१२६.७
मे	२४१.९	२५७.५	३१८.३	३६०.९	१९३.६	२९४.४	२९४.६	५३१.९
जुन	५८९	६४९.१	८५१.८	५१५.९	६०४.९	७१९	७१३.८	६९७.६
जुलाई	८७७.५	११६२.९	१७६४.५	११९२.७	११८३.४	९९३.६	१२१३.२	१८५७.८

अगस्त	३८१.६	५३६.६	५५३.६	४५२.८	५२५.८	२७७.५	४९९.४	३६७.४
सेप्टेम्बर	९७२	१००७.८	१२५६.१	५१२.५	८२६.७	८६६	१२९०.२	६८७.५
अक्टुबर	३३५.४	३१५.७	२४७.४	१६३.३	२०७.३	१५१.७	३१९.४	३१२.८
नोभेम्बर	०	०	०	०	०	०	०	०
डिसेम्बर	०	०	३	०	१.२	०	०	१०.५
महिना	स्टेशनको नाम							
	सल्यान	घलेखर्क	निर्मल पोखरी	पुम्दी भुम्दी	पाउदुर	घान्द्रुक	भदौरे	याम्जा कोट
जनवरी	४	३२.९	२.३	३.३	३.९	३३.४	०	७.९
फेब्रुवरी	९.८	१९.४	२.१	४.१	१९.६	१०.६	५	१०.८
मार्च	७६.९	११२.५	२८२.८	११०.९	८५.५	१०९.८	९१.६	७०.५
अप्रिल	२७०.८	१०७.९	३५.६	२०.२	२७.८	५९.१	४१.७	८९.९
मे	१७.७	२६४	३०९.७	२२८.८	३२५	३३५.५	२३१.४	३०९.५
जुन	६४८.९	८१०.४	७८८	८२३.६	६९४.५	९९४.६	७३८.५	७९९.६
जुलाई	१४११.६	१२८६.३	६५०.६	१२५३.९	१६२६.८	१६४५.६	१६४४.७	१२६३.४
अगस्त	४७३.८	७०३.१	३०५.६	५५४.५	४८८	८९१	५००.२	५२७.३
सेप्टेम्बर	८२८.७	९०८.२	५९६.२	११२१.२	१०५९.५	८४५.६	८१८.७	१२९८.२
अक्टुबर	२९३.३	२३१.२	१०८.९	२४४.९	२५७	१७०.६	२९०.९	२९९.४
नोभेम्बर	०	०	०	०	०	०	०	०
डिसेम्बर	११	०	०	०.९	०	१.२	०	०

श्रोत : पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय हावापानी कार्यालय, पोखरा २०७४

१.५ राजनीतिक/प्रशासनिक विभाजन

कास्की जिल्ला राजनैतिक प्रशासनिक रूपमा एक महानगरपालिका र चार वटा गाउँपालिकाहरू स्थानीय तहमा विभाजन गरिएको छ। स्थानीय तहमा यस जिल्लालाई पोखरा लेखनाथ महानगरपालिकामा ३३ वडा र ४ वटा गाउँपालिकामा ३९ वटा वडा गरी जम्मा ७२ वटा वडामा बाँडिएको छ। जिल्लाको स्थानीय तह अनुसारको विवरण यस रहेको छ।

तालिका नं. १.८ : कास्की जिल्लाको राजनीतिक तथा प्रशासनिक विभाजन

क्र.सं.	स्थानीय तह			क्षेत्रफल, वर्ग कि.मी.
	नाम	केन्द्र	वडा संख्या	
१	पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका	पोखरा	३३	४६४।२४
२	अन्नपूर्ण गाउँपालिका	लुम्ले	११	३५०।३७
३	माछापुच्छ्रे गाउँपालिका	लाहाचोक	९	५४४।५८
४	मादी गाउँपालिका	याम्जाकोट	१२	५६३
५	रूपा गाउँपालिका	रूपाकोट	७	९४।८१
जम्मा			७२	२०१७

श्रोत : नेपाल राजपत्र, नेपाल सरकार, २०७३।१।२७

खण्ड २ : सामाजिक पूर्वाधार विकास

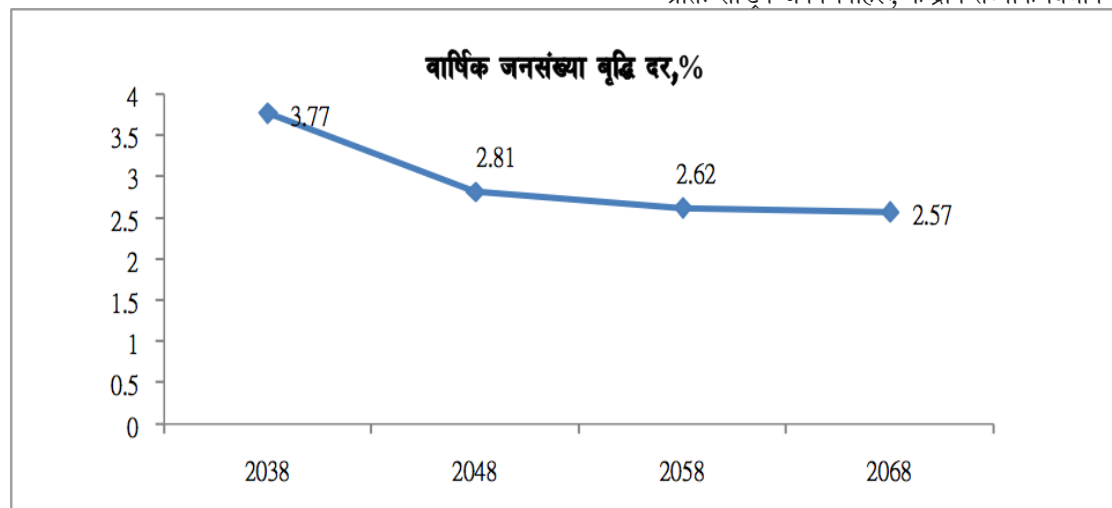
२.१ जनसंख्या

जनसंख्या र घरपरिवार

तालिका नं. २.१ : जनसंख्याको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि र घरपरिवार

जनगणना वर्ष वि.सं.	जनसंख्या			नेपालको जनसंख्याको अंश प्रतिशतमा	वार्षिक जनसंख्या वृद्धि दर	जनघनत्व प्रति वर्ग कि.मि. (जना)	घरपरिवार संख्या	औषत परिवार संख्या
	पुरुष	महिला	जम्मा					
२०२८	७३५९०	७८१५९	१५१७४९	१.३१		११७.६७	२९६६५	५.१२
२०३८	११२०२४	१०९२४८	२२१२७२	१.४७	३.७७	१०९.७	४१७६०	५.३
२०४८	१४१५३५	१५१४१०	२९२९४५	१.५८	२.८१	१४५.२४	६०४०२	४.८५
२०५८	१८४९९५	१९५५३२	३८०५२७	१.६४	२.६२	१८८.६६	८५०७५	४.४७
२०६८	२३६३८५	२५५७१३	४९२०९८	१.८६	२.५७	२४४	१२५६७३	३.९२

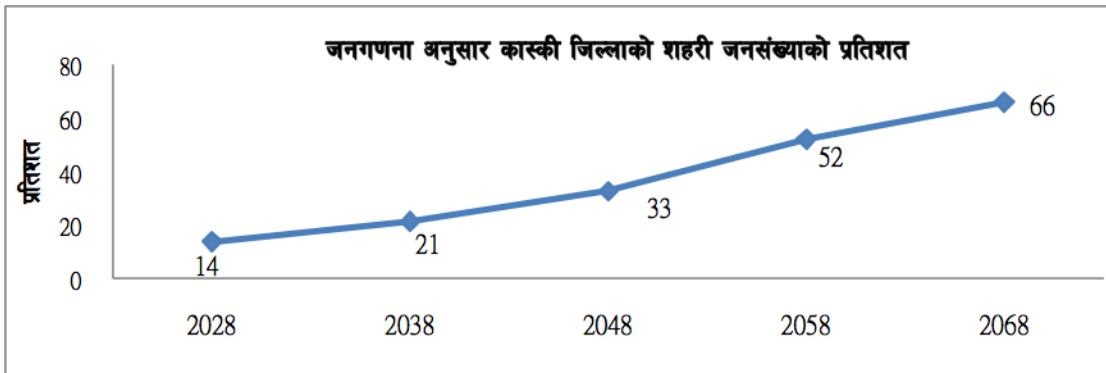
श्रोत: राष्ट्रिय जनगणनाहरू, केन्द्रीय तथ्यांक विभाग ।

तालिका नं. २.२ : जनसंख्याको लैंगिक विवरण

जनगणना वर्ष वि.सं.	पुरुष महिला अनुपात	मातृ-शिशु अनुपात	घरपरिवार मूलि, प्रतिशत		शहरी जनसंख्या (प्रतिशत)
			महिला	पुरुष	
२०२८	९४.१५	५१९			१३.५८
२०३८	१०२.५४	६५१			२१.०८
२०४८	९३.४८	५४०			३२.५४
२०५८	९४.६१	३६८	२९.५	७०.५	५१.९५
२०६८	९२.४४	२५४	३८.७	६१.३	६५.९३

श्रोत: सम्बन्धित जनगणना वर्षहरू, केन्द्रीय तथ्यांक विभाग

तालिका नं. २.३ : जनगणना अनुसार जनसंख्याको निर्भरता दर

जनगणना वर्ष	जम्मा जनसंख्या	निर्भरता दर (प्रतिशत)		
		बाल निर्भरता दर (०-१४वर्ष)	प्रौढ निर्भरता दर (६० वर्ष वा माथि)	कूल निर्भरता दर
२०२८	१५१७४९	७४.१	११.५	८५.६
२०३८	२२१२७२	७६.६	११.९	८८.५
२०४८	२९२९४५	७७.७	१३.३	९१
२०५८	३८०५२७	६०.३	१३.३	७३.६
२०६८	४९२०९८	४६.३	१४	६०.३

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणनाहरू, केन्द्रीय तथ्यांक विभाग

तालिका नं. २.४ : उमेर अनुसार जनसंख्याको बर्गीकरण

सवै उमेर समूह	२०५८			२०६८					
	जम्मा जनसंख्या	पुरुष	महिला	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत	जम्मा जनसंख्या	प्रतिशत
० - ४	४२६०१	२१९९८	२०६०२	१९७६१	४.०२	१७३४५	३.५२	३७१०६	७.५४
५ - ९	४२५१५	२१६१६	२०८९९	२४४१४	४.९६	२२६४२	४.६०	४७०५६	९.५६
१०- १४	४६४१०	२३०५८	२३३५२	३००६८	६.११	२७९७५	५.६८	५८०४३	११.८०
१५ - १९	४६१०६	२३०९५	२३०११	३०७३९	६.२५	२८५५४	५.८०	५९२९३	१२.०५
२० - २४	३९९६७	१९४४५	२०५२२	२५०२७	५.०९	२८५७०	५.८१	५३५९७	१०.८९
२५ - २९	३०६८७	१४२०९	१६४७९	१९१५६	३.८९	२५५०९	५.१८	४४६६५	९.०८
३०- ३४	२५९८४	११९९०	१३९९४	१५७२३	३.२०	२०२८२	४.१२	३६००५	७.३२
३५ - ३९	२१६८९	९७४३	११९४६	१३६९४	२.७८	१७४५४	३.५५	३११४८	६.३३
४० - ४४	१८६४२	८७१५	९९२७	११७३५	२.३८	१४२०४	२.८९	२५९३९	५.२७
४५- ४९	१५०९०	७०४५	८०४५	९८९३	२.०१	११६९१	२.३८	२१५८४	४.३९
५०- ५४	१२८१५	६१४९	६६६६	९३६३	१.९०	१०२३८	२.०८	१९६०१	३.९८
५५- ५९	१०७०३	५१३३	५५७०	७२७६	१.४८	७८५०	१.६०	१५१२६	३.०७
६०- ६४	८८४१	४२०४	४६३७	६०५५	१.२३	७३२५	१.४९	१३३८०	२.७२
६५- ६९	७१६१	३३६४	३७९८	४६०४	०.९४	५४३९	१.११	१००४३	२.०४
७०- ७४	४९८५	२३९१	२५९४	३७२०	०.७६	४२८७	०.८७	८००७	१.६३

७५-७९				२६०३	०.५३	३०४०	०.६२	५६४३	१.१५
८०-८४				१५६६	०.३२	१९४०	०.३९	३५०६	०.७१
८५-८९				७०६	०.१४	८६०	०.१७	१५६६	०.३२
९०-९४				२२४	०.०५	३६४	०.०७	५८८	०.१२
९५ भन्दा माथि				५८	०.०१	१४४	०.०३	२०२	०.०४
जम्मा	३८०५२७	१८४९९५	१९५५३२	२३६३८५	४८.०४	२५५७१३	५१.९६	४९२०९८	१००

तालिका नं. २.५ : नागरिकता लिन र मतदाताको लागि योग्य जनसंख्या (नेपाली मात्र)

विवरण	१६ वर्ष वा सो भन्दा बढी उमेरको जनसंख्या			१८ वर्ष वा सो भन्दा बढी उमेरको जनसंख्या		
	पुरुष	महिला	जम्मा	पुरुष	महिला	जम्मा
जनसंख्या	१,५२,४४२	१,८०,६०५	३,३३,०४७	१,४०,२३६	१,६९,३१९	३,०९,५५५
प्रतिशत	६४।५	७०.६	६७.७	५९.३	६६.२	६२.९

तालिका नं. २.६ : जनसंख्याको अपाङ्गता सम्बन्धी विवरण

जनसंख्याको अवस्था	जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला
अपाङ्गता नभएका	४८२,८७९	९८.१३	२३१,४०३	२५१,४७६
शारीरिक अपाङ्गता	३,२१०	०.६५	१,८७४	१,३३६
दृष्टी बिहीन	१,५३०	०.३१	७५७	७७३
श्रवण शक्ति कमजोर भएका	१,४८०	०.३०	७४४	७३६
आँखा नदेख्ने	१६५	०.०३	७६	८९
बोल्न नसक्ने	१,१००	०.२२	६०६	४९४
मानसिक अपाङ्गता	६५२	०.१३	३७१	२८१
बौद्धिक क्षमता कमजोर भएका	२९०	०.०६	१६७	१२३
बहु अपाङ्गता	७९२	०.१६	३८७	४०५
जम्मा	४९२,०९८	१००.०	२३६,३८५	२५५,७१३

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.

परिवारको आकार अनुसार घरपरिवार

जिल्लामा परिवारको औषत आकार क्रमशः घट्दै गएको छ । वि.स.२०५८ मा परिवारको औषत आकार ४.४७ रहेकोमा वि.सं. २०६८ मा ३.९२ रहेको छ । एक परिवारमा ४ भन्दा कम रहने परिवार ४५.८ प्रतिशत रहेका छन् भने ४ जना सदस्यहरु रहेका परिवार २३.२ प्रतिशत र ५ जना वा सो भन्दा बढी सदस्य रहेका परिवार ३१ प्रतिशत रहेका छन्

तालिका नं. २.७ : परिवार आकार अनुसार घरपरिवार संख्या

परिवारको आकार		
परिवारमा सदस्य संख्या	घरपरिवार संख्या	प्रतिशत
१ जना	१०,०८३	८.०२
२ जना	२०,३१५	१६.१६

३ जना	२७,१४४	२१.६०
४ जना	२९,१२२	२३.१७
५ जना	१९,३४९	१५.४०
६ जना	१०,४८६	८.३४
७ जना	४,४०४	३.५०
८ जना	२,२२६	१.७७
९ जना वा बढी	२,५४४	२.०२
जम्मा	१२५,६७३	१००.००

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.

तालिका नं. २.८ : नागरिकता अनुसार जनसंख्या

विवरण	नागरिकता	नेपाली	भारतीय	चाइनिज	अन्य देशको नागरिक
पुरुष	२३६३८५	२३२०७३	४०७१	७५	१६६
महिला	२५५७१३	२५३८२०	१५८१	४८	२६४
जम्मा	४९२०९८	४८५८९३	५६५२	१२३	४३०

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.

तालिका नं. २.९ : निवार्चन क्षेत्रस्तरीय जनसंख्या विवरण

निवार्चन क्षेत्र	जनसंख्या				घरपरिवार संख्या	
	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत	जम्मा	प्रति घरपरिवार सदस्य
१	४४,०७५	५३,५३९	९७,६१४	१९।८	२४,९०७	३।९२
२	६७९८९	७३७१४	१४१७०३	२८।८	३७५४१	३।७७
३	६९,२८१	७०,५९९	१,३९,८८०	२८।४	३७,०६१	३।७७
४	४६,७२९	५५,०२६	१०१७५५	२०।७	२५,९५०	३।९२
संस्थागत	८३११	२८३५	११,१४६	२।३	२१४	५.२।०८
जम्मा	२३६,३८५	२५५,७१३	४९२०९८	१००	१२५,६७३	३।९२

तालिका नं. २.१० : स्थानीय तहको आकार अनुसार जनसंख्या विवरण

क्र.स.	स्थानीय तहको आकार (जनसंख्या)	स्थानीय तह संख्या	जनसंख्या	प्रतिशत
१	२०,००० सम्म	२	३२६७२	६।६४
२	२०,००० - २५,००० सम्म	२	४५२८५	९।२०
३	२५,००० भन्दा बढी	१	४०२९९५	८१।१६
४	संस्थागत (Institutional) परिवार		११,१४६	२।२६
	जम्मा	५	४९२,०९८	१००

जनसंख्याको सामाजिक तथा सांस्कृतिक पक्ष

वैवाहिक स्थिति

जिल्लाको १० वर्ष र सोभन्दा माथिको जनसंख्याको पहिलो विवाह गर्दाको उमेर र वैवाहिक स्थिति अनुसारको विवरण तलको तालिका नं.मा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. २.११ : जिल्लाको जनसंख्याको वैवाहिक स्थिति सम्बन्धी विवरण

विवरण	जम्मा	पुरुष	महिला	प्रतिशत
अविवाहित	१५४,२६९	८६,९६४	६७,३०५	३७.८२
एउटा बिवाह	२२८,३५३	९४,२५५	१३४,०९८	५५.९८
एक भन्दा बढी बिवाह	६,६२५	५,४७२	१,१५३	१.६२
पुर्नबिवाह	५,१०१	३,१९९	१,९०२	१.२५
बिधुवा/बिदुर	११,७१९	१,८३४	९,८८५	२.८७
सम्बन्ध बिच्छेद	७१२	२११	५०१	०.१७
एकलै बसेका	१,१५७	२७५	८८२	०.२८
जम्मा	४०७,९३६	१९२,२१०	२१५,७२६	१००.००

तालिका नं. २.१२ : पहिलो विवाह गर्दाको उमेर समूह अनुसार जनसंख्या

उमेर समूह	जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला
१० वर्ष भन्दा कम	२,१३८	०.८४	२०९	१,९२९
१०-१४ वर्ष	१९,००२	७.४९	२,३८८	१६,६१४
१५-१९ वर्ष	१,०२,४०९	४०.३७	२२,३७२	८०,०३७
२०-२४ वर्ष	८७,००३	३४.३०	४५,९८५	४१,०१८
२५-२९ वर्ष	३२,८६५	१२.९६	२६,००३	६,८६२
३०-३४ वर्ष	७,५७३	२.९९	६,१८७	१,३८६
३४-३९ वर्ष	१,८४२	०.७३	१,४७६	३६६
४०-४४ वर्ष	५४६	०.२२	४१८	१२८
४४-४९ वर्ष	१७०	०.०७	१२३	४७
५० + वर्ष	११९	०.०५	८५	३४
जम्मा	२,५३,६६७	१००	१,०५,२४६	१,४८,४२१

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.

धर्म

तालिका नं. २.१३ : जिल्लाको प्रमुख धर्मको ऐतिहासिक विवरण

गणना वर्ष	जम्मा जनसंख्याको प्रतिशत				
	हिन्दु	बौद्ध	इस्लाम	क्रिश्चियन	अन्य
२०२८	९५.२७	४.२८	०.४४	०.००	०.०२
२०३८	८९.६१	८.१८	०.३३	०.१०	२.१८
२०४८	८५.०९	१३.८५	०.५०	०.४०	०.१६
२०५८	८१.७१	१५.८८	०.६९	०.७९	०.९२
२०६८	८२.३	१३.५	०.९	२.१	१.२

जिल्लामा हिन्दू धर्मको प्रधानता रहेको छ । पछिल्लो गणना अनुसार करिब ८२ प्रतिशत जनसंख्या हिन्दू धर्म मान्ने र १४ प्रतिशत बौद्ध धर्म मान्ने रहेको छन् भने ईस्लाम, किरांती, जैन, ईसाई र सिख धर्म मान्नेहरू पनि केही संख्यामा रहेको पाइन्छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ बमोजिम जिल्लाबासीले मान्ने धर्महरूको जनसंख्या र यसको प्रतिशत तल तालिका नं.३.१७ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २.१४ : जिल्लाका प्रमुख धर्महरूको विवरण

धर्म	जम्मा		पुरुष		महिला	
	जना	प्रतिशत	जना	प्रतिशत	जना	प्रतिशत
हिन्दु (Hindu)	४०५,१४१	८२.३	१९५,७५६	३९.८	२०९,३८५	४२.५
बौद्ध (Buddhism)	६६,२६६	१३.५	३०,२४९	६.१	३६,०१७	७.३
इस्लाम (Islam)	४,४३७	०.९	२,७४६	०.६	१,६९१	०.३
किरात (Kirat)	४५३	०.१	२६३	०.१	१९०	०.०
क्रिष्चियन (Christianity)	१०,५३८	२.१	४,९६२	१.०	५,५७६	१.१
प्रकृती (Prakriti)	६४६	०.१	३१६	०.१	३३०	०.१
बोन (Bon)	२,९०८	०.६	१,२८७	०.३	१,६२१	०.३
जैन (Jainism)	१७	०.०	९	०.०	८	०.०
बहाई	२७	०.०	१५	०.०	१२	०.०
सिख (Sikhism)	११	०.०	७	०.०	४	०.०
नखुलाएको (Undefined)	१,६५४	०.३	७७५	०.२	८७९	०.२
जम्मा	४९२,०९८	१००.०	२३६,३८५	४८.०	२५५,७१३	५२.०

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.

मातृभाषा

तालिका नं. २.१५ : मातृभाषा अनुसारको जनसंख्या विवरण, २०६८

क्र.सं	मातृभाषा	मातृभाषा बोल्ने जनसंख्या			प्रतिशत
		पुरुष	महिला	जम्मा	
१	नेपाली	१८४४५५	२०१६२८	३८६०८३	७८.४६
२	गुरुङ	२५९२९	३२६६०	५८५८९	११.९१
३	मगर	५२५६	५५२६	१०७८२	२.१९
४	नेवारी	५२२६	५४३३	१०६५९	२.१७
५	तामाङ	३६०२	३५७३	७१७५	१.४६
६	भोजपुरी	२७११	९३६	३६४७	०.७४
७	हिन्दी	१९२७	८५५	२७८२	०.५७
८	मैथिली	१८९८	६८१	२५७९	०.५२
९	उर्दु	९७२	९०८	१८८०	०.३८
१०	थारू	८५५	३२७	११८२	०.२४
११	राई	५८१	५०३	१०८४	०.२२

क्र.सं	मातृभाषा	मातृभाषा बोल्ने जनसंख्या			प्रतिशत
		पुरुष	महिला	जम्मा	
१२	थकाली	४६६	५४९	१०१५	०.२१
१३	खाम	४७९	५३१	१०१०	०.२१
१४	बंगला	३१९	८५	४०४	०.०८
१५	भुजेल	१९२	२०८	४००	०.०८
१६	छन्त्याल	१७८	२१८	३९६	०.०८
१७	लिम्बु	१३०	९९	२२९	०.०५
१८	शेर्पा	१०८	९०	१९८	०.०४
१९	हल्मो/याल्मो	५८	९४	१५२	०.०३
२०	घले	७१	६९	१४०	०.०३
२१	तिब्बेतन	६६	६०	१२६	०.०३
२२	दुरा	४८	६२	११०	०.०२
२३	अंग्रेजी	६५	३७	१०२	०.०२
२४	ओरिया	७१	२१	९२	०.०२
२५	वान्तवा	४०	४४	८४	०.०२
२६	सांकेतिक भाषा	३२	१९	५१	०.०१
२७	कुमाल	३१	१९	५०	०.०१
२८	सन्थाली	२४	२५	४९	०.०१
२९	डोटेली	२५	१४	३९	०.०१
३०	बज्जिका	३२	६	३८	०.०१
३१	सुनुवार	१८	१६	३४	०.०१
३२	कुलुङ	२०	११	३१	०.०१
३३	जिरेल	१२	१९	३१	०.०१
३४	दराई	१६	११	२७	०.०१
३५	चेपाङ	१८	४	२२	०.००
३६	पंजाबी	१४	८	२२	०.००
३७	अवधि	१६	५	२१	०.००
३८	राजवंशी	११	८	१९	०.००
३९	राजस्थानी	८	१०	१८	०.००
४०	याक्खा	११	६	१७	०.००
४१	उरानव/उराउ	९	५	१४	०.००
४२	संस्कृत	१०	४	१४	०.००
४३	च्यामलिङ	९	४	१३	०.००
४४	वेलहरे	६	५	११	०.००

क्र.सं	मातृभाषा	मातृभाषा बोल्ने जनसंख्या			प्रतिशत
		पुरुष	महिला	जम्मा	
४५	अन्य	२१४	१८७	४०१	०.०८
४६	नबताएको	१४६	१३०	२७६	०.०६
	जम्मा	२३६३८५	२५५७१३	४९२०९८	१००

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.

जातजाति

तालिका नं. २.१६ : जिल्लाको जातजाति अनुसारको जनसंख्या विवरण

जातजाति	वि.सं. २०६८				वि.सं. २०५८
	जम्मा जनसंख्या	प्रतिशत	पुरुष	महिला	जम्मा जनसंख्या
ब्राम्हण	१३६,८३४	२७.८	६६,५४१	७०,२९३	११४८९९
गुरुड	८१,५९७	१६.६	३६,५५८	४५,०३९	६९०३८
क्षेत्री	७१,८०८	१४.६	३४,५५४	३७,२५४	५५९१८
मगर	४२,५४७	८.६	२०,५०४	२२,०४३	२६२८०
कामी	३८,९६३	७.९	१७,७४५	२१,२१८	२३५२२
नेवार	२३,९०४	४.९	११,७३२	१२,१७२	२०११७
दमाई/ढोली	१७,९९४	३.७	८,२६१	९,७३३	१४८६४
तामाङ	१३,३६२	२.७	६,६५८	६,७०४	७९८३
सार्की	१२,३७४	२.५	५,७९४	६,५८०	९३१५
ठकुरी	७,०२१	१.४	३,३३१	३,६९०	४७८५
घर्ती/भुजेल	६,७६६	१.४	३,२०५	३,५६१	४७९४
मुसलमान	४,४२६	०.९	२,७४०	१,६८६	२६४२
सन्यासी/दसनामी	४,०९६	०.८	२,०१८	२,०७८	३७७३
राई	३,४७१	०.७	१,८०५	१,६६६	१८३८
थारू	२,७९७	०.६	१,९२६	८७१	९१७
कुमाल	२,५३०	०.५	१,२५८	१,२७२	१७६४
थकाली	२,२५६	०.५	१,०११	१,२४५	१९९७
दलित अन्य	५७१२	१.१	२७०१	३०११	५०२२
सोनार	८९५	०.२	४२६	४६९	४३८४
कलवार	८३९	०.२	५४४	२९५	२४८
छन्त्याल/छन्तेल	७८१	०.२	३७८	४०३	१३६
तेली	७०६	०.१	५१३	१९३	३२६
लिम्बु	६४३	०.१	३४५	२९८	२६४
काठबनियान	६२९	०.१	३९४	२३५	-
गाईने	६०८	०.१	२८३	३२५	५०५
घले	५४३	०.१	२६५	२७८	-
तराईका अन्य जाति	५२१	०.१	२९५	२२६	२२०४
हलुवाई	५१७	०.१	३१९	१९८	१२
हजाम/ठाकुर	५१४	०.१	३७४	१४०	१९७

शेर्पा	५११	०.१	२६५	२४६	६०५
बिदेशी	४७६	०.१	२९०	१८६	-
यादव	४१९	०.१	३२३	९६	२५८
दुरा	३९८	०.१	१७८	२२०	२०९
माभी	३३२	०.१	२०७	१२५	२६५
बंगाली	३०६	०.१	२२७	७९	४९
कोईरी/कुशुहा	२८६	०.१	१९९	८७	११६
सुनुवार	२१६	०.०	१०९	१०७	८६
खवास	२१५	०.०	१००	११५	-
ब्राम्हण (तराई)	१९३	०.०	१०७	८६	३९५
चमार/हराजिन/राम	१८६	०.०	१२६	६०	९२
मारवाडी	१८४	०.०	१०६	७८	६८
ह्याल्मो	१७०	०.०	६८	१०२	-
भोटे	१६३	०.०	८७	७६	५५
कुर्मी	१५५	०.०	११६	३९	२३
लोध	१४६	०.०	८१	६५	-
अन्य	१३२	०.०	६९	६३	-
जाति पहिचान नभएका अन्य	१२३	०.०	६४	५९	-
कायस्थ	११३	०.०	७३	४०	८६
कानु	१०३	०.०	८७	१६	४०
बाराई	१००	०.०	६६	३४	-
धानुक	९२	०.०	६६	२६	७
दराई	८२	०.०	४२	४०	१८
राजपुत	७८	०.०	४९	२९	५९
चेपाड/प्रजा	७७	०.०	४७	३०	१८
लोहार	७६	०.०	४९	२७	२३
मल्लाह	७४	०.०	५४	२०	२१
दुसाद/पासवान/पासी	७१	०.०	५२	१९	६
दनुवार	६५	०.०	३९	२६	९
सन्थाल/सतार	५४	०.०	२६	२८	१
नुनिया	५४	०.०	३९	१५	-
बादे	५३	०.०	४२	११	१०
याक्का	५०	०.०	३१	१९	-
धोबी	४९	०.०	३६	१३	२६
मुसहर	४६	०.०	२६	२०	६
सुधी	४३	०.०	३२	११	२५
बोटे	४१	०.०	१८	२३	२२
तत्मा/तत्वात	४०	०.०	२६	१४	-
राजवंशी	३६	०.०	२५	११	१३
माली	३५	०.०	१८	१७	४
जिरेल	३४	०.०	१३	२१	११

केवट	३२	०.०	२०	१२	५५
धिमाल	३१	०.०	१७	१४	३२
राजधोव	२९	०.०	२५	४	-
ब्राह्म/वरामु	२९	०.०	१५	१४	२
पंजावी/शिख	२८	०.०	१६	१२	५
कुम्हार	२६	०.०	२३	३	१९
कहार	२२	०.०	१७	५	१२
वान्तवा	२२	०.०	१०	१२	-
लोहमी	१७	०.०	८	९	-
किसान	१७	०.०	१२	५	३
च्यामलिङ	१७	०.०	११	६	-
खवटे	१६	०.०	९	७	-
पहरी	१५	०.०	८	७	-
थामी	१४	०.०	८	६	७
जनगद/धागर	१४	०.०	८	६	६
बानतार/सारदार	१४	०.०	१०	४	-
कमार	१३	०.०	७	६	१६
पथरकट्टा/कुसादिया	११	०.०	५	६	-
जम्मा	४९२,०९८	१००.०	२३६३८५	२५५७१३	३८०५२७

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.

बसाई सराईको अवस्था

कास्की जिल्लाको बसाई सराईको प्रकृति हेर्दा यहाँबाट बाहिर जाने : प्रवासन (Emigration) भन्दा बाहिरबाट यस जिल्लातर्फ आउने: आप्रवासन (Immigration) को बाहुल्यता रहेको छ ।

जिल्ला भित्र आउने बसाई सराई (Immigration)

कास्की जिल्लामा अन्य जिल्लाबाट जस्तै: स्याङ्जा, पर्वत, बाग्लुङ, म्याग्दी, मुस्ताङ, तनहु र कास्की जिल्लाका ग्रामीण क्षेत्रहरूबाट पोखरा, लेखनाथ र जिल्लाका बेसी तथा टारीमा बसाई सराई हुँदै आएको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार कास्की जिल्लामा वार्षिक ८ हजार जना बसाई सरी आउने देखिएको छ । बसाई सराईको प्रमुख कारणहरूमा पुरुषको नोकरी र अध्ययन रहेका छन् भने महिलाको विवाह र परिवारसंगको निर्भरता रहेका छन् । जनगणना २०६८ अनुसारको आप्रवासीहरूको तथ्याङ्क विवरण निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २.१७ : जन्मका आधारमा कास्की जिल्लाको जनसंख्या

विवरण	स्वदेशमा जन्म भएका जनसंख्या (संस्थागत जनसंख्या बाहेक)						विदेशमा जन्म भएका	जन्म स्थान थाहा नभएको
	जम्मा	जिल्ला भित्र	अर्को जिल्लामा जन्मेका					
			जम्मा	न.पा.	गाविस	थाहा नभएको		
जम्मा	४६८,४४८	३४०,०१४	१२८,४३३	१०४,२३४	७,२५६	१६,९४३	१०,४८४	२,०२०
पुरुष	२२१,०३२	१६१,४०६	५९,६२६	४८,७८४	३,४८५	७,३५८	६,१२४	९१७
महिला	२४७,४१५	१७८,६०८	६८,८०७	५५,४५०	३,७७१	९,५८५	४,३६०	१,१०३

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.

तालिका नं. २.१८ : अर्को जिल्लामा जन्म भएका जनसंख्याको कास्की जिल्लामा बसाईको अवधि

विवरण	जम्मा	बसाईको अवधि				बसाईको अवधि थाहा नभएको
		१ वर्ष भन्दा कम	१-५ वर्ष	६-१० वर्ष	१० +	
जम्मा	१२८,४३३	७,९७०	४४,४०५	२९,२०६	४०,८५२	६,०४९
पुरुष	५९,६२६	४,२६४	२१,७४०	१३,९४०	१७,३५०	२,३३३
महिला	६८,८०७	३,७०५	२२,६६५	१५,२६६	२३,४५४	३,७१६

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.

तालिका नं. २.१९ : अन्य जिल्लाबाट कास्कीमा बसाई सरी आउनुको प्रमुख कारण

बसाई सनुको मुख्य कारण	महिला	पुरुष	जम्मा	जम्माको प्रतिशत
कृषि	२,००९	१,७५५	३,७६३	२.९
व्यवसाय	४,३८६	७,४५०	११,८३६	९.२
नोकरी	३,४५६	१६,६४१	२०,०९७	१५.६
अध्ययन	११,७६१	१५,६२३	२७,३८४	२१.३
विवाह	२१,६८०	४९७	२२,१७७	१७.३
निर्भरता (परिवारसंग)	१५,१९७	८,३९१	२३,५८९	१८.४
द्वन्द्व	२६२	२१९	४८१	०.४
अन्य	६,११८	५,८४९	११,९६८	९.३
कारण थाहा नभएको	३,९३८	३,२०१	७,१३९	५.६
जम्मा	६८,८०७	५९,६२६	१२८,४३३	१००.००

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.

बाहिर जाने बसाई सराइ (Emigration)

कास्की जिल्लाबाट देशका विभिन्न स्थानहरूमा बसाई सरी जाने क्रम धेरै वर्ष अघि देखि चलि आएको छ। कास्की जिल्लाको पूर्वी भागबाट तनहुँ र चितवनमा बसाई सर्दछन्। जिल्लाका अधिकांश भागबाट काठमाण्डौ, चितवन लगायत देशका विभिन्न शहरीक्षेत्र र तराईका विभिन्न जिल्लामा गई बसाई सरी क्रम निरन्तर चलिरहेको छ। आन्तरिक रूपमा यातायातको साधनको पहुँच सगै बसाई सरी क्रममा पनि बृद्धि भईरहेको छ। राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार कास्की जिल्लाबाट बसाई सरी विश्वका विभिन्न देशमा रहेका जनसंख्या सम्बन्धी विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ।

तालिका नं. २.२० : कास्की जिल्लाबाट विदेश जानेहरूको विवरण

देश	जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला
भारत	९,०८२	१५.८	७,८८४	१,१९८
सार्क देशहरू (भारत बाहेक)	८८९	१.६	८४५	४४
पूर्वि एशियाका देशहरू	३,२३६	५.६	२,९९२	२४४
मध्य एशियाका देशहरू	२५,५९५	४४.७	२४,३८२	१,२१३
अन्य एशियाका देशहरू	५,४६०	९.५	३,६८६	१,७७४
युरोपियन युनियनका देशहरू	७,७४०	१३.५	४,८५६	२,८८४
अन्य युरोपका देशहरू	२१५	०.४	१६६	४९

उत्तर अमेरिका देशहरू	२,४५८	४.३	१,६४४	८१४
दक्षिण अमेरिका/क्यारेवियन देशहरू	८८	०.२	६९	१९
अफ्रिकी देशहरू	२७३	०.५	२२१	५२
प्यासिफिक ओसन क्षेत्रका देशहरू	१,६०४	२.८	१,०५७	५४७
अन्य देशहरू	२१४	०.४	१८१	३३
देश नबताएको	४५१	०.८	३२१	१३०
जम्मा	५७,३०५	१००.०	४८,३०४	९,००१

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार कास्की जिल्लाबाट पुरुष ४८,३०४ जना र महिला ९,००१ जना गरी जम्मा ५७,३०५ जना विभिन्न देशमा गएकामा जानुको कारण निम्नानुसार रहेको छ ।

तालिका नं. २.२१ : विदेशमा जानुको प्रमुख कारण सम्बन्धी विवरण

लिङ्ग	व्यापार व्यवसाय	निजी नोकरी	संस्थागत नोकरी	अध्ययन	द्वन्द्व	निर्भर रहनु	अन्य	कारण थाहा नभएको
पुरुष	१५५	३४,९०७	६,०२०	३,९८३	४४	२,०२१	३२१	८५३
महिला	५२	३,५८३	४६२	१,७३५	७	२,६३०	१७५	३५७
जम्मा	२०७	३८,४९०	६,४८२	५,७१८	५१	४,६५१	४९६	१,२१०
प्रतिशत	०.४	६७.२	११.३	१०.०	०.१	८.१	०.९	२.१

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.

तालिका नं. २.२२ : सबै भन्दा बढी विदेशमा रहेका साविकका १० गाविस/न.पा.

साविक गाविस/नपा	परिवारबाट विदेशमा रहेका	जम्मा जनसंख्याको प्रतिशत
पोखरा उपमहा न.पा.	२७,६५३	९.८
लेखनाथ न.पा.	७,५३४	११.४
भरत पोखरी	१,४३१	१२.७
हेम्जा	१,२८६	९.५
लामाचौर	९४६	११.९
ढिकुरपोखरी	९०७	११.०
पुम्दीभुम्दी	८७९	१०.६
अर्मला	८४७	१३.७
सराङकोट	७७२	८.५
कस्तीनाच्चेचौर	७५१	१२.९

श्रोत : रा.ज.ग., २०६८, के.त.वि. ।

व्यक्तिगत घटना दर्ता

कास्की जिल्लाको व्यक्तिगत घटना दर्ताको अवस्था निम्नानुसार रहेको छ ।

तालिका नं. २.२३ : व्यक्तिगत घटना दर्ता विवरण (वि.स.२०६४ - २०७२ सम्म)

वि.सं..	जन्मदर्ता			मृत्युदर्ता			विवाह	वसाइ सराई	सम्बन्ध विच्छेद
	महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा			
२०६४	२९२१	३१४४	६०६५	७४५	९५७	१७०२	२६९३	९८९	१९
२०६५	३६६८	४१३२	७८००	७६३	१२१५	१९७८	३६७९	१८५३	२०

२०६६	५१३०	६०७३	११२०३	८५५	१२४०	२०९५	३४५७	१२३०	३९
२०६७	४१६४	४८३७	९००१	७३०	१०१४	१७४४	४०४५	१५०३	११
२०६८	३५३४	४३५५	७८८९	९२४	१६३०	२५५४	३७८१	१९१२	४५
२०६९	७३७०	७९६८	१५३३८	९६५	१२४१	२२०६	४६५६	१२५६	५३
२०७०			१४१८३			२१५१	४७७३	१४०४	६४
२०७१	५७९२	६२३८	१२०३०	१०६९	१२९२	२३६१	४००२	१२९८	१०१
२०७२			१०१७९			२०७८	३४५३	७३९	९८

श्रोत: जिल्ला विकास समितिको कार्यालय, कास्की, २०७३

२.२ शैक्षिक अवस्था

आधाभूत शिक्षा सम्बन्धी विवरण तथा सूचकहरू

कास्की जिल्लामा ६२० वटा विद्यालय, २ वटा खुला विद्यालय, ५८९ वटा बालबिकास केन्द्र, १९ वटा सामुदायिक केन्द्र र पोखरा विश्वविद्यालय रहेका छन् ।

तालिका नं. २.२४ : विद्यालय शैक्षिक संस्था, संख्या

विद्यालयको प्रकार	प्रा.वि.	नि.मा.वि.	मा.वि.	उच्च मा.वि.	जम्मा
सामुदायिक	२६०	५०	४८	६०	४१७
संस्थागत	१९	२५	१११	४८	२०३
जम्मा	२७९	७५	१५९	१०८	६२०

तालिका नं. २.२५ : तहगत कूल शिक्षक दरबन्दी विवरण

तह	सामुदायिक	संस्थागत	जम्मा	प्रतिशत
प्रा.वि.	१७२५	२०८६	३८१२	६२.५
नि.मा.वि.	५१४	८२१	१३३६	२१.९
मा.वि.	४८३	३७८	८६९	१४.३
उच्च मा.वि.	८०	०	८०	१.३
जम्मा	२८०२	३२८५	६०९७	१००

तालिका नं. २.२६ : विद्यार्थी संख्या विवरण

विवरण	सामुदायिक विद्यालय तर्फ			संस्थागत विद्यालय तर्फ		
	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
पूर्व प्रा.वि. र प्रा.वि.	१४१५८	१३६३०	२७७८८	२५५९०	३११४३	५६७३३
नि.मा.वि.	८४८०	७५६८	१६०४८	९०४०	११०७६	२०११६
मा.वि.	५७९३	५०२५	१०८१८	५०७८	६२८७	११३६५
उच्च मा.वि.	५०६९	४८७१	९९४०	३३३८	४१८१	७५१९
जम्मा	३३५००	३१०९४	६४५९४	४३०४६	५२६८७	९५७३३

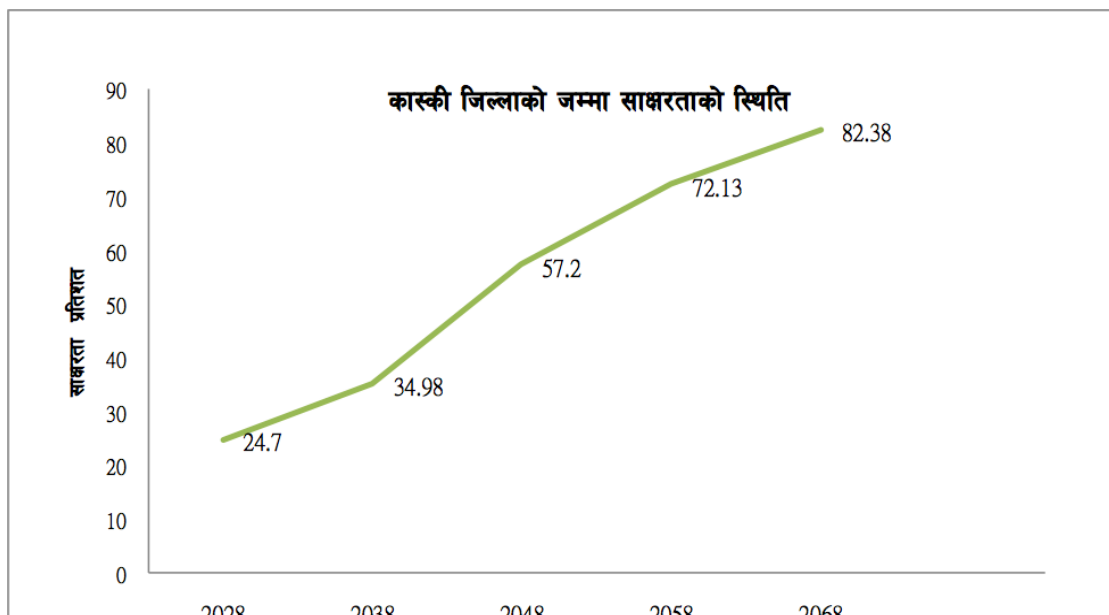
श्रोत : जिल्ला शिक्षा कार्यालय, कास्की, २०७२

साक्षरता

तालिका नं. २.२७ : साक्षरताको ऐतिहासिक पृष्ठभूमी सम्बन्धी विवरण

जनगणना वर्ष	लिङ्ग अनुसार साक्षरता प्रतिशत (६ वर्ष वा सो भन्दा बढी उमेर)					
	जम्मा (दुवै)	बढेको	पुरुष	बढेको	महिला	बढेको
२०२८	२४.७		४३.५		७	
२०३८	३४.९८	१०.२५	४८.६६	५.१६	२०.९९	१३.९९
२०४८	५७.२०	२२.२२	७१	२२.३४	४४.५०	२३.५१
२०५८	७२.१३	१४.९३	८३.२३	१२.२३	६१.७६	१७.२६
२०६८	८२.३८	१०.२५	९०.१०	६.८७	७५.३५	१३.५९

श्रोत : विभिन्न गणना वर्षहरू, केन्द्रीय तथ्यांक विभाग । नोट : वि.सं. २०६८ सालमा साक्षरता लिदा ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिको उमेरलाई आधार मानिएको छ ।

तालिका नं. २.२८ : जनगणना २०६८ अनुसार साक्षर जनसंख्या र साक्षरता दर (प्रतिशत)

लिङ्ग	५ वर्ष वा सो भन्दा माथिको जनसंख्या	जनसंख्याको शैक्षिक अवस्था			साक्षरता नबताएको	साक्षरता दर
		लेखन, पढ्न जान्ने	पढ्न मात्र जान्ने	पढ्न लेख्न नजान्ने		
दुवैको	४,५४,९९२	३,७४,८०२	७,०१५	७२,९८३	१९२	८२।३८
पुरुष	२,१६,६२४	१,९५,१८१	३,०१८	१८,३६५	६०	९०।१०
महिला	२,३८,३६८	१,७९,६२१	३,९९७	५४,६१८	१३२	७५।३५

तालिका नं. २.२९ : साक्षरताको तह अनुसार जनसंख्या (५ वर्ष वा सो भन्दा माथिको उमेर) र प्रतिशत

सि.नं.	तह	पढ्न लेख्न जान्ने जनसंख्या	प्रतिशत	पुरुष	महिला
१	प्रारम्भिक शिक्षा	११,२८२	३।०	६,१३७	५,१४५
२	प्राथमिक (१-५कक्षा)	१,०७,४३६	२८।५	५४,५१२	५२,९२४
३	निमावि (६-८ कक्षा)	७७,८२६	२।०६	३८,२२२	३९,६०४
४	मावि (९-१० कक्षा)	५४,०६६	१।४३	२७,६०७	२६,४५९
५	एस. एल. सी. वा सो सरह	५३,४२८	१।४२	२९,३०८	२४,१२०
६	आई ए वा सो सरह	३७,६६२	१।०	२०,५२९	१७,१३३
७	बि. ए. वा सो सरह	१५,३३३	४।१	९,७२४	५,६०९
८	एम ए वा सो सरह	५,२७०	१।४	४,०३५	१,२३५
९	अन्य	१८७	०।०५	९९	८८
१०	अनौपचारिक शिक्षा	१३,५१९	३।६	५,७११	७,८०८
११	तह थाहा नभएको	१,०५५	०।३	५१२	५४३
	जम्मा	३,७७,०६४	१००	१,९६,३९६	१,८०,६६८

श्रोत: रा.ज.ग. २०६८, केन्द्रीय तथ्यांक विभाग ।

तालिका नं. २.३० : कास्की जिल्लामा स्नातक तह संचालन भएका विश्वविद्यालय तथा क्याम्पसहरू

सि.नं.	संस्थाको नाम	ठेगाना	सञ्चालित तह	विषय	सम्बन्ध प्राप्त निकाय	सम्पर्क फोन
१	माछापुच्छे शिक्षा क्याम्पास	ढिकुरपोखरी ४	स्नातक	शिक्षा	TU	५२९३०३
२	गौरीशंकर क्याम्पस	हेम्जा	स्नातक	शिक्षा	TU	६२१६१३
३	पश्चिमाञ्चल इन्जिनियरिङ क्याम्पस	लामाचौर	स्नातक	इन्जिनियरीङ्ग	TU	
४	गण्डकी कलेज अफ इन्जिनियरिङ एण्ड साइन्स	पोखरा १६	स्नातक	IT softgware Engineering	पोखरा वि.वि.	४४०९४४
५	पृथ्वीनारायण क्याम्पस	पोखरा १	स्नातक /स्नाकोत्तर	शिक्षा, मानविकी, व्यवस्थापन, विज्ञान	TU	५३३१७१
६	कन्या क्याम्पस	पोखरा २ नदिपुर	स्नातक	शिक्षा, मानविकी, व्यवस्थापन,	TU	५२२२५६
७	शिक्षा महाविद्यालय	पोखरा ११ फुलवारी	स्नातक	शिक्षा	TU	५२७०२१
८	मणिपाल कलेज अफ मेडिकल साइन्सेस	पोखरा ११ फुलवारी	स्नातक	नर्सिङ MBBS	KU	५२१३८७
९	भद्रकाली क्याम्पस	पोखरा कुडहर	स्नातक	शिक्षा,मानविकी	TU	५२२७९९
१०	जनप्रिय बहुमुखी क्याम्पस	पोखरा ८ सिमलचौर	स्नातक	शिक्षा,मानविकी, व्यवस्थापन,	TU	५२२२८७
११	महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस	पोखरा ९ नयाँवाजार	स्नातक	शिक्षा, मानविकी, व्यवस्थापन,	TU	५३६०८२

१२	कालिका बहुमुखी क्याम्पस	पोखरा काजिपोखरी	स्नातक	शिक्षा,व्यवस्थापन,	TU	५२४३८५
१३	कालिका पब्लिक कलेज	पोखरा १० रामवजार	स्नातक	शिक्षा,व्यवस्थापन,	TU	५३३१४२
१४	नेपाल टुरिजम एण्ड होटल मेनेजमेन्ट	पोखरा १४ छिन्नेडाडा	स्नातक	होटल म्यानेजमेण्ट टुरिजम	पोखरा वि.वि.	५३२३९३
१५	गुप्तेश्वर बहुमुखी क्याम्पस	पोखरा १७ छौरैपाटन	स्नातक	शिक्षा व्यवस्थापन	TU	४६५६७७
१६	वन विज्ञान अध्ययन संस्थान	पोखरा ढुङ्गेसाधु	स्नातक/स्नाकोत्तर	वन विज्ञान	TU	५२०४६९
१७	जनप्रकाश बहुमुखी क्याम्पस	लेखनाथ १ भण्डारीढिक	स्नातक	शिक्षा,व्यवस्थापन,	TU	५६१३७८
१८	लक्ष्मी आदर्श बहुमुखी क्याम्पस	लेखनाथ १ शिशुवा	स्नातक	शिक्षा	TU	५६००१९
१९	पोखरा विश्वविद्यालय	लेखनाथ १२ खुदी	स्नातक /स्नाकोत्तर	व्यवस्थापन	PU	५६१६९६
२०	अन्नपूर्ण साइन्स कलेज फुलवारी	पोखरा ११ फुलवारी	स्नातक	विज्ञान	TU	५३२८४२
२१	विन्ध्यावासिनी संस्कृत विद्यापिठ	पोखरा १ वगर	स्नातक	संस्कृत	नेपाल संस्कृत वि.वि	४४००६५
२२	पोखरा कलेज अफ मेनेजमेन्ट	पोखरा २ नदिपुर	स्नातक	व्यवस्थापन	PU	५४१७६१
२३	त्रिवेणी इन्टरनेसलन कलेज	लेखनाथ ७	स्नातक	व्यवस्थापन	TU	५६०१४६
२४	शिक्षा विकास केन्द्र	पोखरा ८ सिमलचौर	स्नातक (खुल्ला)	शिक्षा १ वर्षे	पूर्वाञ्चल वि.वि.	५२३०६४
२५	गण्डकी आ.उ.मा.वि.	पोखरा १६ लामाचौर	GCE A Level	विज्ञान	क्याम्ब्रिज वि.वि	५४०९४४
२६	कश्मस इन्टरनेशनल कलेज	पोखरा ४ पालिखेचोक	GCE A Level	विज्ञान, व्यवस्थापन	क्याम्ब्रिज वि.वि	५४१३२४
२७	नोवेल एकेडेमी	पोखरा ८ न्यूरोड	GCE A Level स्नातक स्नाकोत्तर	विज्ञान, Non science, व्यवस्थापन	क्याम्ब्रिज वि.वि,पूर्वाञ्चल	५३५६२९
२८	इन्फोम्याक्स कलेज	पोखरा ११ फुलवारी	स्नातक स्नाकोत्तर	IT	सिक्किम मणिपाल वि.वि	
२९	पोखरा इन्जिनियरीड कलेज	पोखरा ८ फिर्के	स्नातक स्नाकोत्तर	इन्जिनियरीड	पोखरा विश्वविद्यालय	५३१२०९
३०	पोखरा मल्टीमोडेल कलेज	पोखरा ८ सिमलचौर	स्नातक	व्यवस्थापन, मानविकी	TU	३५३३२
३१	गण्डकी मेडिकल कलेज	लेखनाथ ३ अर्घौं	स्नातक	MBBS	TU	
३२	पोखरा कलेज अफ टेक्नोलोजी	पोखरा ८ सिमलचौर	स्नातक	BBA	PU	५३२८४४

३३	पोखरा नर्सिङ क्याम्पस	पोखरा रामघाट	नर्सिङ	नर्सिङ	TU	५२०४३८
३४	पोखरा बहुमुखी क्याम्पस	पोखरा नयाबजार	स्नातक	व्यवस्थापन, मानविकी	TU	५२१११३
३५	सरस्वती टिका बहुमुखी क्याम्पस	भरतपोखरी-३	स्नातक	शिक्षा, व्यवस्थापन	TU	
३६	नरपानी कलेज अफ टेक्नोलोजी	पोखरा	स्नातक	मानविकी	TU	

श्रोत : जिल्ला पाश्चात्त्र, २०७२, जिल्ला जन स्वास्थ्य कार्यालय, कास्की

तालिका नं. २.३१ : CTEVT बाट सम्बन्धन प्राप्त गरी प्राविधिक शिक्षा सञ्चालन गर्ने शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण

सि.नं.	संस्थाको नाम	ठेगाना	सञ्चालित तह	विषय	सम्पर्क फोन
१	मणिपाल कलेज अफ मेडिकल साइन्स (नर्सिङ प्रोग्राम)	पोखरा ११ फलवारी	PCL	Nursing	५२६४१६
२	चरक एकेडेमी (चरक हस्पिटल नर्सिङ कलेज)	पोखरा १३ कुडहर	PCL	Nursing	५२४८०४
३	पोखरा टेक्निकल हेल्थ माल्टिपर्पोज इन्स्टिच्यूट	पोखरा ८ सिमलचौर फिर्के	PCL	Nursing	५२३१२३
४	पदम नर्सिङ होम (स्कूल अफ नर्सिङ)	पोखरा ८ न्यूरोड	PCL	HA (General Medicine)	५२४२९३
५	फिस्टेल नर्सिङ क्याम्पस	पोखरा ४ गैह्रपाटन	PCL	Nursing	५४०८६६
६	फेवासिटी इन्स्टिच्यूट अफ मेडिकल साइन्सेस प्रा.लि	पोखरा ८ नागढुङ्गा	PCL	Nursing	५२५२४७
७	वराह मा.वि. भिंडावारी	धिताल भिंडावारी	PCL	Veterinaty	
८	पोखरा इन्जिनियरिङ कलेज	पोखरा ८ सिमलचौर फिर्के	PCL	Nursing	५२८५३०
९	वोष्टर्न हेल्थ साइन्स एकेडेमी	पोखरा ११ रानीपौवा	PCL	Nursing (CAM)	५२१०९३
१०	कान्तिपुर इन्स्टिच्यूट अफ हेल्थ साइन्स	पोखरा ८ न्यूरोड	PCL	Lab Assistance	५३८३६४
११	पोखरा टेक्निकल ट्रेनिङ एण्ड रिसर्च सेन्टर	पोखरा ११ रानीपौवा	PCL	Nursing(CAM)	५२७९३०
१२	पश्चिमाञ्चल प्राविधिक शिक्षालय	पोखरा ३ नदिपुर	PCL	(CMA/ANM)	५२५३१५
१३	IDEA (Innovative Development education academy)	पोखरा ९ न्यूरोड	PCL	Radiography	५२६५७८
१४	रिजनल कलेज अफ साइन्स एण्ड टेक्नोलोजी	पोखरा ९ नयावजार	PCL	Lab Technician	५२९१८४
१५	Innovative Development Education	पोखरा न्यूरोड	ANM		५२४८९८
१६	सीप हस्तान्तरणद्वारा शसक्तिकरण	पोखरा	PCL	Social Mobilization	५२०४९२
१७	पोखरा टुरिज्म तालिम	पोखरा			५२८०४०

श्रोत : जिल्ला शिक्षा कार्यालय, कास्की, २०७२

सार्वजनिक पुस्तकालय

तालिका नं. २.३२ : कास्की जिल्लामा सञ्चालित सार्वजनिक पुस्तकालय/वाचनालयहरू

सि.नं.	पुस्तकालय । वाचनालयको नाम	न.पा.। गाविस	वार्ड नं.	टोल	सम्पर्क फोन (कोड नं.०६१)
१	पोखरा सार्वजनिक पुस्तकालय	पोखरा	९	महेन्द्रपुल	५३२५११
२	दीप शिखा सामुदायिक पुस्तकालय	लेखनाथ	१	भण्डारढिक	५६१७८३
३	सहिद स्मृति पुस्तकालय	पोखरा	५	मालेपाटन	५२२७५०
४	बुद्ध बाल धुमती पुस्तकालय	पोखरा	६	लेकसाइड	४६५२२८
५	गुप्तेश्वर महादेव पुस्तकालय	पोखरा	१७	छोरेपाटन	४६०५८७
६	आदर्श पुस्तकालय	पोखरा	४	गणेशटोल	
७	ज्ञान ज्योती पुस्तकालय	पोखरा	१५	रामबजार	४३००११
८	अरण्य ज्योती पुस्तकालय	पोखरा	१३	कुँडहर	५२६६५५
९	नेपाल भारत मैत्री पुस्तकालय	पोखरा	३	नदीपुर	
१०	प्रगतिशील पुस्तकालय	हंसपुर	४		

श्रोत : पोखरा सार्वजनिक पुस्तकालय, पोखरा, २०७३

खेलकुद

जिल्ला खेलकुद विकास समिति कास्कीका अनुसार ४१७ रोपनी क्षेत्रफल ओगटेको पोखरा रंगशाला अत्याधुनिक सुविधा सम्पन्न र दक्षिण एशियाली स्तरको करिब २१,००० दर्शक क्षमताको बनाउने गरी निर्माण कार्य भईरहेको छ। खेलकुद विकास समिति कास्कीमा नमुना युवा सूचना केन्द्र स्थापना भएको छ। यस समितिका प्रमुख कार्यहरूमा राष्ट्रपति रनिङ्ग शिल्ड, बृहत खेलकुद महोत्सव, वर्ष खेलाडी सम्मान र खेलकुद कार्यक्रमहरू रहेका छन्। खेलकुद विकास समिति कास्कीमा विभिन्न खेलसंग सम्बन्धित ३४ वटा संघ आबद्ध रहेका छन्। खेलकुद विकासको लागि विद्यालय तह देखि उच्च शिक्षा सम्म पूर्वाधार र प्रविधिमा लगानी भई रहेको र सरकारी, गैरसरकारी, नागरिक समाज, शिक्षक र विद्यार्थी सबैको सहभागिता र प्रयास रहदै आएको छ।

२.३ स्वास्थ्य सेवा

आधारभूत स्वास्थ्य सम्बन्धी विवरण तथा सूचकहरू

जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय कास्कीले उपलब्ध गराएको तथ्याङ्क अनुसार कास्की जिल्लाको स्वास्थ्य सेवाको अवस्था निम्नानुसार रहेको छ।

तालिका नं. २.३३ : जिल्लामा संचालित स्वास्थ्य संस्थाहरू

स्वास्थ्य संस्था	संख्या	स्वास्थ्य संस्था	संख्या
पोखरा स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान	१	नगर स्वास्थ्य केन्द्र	१२
क्षेत्रीय अस्पताल	१	सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई	१३
क्षेत्रीय क्षयरोग केन्द्र	१	गाउँघर क्लिनिक	१७४
क्षेत्रीय स्वास्थ्य तालिम केन्द्र	१	खोप क्लिनिक	२१३
अञ्चल आयुर्वेद कार्यालय	१	मेडिकल कलेज	२
जिल्ला जन स्वास्थ्य कार्यालय	१	प्राइभेट अस्पताल	१८
जिल्ला आयुर्वेद केन्द्र	१	सामुदायिक अस्पताल	२
प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	३	प्राइभेट पोलिक्लिनिक/OPD नर्सिङ होम	१०

आयुर्वेद औषधालय	३	रक्त संचार केन्द्र	१
स्वास्थ्य चौकी	४५	एम्बुलेन्स (चालु अवस्थामा)	२१
मेडिकल हल	४२७	PHC Outreach Clinic	१५७
स्वास्थ्य सम्बन्धी NGO, INGO	२६	Immunization Clinic (Regular)	२०४
Vitamin A Distribution Centre	४४१	DOTS Centre	११
FCHV (साविक गा.बि.स.)	७४१	DOTS Centre With Microscopy facility	५
FCHV (शहरी)	३२८	Urban DOTS	५
निजी प्याथोलोजि क्लिनिक	४०	DOTS treatment sub-centre	३४

श्रोत : HMIS, DPHO, Kaski, 2073

तालिका नं. २.३४ : कास्की जिल्लाका सरकारी स्वास्थ्य संस्थामा आ.व.२०७२/७३ मा उपचार गरिएका प्रमुख १० रोगहरू

क्र.सं.	रोगको नाम	उपचार संख्या	प्रतिशत
१	Gastritis (APD)	३५३३६	४.५
२	Upper Respiratory Tract Infection	३४७६५	४.४४
३	Lower Respiratory Tract Infection	३२०१७	४.०८
४	Falls and Injuries	२९९०२	३.८१
५	Hypertension (HTP)	२७४२६	३.५
६	Headache	२०८६१	२.६६
७	Diabetes mellitus (DM)	२०४१४	२.६
८	Typhoid (E.Fever)	१८४४२	२.३५
९	Acute Gastroenteritis	१७३२७	२.२१
१०	Urinary Tract Infection (UTI)	१७२९९	२.२

पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय अस्पताल पोखराको स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी विवरण

Table 2.35 Human Resource

S.N	Posts	Government			Hospital Development Committee	
		Sanctioned Post	Fulfilled Number	Currently available	Sanctioned post	Currently available
Technical Staffs						
1.	Doctors	100	58	56	46	38
2.	Nurses	104	91	91	70	42
3.	Others	59	46	47	62	58
Administrative (Non technical)						
1.	Admin. Staff	14	9	9	16	13
Others						
1.	Helper	23	18	18	106	113
Total		300	222	220	300	264

Table 2.36 : Beds Distribution

S.N	Departments	Deluxe cabin Beds	Cabin Beds	Semi-cabin Beds	General Beds	Total Beds
1	Medical Ward	1	2	2	31	36
2	Pediatric Ward		2	2	33	37
3	Orthopedic Ward		2		29	31

4	Post-Operative Ward		4	2	8	14
5	Gynecology Ward		1	2	31	34
6	Surgical Ward				37	37
7	ICU				11	11
8	NICU			6	14	20
9	Geriatric Ward				8	8
10	Maternity Ward		2	2	66	70
11	Psychiatric Ward				10	10
12	Dialysis Ward				8	8
13	Emergency				25	25
14.	NRH				10	10
Total		1	13	16	321	351

Table 2.37 : Hospital Statistics

S. N	Indicators	F/Y 2070/71	F/Y 2071/72	F/Y 2072/73	Trend
1	Total Number of OPD Cases	157554	174803	174923	+
2	Total Number of Emergency Cases	39966	39442	37104	-
3	Total Number of Inpatients Discharged	20474	20956	21159	+
4	Total Number of Lab Services Provided	314925	489758	1042279	+
5	Total Number of Hospital Services Provided	219170	235201	233186	+
6	Total Number of Delivery Conducted	8924	9443	8837	+
7	Total Out Referral Cases	40	41	93	+
8	Total Maternal Deaths	4	-	3	-
9	Total Hospital Deaths	219	188	216	+

S.N	Poor	Helpless	Disabled	Senior Citizens >60	FCHV	Gender Based violence	Others	Total
F/Y 2070/071	10885	135	513	2042	68	16	0	13659
FY 2071/72	11184	248	1355	4644	109	41	114	17695
F/Y 2072/073	7818	130	672	4864	47	89	0	13620

Table 2.38 : Lab Service Statistics

F/Y	Parasitology/ Bacteriology	Virology	Hematology	Microbiology	Histopathology	Biochemistry	Immunology/ Serology	Other Tests	Total
2070/071	44440	17760	136962	-	430	84763	30560	-	314915
2071/072	41279	16961	243113	-	530	128956	41117	-	471956
2072/073	71342	-	326892	5857	860	534298	103030	-	1042279

Table 2.39 : Major Hospital Indicators

SN	Indicators	F/Y 2070/71	F/Y 2071/72	F/Y 2072/73
1	Total OPD Visits as % of Total Population	3.17	3.44	3.37
2	% of Emergency Visits Among Total hospital Visits	18.83	16.76	15.91
3	Bed Occupancy Rate	70.30	66.46	70.18
4	Delivery Conducted as a % of Expected Pregnancy	6.55	7	7.37
5	Number of CAC Services Provided	256	302	180
6	% Death Rate among In-patients	1.06	0.89	1.02
7	Total Surgery Cases	6110	6595	6465
8	% of Major Surgery among Total Surgery Cases	52.58	53.54	52.83
9	Doctor: In-patient Ratio		207	251
10	Doctor: Out patient Ratio	1659	1730	2082
11	Nurse: In-patient Ratio	125	114	187

Table 2.40 : Free Health Service Statistics

Subject	Fiscal year		
	070/071	071/072	072/073
Poor	10885	11184	7818
Helpness	135	248	130
Disabled	513	1355	672
Senior Citizen >60 age	2042	4644	4864
FCHV	68	109	47
Gender Based violence	16	41	89
Others	0	114	0
Total	13659	17695	13620

Table 2.41 : Free Health Service Indicators

S.N	Indicators	F/Y 2070/071	F/Y 2071/072	F/Y 2072/073
1.	New OPD visits by targeted groups as % of total OPD visits	2.97	3.14	1.47
2.	Inpatients by targeted groups as % of total inpatients	*45.33	*51.84	*46.93
3.	Emergency visits by targeted groups as % of total Emergency case	2.88	3.41	3.00
4.	laboratory services to targeted groups as % of total Lab services	4.79	3.61	1.3
*cumulative figure of all years				

Table 2.42 : Morbidity Diagnosis Statistics

S.N	Morbidity in F/Y 2070/071		Morbidity in F/Y 2071/072		Morbidity in F/Y 2072/073	
	Disease	No. of Patients	Disease	No. of Patients	Disease	No. of Patients
1	LRTI	524	LRTI	776	LRTI	920
2	APPENDICITIES	362	ENTERIC FEVER	581	AGE	714
3	ENTERIC FEVER	306	COPD	561	COPD	546
4	COPD	312	APPENDICITIS	467	ENTERIC FEVER	529
5	PNEUMONIA	276	G.E	450	NNS	466
6	SEPSIS	271	PNEUMONIA	404	UTI	362
7	AGE	227	JUNDICE/HEP.	288	NNJ	297
8	UTI	178	NEO.SEPSIS	283	HTN	113
9	HEPATITIS	138	SEIZURE/CONVUL	181	RA.	100
10	CHOLELITHIASIS	138	HTN	158	ALD	71

Table 2.43 : Maternal and Perinatal Statistics

S.N	Description	2070 B.S	2071 B.S	2072 B.S
1	No. of Deliveries	8752	9372	9087
2	No. of Normal Deliveries	6405	6741	6632
3	No. of Assisted Deliveries	355	345	331
4	No. of LSCS	1992	2286	2124
5	No. of Maternal Deaths	3	2	2
6	No. of Perinatal Deaths	131	143	151
7	No. of Early Neonatal Deaths	52	30	48
8	No. of Late Neonatal Deaths	3	1	14
9	Still Birth	79	112	103

Table 2.44 : Mortality Diagnosis Statistics

S.N	Mortality in F/Y 070/071		Mortality in F/Y 071/072		Mortality in F/Y 072/073	
	Disease	No. of Patient	Disease	No. of Patient	Disease	No. of Patient
1	COPD	17	COPD	27	COPD	30
2	PREMATURE BABY	13	PNEUMONIA	17	Birth Asphyxia	16
3	PNEUMONIA	10	CLD	12	LD	18
4	PERINATAL ASPHYXIA	8	PTB	9	Pneumonia	15
5	CVA	8	PRETERM BABY	9	LBW	13
6	ALD	7	UGI BLEEDING	5	HIV	12
7	SEPYIC SHOCK	6	CARDIO-SHOCK	5	NNS	8
8	GI BLEEDING	6	DM	4	Gastro Intestinal Hemorrhage	5
9	ANAEMIA	6	PLWHA	3	DCM	4
10	SEPSIS	6	SEPSIS	3	Heart Failure	4

२.८ गैरसरकारी संघसंस्था

गरिब तथा पिछडिएका वर्ग तथा समुदायको उत्थानको लागि सरकारी तथा स्थानीय निकायको श्रोत साधनबाट मात्र सम्पन्न नहुने बास्तविक यथार्थतालाई हृदयंगम गर्दै समुदायको विकास र सशक्तीकरण प्रक्रियामा नागरिक समाजले खेलन सक्ने महत्वपूर्ण भुमिकालाई आत्मसात गरी स्थानीय निकायसंग समन्वय गर्दै कार्य संचालनको क्रममा नेपाल सरकारले प्राथमिकतामा राखेका कामका मुख्य क्षेत्र तथा सवालहरूमा कार्य गर्ने गैससंहरूलाई एक भरपर्दो सहयोगीको रूपमा लिइएको छ। उल्लेखित वर्ग तथा समुदायको लागि कार्य सञ्चालन गर्न गैससंहरूलाई जि.वि.स., कास्कीले श्रोत र साधनको उपलब्धता हेरी कार्य गर्ने वातावरण तयार गरि दिने र जिल्ला प्रशासन कार्यालय, कास्कीले शान्ती सुरक्षाको प्रत्याभूति दिलाउदै आएको छ। जिल्ला प्रशासन कार्यालय कास्कीको दर्ता अभिलेख अनुसार जिल्लामा करिब ४५०० वटा गैरसरकारी संघसंस्थाहरू दर्ता भएका छन्। जिल्ला विकास समिति, कास्कीमा २०७१ सालमा २१९७ को मात्र नविकरण भएको पाइन्छ। हाल सक्रिय रहेका संघसंस्थाहरू यस प्रकार रहेका छन्।

तालिका २.४५ : कास्कीमा सक्रिय रहेका मुख्य कार्य क्षेत्रको आधारमा गैरसरकारी संघसंस्थाको वर्गीकरण

सि.नं.	संस्थाले कार्य गर्ने प्रमुख क्षेत्र	संख्या	प्रतिशत
१	बालबालिका	२३	१।०४
२	महिला अधिकार	१८	०।८१
३	शिक्षा	२०	०।९१
४	स्वास्थ्य	१८	०।८१
५	तालिम, क्षमता विकास तथा परामर्श, अनुसन्धान	१०	०।४५
६	जनचेतना	५	०।२२
७	पर्यटन	२	०।०९
८	जिविकोपार्जन (कृषि, वन र वातावरण)	१२	०।५४
९	अपाङ्गता	४	०।१८
१०	बाल गृह	९	०।४
११	आमा समुह तथा महिला विकास	१४०	६।३७
१२	युवा क्लब	१७	०।७७
१३	आवासीय बालगृह	५५	२।५
१४	विविध	१८६४	८४।८४
जम्मा		२१९७	१००

श्रोत : जिल्ला गैर सरकारी संस्था प्रोफाइल, कास्की, २०७२

२.५ महिला तथा बालबालिकाको स्थिति

महिला

महिला र बालबालिकाको क्षेत्रमा महिला तथा बालबालिका कार्यालय कास्कीको भूमिका अग्रणी रही आएको छ। यस कार्यालयबाट प्रमुख रूपमा महिला विकास कार्यक्रम, राष्ट्रिय महिला उत्थान कार्यक्रम, बाल कल्याण कार्यक्रम, जेष्ठ नागरिक परिचय पत्र वितरण, अपाङ्गता परिचय पत्र वितरण कार्यक्रम, लैङ्गिक हिंसा निवारणको लागि संस्थाहरूको एकिकृत विकास कार्यक्रम, महिला सशक्तीकरण कार्यक्रम र मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार विरुद्धको कार्यक्रमहरू संचालन भई रहेका छन्। खास गरी महिला तथा बालबालिकाको

क्षेत्रमा मूल प्रभाविकरण, शमावेसीकरण र सशक्तीकरणको कार्यक्रम संचालन हुदै आएको छ । यस कार्यालयसंग सम्बन्धित १४० वटा गैरसरकारी संस्थाहरू सूचिकृत भएकामा करिब ६० वटा मात्र हाल सक्रिय रहेका छन् । यस जिल्लाका साविकका ४३ गा.वि.स. र पोखरा उपउपमहानगरपालिका-७ र लेखनाथ १३, १४, १५ वडाहरूमा महिला विकास कार्यक्रम संचालनमा आएको छ । जिल्लामा महिला सम्बन्धी सहकारी संस्थाको संख्या ३४ वटा रहेकोमा सहकारी संस्थामा आबद्ध सदस्य संख्या १३९७१ रहेका छन् ।

२०७४ साल जेष्ठ मसान्त सम्म जिल्लामा महिला विकास कार्यक्रम अन्तरगत ४०० वटा समितिमा ३४१० समूह गठन भई १९१७२ जना सदस्य आवद्ध रहेको छ । उल्लेखित समितिले रू ३,५०,८४,१७२।०० को शेयर मार्फत रू. १३,८०,२९,५७०।०० रहेको छ ।

महिला विकास कार्यालय, कास्कीबाट २०७४ साल जेष्ठ मसान्त सम्मको रेकर्ड अनुसार २११७ जना महिला र २२४८ जना पुरुष गरी जम्मा ४३६५ जना जेष्ठ नागरिकको परिचयपत्र वितरण गरिएको छ ।

तालिका नं. २.४६ : वितरण गरिएको अपाङ्गता परिचय पत्रको संख्या सम्बन्धी विवरण

सि.नं.	अपाङ्गताको प्रकार	वितरण गरेको संख्या			प्रतिशत
		महिला	पुरुष	जम्मा	
१	पूर्ण अशक्त अपाङ्गता	४८०	६३८	११८८	३४.४
२	अति अशक्त अपाङ्गता	५९४	८०६	१४००	४०.६
३	मध्यम अपाङ्गता	२७६	४१२	६९०	२०.०
४	सामान्य अपाङ्गता	१०३	१४१	२४४	७.१
जम्मा		१४१५	१९९७	३४१२	१००

श्रोत : महिला तथा बालबालिका कार्यालय, कास्की, २०७४ आषाढ २० गते

तालिका नं.२.४७ : महिला तथा बालबालिका कार्यालय कास्कीमा आएका अपराधका सम्बन्धी उजुरी संख्या

अपराधका विषय	आर्थिक वर्ष अनुसारका उजुरी संख्या			
	६९/०७०	७०/०७१	७१/०७२	७२/०७३
बहुविवाह	९	२२	१३	१४
घरेलु हिंसा	५८	७६	४८	१७४
सम्बन्ध विच्छेद	४	१२	८	४
भै भगडा कुटापिट	४८	३९	९	९४
अंशबण्डा	९	८	९	४
सामाजिक हिंसा	५	६	१	१
लेनदेन विवाद	१०	१०	०	०
सम्बन्ध विवाद	४	१२	८	४
बलात्कार	२	५	३	२
जग्गा जमिन विवाद	६	६	१०	०
बालविवाह	१	१	०	१
बाल दुर्व्यावहार	११	१४	२	१

मानव वेचविखन	०	०	१	१
महिला यौन दुर्व्यावहार	४	६	७	१
सम्पत्ति विवाद	०	१	१	०
गाली बेइजती	८	१५	५	११
पारिवारिक अनमेल	८	११	१३	११
अन्य विवाद	०	१४	१०	१४९
जम्मा	१९०	२६१	१४८	४७३

बालबालिका

बाल अधिकारसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र संघीय महासन्धि, १९८९ अनुसार बालबालिका भन्नाले १८ वर्ष भन्दा कम उमेरको मानवलाई बुझिन्छ। तर राष्ट्रिय कानूनले बालबालिकाको उमेर तोकेको सन्दर्भमा त्यहि मान्य हुने हुनाले नेपालको सन्दर्भमा बालबालिकाको अधिकारको संरक्षण गर्न बनेको ऐन, २०४८ अनुसार बालबालिका भन्नाले सोह्र वर्षको उमेर पुरा नगरेका मानवलाई बुझिन्छ। बालबालिकाको कल्याण र हक हितको लागि जिल्ला बालकल्याण समिति, महिला तथा बालकालिका कार्यालय, जिल्ला शिक्षा कार्यालय र विभिन्न संघसंस्थाको भूमिका महत्वपूर्ण रहदै आएको छ।

तालिका नं. २.४८ : जिल्लाका बालबालिकाको कुल जनसंख्या

उमेर समूह	वि.सं. २०५८ (सन् २००१)			वि.सं. २०६८ (सन् २०११)		
	बालिका	बालक	जम्मा	बालिका	बालक	जम्मा
०-४ वर्ष	२०,६०२	२१,९९८	४२,६००	१७,३४५	१९,७६१	३७,१०६
५-९ वर्ष	२०,८९९	२१,६१६	४२,५१५	२२,६४२	२४,४१४	४७,०५६
१०-१४ वर्ष	२३,३५२	२३,०५८	४६,४१०	२७,९७५	३०,०६८	५८,०४३
१५-१९ वर्ष	२३,०११	२३,०९५	४६,१०६	२८,५५४	३०,७३९	५९,२९३
जम्मा	८७,८६४	८९,७६७	१७,७६३१	९६,५१६	१,०४,९८२	२,०१,४९८

श्रोत : जनगणना २०५८, २०६८ केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

सडकमा आश्रित बालबालिका

कास्की जिल्लामा पूर्ण रूपमा सडकमा बस्ने, खाने र काम गर्ने बालबालिकाको संख्या ४० देखि ५० रहेको र कमाइका लागि सडकमा आउने तर बस्न र सुत्नका लागि आफूना अभिभावक भएको ठाउँमा जाने बालबालिकाको संख्या ९० देखि १०० को हाराहारीमा रहेको एक अध्ययनले देखाएको छ।

आवासीय बालगृहहरूमा रहेका बालबालिका

नयाँ बालगृहहरू खुल्ने र केही बन्द पनि हुने क्रम चलिरहेकोले बालगृहहरूको संख्या वर्षेनी फरक फरक देखिने गरेको छ। वि.सं. २०७३ को फाल्गुण महिनासम्म कास्की जिल्लाका बालगृहहरूको संख्या ४६ पुगेको छ। सबै बालगृहहरूमा गरि हाल जम्मा ६५७ जना बालिका र ७९२ जना बालक गरि जम्मा १,४७९ जना बालबालिका आश्रित रहेका छन्।

तालिका नं. २.४९ : जिल्लाका बालकलवहरु सम्बन्धी विवरण

जम्मा बालकलव	समुदायमा आधारित	बिद्यालयमा आधारित	बालगृह/कार्यस्थलमा आधारित	जिवाकसमा आवद्ध	जिवाकसमा आवद्ध नभएका	जि.प्र.का.मा दर्ता भएका
४६२	१११	३४२	९	४०८	५४	१

श्रोत : जिल्ला बाल कल्याण समिति, कास्की/२०७३

तालिका नं. २.५० : बालबालिकाहरुको बसोबासको अवस्था र बाल आर्थिक सक्रियता (१६ वर्ष भन्दा कम उमेरका)

सि.नं.	को संग बस्छन ?	बालिका	बालक	जम्मा	प्रतिशत
ज्ञ	आमा बाबु दुबैसंग	५७०२५	६१०९८	११८१२३	७८.७
द्	आमासंग मात्र	११५८७	१२३६७	२३९५४	१६.०
घ	बाबुसंग मात्र	५२७	६२७	११५४	०.८
द्ध	बाबु र सौतेनी आमासंग	२२०	२७६	४९६	०.३
छ	आमा र सौतेनी बाबुसंग	९०	३३	१२३	०.१
ट	अरू नातेदारसंग	६३०	५४६	११७६	०.८
ठ	कामदार भएर	१२८	१४७	२७५	०.२
ड	अन्य संग	१८४४	२०२९	३८७३	२.६
ढ	अवस्था थाहा नभएको	४६६	४६५	९३१	०.६
जम्मा		७२५१६	७७५८९	१५०१०५	१००

श्रोत: रा.ज.ग.२०६८, केन्द्रीय तथ्यांक विभाग

२.६ सामाजिक सुरक्षा

यस जिल्लाका ग्रामीण बस्तीहरुबाट आर्थिक हिसाबले सक्रिय जनशक्ति शिक्षा, स्वास्थ्य र रोजगारीको लागि पोखरा तथा देशका अन्य शहर र विदेशमा बसाई सर्ने क्रमको बृद्धिसंगै त्यस्ता बस्तीहरुमा अक्सर रूपमा प्रौढ, महिला, अशक्त तथा असहाय मानिसहरुको बसोबास गर्ने थलोको रूपमा रूपान्तरण हुदै गएको पाइन्छ । त्यस्ता बस्तीहरुमा आर्थिक हिसाबले कम सक्रिय जनशक्तिको प्रभावसंगै सामाजिक असुरक्षाको वातावरणमा पनि बृद्धि भई रहेको छ । जसको फलस्वरूप सरकारी क्षेत्रबाट सामाजिक सुरक्षाको प्रत्याभूति दिने कार्यक्रमहरु ल्याईएका छन् । उपलब्ध श्रोत साधनको परिधी भित्र रही सामाजिक सुरक्षाको लागि पोखरा उप-महानगरपालिका, लेखनाथ नगरपालिका र सबै गाविस मार्फत देहाय बमोजिमको नियमानुसारले पाउने जेष्ठ नागरिक, विधवा, एकल महिला र अशक्त अपाङ्ग भत्ता वितरण गरिदै आएको छ ।

तालिका नं. २.५१ : सामाजिक सुरक्षा भत्ता पाउनेको त्रिवर्षीय संख्या

सि.नं.	विवरण	२०७१/०७२	२०७२/०७३	२०७३/०७४
१	जेष्ठ नागरिक दलित	४०७८	४५६०	४८५७
२	जेष्ठ नागरिक अन्य	१४७३७	१६४८९	१७०४७
३	एकल महिला	६२५७	३३४५	२२३५
४	विधवा महिला	६१४९	६२३०	६४८७
५	पूर्ण अशक्त अपाङ्गता भएका व्यक्ति	७७४	७९०	८०१
६	आशिक असक्त अपाङ्गता भएका व्यक्ति	१००	६४०	७४३
७	बालबालिका	६४५६	५०००	५०८१
८	लोपोन्मुख आदिवासी तथा जनजाती	५	६	६

श्रोत : जिल्ला विकास समितिको कार्यालय, कास्की, २०७४

असाय वृद्धवृद्धाहरूको लागि यस जिल्लामा पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका - १७ राता पैरोमा र पो.ले.म.न.पा. ३२ मा राधाकृष्ण मन्दिर शान्ति वृद्धाश्रमहरू खोलिएका छन् । त्यसै गरी सामाजिक सुरक्षाको लागि कास्की जिल्लामा सम्पर्क कार्यालय खोली निर्जीवन र जीवन बीमाको सेवा उपलब्ध गराई रहेका कम्पनीहरूमा राष्ट्रिय बिमा संस्थान, नेशनल लाइफ इन्सुरेन्स, नेपाल लाइफ इन्सुरेन्स, मेट लाइफ इन्सुरेन्स, लाइफ इन्सुरेन्स कर्पोरेशन, एशिएन लाइफ इन्सुरेन्स, प्राइम लाइफ इन्सुरेन्स, गुरास लाइफ इन्सुरेन्स, सुर्य लाइफ इन्सुरेन्स, नेपाल इन्सुरेन्स, एन एल जि. इन्सुरेन्स, लुम्बिनी इन्सुरेन्स, सगरमाथा इन्सुरेन्स, युनाइटेड इन्सुरेन्स, एलायन्स इन्सुरेन्स, नेको इन्सुरेन्स, हिमालयन इन्सुरेन्स, प्रिमियर इन्सुरेन्स, शिखर इन्सुरेन्स रहेका छन् ।

खण्ड ३ : भौतिक पूर्वाधार विकास

३.१ बस्ती विकासको स्वरूप र आवास सुविधा

कास्की जिल्लामा वस्ती विकासको शुरूवात कहिले र कुन क्षेत्रबाट भयो भन्ने बारेमा कुनै आधिकारिक जानकारी प्राप्त हुन सकेको छैन। हाल रहेका प्रमुख वस्तीहरूका आधारमा यस जिल्लाको वस्ती विकास समथल फाँट, नदी तथा खोला किनार, खानेपानी तथा घाँस दाउरा सुविधा भएको क्षेत्र, भञ्ज्याङ्ग परेको ठाउँ र सडक तथा मुल बाटोको दाँयाँबाँया रहेका छन्। यद्यपि यस जिल्लाबाट अन्य जिल्लामा गएका पुराना मुल बाटा तथा घोडेटो बाटाहरूको भञ्ज्याङ तथा चौतारी नजिकमा वसेका केहि वस्तीहरू हाल लोपोन्मुख अवस्थामा रहेका पाइन्छन्।

बस्ती विकासको स्वरूपलाई २ भागमा बिभाजन गर्न सकिन्छ। १. शहरी बस्ती २. ग्रामीण बस्ती यस जिल्लाको बस्ती विकासको स्वरूपमा अधिकांश क्षेत्रमा परम्परागत ग्रामीण परिवेश रहेको र आधारभुत मानवीय सेवा तथा सुविधाको योजनाबद्ध व्यवस्थापनको कमी रहेको पाइन्छ भने बजार तथा शहरी बस्तीहरूमा एकिकृत रूपमा सेवा सुविधामा पहुँच हुँदै गएको छ। शहरी बस्तीको रूपमा पोखरा लेखनाथ महानगरपालिकाको बस्तीको स्वरूपलाई शहरी र ग्रामीण परिवेशको रूपमा पनि बिभाजन गर्न सकिन्छ। यी विभिन्न अवस्थाको विवरण देहाय बमोजिम प्रस्तुत गर्ने जमर्को गरिएको छ।

१. शहरी बस्तीहरूको स्वरूप

पोखरा लेखनाथ महानगरपालिकाका साविका उपमहानगरपालिकाका १ देखि १८ वडाका बस्तीहरू र साविक लेखनाथका १ देखि १४ सम्मका बस्तीहरू शहरी स्वरूपका रहेका छन्। नगरपालिकाहरूमा घर निर्माणको लागि भवनको मापदण्ड बनाईएको हुन्छ र नगर भित्र भवन बनाउदा नक्सापास अनिवार्य गरिएको छ। यस जिल्लामा योजनाबद्ध सहरी विकासको लागि नगर विकास समिति पोखरा, सरकारी भवन निर्माणमा शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग डिभिजन कार्यालय, कास्की र निर्माण व्यवसायीहरूको भूमिका महत्वपूर्ण रहदै आएको छ। शहरी क्षेत्रको रूपमा कास्कीमा पोखरा लेखनाथ महानगरपालिकाको क्षेत्रफल (४६४.२४ वर्ग कि.मी.) मा नेपालको सबै भन्दा ठूलो महानगरपालिका भएको र करिब ८४.१ प्रतिशत शहरी जनसंख्या बसोबास रहेको छ। कास्की जिल्लाको जनघनत्व २४४ जना प्रति वर्ग कि.मी. रहेकोमा शहरी क्षेत्रको जनघनत्व करिब ८९२ जना प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ।

२. ग्रामीण बस्तीहरूको स्वरूप

अधिकांश बस्तीहरू पहाडको खोच, समथल स्थान, खोला किनार र सडक छेउमा छरिएर रहेका छन्। भू-बनोटसंगै घरहरू चारै दिशामा र अधिकांश दक्षिण र पूर्व दिशातर्फ फर्केका पाइन्छन्। प्रायः जस्तापाताको छानाका १-२ तलाका टुङ्गा माटोको जडानले बनेका घरहरू पाइन्छन्। घरहरू एकै ठाउँमा जोडिएका र छरिएर रहेका दुवै देखिन्छन्। बस्तीहरूमा एक घरदेखि अर्को घरसम्म आवतजावतको लागि साधुरा बाटाहरू रहेका छन्। कास्की जिल्लाका अधिकांश गाविसहरूमा सडक (कच्ची तथा पक्की) ले जोडिएकोले जिल्लाका अधिकांश ग्रामीण बस्तीहरूमा हिउँदको समयमा औषत १ घण्टाको दुरीमा पैदल यात्रा गरी गाडी चल्ने सडकबाट आवत जावत गर्न सकिने अवस्था रहेको छ। पहाडको माथिल्लो भाग देखि फेदि सम्म डाँडा तथा थुम्काहरूका भिरालो स्थानहरूमा बस्ती बसेका छन्। पशुपालन कार्यको लागि अनुकूलतासंगै घाँस, दाउरा र बनजंगलको सुविधा भएको स्थानहरूमा बस्ती रहेका पाइन्छन्। अधिकांश बस्तीहरूमा घर तथा आँगन, गोठ र शौचालय छुट्टै रहेका

पाइन्छन् । अधिकांश बस्तीका घरहरू खेत रहेको स्थानबाट केहि टाढा र पाखो जग्गामा बनेका देखिन्छन् । बस्तीहरू जातिथताले प्रायः छुट्टिएका पाइन्छन् । यस्तो बस्ती विकासले नेपाली समाजको मौलिक स्वरूप भल्किने र स्वतन्त्र रूपमा आ-आफ्नो सांस्कृतिक पहिचानलाई संरक्षण गर्न सहयोग पुऱ्याई सामाजिक सम्बन्धको दुरी स्थापित गर्ने मान्यता रहन्छ । ग्रामीण बस्तीहरूमा प्रौढ र बालबालिकाहरूको बाहुल्यता रहेको र कृषि प्रमुख पेशा रहेको छ । कास्की जिल्लाको जम्मा क्षेत्रफलको ७७ प्रतिशत भूमि (४ वटा गाउँपालिका) मा करिब १५.९ प्रतिशत जनसंख्या ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास रहेको छ ।

घरहरूको अवस्था

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार कास्की जिल्लामा आफ्नो स्वामित्वमा घर भएका ६१ प्रतिशत र ३५ प्रतिशत भाडामा बस्ने परिवार रहेका छन् । जिल्लामा करिब २७ प्रतिशत आर. सि.सी. जडान भएको जग, करिब ६५ प्रतिशत ढुङ्गा/इँडको सिमेन्ट जडान भएको गारो र ४५ प्रतिशत आर. सि.सी. ढलान भएको घरहरू बनेका छन् ।

तालिका नं. ३.१ : कास्की जिल्लाको घरको स्वामित्व अनुसार घरपरिवार संख्या

विवरण	जम्मा	घरको स्वामित्व अनुसार घरपरिवार संख्या			
		आफ्नो	भाडामा	संस्थागत	अन्य
घरपरिवार	१२५,४५९	७६,५९९	४४,९९२	१,६५६	३,०१२
प्रतिशत	१००	६१.०६	३५.२२	१.३२	२.४०

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

तालिका नं. ३.२ : कास्की जिल्लाको घरको जग अनुसार घरपरिवार संख्या

विवरण	जम्मा	घरको जगको प्रकार					
		माटो/ढुङ्गाको जडान	ढुङ्गा/इँडको सिमेन्ट जडान	RCC पिलर	काठको पिलर	अन्य	थाहा नभएको
घरपरिवार	१,२५,४५९	४७,३८०	४२,००३	३४,९९४	७६२	४३८	७६२
प्रतिशत	१००	३७.८	३३.५	२७.२	०.६	०.३	०.६

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

तालिका नं. ३.३ : घरको बाहिरी गाराको प्रकार अनुसार घरपरिवार संख्या

विवरण	जम्मा	घरको बाहिरी गाराको प्रकार						
		ढुङ्गा/इँडको माटोको जडान	ढुङ्गा/इँडको सिमेन्टको जडान	काठ/फूल्याक	बासको	काचो इँड	अन्य	थाहा नभएको
घरपरिवार	१२५,४५९	४०,४८१	८१,२२६	६८६	६३६	५७	१,५०२	८७१
प्रतिशत	१००	३२.३	६४.७	०.५	०.५	०.०	१.२	०.७

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

तालिका नं. ३.४ : घरको छानाको प्रकार अनुसार घरपरिवार संख्या

विवरण	जम्मा	घरको छानाको प्रकार							
		खर/छ्याली	जस्तापाता	टायल/स्लेट	आरसीसी	काठ/फूल्याक	माटो	अन्य	अन्य
घरपरिवार	१२५,४५९	३,०६८	५७,१३८	७,५७८	५६,३८१	९६	१	२८०	९१७
प्रतिशत	१००	२.४	४५.५	६.०	४४.९	०.१	०	०.२	०.७

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

तालिका नं. ३.५ : घरपरिवारमा भएका सुविधा (परिवारको प्रयोजनको लागि) सम्बन्धी विवरण

सि.नं.	सुविधा	सुविधा लिने घरपरिवार संख्या	सुविधा लिने घरपरिवार प्रतिशत
१	रेडियो	७९,३७३	६३.३
२	टेलिभिजन	७९,६६०	६३.५
३	केबल टेलिभिजन	५३,४६८	४२.६
४	कम्प्युटर	२०,७३५	१६.५
५	ईन्टरनेट	१०,७३४	८.६
६	टेलिफोन	१९,८२९	१५.८
७	मोवाइल फोन	१,०५,७३९	८४.३
८	मोटर	३,५०७	२.८
९	मोटरसाइकल	२३,९७४	१९.१
१०	साईकल	१३,३५७	१०.६
११	अन्य सवारी साधन	५२२	०.४
१२	फ्रिज सुविधा	२५,२५३	२०.१
१३	सुविधाको बारेमा थाहा नभएको	१,७७४	१.४

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

३.२ : यातायात सुविधा

सडक यातायात

कास्की जिल्लाका सबै स्थानीय तहहरूमा सडक सुविधा पुगेको छ । जिल्ला भरी शहरी सडक समेत गरी कालोपत्रे २३७.३५ कि.मी., ग्राभेल १०४.४६ कि.मी. र कच्ची ३८४.१८ कि.मी. गरी जम्मा ७६६.०८ कि.मी. सडक रहेको छ ।

तालिका नं. ३.६ : राजमार्ग र शहरी सडकको लम्बाई र सतहको प्रकार

सडकको नाम	लम्बाई कि.मी.	सडकको प्रकार
पृथ्वी चोक - कोत्रे (पृथ्वी राजमार्ग)	१८.८९	कालोपत्रे
पृथ्वी चोक - कुभिन्डे (सिद्धार्थ राजमार्ग)	१६.५१	कालोपत्रे
पोखरा - सराडकोट	४.८०	कालोपत्रे
पोखरा - सराडकोट	१२.५०	कालोपत्रे
पोखरा - बिन्दबासिनी (पोखरा बाग्लुङ राजमार्ग)	३.९६	कालोपत्रे
बिन्दबासिनी - याम्दी पुल (पोखरा बाग्लुङ राजमार्ग)	२.७६	कालोपत्रे

याम्दी पुल - साध पुल (पोखरा बाग्लुङ राजमार्ग)	३७.०४	कालोपत्रे
तालचोक - बेगनासताल	३.५०	कालोपत्रे
पोखरा - जिरो कि.मी - हल्लनचोक - शहीदचोक - मुस्ताङचोक	६.३०	कालोपत्रे
सृजनाचोक - राष्ट्रबैक चोक - बिरौटा चोक	२.५०	कालोपत्रे
पृथ्वी चोक - भिमसेन चोक - के.आई. सिङ्ग पुल - महेन्द्र गुफा	१२.००	कालोपत्रे
अमर सिंह चोक - रानीपौवा - भिमसेन चोक	२.२०	कालोपत्रे
बुद्धचोक - बन क्याम्पस - फुलबारी होटल	४.००	कालोपत्रे
अन्य शहरी सडक भित्री	२९.७४	कालोपत्रे
अन्य शहरी सडक भित्री	९.३८	ढलान
जम्मा	१६६.०८	

श्रोत : पश्चिमाञ्चल डिभिजन सडक कार्यालय, २०७३ र पो.ले.म.न.पा., २०७४, पोखरा

तालिका नं. ३.७ : **A** वर्गका सडकहरूको नाम र सतहको अवस्था

सि.नं.	सडकको नाम	कुल सडक	सतहको अवस्था		
			कालोपत्रे	ग्राभेल	माटे
१	वेगनास-भोर्लेटार	२४.१७	३.६२	४.४०	१६.१५
२	राखी-मिजुरे	१९.७७	१९.७७	०	०
३	लामाचौर-माछापुच्छे	१८.५१	०	०	१८.५१
४	काँहुखोला-मेलवोट-पार्चे-दुधपोखरी	३५.१६	३	४.००	२८.१६
५	बैदाम-पामे-सिदाने	२८.२४	५.१४	७.१०	१६.००
६	सिसुवा-देउराली-पोल्याडटार	२६.१५	१०.४	०	१५.७५
७	विरेठाँटी-चाने पर्यटन सडक	१०.०९	०	०	१०.०९
८	छोरेपाटन-कृस्ती-भरतपोखरी	२२.५१	०.८०	२१.७१	०
९	हेम्जा-समिवगर-लुमे	१५.४०	०	१०	५.४०
१०	सातमुहाने-रुपाकोट-थुम्की	२१.९४	१.५४	०	२०.४०
११	दोविल्ला वागमारा सडक	८.५०	८.५०	०	०
१२	नाउडाँडा-कास्कीकोट-सराङकोट	११.५०	११.५०	०	०
१३	कसेरी-भैसे-थुमाकोडाँडा	१७.९१	०.००	१.५०	१६.४१
१४	नयाँपुल - विरेठाँटी- तिखेदुङ्गा	९.८६	०.००	०	९.८६
१५	काउरे-ज्यामुङ्ग-ताडातिङ्ग	१७.३२	०	६.५०	१०.८२
१६	मेलवोट-धिताल-धम्पुस	११.५८	०४०	०	११.१८
१७	काँहुखोला-आर्वा-मौजा	१६.०९	०.००	२.८४	१३.२५
१८	काँडे-भदौरे-सल्यान	१०.२०	१.०	०	९.२०
१९	फुलवारी-काँहु टावर	६.१८	३.१२	३.०६	०
२०	बाग्लुङ्ग-बसपार्क-सराङ्गकोट-ढिकुरपोखरी	१४.८१	०.००	०	१४.८१
	जम्मा	३४५.८९	६८.७९	६१.११	२१५.९९

श्रोत : जिल्ला प्राविधिक कार्यालय, कास्की, २०७४

तालिका नं. ३.८ : B वर्गका सडकहरूको नाम र सतहको अवस्था

सि.नं	सडकको नाम	कुल सडक कि.मी.	सतहको अवस्था		
			कालोपत्रे	ग्राभेल	माटे
१	छोरेपाटन-शान्तीस्तुप-भुम्दी- कृभिण्डे	१७.९०	०.००	१७.९०	०
२	महेन्द्रगुफा-अर्मलाकोट-आँटीघर-मौजा	१७.६९	०	०.५०	१७.१९
३	फुस्रेखोला-रामदी-मट्टिखान	९.८४	०	९.८४	०
४	चिसापानी-सिर्गेवास-दान्लिन	१०.६३	०.००	०.००	१०.६३
५	सौर्य-लिप्पानी -रामकोट-हंसपुर-ठूलाबेसी	२०.३१	०.००	०	२०.३१
६	समीवगर-लाहाचोक-माछापुच्छे	१४.५०	०.००	३.००	११.५०
७	भलाम- च्यालेचौर- मजुवा विसौना	१३.०१	०.००	०	१३.०१
८	साग्रावास -क्योलेने - माधवैसी	५.६४	०.००	०.००	५.६४
९	मर्दीपुल-समीवगर-रिभान-सैदेघट्ट	१२.४५	०.००	०	१२.४५
१०	घाटीछिना-मकवानपुर-भञ्ज्याङ्ग	८.२२	०.००	०.००	८.२२
११	तालबेसी-लिप्पानी-चमारे ओडार	२.०५	०.००	०.००	२.०५
१२	रानीपौवा- भलाम-बाटुलेचौर	२.४८	२.४८	०	०
१३	गहतेडाँडा-लामाखेत-मौजा	९.६३	०.००	०	९.६३
१४	गैरेपोखरी- खैते -सिसाघाट	४.४३	०.००	०	४.४३
१५	पुलचोक - सिसाघाट	६.०९	०.००	०.००	६.०९
१६	थुम्सीकोट - मुग्रेबेसी-गोर्गे -मिजुरेडाँडा	७.८०	०.००	०.००	७.८०
१७	घट्टेखोला- खानीगाउँ- धम्पुस	११.२९	०.००	०	११.२९
१८	थुम्सीकोट- भाचोक	८.५८	०.००	०.००	८.५८
१९	थुम्सीकोट- घट्टेडाँडा-मिजुरेडाँडा	७.८०	०.००	०.००	७.८०
२०	मिलनचोक -भगवतीटार-सैमराड	८.५०	०.००	०.००	८.५०
२१	लुम्ले - चन्द्रकोट-तान्चोक-ल्यान्दुक	५.१७	०.००	५.१७	०
२२	छोरेपाटन- कनैसे-कृभिण्डे	६.९४	०	६.९४	०
२३	नाउँडाँडा-अधिकारीडाँडा-कार्कीडाँडा	३.१२	०.००	०.००	३.१२
जम्मा		२१४.०७	२.४८	४३.३५	१६८.१९
A र B को जम्मा		५५९.९६	७१.२७	१०४.४६	३८४.१८

श्रोत : जिल्ला प्राविधिक कार्यालय, कास्की, २०७४

हवाई यातायात

कास्की जिल्लामा हवाई यातायातको सुविधा रहेको छ । नेपालको दोश्रो ठूलो शहर तथा पर्यटकीय नगरी पोखरामा दैनिक स्वदेशी तथा विदेशी यात्रुहरूको आगमन हुने गर्दछ । पोखराबाट नियमित रूपमा जोमसोम र कहिलेकाही मनाङ र भैरहवामा हवाई सेवा उपलब्ध रहेको छ । कास्की जिल्लामा हाल संचालनमा रहेको एक मात्र चालु विमानस्थल पोखरा विमानस्थल हो । यसको लम्बाई १४४७ मिटर र चौडाई ३० मिटरमा पिच भएको यो विमानस्थलमा १२० यात्रु प्रतिघण्टा Terminal Building Capacity रहेको छ । समुद्र सतहदेखि २७१२ फिट उचाईमा रहेको यो विमानस्थलमा बार्षिक सरदर विमान उडान संख्या १४ हजार र बार्षिक सरदर हवाई यात्रु संख्या २,५०,००० रहेको छ । यसको पार्किङ क्षमता ५ वटा एभ्रो स्तरका जहाज अट्ने रहेको छ । पोखरा विमानस्थलमा हालसम्म आन्तरिक उडानमात्र हुदै आएको छ ।

तालिका नं. ३.९ : पोखरा विमानस्थलबाट उडान हुने बिमान सेवाहरू

यात्रा तथा रुट	कम्पनी	विमान
काठमाण्डौ - पोखरा - काठमाण्डौ	क) बुद्ध एअर ख) यती एअरलाइन्स ग) अग्नी एअर घ) गुण एअरलाइन्स	ए.टि.आर ४२, बीच १९० जहाजबाट जेट स्टीम- ४१ जहाजबाट जेट स्टीम- ४१ जहाजबाट बीच १९० जहाजबाट
पोखरा - जोमसोम - पोखरा	क) तारा एअर ख) अग्नी एअर ग) नेपाल एअरलाइन्स	डोर्नियर, टुवीनअटर जहाजबाट डोर्नियर जहाजबाट टुवीनअटर जहाजबाट हप्तामा २ दिन
पोखरा - मनाङ - पोखरा	क) नेपाल एअरलाइन्स ख) तारा एअर	हप्तामा २ दिन कहिलेकाही चार्टर उडान मात्र
काठमाण्डौ - पोखरा - जोमसोम	नेपाल एअरलाइन्स	हप्तामा १ दिन मात्र
पोखरा - भैरहवा - पोखरा	नेपाल एअरलाइन्स	हप्तामा २ दिन कहिलेकाही उडान हुने ।
हेलिकप्टर सेवा	डाइनेष्टी, माउन्टेन र फिष्टेल एअरबाट	माग भएअनुसार चार्टर उडान मात्र ।
अल्ट्रालाइट उडान		पोखरा उपत्यका र माउन्टेन दृष्याबलोकन उडान ।

श्रोत : पोखरा नागरिक उड्डायन कार्यालय पोखरा, २०७०

पोखरामा प्याराग्लाइडबाट मनोरञ्जन लिनेहरूको लागि प्याराग्लाइडीङ कम्पनीहरूमा Bluesky, Sunrise, Paranova, Sarangkot, Annapurna, Frontiers, Avia रहेका छन् ।

पोखराको अर्को ठूलो विमानस्थल वि.सं २०३२ सालमा जग्गा अधिग्रहण गरिएको पोखरा उ.म.न.पा. वडा नं १८ छिनेडांडा स्थित क्षेत्रीय अन्तरराष्ट्रिय विमानस्थलको रूपमा निर्माण कार्य शुरूवात भएको छ । यस विमानस्थलको कुल क्षेत्रफल ३१०६ रोपनी रहेकोमा लम्बाई २५०० मिटर र चौडाई करीब ३०० देखि ५०० मिटरसम्म रहेको छ ।

जल यातायात

कास्की जिल्लाका नदीहरूमा जल यातायातको सुविधा रहेको छैन । यस जिल्लामा रहेका प्रमुख तालहरू मध्ये फेवाताल र वेगनासतालमा आन्तरिक र बाह्य पर्यटकहरूलाई डुङ्गाको सुविधा रहेको छ । दैनिक हजारौ मानिसहरू फेवातालमा रहेको तालबराही मन्दिरमा डुङ्गाबाट दर्शन गर्न जाने गर्दछन् । त्यसै गरी जलविहारको लागि फेवाताल र वेगनासतालमा मानिसहरू आउने गर्दछन् ।

३.३ सिंचाई सुविधा

कास्की जिल्लामा वि.स.२०७३ साल सम्म १२,२५९ हेक्टर जमिन सिंचित अवस्थामा रहेको छ । यस जिल्लाको सिंचाई विकासको संक्षिप्त भलक यस प्रकार रहेको छ ।

तालिका नं. ३.१० : सिंचाईको अवस्था सम्बन्धी विवरण

सि.नं.	सिंचाई योजनाको विवरण	सिंचाई भएको क्षेत्रफल, हे.
योजना सम्पन्न भएका		
१	नेपाल सरकार (केन्द्रीय स्तर)	३,५३०
२	नेपाल सरकार (जिल्ला स्तर)	६९२
३	सुख्खा राहत कार्यक्रम अन्तर्गत सुदुहीकरण गरिएका सिंचाई योजनाहरू	२४८
४	नेपाल सरकार आई.एल.सी. कार्यक्रम	१९०
५	नेपाल सरकार आई.एल.सी. मर्मत सम्भार कार्यक्रम	३५४
६	नेपाल सरकार सिंचाई सेक्टर आयोजना	१५९३
७	नेपाल सरकार साना सिंचाई विशेष कार्यक्रम	१८८
संस्थागत जम्मा		६७९५
८	परम्परागत कृषक सिंचाई योजनाहरू	५४६४
कुल जम्मा		१२२५९

श्रोत : वार्षिक कृषि विकास कार्यक्रम तथा तथ्याङ्क पुस्तिका आ.व.२०७२/०७३, जि.कृ.वि.का., कास्की

राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८ अनुसार कास्की जिल्लाको सिंचाईको अवस्था देहाय बमोजिम रहेको छ ।
तालिका नं. ३.११ : कृषक परिवारमा (कृषिचलन) सिंचाईको स्थिति र सिंचित क्षेत्रफल

विवरण	गणना वर्ष	
	२०५८	२०६८
कृषिचलन (कृषक परिवार)		
कृषिचलन संख्या	५१८११	५३२६८
जग्गा सिंचाई गरेका कृषक परिवार संख्या	३४७६२	३४५४१
क्षेत्रफल		
कृषिचलनको जम्मा क्षेत्रफल(हे.)	२२८१६.१	२३४३८.६
सिंचित क्षेत्रफल (हे.)	११९६९.४	१२१८१.७
सिंचित क्षेत्रफल प्रतिशत	५२.४६	५१.९७

श्रोत : राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग ।

तालिका नं. ३.१२ : कास्की जिल्लाको जग्गाको सिंचाईको श्रोत अनुसार सिंचित जग्गा

श्रोत	नदी/खोला	तानेर	बाध/तलाउ	अन्य	मिश्रित	जम्मा
क्षेत्रफल, हेक्टरमा	६९७०३	२५	१६०९.१	३५१६.७	६०.६	१२१८१.७
प्रतिशत	५७.२	०.२	१३.२	२८.९	०.५	१००

श्रोत : राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग ।

३.४ खानेपानी तथा सौचालय सुविधा

खानेपानी सुविधा

कास्की जिल्लामा खानेपानी तर्फ क्षेत्रीय अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण कार्यालय, पोखरा अनुसार कास्की जिल्लामा खानेपानीबाट करिब ८६.५ प्रतिशत घरपरिवार लाभान्वित भएका, खानेपानी संस्थान पोखराका अनुसार ३३,५०० खानेपानी धारा रहेका र राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार कास्की जिल्लामा करिब ९२.३ प्रतिशत घरपरिवारमा धारा/पाइपबाट खानेपानी सुविधा भएको देखिन्छ ।

तालिका नं. ३.१३ : कास्की जिल्लाको खानेपानीको श्रोत अनुसार घरपरिवार

विवरण	जम्मा घरपरिवार	खानेपानीको श्रोत							
		धारा/पाइप	ट्युवेल	ढाकेको कुवा/इनार	खुला कुवा/इनार	ढुङ्गे धारा	नदी/खोला	अन्य	न बताएको
घर परिवार	१,२५,४५९	१,१५,८२२	१७१	१,२६६	१,८३१	३,५२७	४८२	१,९३५	४२५
प्रतिशत	१००	९२.३	०.१	१.०	१.५	२.८	०.४	१.५	०.३

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

तालिका नं. ३.१४ : पोखरामा रहेका धाराहरूको विवरण (नेपाल खानेपानी संस्थान पोखरा)

सि.नं.	धाराको प्रकार	संख्या
१	सार्वजनिक धारा	१४८
२	सरकारी धारा	६८९
३	निजी धारा	३२६६३
जम्मा		३३५००

पोखरामा हाल पानीको माग दैनिक ४ करोड लिटर रहेको छ।

तालिका नं. ३.१५ : पानीको मुहानहरूको क्षमता र आपूर्ति

सि.नं.	मुहान	क्षमता, दैनिक लिटरमा	आपूर्ति, दैनिक लिटरमा
१	मर्दी	३ करोड ५० लाख	२ करोड २० लाख
२	कालीमुढा	३९ लाख	३५ लाख
३	भोटीखोला	२५ लाख	२५ लाख
४	वालधारा	४ लाख	४ लाख
५	ट्युवेल	२ लाख	२ लाख
जम्मा		४ करोड ७४ लाख	३ करोड ४० लाख

श्रोत : नेपाल खानेपानी संस्थान पोखरा, वि.स.२०७१

सौचालय सुविधा

यस जिल्लालाई मिति २०६८ साल आषाढ १० गते खुला दिशामुक्त घोषणा गरिएको छ। त्यसैले यस जिल्लाका सबै घरपरिवारमा सौचालय सुविधा रहेको छ। यद्यपि राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार कास्की जिल्लामा करिब ०.८ प्रतिशत घरपरिवारमा सौचालय सुविधा नभएको देखिन्छ।

३.५ विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जा

विद्युत

जिल्लामा विद्युतीकरणको योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन वितरण, मर्मत संभार र महसुल असुलीको कार्य नेपाल विद्युत प्राधिकरण गगनगौडा शाखा र मालेपाटन शाखा पोखराबाट हुँदै आएको छ। राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को तथ्याङ्क अनुसार कास्की जिल्लामा ९५.५ प्रतिशत घरपरिवारमा विद्युत सेवा पुगेको देखिन्छ।

भौतिक पूर्वाधार

तालिका नं. ३.१६ : कास्की जिल्लामा रहेका ठूला जलविद्युत केन्द्रहरू

सि.नं.	जलविद्युत केन्द्रको नाम	स्थान	क्षमता (मेगावाट)
१	सेती जलविद्युत केन्द्र	नदीपुर पोखरा	१.५
२	फेवा जलविद्युत केन्द्र	पोखरा उप-महानगरपालिका	१
३	मर्दी खोला जलविद्युत केन्द्र	धिताल	२.३
४	सेती दोश्रो जलविद्युत केन्द्र	लेखनाथ नगरपालिका	०.९७९

श्रोत : कास्की जिल्ला एक चिनारी, २०७३, जिल्ला विकास समिति, कास्की

तालिका नं. ३.१७ : नेपाल सरकारद्वारा जलविद्युत उत्पादनका लागि लाईसेन्स प्रदान गरिएका आयोजनाहरू

सि.नं.	आयोजना	क्षमता (मेगावाट)	स्वीकृत प्रदान गरिएको नदी
१	रूदी खोला	३.९७२	रूदी
२	मादी - २	७	मादी
३	विजयपुर - १	२	विजयपुर
४	माथिल्लो सेती - १	९.९	सेती
५	सादी खोला	३.५	सादी
६	मादी - भोर्लेटार	९	मादी
७	मादुक्यु खोला	५	मादुक्यु खोला
८	रूदी खोला	१०	रूदी
९	सेती - ०	६	सेती

श्रोत : जिल्ला वस्तुगत विवरण, कास्की, २०७१, तथ्यांक कार्यालय, कास्की

तालिका नं. ३.१८ : विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जा

विवरण	मान
लघुजलविद्युत (३६ वटा)	६९६ कि.वा.
सेती जलविद्युत केन्द्र	१.५ मे.वा.
फेवा जलविद्युत केन्द्र	१.० मे.वा.
मर्दीखोला जलविद्युत केन्द्र	२.३ मे.वा.
सेती दोश्रो जलविद्युत केन्द्र	०.९७९ मे.वा.
सोलार प्लान्ट जडान	१४७४ वटा
सुधारिएको चुल्हो	१९७१ वटा
गोबर ग्यास प्लान्ट	७८२१ वटा

श्रोत : कास्की जिल्ला एक चिनारी, २०७३, जि.वि.स., कास्की

३.६ सूचना तथा सञ्चार

दुरसञ्चार सेवा

कास्की जिल्लाका सवै गा.वि.स.हरूमा नेपाल टेलिकमको PSTN वा GSM वा CDMA सेवा पुगेको छ । जिल्लामा इन्टरनेट सुविधाको रूपमा ADSL, डायल अप, मोवाइलमा GPRS, पोखरा उपत्यका भित्र 4G, CDMA इन्टरनेट, लिज लाइन, डाटा कार्ड, नोटिस बोर्ड सेवा, SIP फोन आदि रहेका छन् । मिति २०७३ फाल्गुण मसान्त सम्म नेपाल टेलिकम पोखरा शाखाबाट वितरण गरिएको सेवा यस प्रकार रहेको छ ।

तालिका नं. ३.१९ : वितरण गरिएको टेलिफोन सेवा सम्बन्धी विवरण

सेवाको प्रकार	कास्की	नेपाल
PSTN टेलिफोन सेवा	३६६७०	६८३१२९
GSM मोबाइल सेवा (पोष्टपेड र प्रिपेड दुवै)	८९८७९२	३२१२०३०५
CDMA Sky मोबाइल सेवा (पोष्टपेड र प्रिपेड दुवै)	२२६१३३	१४७९९५२
ADSL प्रयोगकर्ता	१४२७३	१८३३१५

श्रोत : नेपाल टेलिकम, २०७३

हुलाक सेवा

चिठीपत्र र मालसामानहरु एकठाउबाट अर्को ठाउँमा पुऱ्याउन हुलाक बाहेक अन्य निजी व्यावसायिक कुरीयर सेवाहरु समेत रहेका छन् तापनि संचारका विभिन्न माध्यमहरुमा हुलाक सेवाले महत्वपूर्ण स्थान ओगटेको पाइन्छ । जिल्लामा जिल्ला हुलाक समेतको काम गर्नेगरी एक क्षेत्रीय हुलाक, १३ ईलाका हुलाक र ३७ वटा अतिरिक्त हुलाकहरु मार्फत हुलाक सेवा पुऱ्याइएको छ ।

तालिका नं. ३.२० : संस्थागत व्यवस्था सम्बन्धी विवरण

क्र.सं	विवरण	संख्या	कार्यालय रहेको स्थान तथा गा.वि.स.
१	क्षेत्रीय हुलाक	१	जिल्ला हुलाकको समेत कार्य गर्ने
२	ईलाका हुलाक	१३	विरेठाटी (दाडिसिड), पार्दीवाँध (पोखरा), नाउडाँडा (ढिकुरपोखरी), गगनगौडा, माभठाना, रुपाकोट, घाचोक, सिल्दुजुरे, मकैखोला (भाचोक), निर्मलपोखरी, भलाम, पुरन्चौर, चापाकोट
३	अतिरिक्त हुलाक	३७	याङ्गजाकोट (थुमाको डाँडा), हेम्जा, लुकुनश्वारा (पुम्दीभुम्दी), देउराली, लामाचौर, भेडावारी (धिताल), सिक्लेस (पार्चे), भदौरे, नागीधार (मिजुरे डाँडा), घान्द्रुक, माभगाँउ (हंसपुर), ताडतिड (नामार्जुड), भुर्जुड खोला (सादीखोला), पो.औ.क्षे. (पोखरा), लाहाचोक, शिशुवा, सिर्कुतान (थुम्की), कास्कीकोट, रामवजार (पोखरा), भरतपोखरी, सल्यान, सराङकोट, लेखनाथ, सिद्ध, वेगनास, लुम्ले, सैमराड, कालीका, कृष्ती, मौजा, धम्पुस, ल्वाडघलेल, रिभान, माछापुच्छ्रे, काहुँ, आर्वाविजय र अर्मला ।

श्रोत : पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय हुलाक निर्देनालय, पोखरा, २०७४

यस जिल्लामा हुलाक कार्यालयहरुले नियमित चिट्ठी आदानप्रदान बाहेक हुलाक बचत बैक, धनादेश, Postal Remit, द्रुत डेलिभरी सेवा तथा टेलिसेन्टर जस्ता सेवा समेत उपलब्ध गराउँदै आएको छ ।

आमसञ्चार सेवा

जिल्लामा आमसञ्चारको रूपमा छापा पत्रपत्रिका, रेडियो तथा एफएम र टेलिभिजनहरुको भुमिका महत्वपूर्ण रहदै आएको छ ।

तालिका नं. ३.२१ : कास्की जिल्लाबाट प्रकाशित हुने पत्रपत्रिकाहरु

सि.नं.	पत्रिकाको नाम	किसिम	कार्यालय ठेगाना	फोन नं.
१	आदर्श समाज	दैनिक	सभागृहचोक पोखरा	५३१२००
२	पोखरा पत्र	दैनिक	नया बजार पोखरा-९	५३२५०८
३	पोखरा हटलाईन	दैनिक	सभागृहचोक	५३२१२२
४	समाधान	दैनिक	चिप्लेढुङ्गा ८, पोखरा	५२६६६८

सि.नं.	पत्रिकाको नाम	किसिम	कार्यालय ठेगाना	फोन नं.
५	पोखरा आवाज	दैनिक	गैरापाटन ४, पोखरा	५३२३३३
६	गोल्डेन न्यूज	दैनिक	पोखरा-४ चिप्लेदुङ्गा	५३९४५५
७	हाम्रो कलम	दैनिक	पोखरा- नयाँ बजार	५३६५१०
८	गण्डकी खबर	दैनिक	पोखरा-९ नया बजार	५२७१०६
९	युनाईटेड	दैनिक	पोखरा-३ पालिखे चोक	५३३३२३
१०	आविशकार	दैनिक	सृजनाचोक ,पोखरा	५३१५३१
११	हिमदुत	दैनिक	पोखरा-४ चिप्लेदुङ्गा	५३७२३५
१२	कास्की आवाज	दैनिक	पोखरा	५३८६५१
१३	आदर्श नेपाल	दैनिक	पोखरा	५२८७७९
१४	ज्योतिष भविष्यवाणी	साप्ताहिक	पोखरा -२ अर्चलबोट	९८५६०३०९१४
१५	जनमन्थन	साप्ताहिक	पोखरा-३ पालिखे चोक	५३३३२३
१६	पोखरा मेट्रो	साप्ताहिक	नया बजार पोखरा ९	०६१-६२१५१५
१७	आरसी टाइम्स	साप्ताहिक	नया बजार पोखरा ९	५४०६२२
१८	संचार दर्पण	साप्ताहिक	पोखरा-१७ छोरेपाटन	९८५६०२१३७१
१९	कास्की सन्देश	साप्ताहिक	पोखरा-५ मालेपाटन	५३०५४५
२०	फेवा पोष्ट	साप्ताहिक	पोखरा-८	५२२९५४
२१	राष्ट्रिय स्वभिमान	साप्ताहिक	पोखरा -९	५३२६०६
२२	सार्थक सन्देश	साप्ताहिक	सृजनाचोक पोखरा	०६१२१९२६३
२३	सराडकोट	साप्ताहिक	पोखरा-१० बुद्धचोक	५२७७९३
२४	कर्तव्य लेखनाथ	साप्ताहिक	लेखनाथ न.पा.९ कास्की	५६०३७३
२५	कास्की आवाज	साप्ताहिक	पोखरा-४ गैरापाटन	५३८६५१
२६	नाडा टाइम्स	साप्ताहिक	पोखरा	९८४६१५३८१३
२७	हक	साप्ताहिक	पोखरा	५३९०१६
२८	माछापुच्छ्रे	साप्ताहिक	पोखरा	५२३२२३
२९	ताजा अभिमत पोखरा	साप्ताहिक	पोखरा	५३८६५१
३०	हिमाली आवाज पोखरा	साप्ताहिक	न्युरोड पोखरा	५३६५२२,
३१	परिवर्तनका पाईला	साप्ताहिक	छोरेपाटन-१७,पोखरा	९८४६४५६०४७
३२	पोखरा सिटी टाइम्स	साप्ताहिक	पोखरा-८ पृथ्विचोक	५२५८२५
३३	परिज्ञान	साप्ताहिक	पोखरा ७, कास्की	९८६२५६५२८
३४	जनजाती मञ्च	पाक्षिक	पोखरा	९८४६२८५९१७
३५	पोखरा एक्सप्रेस	पाक्षिक	पोखरा-८	५२०९४०
३६	पुन हिल पोखरा	मासिक	पोखरा/काठमाडौं	९८४६०२१५६०
३६	तमु मञ्च	मासिक	पोखरा	९७४६०२९६०

सि.नं.	पत्रिकाको नाम	किसिम	कार्यालय ठेगाना	फोन नं.
३८	लाडघाली	मासिक	पोखरा	५२०६५१
३९	पोखरा अभियान	मासिक	पोखरा ४	९८५६०३१०२५
४०	मधुपवन	मासिक	पोखरा-१०, अमर सिंहचोक	५३५०५९
४१	पोखरा भिन्तुनाथ	मासिक	पोखरा -५	५३१६६८
४२	पब्लिक हेल्थ	मासिक	पोखरा ७, कास्की	०६१२२९४०४
४३	न्युभिजन नेपाल	मासिक	पोखरा-८ न्युरोड	९८४६०३५२३५
४४	जुनकीरीको सन्देश	त्रैमासिक	कास्की	
४५	तमुहयुल	त्रैमासिक	मुस्ताङचोक,पोखरा	४६६१३३

श्रोत : सञ्चार केन्द्र, २०७२, कास्की ।

तालिका नं. ३.२२ : ईजाजत प्राप्त भई कास्की जिल्लामा सञ्चालित एफ.एम रेडियोहरूको विवरण

सि. नं.	प्रसारण संस्थाको नाम र ठेगाना	फ्रिक्वेन्सी मेगाहर्ज	ट्रान्मिटर क्षमता	सम्पर्क नं.
१	माछापुच्छ्रे एफ.एम. प्रा.लि. पो.ले. ४, कास्की	९१	१०००	०६१-५३२८८३
२	अन्नपूर्ण एफ.एम. प्रा.लि. पो.ले. ४, कास्की	९३.४	१०००	०६१-५३२८७७
३	पोखरा एफ.एम. प्रा.लि.पो.ले. ४, कास्की	९५.८	२५०	०६१-५३२८५३
४	हिमचुली एफ. एम पो.ले. ९, कास्की	९२.२	५००	०६१-५३९२५९
५	इमेज च्यानल प्रा.लि. पो.ले. ५, कास्की	९७.९	५००	९८४६०२७७७७
६	कान्तिपुर एफ. एम. प्रा.लि. पोखरा	१०१.८	१०००	
७	रेडियो सराङ्कोट पो.ले. ९, कास्की	१०४.६	२५०	०६१-५२९६२८
८	बाराही एफ.एम. प्रा.लि. पो.ले. १० कास्की	९९.२	१०००	०६१-४६३२२२
९	यूथ एफ.एम. प्रा.लि. कास्की	९६.८	१००	०६१-५३९५९५
१०	रेडियो गण्डकी पो.ले. ९, कास्की	९०.२	१०००	०६१-५२७९०४
११	अन्नपूर्ण म्यूजिक एफ.एम पो.ले. ९, कास्की	९९.६	१००	
१२	रेडियो तरङ्ग प्रा.लि. पो.ले. ६ कास्की	१०७.६	१००	०६१-५२७९००
१३	विग एफ.एम. प्रा.लि. पो.ले. ९, कास्की	१०१.२	१०००	०६१-५३५०६३
१४	रेडियो छुनुमुनु, पो.ले. ९, कास्की	८७.९	५०	०६१-५३४२९३
१५	सुनौलो एफ. एम. पो.ले. ८, कास्की	१०२.२	१००	०६१-५३२४४६
१६	रेडियो लेखनाथ, पो.ले. २६, कास्की	१०६.६	१००	०६१-४९९६९३
१७	गोर्खाली रेडियो,पो.ले. १०, कास्की	१०६	१००	०६१-४२९९५३
१८	रेडियो सफलता,पो.ले. ७, कास्की	१०३.४	५००	०६१-४६२९६६
१९	ईन्टरटेन्मेन्ट एफ.एम. प्रा.लि. पो.ले. १	९१.८	१००	९८४६०४४९५१
२०	रेडियो हेम्जा, पो.ले. २५, कास्की	८८.५	१००	०६१-४००४८८

२१	श्री एन्जल्स सामुदायिक रेडियो, कास्की	९४.६	१०००	०६१-४३९८२३
२२	मेघा एफ. एम. पो.ले. ९, कास्की	९५.४	१००	०६१-५४९६७०
२३	जननी एफ. एम.पो.ले. ५, कास्की	९०.६	१०००	०६१-५३९६२०
२४	लाइभ एफ. एम. प्रा.लि. पो.ले. ८, कास्की	१०५	१००	९८०२८०९१८०
२५	सामुदायिक रेडियो समृद्ध नेपाल,पो.ले. १७	९२.६	१००	०६१-४६७९२८
२६	नेशनल एफ.एम प्रा.लि. पो.ले. २७, कास्की	८८.२	१००	०६९-५६०५९३
२७	रेडियो सारङ्गी, पो.ले., कास्की	९३.८	१००	०६१-५४९८८३
२८	न्यूज एफ. एम. प्रा.लि. कास्की	९१.४	१००	९८०२८०९१८०
२९	रेडियो सि. टी. पोखरा पो.ले. ३, कास्की	१०५.६	१००	०६१-५३३६३६
३०	एपोस्टल एफ. एम. प्रा.लि. पो.ले. १ कास्की	१०२.६	१००	०६१-५५०५०६
३१	रेडियो सार्थक पोखरा पो.ले. ५, कास्की	८९.१	१००	९८५६०८५४४४
३२	स्पिड एफ. एम. पो.ले. २५, कास्की	८९.५	१००	
३३	रेडियो लेकसिटी पो.ले. २७, कास्की	९६.२	५००	०६१-५६९६७९
३४	रेडियो हरियोखर्क पो.ले. १५, कास्की	९८.४	५००	

श्रोत : पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय हुलाक निर्देशनालय, पोखरा, २०७४

तालिका नं. ३.२३ : स्थानीय टेलिभिजनहरूको विवरण

सि.नं.	टेलिभिजनको नाम	फोन नं
१	गोल्डेन आई टेलिभिजन	५२९७५३
२	गण्डकी टेलिभिजन	५२७९०३, ५२७९०४
३	फेवा टेलिभिजन	०६९-५२४५९७/९८/९९/२०

श्रोत : सञ्चार केन्द्र, २०७३ कास्की ।

खण्ड ४ : आर्थिक पूर्वाधार विकास

कास्की जिल्लाको आर्थिक विकासमा धेरै क्षेत्रको योगदान रहेको छ । उपलब्ध तथ्याङ्कको आधारमा यस खण्डमा कृषि, उद्योग, व्यापार तथा वाणिज्य, सहकारी र बैङ्किङ्ग क्षेत्रको बारेमा प्रस्तुत गरिएको छ । पर्यटन क्षेत्र कास्की जिल्लाको प्रमुख आय श्रोतको रूपमा लिईएको र यसलाई छुट्टै खण्डमा प्रस्तुत गरिएको छ । उपलब्ध तथ्याङ्कलाई विचार गर्दा राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार १० वर्ष वा सो भन्दा बढीको उमेर समूहको जनसंख्याका आधारमा व्यक्तिको पेशा र रोजगारीको स्थिति प्रस्तुत गरिएको छ । कास्की जिल्लाको आर्थिक क्रियाकलाप दर करिब ४६ प्रतिशत र बेरोजगार दर १.५ प्रतिशत रहेको छ ।

४.१ श्रमशक्ति र रोजगार

तालिका नं. ४.१ : आर्थिक सक्रियता सम्बन्धी विवरण

विवरण	जिल्ला			नेपाल
	जम्मा	पुरुष	महिला	
१० वर्ष वा सो भन्दा माथिको जनसंख्या	३,९७,६९१	१,८४,४६१	२,१३,२३०	२,०४,९५,५१५
आर्थिक रूपले सक्रिय जनसंख्या (EAP)	१,८१,३१०	१,००,५१२	८०,७९८	१,११,०८,९१५
आर्थिक क्रियाकलाप दर (प्रतिशत)	४५.६	५४.५	३७.९	५४.२
आर्थिक रूपले सक्रिय नभएको जनसंख्या	२,१४,२१२	८२,९५२	१,३१,२६०	९१,७५,६४५
आर्थिक रूपले सक्रिय नभएको जनसंख्या (प्रतिशत)	५३.९	४५.०	६१.६	४४.८
आर्थिक सक्रियता वा निष्कृतता नबताएको	२१६८	९९६	११७२	२,१०,९५५
आर्थिक सक्रियता वा निष्कृतता नबताएको (प्रतिशत)	०.५	०.५	०.५	१

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८,के.त.वि.

तालिका नं. ४.२ : अक्सर आर्थिक सक्रियता, रोजगार तथा बेरोजगार

विवरण	जिल्ला			नेपाल
	जम्मा	पुरुष	महिला	
आर्थिक रूपले सक्रिय जनसंख्या (EAP)	३,९७,६९१	१,८४,४६१	२,१३,२३०	२,०४,९५,५१५
अक्सर आर्थिक रूपले सक्रिय जनसंख्या	१,७३,१९५	९८,३४६	७४,८४९	१,००,५५,१८६
अक्सर सक्रियता दर (प्रतिशत)	४३.६	५३.३	३५.१	४९.१
रोजगार जनसंख्या	१,६७,४११	९३,८८१	७३,५३०	९८,९१,०९८
रोजगार प्रतिशत	४२.१	५०.९	३४.५	४८.३
बेरोजगार जनसंख्या	५७,८४४	४,४६५	१,३१९	१,६४,०८८
बेरोजगार प्रतिशत	१.५	२.४	०.६	०.८
अक्सर आर्थिक रूपले निष्क्रिय जनसंख्या	८११५	२१६६	५९४९	१०,५३,७२९
अक्सर आर्थिक रूपले निष्क्रिय जनसंख्या, छ	२.०	१.२	२.८	५.१

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८,के.त.वि.

तालिका नं. ४.३ : रोजगारको स्थिती (Employment status) सम्बन्धी विवरण

क्र.सं	विवरण	जम्मा		पुरुष	महिला
		जनसंख्या	प्रतिशत		
१	रोजगारदाता	४४५७	२।७	३३४४	१११३
२	तलब ज्यालामा कामगर्ने/जागिरे/कामदार (Employee)	६३८४०	३८।०	४५१९६	१८६४४
३	स्व-रोजगार	९४०२१	५५।९	४२८१६	५१२०५
४	बेतलवी पारीवारिक सहयोगी	१२९०	०।८	५५२	७३८
५	स्थिती थाहा नभएको	४,४५२	२।६	२,४५१	२,००१
जम्मा		१६८,०६०	१००	९४,३६०	७३,७००

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८,के.त.वि.,

तालिका नं. ४.४ : रोजगारको क्षेत्र (Industry) अनुसार क्रियाकलापको विवरण

क्र.सं	क्षेत्र	महिला	पुरुष	जम्मा	
				जनसंख्या	प्रतिशत
१	कृषि, वन र मत्स्यपालन व्यवसाय	४१६९०	२६५३५	६८२५५	४०.६
३	खानी तथा उत्खनन् व्यवसाय	४८७	९६९	१४५६	०.९
४	औद्योगिक व्यवसाय	३६०७	८१२१	११७२८	७.०
५	विद्युत, ग्यास र इअर कन्डिसनसंग सम्बन्धी व्यवसाय	२५	३४३	३६८	०.२
६	पानी वितरण र फोहोरमैला व्यवस्थापन व्यवसाय	८१	२९२	३७२	०.२
७	निर्माण व्यवसाय	१९३१	९०४५	१०९७६	६.५
८	थोक तथा खुद्रा व्यापार, सवारी साधन र मोटरसाइकल मर्मत गर्ने व्यवसाय	९४३९	१३८७८	२३३१७	१३.९
९	होटल तथा रेष्टुरेन्ट व्यवसाय	३४०६	५६१७	९०२३	४.३
१०	यातायात र भण्डारण	३४४	६८८९	७२३३	५.४
११	सूचना र सञ्चार	२९४	८६१	११५४	०.७
१२	आर्थिक मध्यस्थता व्यवसाय	५८०	१६२०	२२००	१.३
१३	रियल स्टेट सम्बन्धी व्यावसायिक कार्य	३२	१८५	२१७	०.१
१४	पेशाविद्,वैज्ञानिक र प्राविधिक कार्य	१३०	५८९	७२०	०.४
१५	सार्वजनिक प्रशासन र सुरक्षासंग सम्बन्धित कार्य	७०६	३३४७	४०५३	१.६
१६	प्रशासन र यसलाई सहयोग हुने कार्य	६९२	१९६१	२६५३	२.४
१७	शैक्षिक कार्य	४७४१	६४७३	११२१४	६.७
१८	स्वास्थ्य तथा सामाजिक कार्य	१४०२	१५३८	२९४०	१.७

क्र.सं	क्षेत्र	महिला	पुरुष	जम्मा	
				जनसंख्या	प्रतिशत
१९	कला र मनोरञ्जन सम्बन्धित व्यवसाय	१८०	३०१	४८१	०.३
२०	अन्य सामुदायिक, सामाजिक तथा व्यक्तिगत सेवा	१४२७	२३६५	३७९२	२.३
२१	निजि घरमा काम गर्ने कामदारहरू	१५५८	१३४८	२९०६	१.७
२२	अन्तरराष्ट्रिय संघ संस्थाहरू	७३	२११	२८५	०.२
२३	उल्लेख नभएको	८७६	१८७०	२७४६	१.६
जम्मा		७३७००	९४३६०	१६८०६०	१००

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.बि.,

तालिका नं. ४.५ : रोजगारमा संलग्न भएकाहरूको पेशा/काम (Occupation) सम्बन्धी विवरण

सि.नं.	पेशाको विवरण	जनसंख्या		जम्मा	
		महिला	पुरुष	जनसंख्या	प्रतिशत
१	सुरक्षामा काम गर्ने	४९	४८४	५३२	०.३
२	विधायक, उच्च पदाधिकारी तथा प्रबन्धकहरू	२१६४	४१६७	६३३१	३.८
३	विशेषज्ञहरू	४४१५	६८९९	११३१३	६.७
४	प्राविधिक तथा सहायक विज्ञहरू	१७१०	४५६४	६२७५	३.७
५	कार्यालय सहायकहरू	१४३४	२३६०	३७९४	२.३
६	सेवा गर्ने तथा पसल र वजारमा विक्री गर्ने कामदारहरू	११४१२	१७७३०	२९१४३	१७.३
७	कृषि, वन तथा माछा पालन सम्बन्धी दक्ष तथा अर्धदक्ष कामदारहरू	३९६४६	२४९५९	६४६०५	३८.४
८	शिल्प र यससंग संबन्धित व्यवसायका कामदारहरू	४९२५	१६३५३	२१२७८	१२.७
९	संयन्त्र तथा यन्त्र वा मेसीन चालक एवं संयोजनकर्ताहरू	४३८	६९९२	७४२९	४.४
१०	सामान्य वा प्राथमिक तहका पेशाहरू	६६३२	७९६१	१४५९३	८.७
११	अन्य । उल्लेख नभएको	८७५	१८९२	२७६६	१.६
कुल जम्मा		७३७००	९४३६०	१६८०६०	१००

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ के.त.बि.

कास्की र यस क्षेत्रका अन्य जिल्लामा रहेको बेरोजगारी न्यूनिकरणको लागि आवश्यक सूचना, राय सल्लाह र सुमधुर श्रम सम्बन्धको लागि पोखरामा श्रम कार्यालय स्थापना भएको छ ।

कास्की जिल्ला लगायत गण्डकी अञ्चलका अन्य जिल्लाहरूको कार्य क्षेत्र हुने गरी निजामती सेवामा दक्ष जनशक्ति प्रवेश गराउने उद्देश्यका साथ लोक सेवा आयोग पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय निर्देशनालय पोखरामा स्थापना गरिएको छ । निर्देशनालयको स्थापनासँगै धेरै नेपालीहरूले रोजगार प्राप्त गर्दै आएका छन् । लोक सेवा आयोगले विज्ञापन देखि सिफारिस सम्मका सम्पूर्ण कार्य सम्पन्न गर्दै आएको छ । त्यसै गरी अन्य सरकारी र गैरसरकारी, प्रहरी, नेपाली सेना आदिको कर्मचारी भर्ना प्रक्रियामा आवश्यकता अनुसार आफ्नो सहभागिता जनाउदै आएको छ ।

४.२ कृषि

कास्की जिल्लाको आर्थिक विकासमा कृषि क्षेत्रको योगदान अग्रणी रहेको छ। राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार कास्की जिल्लाको कृषि क्षेत्रको रोजगार करिब ४१ प्रतिशत रहेको र नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन २०१४ अनुसार कास्की जिल्लाको कूल गार्हस्थ उत्पादनमा करिब २३ प्रतिशत योगदान कृषिको रहेको छ। राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८ अनुसार कास्की जिल्लामा ५३२६८ कृषक परिवार रहेकोमा करिब २३,४३९ हेक्टर जग्गा चलन गरेको देखिन्छ।

कास्की जिल्लामा कृषि विकासको लागि सरकारी, गैरसरकारी, कृषक परिवार र व्यक्तिको ठूलो लगानी र प्रयास हुदै आएको छ। सरकारी स्तरमा जिल्ला कृषि विकास कार्यालय र यस अन्तरगतका ६ वटा कृषि सेवा केन्द्र र ७ वटा कृषि सेवा उपकेन्द्र स्थापना गरिएका छन्। त्यसै गरी जिल्ला पशु सेवा कार्यालय र यस अन्तरगत ६ वटा पशु सेवा केन्द्र र ८ वटा पशु सेवा उपकेन्द्र स्थापना गरिएका छन्। कृषि विकासको लागि कास्कीमा क्षेत्रीय कृषि निर्देशनालय, क्षेत्रीय पशु सेवा निर्देशनालय, क्षेत्रीय तालिम केन्द्र, क्षेत्रीय बाली संरक्षण प्रयोगशाला, क्षेत्रीय माटो प्रयोगशाला, मत्स्य अनुसन्धान केन्द्र, नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद् लुम्ले केन्द्र, राष्ट्रिय चिया तथा कफी विकास बोर्ड क्षेत्रीय कार्यालय, कृषि सामाग्री कम्पनी लिमिटेड आदि सरकारी निकाय प्रमुख रहेका छन्।

कृषि विकास तथा पशु सेवा

बाली चक्र

जिल्लाको बाली चक्रलाई सिंचित क्षेत्र (खेत) र असिंचित क्षेत्र (पाखो) गरी २ भागमा देहाय अनुसार विभाजन गरिएको छ।

तालिका नं. ४.६ : कास्की जिल्लाको खेती गरिएको जग्गाको बाली चक्र सम्बन्धी विवरण

सिंचित क्षेत्र : खेत	असिंचित क्षेत्र : पाखो
वर्षे धान- खाली- चैते धान	मकै - कोदो- खाली
धान- गहुँ - खाली	आलु - गहुँ - खाली
धान- गहुँ- मकै	मकै - तोरी - खाली
धान- गहुँ- धान	मकै - कोदो - तोरी
धान- गहुँ- तरकारी	मकै - भटमास- खाली
धान- तरकारी- मकै	मकै - मास - खाली
धान- आलु- खाली	मकै - हिउदे तरकारी - खाली
धान- आलु- मकै	मकै+कोदो- हिउदे तरकारी-खाली
धान- मसुरा- धान	मकै-अदुवा - खाली
धान- तोरी- मकै	मकै- तरकारी-तरकारी
धान - तरकारी-तरकारी	तरकारी - तरकारी-तरकारी
तरकारी - तरकारी-तरकारी	अदुवा- तोरी र पिडालु- तोरी

तालिका नं. ४.७ : आधारभुत कृषि तथ्यांक, २०७२/७३

सि.नं.	विषय	ईकाई	परिमाण
१	कुल कृषक परिवार	संख्या	८७८७५
२	खेती गरिएको जमिन	हेक्टर	४८६३३
३	खेत	हेक्टर	२६७५८
४	पाखो	हेक्टर	२१८७५
५	सिंचित क्षेत्र	हेक्टर	२६७५८

६	बर्षेभरी सिंचाई भएको	हेक्टर	१२०४१
७	मौसमी सिंचाई भएको	हेक्टर	१४७१७

तालिका नं. ४.८ : कास्की जिल्लाको बालीको पात्रो

सि.नं.	बालीको नाम	रोप्ने/छर्ने समय	काट्ने समय
१	धान चैते	फागुन/चैत	जेष्ठ/आषाढ
२	धान बर्षे	जेष्ठ/आषाढ	कार्तिक/मंसिर
३	गहुं	कार्तिक/मंसिर	चैत्र/बैशाख
४	मकै बर्षे	फागुन/चैत्र/बैशाख	आषाढ/श्रावण/भाद्र
५	मकै वसन्ते	फागुन/चैत्र	जेष्ठ/आषाढ
६	कोदो	श्रावण/भाद्र	मंसिर/पौष
७	मास	श्रावण/भाद्र	कार्तिक/मंसिर
८	तोरी	भाद्र/आश्विन/कार्तिक/मंसिर	पौष/माघ/फागुन
९	आलु बर्षे	जेष्ठ/आषाढ	भाद्र/आश्विन
१०	आलु हिउदे	कार्तिक/मंसिर	फागुन/चैत्र

श्रोत : जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, कास्की, २०७४

तालिका नं. ४.९ : कृषि क्रियाकलापमा सहयोग पुऱ्याउने संघसंस्था र व्यक्तिको संख्या

ग्रामीण कृषि कार्यकर्ता	कृषि सामाग्री डिलर र एग्रीभेट	फूल नर्सरी	कफी पल्पकर्ताहरू
४४ जना	११७ वटा	२५ वटा	२९ वटा

श्रोत : वार्षिक कृषि विकास कार्यक्रम तथा तथ्याङ्क पुस्तिका आ.व.२०७२/०७३, जि.कृ.वि.का., कास्की

तालिका नं. ४.१० : मुख्य बालीहरूको क्षेत्रफल र उत्पादन, आ.व.२०७२/०७३

बाली	क्षेत्रफल	उत्पादकत्व	उत्पादन (मे. टन.)
धान	२६०५०	३.२५	८४६८०
धान बर्षे	२५६००	३.२६	८३४५६
धान चैते	४५०.०	२.७	१२२४
गहुं	६८२०	१.९८	१३५०४
मकै	२०५८३	२.५८	५३१३०
बसन्ते मकै	६८१०	३.१५	२१४५२
बर्षे मकै	१३७७३	२.३०	३१६७८
कोदो	१४७६७	१.२०	१७७२०
जौ	१३१	०.८६	११३
फापर	१४	१.१४	१६
उवा	१०	१.३	१३
काउनी	५	०.८	४.००
जम्मा खाद्यान्न	६८३८०	२.४७	१६९१७९
दलहन	८४२.०	१.०५	८८८.१
मूसुरो	८५.००	०.८७	७४
चना	२.००	१.००	२
मास	२३५.००	१.००	२३५
भटमास	२४०.००	१.१८	२८३
गहत	२.००	१.००	२

रहर	२.००	१.००	२
केराउ	६.००	१.५३	९
राजमा	२.००	१.००	२
मस्याङ	४५.००	०.८०	३६
सिमी	१.००	०.८०	१
बोडी	२२२.००	१.०९	२४२
तेलहन	५७९.०	०.७८	४५३.७
तोरी	४६०.०	०.७	३४४
सस्यु	४५.०	०.६	२८
तिल	३७.०	०.५	२०
आलस	०.०	०.०	०
बदाम	३७.०	१.७	६२
भुसे तिल	०.०	०.०	०
अन्य	०.०	०.०	०
उखु	४०.०	१७.७५	७१०
आलु	१७००.०	१४.३	२४३१०
तरकारी (आलु बाहेक)	२६०५	११.०५	२८७८१.६६
हिउदे तरकारी	८६०.००	११.७	१००५२
बर्षे तरकारी	१३६०.००	११.०	१४९२६
बसन्ते तरकारी	३८५.००	९.९	३८०३
फलफुल जम्मा	१४७७	७.०९	१०४७३.२
हिउदे फलफुल जम्मा	१४५	७.६	११०२
बर्षे फलफुल जम्मा	४१५	९.५०	३९४२.५
सुन्तलाजात जम्मा	९१७	५.९२	५४२८.७
सुन्तला मात्र जम्मा	८०५	७.७०	६२००
केरा जम्मा	१२७	१५	१९०५
आँप जम्मा	६५	८.२८	५३८
लिची जम्मा	३४	७	२३८
भुइकटहर जम्मा	७५	१०	७५०
कफी जम्मा	१२०		०
उत्पादनशिल कफी	५५	०.६५	३६
रूखकटहर जम्मा	१९		०
उत्पादनशिल रूखकटहर	१२	०.९२	११
स्याउ जम्मा	३		०
उत्पादनशिल स्याउ	२	५	१०
मसला बाली	१३५३.५०	६.६१	८९४०
अदुवा	६४५.००	७.९८	५१४७
बेसार	३१०.००	५.९७	१८५१
लसुन	१०६.००	५.३०	५६२
खुर्सानी	११०.५०	४.३६	४८२
प्याज	९६.००	७.१०	६८२

धनिया	६५.५०	३.०८	२०२
अलैची	२०.५	०.७५	१५
मह घार	९४००	०.००२८	२६
च्याउ कन्ये वोतल	११००.०	०.००१९	२.१
पिडालु	६०५.००	९.९४	६०१४
तरूल	२४५.००	११.४७	२८१०
सखरखण्ड	१४१.००	६.९६	९८२

श्रोत : वार्षिक कृषि विकास कार्यक्रम तथा तथ्याङ्क पुस्तिका आ.व.२०७२/०७३, जि.कृ.वि.का., कास्की

तालिका नं. ४.११ : तालिका कास्की जिल्लाको मत्स्यपालनको क्षेत्रफल र उत्पादनको विवरण

मत्स्य पालन विधि	क्षेत्रफल	उत्पादन (मे.टन)	उत्पादकत्व
पोखरी	३९.८५ हे.	१६८८७	४.२३ मे.टन/हे.
केज	१४००० घन मिटर	५०	३.५७१ कि.ग्रा./घन मिटर
इन्क्लोजर	२२ हे.	४७१७	२.१६ मे.टन/हे.
रेस वे	३७५० घन मिटर	६३	१६.८ कि.ग्रा./घन मिटर
धान खेत	१.४२ हे.	०।६९	०.४८ मे.टन/हे.

श्रोत : वार्षिक कृषि विकास कार्यक्रम तथा तथ्याङ्क पुस्तिका आ.व.२०७२/०७३, जि.कृ.वि.का., कास्की

तालिका नं. ४.१२ : कृषि बालीमा लाग्ने प्रमुख रोग र किराहरू

बालीको नाम	रोग	किरा
धान	1.Blast 2.Brown Leaf Spot	1. Gandhi Bug 2. Hispa 3. Borer
मकै	1.Leaf blight 2. Loose Smut 3. Gray leaf Spot	1. Borer 2. White grubs
गहुँ	1.Yellow rust 2. Loose smut	1. Termites 2. White grub
आलु	1.Late Bright 2.Bacterial Wilt 3. Leaf Roller Virus	1.Red ant 2. Potato tuber moth 3.Blister Beetle
गोलभेडा	1.Damping off 2. Late bright 3. Septoria 4. Tomato Mosaic Virus	1.White Fly 2.Fruit borer 3.Nematode
अमिलो जातको फलफूल	1.Citrus Greening 2. Sooty Mould 3. Root rot 4.Fruit rot 5.Powdery/Mildew	1.Citrus psylla 2. Leaf Minor 3. Seal insect 4.Green Sting bug 5. Lemon Butterfly

श्रोत : वार्षिक कृषि विकास कार्यक्रम तथा तथ्याङ्क पुस्तिका आ.व.२०७२/०७३, जि.कृ.वि.का., कास्की

तालिका नं. ४.१३ : कास्की जिल्लामा रासायनिक मलको वार्षिक अवस्था सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	रासायनिक मल	आ.व. ७१/७२ को खपत,मे टन	वार्षिक माग		वार्षिक आपूर्ति	
			कृषि सामाग्री कम्पनी लि.	साल्ट टेडिड लि.	कृषि सामाग्री कम्पनी लि.	साल्ट टेडिड लि.
१	युरिया	९७६	१०००	९३४	७७४.२	१४६.३
२	डि ए पि	६१३.६	६००	३०७	३९८.५	१६०.२
३	पोटास	७९.८	६०	८०	५४.५	६.२
४	प्रांगारिक मल	१३.६८	३००		२९८	

तालिका नं. ४.१४ : वार्षिक रूपमा आवश्यक पर्ने कृषि बालीको औषत परिमाण सम्बन्धी विवरण

बालीको नाम	वार्षिक परिमाण (के.जी.मा)				
	खाद्यान्न	तेलहन	दलहन	तरकारी	आलु
आवश्यकता					
प्रति वयस्क व्यक्तिलाई	२०१	११	३३	१०९	३६५
प्रति परिवारलाई	८०४	४४	१३२	४३६	१४६

श्रोत : वार्षिक कृषि विकास कार्यक्रम तथा तथ्याङ्क पुस्तिका आ.व.२०६९/०७०, जि.कृ.वि.का., कास्की

नोट : कास्की जिल्लामा प्रति परिवारमा करिब ४ जनाको बसोबास रहेको छ ।

तालिका नं. ४.१५ : नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्बाट सिफारिस भएका बालीका जातहरूको संख्या

बालीको नाम	सिफारिस संख्या
खाद्यान्न बाली	
चैते धान	१३
बर्षे धान	५५
मकै	२३
गहुँ	३२
कोदो	३
जौ	५
तेलहन बाली	
तोरी	६
रायो	२
तिल	१
तिल (भुसे)	२
बदाम	६
तरकारी बाली	
प्याज	१
टमाटर	५

बालीको नाम	सिफारिस संख्या
दलहन बाली	
मसुरो	१०
भटमास	८
चना	८
अरहर	२
मास	१
बोडी	४
मस्याड	१
नगदे बाली	
उखु	४
अदुवा	१
तरकारी बाली	
आलु	८
फूलगोभी	३
मूला	६
रायोको साग	४

श्रोत : नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्, कास्की, लुम्ले केन्द्र

राष्ट्रिय चिया तथा कफी विकास बोर्ड क्षेत्रीय कार्यालय, पोखरा अनुसार कास्की जिल्लामा करिब ६१८ जना कृषकले कफी खेती गरेका छन् । कास्की जिल्लामा वि.सं. २०७३ सालमा ३८३ रोपनी जग्गामा कफी खेती गरिएकोमा १४.३९४ मेट्रिक टन पार्चमेन्ट कफी उत्पादन भएको थियो ।

पशुपंक्षी सेवा

तालिका नं. ४.१६ : पशुपंक्षीको संख्या

पशुपंक्षीको किसिम	उन्नत	वर्णशंकर	स्थानीय	जम्मा
गाई/गोरू	२२३२	१२६२०	२७०२८	४१८८०
राँगा/भैसी	५८७०	३३२१३	९७६०७	१३६६९०
बाख्रा	२३५५	१३३५०	८६३२१	१०२०२६
भेडा	०	४३०९	११९१०	१६२१९
वंगुर/सुगुर	८१८	७३१६	२९५३	११०८७
कुखुरा	१३२०७२८	०	१४९५२३	१४७०२५१

श्रोत : कास्की जिल्ला एक चिनारी २०७३, जि.वि.स., कास्की

तालिका नं. ४.१७ : पशुपंक्षीको उत्पादन

उत्पादित बस्तु	ईकाई	उत्पादन
दुध	मे.टन	६६५५०.६
मासु	मे.टन	७८२१.७
अण्डा	हजार	२२६१२.७
ऊन	मे.टन	८.०६९
छाला	गोटा	२९२४१

श्रोत : कास्की जिल्ला एक चिनारी २०७३, जि.वि.स., कास्की

तालिका नं. ४.१८ : फर्मले ओगटेको क्षेत्रफल सम्बन्धी विवरण

सि.नं.	भू-उपयोग	क्षेत्रफल, हेक्टर
१	घाँसबाली खेती	३८
२	बहुवर्षीय घाँस उत्पादन	१०
३	परिक्षण प्लट	२.५५
४	सिल्भीपाचर	२.४५
५	प्राकृतिक चरन	३६
६	सडक, भवन, टहरा आदि	११
जम्मा		१००

श्रोत : पशु विकास फर्म पोखरा, २०७३

राष्ट्रिय कृषि गणनाको विवरण

कास्की जिल्लामा राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार जम्मा १,२५,६७३ घरपरिवार रहेकोमा राष्ट्रिय कृषिगणना २०६८ अनुसार ५३,२६८ कृषक परिवार रहेका छन् । जस मध्ये १,५४४ कृषक परिवारले पशुपंक्षी मात्र पालेको पाइएको छ । १० वर्ष अगाडि (वि.सं.२०५८) को तुलनामा कृषक परिवारको संख्यामा १,४५७ ले बृद्धि भएको देखिन्छ । कास्की जिल्लाको जम्मा क्षेत्रफल २,०१,७०० हेक्टर मध्ये राष्ट्रिय कृषिगणना २०६८ अनुसार २३,४०९.६ हेक्टर जमिनमा मात्र कृषि कार्य तथा कृषि चलन गरेको पाइन्छ । १० वर्ष अगाडि (वि.सं.२०५८) को तुलनामा चलन गरेको क्षेत्रफलमा ६२२ हेक्टरले बृद्धि भएको देखिन्छ । जम्मा कृषक परिवार मध्ये मुख्य आय श्रोत कृषि हुने कृषक परिवार ६७.०९ प्रतिशत रहेका छन् भने करिब ७० प्रतिशत कृषक परिवारलाई आफूले चलन गरेको कृषि उत्पादनबाट वार्षिक उपभोगको लागि नपुग हुने देखिन्छ । यस जिल्लामा करिब ४५.३३ प्रतिशत मुख्य कृषक महिला रहेका छन् । करिब ९.७ प्रतिशत कृषक परिवारले कृषि ऋण भएको जनाएका छन् भने करिब २६.६८ प्रतिशत कृषक परिवारले कृषि ऋण आवश्यक भएको जनाएका छन् ।

तालिका नं. ४.१९ : कृषि गणनाको प्रमुख सूचकहरू

विवरण	२०५८	२०६८
जम्मा कृषिचलन (कृषक) संख्या	५१,८११	५३,२६८
बाली सघनताको स्थिती	१.६५	१.६२
सिंचित क्षेत्रफल प्रतिशत	५२.४६	५१.९७
कृषि ऋण लिएका कृषक परिवार प्रतिशत	१५.१	९.७
कृषि ऋण आवश्यकता छ भन्ने कृषक परिवार प्रतिशत	२०.१२	२६.६८

मुख्य कृषक पुरुष भएका कृषिचलन प्रतिशत	७६.७६	५४.६७
मुख्य कृषक महिला भएका कृषिचलन प्रतिशत	२३.२४	४५.३३
परिवारको मुली नै मुख्य कृषक भएका कृषि चलन प्रतिशत	९६.३९	८६.६९
मुख्य आमदानी कृषि हुने कृषक परिवार प्रतिशत		६७.०९
आफ्नो कृषि उत्पादनले वार्षिक उपभोग गर्न नपुग हुने परिवार, छ.	७१.७	७०
जम्मा कृषक घरपरिवार संख्या	५१,८११	५३,२६८
जम्मा कृषक घरपरिवारको जनसंख्या	२,५७,४३९	२,३४,०४२
कृषक परिवारको औसत आकार	४.९७	४.४

श्रोत :- राष्ट्रिय कृषि गणना २००१ । ०२ र २०११ । ०१२, के.त.वि.

तालिका नं. ४.२० : कृषि चलनको आकार अनुसार विवरण

सि.नं.	कृषि चलनको विवरण	कृषि परिवार संख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)			जम्मा कित्ता संख्या	औषत कित्तासंख्या
			खेत	पाखो	जम्मा		
०१	जग्गा बिहिन	१५४४	७.२	२१.८	२९	१५४४	१
०२	जग्गा सहितको कृषि चलन	५१७२४	१३२०७.७	१०२०१.८	२३४०९.५	१५८२३१	३.१
क)	०.१ हे.भन्दा कम	९४९४	७९.६	३८८	४६७.६	११६५०	१.२
ख)	०.१ - ०.२ हेक्टर	७९२२	३९१.२	६९२.२	१०८३.४	१३५७२	१.७
ग)	०.२ - ०.५ हेक्टर	१६३६८	२९०३.३	२५८७.८	५४९१.१	४७५३१	२.९
घ)	०.५ - १ हेक्टर	१२७२७	५१७५.१	३६८६.९	८८६२	५३३८४	४.२
ङ)	१ - २ हेक्टर	४७७६	४०११.७	२३८५.९	६३९७.७	२८४२५	६
च)	२ - ३ हेक्टर	३७०	५०९.१	३७५.१	८८४.२	३१४५	८.३
छ)	३ - ४ हेक्टर	२०	५७.८	४०	९७.८	१४६	५
ज)	४ - ५ हेक्टर	२९	८०	४५.९	१२५.९	३७९	१३
झ)	५ - १० हेक्टर						
ञ)	१० हे. भन्दा माथी						
जम्मा		५३२६८	१३२१५	१०२२३.६	२३४३८.६	१५९७७५	३

श्रोत :- राष्ट्रिय कृषि गणना २००१ । ०२, के.त.वि.

तालिका नं. ४.२१ : कृषिचलनको संख्या र क्षेत्रफल

विवरण	गणना वर्ष	
	२०५८	२०६८
कृषिचलन संख्या		
कृषिचलन (जग्गा भएका)	५१३३६	५१७२४
कृषिचलन (पशुपंक्षी मात्र भएका)	४७५	१५४४
जम्मा	५१,८११	५३,२६८
कृषिचलनको क्षेत्रफल (हे.)		
खेत	१२६७०	१३२१५
पाखो	१०१४६१	१०२२३६
जम्मा	२२,८१६६	२३,४३८६

श्रोत :- राष्ट्रिय कृषि गणना २००१ । ०२, के.त.वि.

तालिका नं. ४.२२ : कृषिचलन अन्तर्गत क्षेत्रफल तथा कित्ता

विवरण	गणना वर्ष	
	२०५८	२०६८
कृषिचलनको क्षेत्रफल (हे.)	२२८१५.९	२३,४०९.६
कृषिचलनको सरदर क्षेत्रफल (हे.)	०.४४०	०.४३९
कित्ता संख्या	१४९४१२	१५८२३१
कृषिचलनमा सरदर कित्ता संख्या	२.८८	२.९७
कित्ताको सरदर क्षेत्रफल (हे.)	०.१५३	०.१४८

श्रोत :- राष्ट्रिय कृषि गणना २००१।०२, के.त.वि.

तालिका नं. ४.२३ : कृषिगणनाबाट प्राप्त भू-उपयोग

भू-उपयोग	गणना वर्ष			
	२०५८		२०६८	
	क्षेत्रफल (हे.)	प्रतिशत	क्षेत्रफल (हे.)	प्रतिशत
कृषि जग्गा				
खेतियोग्य जग्गा	१९७७९.७	८६.६९	१९१९९.९	८१.९२
अस्थायी बाली लागेको जग्गा	१९५६०.५	८५.७३	१८३९०.१	७८.४६
अन्य खेतियोग्य जग्गा	२१९.३	०.९६	८०९.९	३.४६
स्थायी बाली लागेको जग्गा	९६६.९	४.२४	९०७.६	३.८७
स्थायी चौरचरण भएको जग्गा	२७९.८	१.२३	१०१५.३	४.३३
पोखरी	१४.१	०.०६	१६.७	०.०७
गैर कृषि जग्गा				
निजी वनवनेलो	५५०.०	२.४१	११६१.१	४.९५
अन्य जग्गा	१२३५.८	५.४२	११३८.०	४.८६
जम्मा	२२८१६.१	१००	२३४३८.६	१००

श्रोत :- राष्ट्रिय कृषि गणना २००१।०२, के.त.वि.

तालिका नं. ४.२४ : कृषिगणना २०६८ बाट प्राप्त स्वामित्वको प्रकार

स्वामित्वको प्रकार	कृषक परिवार संख्या	
	२०५८	२०६८
एक प्रकारको स्वामित्व		
परिवारको हकको जग्गामात्र कमाउने	४४७१३	३९५५१
अरुको हकको जग्गामात्र कमाउने	६३४	२३०१
अन्य प्रकारको उपभोग अन्तर्गत	१२७	५८२
एकभन्दा बढी प्रकारको स्वामित्व	५८९४	१०८३४
जम्मा	५१८११	५३२६८

श्रोत :- राष्ट्रिय कृषि गणना २००१।०२, के.त.वि.

तालिका नं. ४.२५ : अस्थायी बाली लगाएका कृषकपरिवारको संख्या तथा बाली लागेको क्षेत्रफल, हेक्टर

बालीको नाम	कृषकपरिवार संख्या		क्षेत्रफल (हे.)		क्षे.फरक प्रतिशत
	२०५८	२०६८	२०५८	२०६८	
खाद्यान्न बाली					
धान		३३९३०	१२८०४.१	१२४०५.७१	-३.११
गहुँ	१५५९१	९०८७	२४५८.५	९२४.५	-६२.४

मकै		४६६५७	८३४१.७	७०७०.३	-१५.२
कोदो	३६३१५	३२८८१	४९६३.६	४०१९.३	-१९
कोसे बाली	८६५१	२१७५६	२७८.९	५१२.४	८३.७२
कन्दमुल बाली	२१६१२	३३४६४	८२९.७	८२९.६	-०.०१
तेलहन बाली	१०९३३	१८३१९	१३१२.६	१७०४.१	२९.८३
मसला बाली	१०२९९	४०२२०	२११.२	४८६.६	१३०.४
नगदे बाली	११४१	२४१७	१६.८	८.३४	-५०.४
तरकारी बाली	३१०५५	४९८०२	९१९.५	१४९७.०	६२.८१

तालिका नं. ४.२६ : स्थायी बाली लगाएका कृषकपरिवारको संख्या तथा बाली लागेको क्षेत्रफल

बाली	कृषकपरिवार संख्या		क्षेत्रफल (हे.)		फरक प्रतिशत	छरिएका रुख संख्या
	२०५८	२०६८	२०५८	२०६८	२०६८	२०६८
सुन्तला	२०९७८	११७९५	१५०.२	१२१.५	-१९।११	४६६५७
अम्बा	५७३६	१०१३५	२९	३.१	-८९।३१	२३३२८
भुईकटर	२१२३	२३३	१५.५	६.६	-५७।४२	
लिची	११४१	१६६०	१८.४	०	-१००।००	२२७२
केरा	१२६७५	१६०१८	२९	४१.२	४२।०७	९४१००
निबुवा	५७०४	५५९२	९.६	२.६	-७२।९२	१०८०५

श्रोत :- राष्ट्रिय कृषि गणना २००१।०२, के.त.वि.

तालिका नं. ४.२७ : पशुपंछी पालन गर्ने कृषक परिवार तथा पशुपंछीको संख्या

पशुपंछीको प्रकार	कृषक परिवार संख्या		पशुपंछीको संख्या		फरक प्रतिशत
	२०५८	२०६८	२०५८	२०६८	२०६८
पाल्तु चौपाया					
गाईगोरू	२१७०७	१७६९६	३६१८८	३५११६	-२.९६
राँगाभैसी	३९५७९	३२१२३	९००९१	६५१३६	-२७.७०
चौरी गाई	०	८	०	२८९	
बाखा	१९८६९	२१६५८	७२१२३	९९४४८	३७.८९
भेडा	१५८	४००	१०२०४	४७७१	-५३.२४
बंगुर	५०७	७७३	७९२	३९८८	४०३.५४
पाल्तु चराचुरुंगी					
कुखुरा (स्थानीय)		१९१३५	१३२४५९	१३९५३४	५.३४
कुखुरा (उन्नत)		४६०२	९०२४९	३६९०९०	३०८.९७
हाँस	१२९९	२६२	३५४९	११०७	-६८.८१
परेवा	१२६८	६७०	३५१७	३१७५	-९.७२

नोट ★ पशुपंक्षीको संख्या जनगणना २०६८ को लागतसूचिकरणबाट प्राप्त भएको ।

तालिका नं. ४.२८ : वीउविजन र विषादीको प्रयोग अनुसार प्रमुख बाली लगाएको कृषकपरिवारको प्रतिशत

बालीको नाम	उन्नत वीड प्रयोग गरेका परिवार, छ		विषादि प्रयोग गरेका परिवार, छ		
	२०५८	२०६८		२०५८	२०६८
		उन्नत	बर्णशंकर		
धान	५.४	३.७	२.७	१४.६	५.१
गहुँ	३१.३	१४.४		११.२	४.५

मकै	१२.५	९.२	१.५	४.६	२.०
आलु	४२.६	४७.८	३.३	३३.९	४५.९
उखु	०	२.७		०	२.७
तरकारी	३५.३	२८.५	३.६	२४.४	८.०

तालिका नं. ४.२९ : रासायनिक मलको प्रयोग अनुसार प्रमुख बाली लागेको क्षेत्रफल र मलको परिमाण

बालीको नाम	२०५८			२०६८		
	क्षेत्रफल	परिमाण,कवी.	प्रति हे.मल	क्षेत्रफल	परिमाण,कवी.	प्रति हे.मल
धान	७३४४.९	६५०७.२७	०.८९कवी.	७४७०.७	६१४८	०.८२ कवी.
गहु	१४०५.०	१०४९.२१	०.७५	३०९.२	२० १	०.६५
मकै	२३८१.५	१३६१.९८	०.५७	२७२९.७	१६९४	०.६२
आलु	३०७.८	४१५.१२	१.३५	३९४.२	८३२	२.११
उखु	०	०	०.००	०.९	१	१.११
तरकारी	३२७	५२१.२८	१.५९	३५७.९	५३९	१.५१

तालिका नं. ४.३० : कृषकको वार्षिक कृषि उत्पादनबाट खाद्यान्न पर्याप्तता र नपुगको माध्यम

उत्पादनबाट खाद्यान्नको पर्याप्तताको अवस्था	कृषक परिवार, प्रतिशत	
	२०५८	२०६८
खाद्यान्न पुग्ने	२८.३	३०
खाद्यान्न नपुग्ने	७१.७	७०
१ देखि ३ महिना नपुग्ने	११.८	७.२
४ देखि ६ महिना नपुग्ने	२६.७	२३.१
७ देखि ९ महिना नपुग्ने	१५.५	१७.७
१० देखि १२ महिना नपुग्ने	१७.६	२२
खाद्यान्न नपुगको अवस्थामा आपूर्तिको माध्यम		
तलव ज्याला (कास्की जिल्ला भित्र)	५२.९	४४.८
तलव ज्याला (देश बाहिर)	२२.५	२२.८
पेन्सन		९.७
आफ्नै गैरकृषि व्यवसाय		८.२
तलव ज्याला (कास्की जिल्ला बाहिर)	५.५	७.३
ऋण लिएर	७.६	३.७
अन्य	११.६	३.५

तालिका नं. ४.३१ : कृषकले लिएको कृषि ऋणको श्रोत र ऋणको आवश्यकता सम्बन्धी विवरण, २०६८

कृषि ऋणको श्रोत	कृषक परिवार संख्या	परिवार, प्रतिशत
कृषि ऋण नलिएका	४८११३	९०.३
कृषि ऋण लिएका	५१५५	९.७
सहकारी संस्थाबाट	११९४	२.२

कृषि विकास बैंकबाट	११३६	२.१
महिला समूहबाट	८१५	१.५
अन्य बैंक तथा बित्तीय संस्थाबाट	६७०	१.३
नातेदारबाट	६७०	१.३
कृषक समूहबाट	५८२	१.१
अन्य	८७	०.२
थप कृषि ऋणको आवश्यकता	१४२१३	२६.७
पशुपंक्षीपालन	१०१९३	१९.१
मल तथा विउ विजन	१८०६	३.४
सिंचाई	६४१	१.२
कृषि औजार	३७९	०.७
माछापालन	८७	०.२
अन्य	११०७	२.१

श्रोत :- राष्ट्रिय कृषि गणना २०११ । १२, के.त.वि.

४.३ व्यापार तथा बाणिज्य

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार कास्की जिल्लाको व्यापार तथा बाणिज्य क्षेत्रमा थोक तथा खुद्रा व्यापार, सवारी साधन र मोटरसाईकल मर्मत गर्ने व्यवसायमा करिब २३,३१७ (जम्माको रोजगारको करिब १३.९ प्रतिशत) जना रहेको र होटल तथा रेष्टुरेन्ट व्यवसायमा ९०२३ (जम्माको रोजगारको करिब ४.३ प्रतिशत) जना रहेका छन् । नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन २०१४ अनुसार कास्की जिल्लाको कूल गार्हस्थ उत्पादनमा थोक तथा खुद्रा व्यापार व्यवसायको करिब ११.६ प्रतिशत र होटल तथा रेष्टुरेन्ट व्यवसायको करिब ३.४ प्रतिशत यस क्षेत्रको योगदान रहेको छ ।

पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रको व्यापारिक केन्द्रको रूपमा रहेको पोखरामा विभिन्न वस्तु र सेवाको थोक तथा खुद्रा व्यापार संचालन हुदै आएको छ । व्यापार तथा बाणिज्य क्षेत्रको सम्बर्द्धन, प्रबर्द्धन र विकासको लागि पोखरा उद्योग वाणिज्य संघ र लेखनाथ उद्योग वाणिज्य संघहरूको भूमिका अग्रणी रहदै आएको छ । यस क्षेत्रमा सरकारी निकायको रूपमा नेशनल ट्रेडिङ्ग लिमिटेड र खाद्य संस्थानको भूमिका पनि महत्वपूर्ण रहेको छ ।

व्यापार तथा वाणिज्य क्षेत्रबाट गुणस्तरीय सेवा दिनको लागि सरकारी निकायको रूपमा स्थापित गुणस्तर तथा नापतौल कार्यालय, पोखराको भूमिका महत्वपूर्ण र अपरिहार्य देखिएको छ । व्यापार तथा वाणिज्य क्षेत्रलाई व्यवस्थित र गुणस्तर गर्ने क्रममा जिल्ला प्रशासन कार्यालय, कास्की अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने कार्य नियमित रूपमा हुदै आएको र खाद्य नमुना संकलन भएकोमा अनियमित पाइएका व्यापारी र संघसंस्थालाई खाद्य सम्बन्धी मुद्दा दायर गरिदै आएको छ ।

४.४ उद्योग

उद्योगलाई आर्थिक विकासको मेरूदण्डको रूपमा लिईने भए तापनि नेपालको कुल गार्हस्थ उत्पादनमा उत्पादनशिलता उद्योग (Manufacturing Industries) को योगदान आ.व.२०६९/०७० मा करिब ६ प्रतिशत मात्र रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार कास्की जिल्लाको औद्योगिक क्षेत्रमा करिब ११७२८ जना (जम्मा रोजगारको ७ प्रतिशत) को रोजगारी रहेको र नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन २०१४ अनुसार कास्की जिल्लाको कूल गार्हस्थ उत्पादनमा औद्योगिक व्यवसायको योगदान करिब ४.६ प्रतिशत रहेको छ ।

घरेलु तथा साना उद्योग

कास्की जिल्लामा औद्योगिक उत्पादन तथा रोजगारीको हिस्सा ठूला तथा मझौला उद्योगको करिब ३६ प्रतिशत र घरेलु तथा साना उद्योगको ६४ प्रतिशत रहेको छ। घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय, कास्कीमा आ.व.२०७३/७४मा दर्ता भएका उद्योग संख्या ९८० वटा रहेका छन्। ति उद्योगहरूको रोजगारी ४४४६ जना रहेको छ। ति उद्योगहरूको कुल पुँजी रू. १६३८२३१ हजार, वार्षिक उत्पादन रू. २३९४६९३ हजार र राजश्व आम्दानी ६२८८.९५ हजार रहेको छ। कास्की जिल्लामा आ.व.२०७३/०७४ औद्योगिक वर्गीकरणका आधारमा कायम रहेका घरेलु तथा साना उद्योगहरूको विषयगत विवरण देहायानुसार रहेको छ।

तालिका नं. ४.३२ : दर्ता भएका घरेलु तथा साना उद्योगहरू (आ.व.२०७३/०७४, आषाढ २०) रकम रू. हजारमा

वर्ग	संख्या	पुँजी लगानी			रोजगारी	उद्यमी	वार्षिक उत्पादन रू.	राजश्व आम्दानी रू.
		स्थिर	चालु	कूल				
उत्पादक मूलक	१७४	२१४३६०	११९२४०	३३३६००	८२१	१८९	५३०७६६	३१९२००
पर्यटक मूलक	४०१	४९०६८०	१६२६६०	६५३३४०	१९३०	४२०	९२१६४०	२३८७०००
सेवा मूलक	२३७	२०४२०५	७४०८६	२७८२९१	१०२६	२८५	४५६३०२	१२८५८००
कृषिजन्य, वन पैदावार	१६८	२७५६१०	९७३९०	३७३०००	६६९	१८०	४८५९८५	१५७०७००
कूल	९८०	११८४८५५	४५३३७६	१६३८२३१	४४४६	१०७४	२३९४६९३	६२८८९५०

श्रोत : घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय, कास्की, २०७४

उद्योगको किसिम अनुसार कायम रहेका घरेलु तथा साना उद्योगहरूको विवरण देहायानुसार रहेको छ।

तालिका नं. ४.३३ : उद्योगको किसिम अनुसार घरेलु तथा साना उद्योगहरूको विवरण रकम रू. हजारमा

उद्योगको किसिम	दर्ता अनुसार प्रकार				स्थिर पुँजी	चालु पुँजी	कूल पुँजी	वार्षिक उत्पादन	जनशक्ति आवद्ध	
	प्रा.फ.	सा.फ.	प्रा.लि.	जम्मा					रोजगारी	उद्यमी
लघु	१६१	३	०	१६४	८४६४०	५१०१०	१३५६५०	२६५५९४	५२९	१७०
साना	७०३	३२	८१	८१६	११००२१५	४०२३६६	१५००२५८१	२१२९०९९	३९२२	९०४
जम्मा	८६४	३५	८१	९८०	११८४८५५	४५३३७६	१६३८२३१	२३९४६९३	४४५१	१०७४

तालिका नं. ४.३४ : घरेलु तथा साना उद्योगहरूको त्रिवर्षीय विवरण

उद्योगको वर्ग	आ.व. २०७१/७२ सम्म	आ.व. २०७२/७३	आ.व. २०७३/७४	२०७४ आषाढ सम्म
उत्पादक मूलक	३१७७	१६४	१७४	३५१५
पर्यटक मूलक	२५११	२७८	४०१	३९९०
सेवा मूलक	२४८०	२०९	२३७	२९२६
कृषिजन्य, वन पैदावार	६९१	१४८	१६८	१००७
जम्मा संख्या	८८५९	७९९	९८०	१०६३८
जम्मा पुँजी लगानी	१८६६०८०	१२०७८९४	१६३८२३१	४७१२२०५
जम्मा रोजगारी	४८५५	३७५०	४४५१	१३०५६

पोखरा औद्योगिक क्षेत्र

पोखरा औद्योगिक क्षेत्रको स्थापना वि.सं. २०३१ साल भएको हो । यो क्षेत्रले ५०१ रोपनी क्षेत्रफल ओगटेको छ । त्यस मध्ये करिब १०४ रोपनीमा मात्र प्रयोगमा आएको छ भने ३९७ रोपनी जग्गा भाडामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ४.३५ : प्रकार अनुसार पोखरा औद्योगिक क्षेत्रमा रहेका उद्योगहरू

सि.नं.	उद्योगको प्रकार	संख्या
१	दुध तथा दुग्ध जन्य पदार्थ उत्पादन गर्ने	६
२	बिस्कुट तथा पाउरोटी उत्पादन गर्ने	५
३	कपडा तथा कपडा जन्य उत्पादन गर्ने	५
४	चाउचाउ उत्पादन गर्ने	३
५	ईञ्जिनियरिङ्ग, मेशिनरी फेब्रिकेटस् गर्ने	१५
६	भाँडाकुँडा उत्पादन गर्ने	५
७	निर्माण सामाग्री उत्पादन गर्ने	५
८	बिद्युत तथा बिद्युतीय सामानहरू उत्पादन गर्ने	४
९	काष्ठकला तथा फर्निचर उत्पादन गर्ने	६
१०	प्लाष्टिक, प्रिन्टिङ, प्याकेजिङ उत्पादन गर्ने	५
११	पानी उत्पादन गर्ने	३
१२	खाद्य मसला उत्पादन गर्ने	२
१३	बिबिध सामाग्री उत्पादन गर्ने	६
१४	बन्द उद्योगहरू	९
जम्मा		७९

जम्मा ७९ वटा उद्योग मध्ये चालु हालतमा रहेका उद्योगहरू ७० वटा रहेका छन् । ति उद्योगहरूमा १६५० जना व्यक्तिले रोजगारी प्राप्त गरेका छन् ।

१० जना वा सो भन्दा बढी कामदार भएका उद्योग प्रतिष्ठान

पछिल्लो औद्योगिक गणना २०११/१२ अनुसार कास्की जिल्लामा १९८ वटा उद्योग रहेका छन् । ति उद्योगहरूबाट करिब रु. १२,२१,८५० हजारको मूल्य अभिवृद्धि गरी ४७०६ जनालाई रोजगार दिई रहेको छ । औद्योगिक गणनाबाट प्राप्त तथ्याङ्क निम्न तालिकाहरूमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ४.३६ : कास्की जिल्लाको औद्योगिक गणना अनुसार उद्योगको संख्या विवरण

क्षेत्र	औद्योगिक गणना वर्ष अनुसार उद्योगको संख्या								
	१९६४र६५	१९७२र७३	१९७६र७७	१९८१र८२	१९९१र९२	१९९६र९७	२००१र०२	२००६र०७	२०११र१२
कास्की	०	११	३२	२२	११५	११५	१२०	१४५	१९८
नेपाल	२८५	४९५	७३३	९७१	४२७१	३५५७	३२१३	३४४६	४०७६

श्रोत : विभिन्न उद्योग गणनाहरू, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०७१

औद्योगिक गणना २०६९ अनुसार न्यूनतम १० जना वा सो भन्दा बढी व्यक्ति आबद्ध भएको उद्योगहरूको गणना गरिएको थियो । गणनाबाट प्राप्त नतिजालाई देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ४.३७ : औद्योगिक गणनाबाट प्राप्त प्रमुख सूचकहरू

सि.नं.	विवरण	इकाई	औद्योगिक गणना वर्ष अनुसार मान	
			२००६२०७	२०१९२०१२
१	उद्योग प्रतिष्ठान	संख्या	१४५	१९८
२	कुल आबद्ध व्यक्ति	संख्या	३६१०	४,७०६
३	तलवी कामदार	संख्या	३३२६	४,२६८
४	तलव । ज्याला । सुविधा रकम	रू. हजार	१,७७,८३९	४,६५,२१३
५	स्थिर सम्पत्तिमा वृद्धि	रू. हजार	३२,६८२	१,४०,११४
६	कुल स्थिर सम्पत्ति	रू. हजार	८,८९,६३७	२२,१६,१२७
७	कुल लगानी	रू. हजार	२१,१२,३७७	५८,९२,५४२
८	कुल प्रतिफल	रू. हजार	१६,१६,३३८	४६,७०,६९२
९	मूल्य अभिवृद्धि	रू. हजार	४,९६,०३९	१२,२१,८५०

श्रोत : विभिन्न उद्योग गणनाहरू, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०७१

४.५ सहकारी

सहकारी मार्फत स्थानीय श्रोतहरूको प्रयोग गरी सहकारी भावनाको विकास मार्फत उत्पादनका थप साधनहरू पहिचान गरी स्वस्थ, स्वच्छ र सक्षम समाज निर्माण गर्न र जिल्लाका सिमान्तकृत वर्गहरूले सानो पूँजी परिचालन गरी, ऋण लिई साना ब्यवसाय गर्न सक्नुको साथै बचत गर्ने बानीको विकास भएको छ । विगतका अनुभव, अध्यावधिक स्थिति र चालु नेपालको तेझै त्रि-वर्षीय योजनाको प्राथमिकताले यस जिल्लाको आर्थिक विकासमा यस क्षेत्रले आर्थिक पूर्वाधारमा ठूलो टेवा दिएको छ । कास्की जिल्लामा जिल्ला सहकारी संघ रहेकोमा बचत तथा ऋण, दुग्ध, कृषि, उपभोक्ता र कफी गरी ६ वटा विषयगत सहकारी संघ लिमिटेड रहेका छन् । यस जिल्लामा बचत तथा ऋण सहकारी संस्था सबै भन्दा बढी (करिब ५५ प्रतिशत) दर्ता भएको देखिन्छ । सहकारी प्रशिक्षण तथा डिभिजन कार्यालय, कास्कीमा दर्ता भएका सहकारी संस्थाहरूको विवरण निम्नानुसार रहेको छ ।

तालिका नं. ४.३८ : कास्की जिल्लामा रहेका सहकारी संस्थाहरूको विवरण

सि.नं	सहकारी संस्थाहरूको प्रकार	संख्या	प्रतिशत
१	बचत तथा ऋण	३४९	५४.९
२	कृषि तथा फलफूल/साना किसान	१५६	२४.५
३	उपभोक्ता	२९	४.६
४	दूग्ध उत्पादक	२२	३.५
५	बहुउद्देश्यीय	२१	३.३
६	कफी	१५	२.४
७	सञ्चार	५	०.८
८	पशुपालन	४	०.६
९	मत्स्यपालन	३	०.५
१०	मौरीपालन	३	०.५

११	जडीबुटी	२	०.३
१२	चिया	२	०.३
१३	पर्यटन	२	०.३
१४	स्वास्थ्य	१	०.२
१५	अन्य	१६	२.५
१६	संघ	६	०.९
जम्मा		६३६	१००

श्रोत : सहकारी प्रशिक्षण तथा डिभिजन कार्यालय, कास्की- २०७४ आषाढ

४.६ बैकिङ सेवा

कास्की जिल्लामा सरकारी र निजी दुवै क्षेत्रबाट दुवै क्षेत्रलाई बैकिङ सुविधा रहेको छ । पोखरामा रहेको नेपाल राष्ट्र बैक बैकिङ क्षेत्रको अनुगमन तथा नियगमन गर्ने प्रमुख निकाय हो । जिल्लामा केही बैकका केन्द्रीय कार्यालय र अधिकांश बैकका शाखा कार्यालयहरू खोलिएकोमा ति बैकहरूबाट राष्ट्रिय र अन्तरराष्ट्रिय दुवै बैकिङ सेवा उपलब्ध रहेको छ । बैकिङ सेवाको क्षेत्रमा फाइनेन्स कम्पनी, लघुवित्त विकास बैक र बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूको भूमिका पनि महत्वपूर्ण रहदै आएको छ ।

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार कास्की जिल्लामा बैकिङ क्षेत्रमा करिब २२०० जना (जिल्लाको १.३ प्रतिशत) रोजगारी रहेको छ । नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन २०१४ अनुसार कास्की जिल्लामा आर्थिक मध्यस्तताको रूपमा जिल्लाको कूल गार्हस्थ उत्पादनको बैकिङ क्षेत्रले करिब ७ प्रतिशत अंश ओगटेको छ । कास्की जिल्लामा संचालनमा रहेका विभिन्न बैक र ति बैकहरूको शाखा संख्या यस प्रकार रहेको छ । तालिका नं. ४.३९ : कास्की जिल्ला भित्र संचालित सरकारी बैक, निजी बैक तथा वित्तीय संस्थाहरूको विवरण

सि.नं.	बैकको श्रेणी	प्रकार	बैक संख्या	शाखा संख्या
१	"क" श्रेणी	सरकारी बाणिज्य बैकहरू	३	१४
२	"क" श्रेणी	निजी बाणिज्य बैकहरू	२७	४०
३	"ख" श्रेणी	विकास बैकहरू	२५	७२
४	"ग" श्रेणी	फाइनेन्स कम्पनीहरू	१३	२१
५	"घ" श्रेणी	लघुवित्त विकास बैकहरू	७	११
जम्मा			७५	१५८

श्रोत : नेपाल राष्ट्रबैक, पोखरा, २०७१

खण्ड ५ : पर्यटन विकास

पर्यटन क्षेत्रमा कास्की जिल्ला अन्य जिल्लाको तुलनामा धनी रहेको छ। यस जिल्लाको बैदेशिक मुद्रा आर्जन गर्ने प्रमुख श्रोतको रूपमा पर्यटन व्यवसायलाई लिन सकिन्छ। नेपालको पर्यटकीय नगरी पोखरा रहनु र अन्नपूर्ण क्षेत्र, मनाङ र मुस्ताङ जाने प्रमुख नाका र नेपालका रमणीय पदयात्रा मार्ग समेत यस क्षेत्रमा रहेकाले कास्कीमा पर्यटन विकासको प्रचुर सम्भावना रहेको छ। पछिल्लो समयमा फेवा, नव वर्ष महोत्सव, चलिए पोखरा, भाईटिका महोत्सव, आन्तरिक पर्यटन प्रवर्द्धनको लागि “जाउँ है पोखरा” आदि कार्यक्रमहरूले पोखराको पर्यटन व्यवसायलाई महत्वपूर्ण योगदान दिएको छ।

पर्यटनको विकासका लागि यस जिल्लाका प्रमुख पर्यटकीय स्थलहरूमा सराङ्कोट, अर्मलाकोट (पुरानो घले राजाले राज्य गरेको ठाउँ), धारापानी शिवालय (ढिकुरपोखरी), ठुलीपोखरी (कास्कीकोट), विन्ध्यवासिनी मन्दिर, तालवाराही, भद्रकाली, बौद्ध गुम्वा, शान्ति स्तुप, कास्कीकोट, कालिका गुठी, कुलमण्डल शाह दरवार, भलामको हरिहर गुफा, सार्दीखोलाको नुनिलो तातोपानी, पुरून्चौरको तम्केल देउराली, गुप्तेश्वर महादेव (छोरेपाटन), पाताले छागो, महेन्द्र गुफा र अन्नपूर्ण, माछापुच्छ्रे, धवलागिरी जस्ता हिमालहरू यहाँका आकर्षणका केन्द्र बिन्दु रहेका छन्। अन्नपूर्ण वेसक्याम्प घान्द्रुक, छुमरूङ, पञ्चासे, सिकलेस आदि स्थानहरू पनि महत्वपूर्ण रहेका छन्।

जिल्लाका प्रमुख पर्यटकीय स्थलहरू

जिल्लाका प्रमुख पर्यटकीय क्षेत्र निम्नानुसार रहेका छन्।

१. फेवाताल (लेकसाईड)

पर्यटकीय गन्तव्य पोखराको पर्यायवाची नामको रूपमा रहेको देशको दोश्रो ठूलो तथा सुन्दर ताल फेवाताल ४.४३ वर्ग कि.मी क्षेत्रफल तथा १८ कि.मी.को परिधिमा फैलिएर रहेको छ। तालको सुन्दरता यसमा पौडने माछापुच्छ्रेको छाँयाले उजागर गरेको छ। तालको सफा पानी भित्र देखिने माछापुच्छ्रेको प्रतिविम्ब, वरिपरीको हरियो वन जंगल र पाखाहरूमा वसेका सुन्दर बस्तीहरूले गर्दा फेवातालको डुंगा सयर रमाइलो हुन्छ। यस तालको डुंगा व्यवसायबाट सयौ व्यक्तिहरूले रोजगारीको अवसर पाएका छन्। फेवातालको बीच भागमा रहेको तालवाराही मन्दिरले तालको सुन्दरता एवं पर्यटकको आगमनमा थप आकर्षण थपेको छ।

२. वेगनास ताल

कास्की जिल्लाको लेखनाथ नगरपालिकामा स्थित रहेको नेपालको तेश्रो ठूलो ताल वेगनास ताल ३.७३ वर्ग कि.मी. क्षेत्रफलमा फैलिएको छ। अरू तालको तुलनामा सफा र स्वच्छ पानी देखिने यो तालबाट अन्नपूर्ण र माछापुच्छ्रेको दृश्य प्रष्ट देखिने हुँदा यसले पर्यटकहरूको मन लोभ्याई रहेको छ।

३. पाताले छागो

फेवातालको वाँधबाट निस्किएको पानी पो.उ.म.न.पा. वडा नं. १७ छोरेपाटन पुगी पाताल प्रवेश गर्दाको छाँगो (डेभिज फल्स) पोखराको एक प्रमुख पर्यटकीय आकर्षणको स्थलको रूपमा रहेको छ।

४. गुप्तेश्वर महादेव गुफा

पो.उ.म.न.पा. वडा नं. १७ छोरेपाटन स्थित गुप्तेश्वर महादेव गुफा धार्मिक एवं प्राकृतिक पर्यटकीय स्थलको रूपमा प्रख्यात छ।

५. महेन्द्र गुफा

पो.उ.म.न.पा. वडा नं. १६ बाटुलेचौरमा अविस्थित महेन्द्र गुफाको लम्वाई करिब १२५ मी. रहेको अनुमान छ। गुफा भित्र विभिन्न मुर्ति आकार, शिव लिङ्ग, गणेश आदिका स्वत निर्मित आकृतिहरू रोचक तथा आकर्षक देखिन्छन्।

६. सेती नदी

माछापुच्छ्रे हिमाललाई उद्गम स्थल बनाई वगेको सेती नदी अन्य नदीहरू भन्दा छुट्टै प्रकृतिको छ । पोखराको बगर के.आई. सिंह पुलबाट पाताल प्रवेश गरी पृथ्वीनारायण क्याम्पस नजिक आईपुग्दा बाहिर निस्कन्छ र नदीपुरबाट पुनः पाताल प्रवेश गरी रामघाटमा देखिन्छ तथा रामघाटबाट पुनः पाताल प्रवेश गरी दुङ्गे साँघु नजिक पुगी बाहिर निस्कन्छ । करिब २०० फिटभन्दा गहिरो खोंच बनाई वगेको यो नदी पर्यटकहरूको लागि दर्शनीय छ ।

७. विन्ध्यवासिनी मन्दिर

पोखरा नगरीको शोभा र गहनाको रूपमा रहेको विन्ध्यवासिनी देवीको मन्दिर पश्चिमाञ्चलकै प्रसिद्धी कमाउन सफल एवं विशेष महत्व राख्ने देवी देवताहरूमध्ये एक महत्वपूर्ण देवीको रूपमा मानिदै आएको छ । पोखरा नगरको चारै तिर देखिने हिमालहरूको समेत दृश्यावलोकन गर्न सकिने गरी पोखराको केही उच्च स्थानमा अवस्थित यो प्रसिद्ध शक्तिपीठ पोखरा उपत्यकाको एक महत्वपूर्ण आकर्षण स्थलको रूपमा रहेको छ ।

८. सराङकोट

सूर्योदय, सूर्यास्त, पोखरा उपत्यका एवं उत्तरी हिमश्रृङ्खलाको मनोरम दृश्य अवलोकन साथै प्याराग्लाइडिङको लागि प्रसिद्ध कमाएको सराङकोट ५५०० फिट उचाईमा रहेको छ ।

९. माछापुच्छ्रे

हाल सम्म आरोहणको लागि खुल्ला नगरिएको ६९९३ मी. अग्लो माछापुच्छ्रे हिमाल कास्की जिल्लामा पर्यटकको आकर्षणको केन्द्र बनेको छ ।

१०. अन्नपूर्ण प्रथम

म्याग्दी र मनाङ्ग जिल्लाको सिमानामा पर्ने ८०९१ मी. अग्लो अन्नपूर्ण हिमालको दृश्यावलोकन कास्की जिल्लाका अधिकांस स्थानहरूबाट गर्न सकिन्छ ।

११. पञ्चासे क्षेत्र

पश्चिमाञ्चल क्षेत्रको गण्डकी र धौलागिरी अञ्चलको सिमाना कास्की, स्याङ्गजा र पर्वत जिल्लाको संगमस्थल पञ्चासे धार्मिक, ऐतिहासिक, साँस्कृतिक, पर्यटकीय तथा जैविक विविधताले भरिपूर्ण क्षेत्रको रूपमा रहि आएको छ । यस क्षेत्रले नेपालको मध्ये पहाडी क्षेत्रको भण्डै ६ हजार हेक्टर वन क्षेत्रले ओगटेको छ । पञ्चासे क्षेत्र वरपर बस्ने १५ गाविसहरूका भण्डै ९० हजार जनसंख्या पञ्चासेको प्राकृतिक श्रोत र सम्पदामा आश्रित छन् । यस क्षेत्र वर-पर मुख्य गरि ब्राह्मण, क्षेत्री, गुरुङ्ग, कामी, दमाई र सार्की आदिको बसोबास रहेको छ । यस क्षेत्रमा ठूलो जैविक विविधतायुक्त वनक्षेत्र रहेको छ । यस क्षेत्रमा पाँच टाकुरा मिलेर बनेको धार्मिक तपोभूमि पञ्चधाम, पाँच मुख्य खोला हर्पन, रति, जरे, आँधी, सेती खोलाको उद्गम स्थल, एकै ठाउँबाट सबैभन्दा धेरै हिमश्रृङ्खला देखिने, विना मुलको पञ्चकोशी सरोवरमा चराले पात फाल्ने, धेरै सिमसार क्षेत्र, नेपालमा सबैभन्दा बढी सुनाखरी (सुनगाभा ११३ थरी) पाईने, लालीगुराँस, खसु, चाँप, चन्दन लगायतका ६०० भन्दा बढि प्रजातिका वनस्पति पाईने र बाघ, भालु, मृग लगायत विभिन्न वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गीको बासस्थान, बालाचतुर्दशी मेला लाग्ने तथा सिद्ध ऋषिमुनिहरूको तपोभूमि, श्रवणकुमारको समाधिस्थल तथा पञ्चपाण्डवहरूको वनवास क्षेत्र, सूर्योदय र सूर्यास्तको मनमोहक दृष्य देखिने र सुन्दर, शान्त, मनोरम, शान्तिपूर्ण पवित्र स्थल शान्तिपुर र ग्रामीण जीवन शैली, रहनसहन र साँस्कृतिको केन्द्रको अद्भुत प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक संगम रहेको छ ।

कास्कीमा आउने पर्यटकहरूलाई जानकारी गराउने उद्देश्यका साथ करिब १०० रोपनी क्षेत्रफलमा मिति २०५२ साल मंसिर १५ गते पोखरा लेखनाथ महागरपालिका -१७, विरौटा स्थित अन्तरराष्ट्रिय पर्वतीय संग्रहालयको स्थापना गरिएको थियो । यस संग्रहालयको भवन भित्र मुख्य चार वटा प्रदर्शनी कक्षहरू १.पर्वतीय मानिस कक्ष २. पर्वत तथा विविध कक्ष ३. पर्वतीय क्रियाकलाप कक्ष ४.सहयोग तथा समसामयिक कक्षहरू रहेका छन् । यस संग्रहालयमा लाखौंको संख्यामा स्वदेशी तथा विदेशी पर्यटकहरू अवलोकन गर्दछन् । त्यसै गरी पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका-९, नयाँ बजारमा रहेको क्षेत्रीय संग्रहालयमा पनि बर्षेनी हजारौंको संख्यामा आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरू आउने गर्दछन् । यस संग्रहालयमा आ.व.२०७३/७४ मा नेपाली

९९८६ जना र विदेशी ३८६५ जना गरी जम्मा १३८५१ जनाले अवलोकन गरेका थिए । उक्त अवधिमा उनीहरूबाट उठेको टिकट वापतको राजश्व रकम रू. ३,४४,२७० संकलन भएको थियो ।

तालिका नं. ५.१ : कास्की जिल्लामा रहेका होटल तथा ट्राभल एवं ट्रेकिङ एजेन्सी सम्बन्धी विवरण

क्र.सं	विवरण		संख्या
१	होटल संख्या	५ तारा	२
		४ तारा	०
		३ तारा	१
		२ तारा	१०
		१ तारा	२
		पर्यटकीय स्तरका होटल संख्या, इजाजत पत्र	३३७
२	उद्योग दर्ता गर्न सिफारिस गरिएको होटल संख्या		८३८
३	इजाजत प्रदान गरिएको ट्राभल एजेन्सी		२५०
४	इजाजत प्रदान गरिएको ट्रेकिङ एजेन्सी		१६०
५	ट्रेकिङ गाइड लाइसेन्स वितरण		११३५
६	होटल लज तथा रिसोर्टमा उपलब्ध बेड संख्या		७२४०
७	होटल लज तथा रिसोर्टमा उपलब्ध कोठा संख्या		३४२५
८	इजाजत प्रदान गरिएको होमस्टे		३७
९	होमस्टेमा कोठा संख्या		२७५
१०	होमस्टेमा उपलब्ध बेड संख्या		६७२
११	नीजि होमस्टे		२१
१२	सामुदायिक होमस्टे		१६
१३	कास्कीमा पर्यटन सम्बन्धी संचालित आयोजन : २४ र बजेट : १,७६,५००००/०० लगानी भएको ।		

श्रोत : पर्यटन कार्यालय, पोखरा, २०७४

तालिका नं. ५.२ : आ.व. २०७३/०७४ मा पर्यटकको भिषा म्याद थप सम्बन्धी विवरण

महिना	भिषा म्याद थपको प्रकार				
	Single Entry	MRE	Entry	Gratis	Total
२०७३ श्रावण	२७६	०	०	४०	३१६
भाद्र	२९६	०	०	३५	३३१
आश्विन	३९८	३	०	२४	४२५
कार्तिक	६६५	५	०	३४	७०४
मंसिर	५७१	१	०	६५	६३७
पौष	४४३	२	२	६५	५१२
माघ	३८६	०	०	४९	४३५
फाल्गुण	४८५	०	०	७०	५५५
चैत्र	७८२	४	०	७८	८६४
२०७४ बैशाख	७८७	१	०	३७	८२५
जेष्ठ	६२९	६	०	७८	७१३
आषाढ	२७५	५	०	७२	३५२
जम्मा	५९९३	२७	२	६४७	६६६९

तालिका नं. ५.३ : देश अनुसार पर्यटकहरू अनुमति लिई ट्रेकिङ क्षेत्रमा यात्रा गर्नेको संख्या

सि.नं.	देशको नाम	आ.व. २०७३/७४ को संख्या	
		यात्रा गर्ने संख्या	तोकिएको क्षेत्र र संख्या
१	अष्ट्रेलिया	४२	१. मुस्ताङ - २६१ जना २. मनास्लु - ७१ जना ३. चुम उपत्याका - २८ जना ४. नार्फु - ३९ जना ५. माथिल्लो डोल्पा- ३ जना ६. तल्लो डोल्पा- ४ जना ७. हुम्ला - ४ जना जम्मा : ४१० जना
२	बेलजियम	८	
३	चीन	११	
४	क्यानडा	२५	
५	डेनमार्क	१	
६	फ्रान्स	३६	
७	जर्मनी	३८	
८	इजरायल	६	
९	ईटाली	१२	
१०	जापान	३२	
११	कोरिया	२६	
१२	नेदरल्याण्ड	४०	
१३	न्यूजिल्याण्ड	११	
१४	रसिया	२	
१५	स्पेन	४	
१६	स्वीडेन	५	
१७	स्वीटजरल्याण्ड	२५	
१८	अमेरिका	६६	
१९	ब्रिटिस	२०	
जम्मा		४१०	

तालिका नं. ५.४ : अध्यागमन कार्यालयबाट उठेको राजश्व सम्बन्धी विवरण (आ.व. २०७३/०७४)

राजश्व शिर्षक	उठेको रकम, रू.	प्रतिशत
भिषा थप गरे वापत	३२५८६९०६.०४	६७.९
ट्रेकिङको लागि अनुमती दिए वापत	१५३९८३७५.५४	३२.१
जम्मा	४७९८५२८१.५८	१००

श्रोत : अध्यागमन कार्यालय, पोखरा, २०७४

तालिका नं. ५.५ : पोखरा हुँदै जाने प्रमुख पदयात्रा मार्गहरू

सि.नं.	पद मार्ग
१	पोखरा- पञ्चासे- पोखरा
२	पोखरा - नुवाकोट- पोखरा
३	रोयल ट्रेक (पोखरा)-चिसापानी- पोखरा
४	पोखरा- जोमसोम - ल्होमन्थाङ
५	पोखरा- बेनी - जोमसोम - पोखरा
६	पोखरा- डुम्रे - बेसीसहर -मनाङ -जोमसोम- पोखरा (अन्नपूर्ण सर्किट)
७	पोखरा- अन्नपूर्ण बेस क्याम्प- पोखरा -अन्नपूर्ण स्यानचुरी
८	पोखरा- घान्द्रुक - पुनहील- पोखरा
९	पोखरा- सिक्लेस- पोखरा
१०	पोखरा- कागबेनी - माथिल्लो डोल्पा
११	पोखरा- बाग्लुङ - ढोरपाटन
१२	पोखरा- ढोरफिदी माझकोट-पोखरा (मिलेनियम ट्रेक)
१३	पोखरा- मादी हिमाल
१४	पोखरा- नाउचे- पोखरा
१५	पोखरा -धम्पुस-सराङकोट-पोखरा
१६	पोखरा- घाचोक - पोखरा
१७	पोखरा- भरतपोखरी - नुवाकोट - पोखरा (रिजलाईन ट्रेक)
१८	पोखरा- मनाङ

खण्ड ६ : बन तथा भू-संरक्षण

६.१ बन

जिल्लामा बन संरक्षण तथा प्रबर्द्धनको लागि क्षेत्रीय बन निर्देशनालय, जिल्ला बन कार्यालय र यस अन्तरगतका १ वटा इलाका कार्यालय, ८ वटा रेन्जपोष्टहरू, अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र आयोजना, सामुदायिक बनका उपभोक्ताहरू, स्थानीय संघसंस्था र जिल्लाका सबै व्यक्तिहरूको सामुहिक प्रयासबाट कास्की जिल्लाको बनको वर्तमान स्वरूप कायम भएको छ। जिल्ला बन कार्यालय जिल्लाको बन क्षेत्रको करिब ३१ प्रतिशत (२८५७५.४८ हेक्टर) कार्य क्षेत्र हुने गरी साविका ४३ गा.वि.स. मध्ये २६ वटा गा.वि.स. र २ नगरपालिकाका सम्पूर्ण क्षेत्र र ६ गा.वि.स.का आंशिक क्षेत्र र अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र आयोजनाले बन क्षेत्रको करिब ६९ प्रतिशत (६५०७३.६१ हेक्टर) हुने गरी साविकका ११ वटा गा.वि.स.का सबै क्षेत्र र ६ गा.वि.स.का आंशिक क्षेत्र कार्य क्षेत्र रहेको छ। जिल्ला वन कार्यालय, कास्कीको वि.सं. २०७४ आषाढको रेकर्ड अनुसार कास्की जिल्लामा जम्मा क्षेत्रफलको ४६.४ प्रतिशतमा बनजंगल रहेको छ। जिल्लामा निजी बन, सरकारी तथा सामुदायिक बन र संरक्षित बन रहेको छ।

तालिका नं.६.१ : जिल्लाको बनको बर्गीकरण

क्र.सं.	विवरण	हेक्टर	प्रतिशत	कैफियत
१	संरक्षित बन			
	क) अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र	६५०७३.६१	६९.४७	
	ख) पञ्चासे संरक्षण क्षेत्र	२२९८.२४	२.४५	
	ग) विश्वशान्ती जैविक विविधता पार्क	१६४.६७	०.१८	
२	धार्मिक बन	४.७४	०.०१	
३	कबुलियती वन	०.७५	०	मानङ्गे बौद्ध गुम्बाको
४	निजी बन	१९.८८६	०.०२	
व्यवस्थापनको आधारमा बनको वर्गीकरण				
५	सामुदायिक बन	१९२१५.६३	२०.५१	
६	सरकारद्वारा व्यवस्थित वन	६८९२.१२	७.३६	
जम्मा		९३६६९.६५	१००	

श्रोत :- जिल्ला वन कार्यालय, कास्की, २०७४ आषाढ

वनस्पति र वन्यजन्तु

यस जिल्लाको भौगोलिक विविधता संगसँगै उपोष्ण देखि उच्च हिमाली जलवायु पाइने हुँदा वनस्पती र सोही अनुसार वन्यजन्तुमा पनि विविधता रहेको पाइन्छ। यहाँ उपोष्ण देखि अल्पाइन सम्मको निम्नानुसारको वन पाइन्छ।

- (क) १५०० मीटर भन्दा कम उचाई : Sub- tropical Broad Leaf Forest जस्तै : चिलाउने, कटुस र उत्तिस प्रजातिको साथै सुख्खा ठाउँहरूमा पाइने प्रजातिहरू र कम उचाईका केहि ठाउँहरूमा सालको बन पाइन्छ ।
- (ख) १५०० देखि ३००० मीटर सम्मको उचाई : Temperature Forest :- Mixed broad leaved प्रजातिहरू : खर्सु, गुँरास आदि ।
- (ग) ३००० देखि ४८५० मीटर सम्मको उचाई : Sub alpine Forest जस्तै : भोजपत्र, धुपी, गुँरास आदि ।
- (घ) ४८५० मीटर देखि माथिको उचाई : Alpine Forest जस्तै : काँढे घासका बुट्यानहरू आदि ।

गैरकाष्ठ वन पैदावर

कास्की जिल्लामा विभिन्न प्रकारका जडिबुटिजन्य र अन्य गैरकाष्ठ वन पैदावर पाइन्छन् । स्थानीय रूपमा प्रयोगमा आउने प्रजातिहरूमा अमला, हरो, बरो, रोहिणी, वांस अग्निसो, तेजपात, महुवा, निम, वेल, गिट्टा, वनतरूल, वावियो, चिउरी, सालको पात, भोर्लाको पात आदि प्रमुख हुन भने व्यापारिक हिसावले जिल्ला बाहिर सतुवा, निगालोको टुसा, चिराइतो, अल्लो, अगेर्ली, नागवेली, रिट्टा, काउलाको बोक्रा, सुनगाभा, टिमुर, पाषणवेद, पाती, पिपला, गुर्जो, सिस्नो र दालचिनीको बोक्रा र पात बिक्री वितरण हुन सक्ने सम्भावनामा पर्दछन् ।

बन्यजन्तुहरु :

स्तनधारी : कस्तुरी मृग, घोरल, भारल, थार, भालु, चितुवा, स्याल, रतुवा, दुम्सी आदि ।

पंक्षी : डाँफे, मुनाल, कालिज, तित्रा, कोईली, ढुकुर, बकुल्ला, पानीहाँस, गिद्ध, चील, काग, गौथली, भगेरा, चिरविरे, सारौ, सुगा, मलेवा, कानटाटे तोरीगाडा, पंखथोप्ले ठूलो तितु, पितनयन फुलबुट्टा, लामपुच्छे, आदि ।

सरिसर्प : छोपारो, अजिगर र सर्प ।

उभयचर : भ्याकुता, पाहा ।

किरापुतली : खजुरो, कनसुल्लो, पुतली, भूयाउकरी, गडेयौला, कमिला, अरिडगाल, बारूलो, कमलकट्टी, धमिरो, फट्याङ्ग्रा, शंखेकिरा, चिफ्लेकिरा, भुसिल किरा, आदि ।

यस जिल्लामा सिमसार क्षेत्र बढी भएको कारण ३० भन्दा बढी प्रजातिका चराहरू बसाई सरी आउने गर्दछन् । जिल्लामा बन संरक्षण तथा प्रबर्द्धनको लागि क्षेत्रीय बन निर्देशनालय, जिल्ला बन कार्यालय र यस अन्तर्गतका १ वटा इलाका कार्यालय, ८ वटा रेन्जपोष्टहरू, अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र आयोजना, सामुदायिक बनका उपभोक्ताहरू, स्थानीय संघसंस्था र जिल्लाका सबै व्यक्तिहरूको सामुहिक प्रयासबाट कास्की जिल्लाको बनको वर्तमान स्वरूप कायम भएको छ । जिल्ला बन कार्यालय जिल्लाको बन क्षेत्रको करिब ३० प्रतिशत कार्य क्षेत्र हुने गरी ४३ गा.वि.स. मध्ये २६ वटा गा.वि.स. र २ नगरपालिकाका सम्पूर्ण क्षेत्र र ६ गा.वि.स.का आंशिक क्षेत्र र अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र आयोजनाले बन क्षेत्रको करिब ७० प्रतिशत हुने गरी ११ वटा गा.वि.स.का सबै क्षेत्र र ६ गा.वि.स.का आंशिक क्षेत्र कार्य क्षेत्र रहेको छ । जिल्ला वन कार्यालय, कास्कीको वि.सं. २०७४ आषाढको रेकर्ड अनुसार कास्की जिल्लामा जम्मा क्षेत्रफलको ४६.४ प्रतिशतमा बनजंगल रहेको छ । जिल्लामा निजी बन, सरकारी तथा सामुदायिक बन र संरक्षित बन रहेको छ ।

६.२ भू-संरक्षण

भू-क्षय हुनबाट जोगाउने तथा माटोको उर्वराशक्तिलाई कायम राख्न गरिने विविध क्रियाकलापहरू लाई भू-संरक्षण सम्बन्धी क्रियाकलापको रूपमा लिने गरिन्छ । कास्की जिल्लामा सरकारी स्तरबाट भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्य जिल्ला भू-संरक्षण कार्यालय, कास्की मार्फत हुँदै आएको छ । कास्की जिल्लामा अवस्थित फेवाताल जलाधार क्षेत्रबाट बार्षिक रूपमा १,४२,९५९ टन/वर्ष भू-क्षय हुने गरेको अनुमान छ जसअनुसार प्रति हेक्टर १२.२ टन प्रतिवर्ष भू-क्षय हुनु आँउछ । नेपालका ७५ जिल्लाहरूलाई जलाधारीय अवस्थाको आधारमा अति खराब, खराब, सिमान्त, साधारण र उत्तम गरी ५ वर्गमा विभाजन गरिएको छ जसअनुसार कास्की जिल्ला साधारण अवस्थामा पर्दछ । जिल्लाको भू-भागलाई विभिन्न जलाधार क्षेत्रहरूमा विभाजन गरी ति क्षेत्रहरूको वैज्ञानिक ब्यबस्थापन गर्दै भू-संरक्षण कम गर्दै जलाधार क्षेत्रमा रहेका विविध प्राकृतिक श्रोतहरू जस्तै-जल, जंगल, जनावर, जमिन र जनताको संरक्षण संवर्द्धन र उपयोग गर्ने कार्यलाई एकिकृत जलाधार व्यवस्थापन भनिन्छ । कास्की जिल्लामा २६ वटा उपजलाधार क्षेत्रमा विभाजन गरी एकिकृत जलाधार व्यवस्थापन गरिएको छ । ति उपजलाधार क्षेत्र मध्ये सबै भन्दा ठूलो फेवाताल (११६.७ वर्ग कि.मी.) रहेको छ । कास्की जिल्लाको करिब ६२४.०९ वर्ग कि.मी. (जम्मा जमिनको करिब ३०.९ प्रतिशत) जमिन अति भिरालो पहाडी क्षेत्रमा पर्दछ ।

पहिरो जाने क्षेत्रहरू

कास्की जिल्लाको भू-संरक्षणको लागि कुनै भू-बनोट भिरालो तथा जटिल र कुनै अति कमजोर भएको कारण यस जिल्लाका निम्न क्षेत्रहरू पहिरोका लागि सम्बेदनशील देखिन्छन् ।

१. **मादी नदीको जलाधार क्षेत्र** : मिजुरे गाविसको रबैडाँडा गाउँको वरपर र पाखुरीकोट, भाचोक गाविसको घर्तीडाँडा र पुरानोको पाखा, सैमराङ गाविसको प्रायः सबै क्षेत्र, थुमाकोडाँडा गाविसको याङजाकोट गाउँको पूर्वी र पश्चिम पाखा, नार्माजुङ्ग गाविसको सेतीखोला पाखा, सिल्दजुरे गाविसको नाडनुडको पहिरो क्षेत्र, पाचै गाविसको सोधा देखि सिकलेसको तल सम्मको मादी नदी किनार, चिप्पली देखि खिलाङ्गको बीचको डाँडा ।

२. **विजयपुर जलाधार क्षेत्र** : यस क्षेत्रमा मौजा गाविस र भलाम गाविस पर्दछन् ।

३. **कालीखोला जलाधार क्षेत्र** : यस क्षेत्रमा अर्मला गाविस र भलाम गाविस पर्दछन् ।

४. **सेती गण्डकी जलाधार क्षेत्र** : यस क्षेत्रमा सार्दीखोला क्षेत्र र धिप्राङ्ग खोला क्षेत्र पर्दछन् ।

५. **मर्दीखोला जलाधार क्षेत्र** : यस इदिखोला क्षेत्र पर्दछ ।

६. **मोदी नदी जलाधार क्षेत्र** : यस क्षेत्रमा लुम्ले गाविसको तानचोक, भिचोक र लान्द्रुक गाउँको मोदी किनार, क्युमरूङ खोलाको सिरान र घान्द्रुक गाविसको उरी गाउँ र किम्चे गाउँ, दाडसिङ्ग गाविसको भुरूङ्गदी खोला क्षेत्र र सल्यान गाविस पर्दछन् ।

७. **हर्पन खोला जलाधार क्षेत्र** : यस क्षेत्रमा कास्कीकोट, ढिकुरपोखरी, भदौरेतमागी र सरौँकोट गाविस पर्दछन् ।

८. **फुर्सैखोला जलाधार क्षेत्र** : यस क्षेत्रमा पुम्दीभुम्दी गाविस पर्दछ ।

९. **सुरौदी जलाधार क्षेत्र** : यस क्षेत्रमा कृस्ति नाच्नेचौर गाविस पर्दछ ।

माथि उल्लेखित पहिरो जाने क्षेत्रहरू मध्ये धनजनको हिसावले ठूलो क्षती भएका र हुन सक्ने सम्भावित भू-क्षय क्षेत्रमा सैमराङ गाविसको पहिरो, सिल्दजुरेको नाङ्गनुङ्ग पहिरो, नार्माजुङ्गको सेतीखोलाको पहिरो, मौजा गाविसको

आँटीघरको पहिरो, घान्द्रुक गाविसको उरीको पहिरो, लुम्ले गाविसको लान्द्रुक गाउँको पहिरो र सल्यान गाविसको सल्यानको पहिरो प्रमुख रहेका छन् ।

खण्ड ७ : सुसाशन

७.१ शान्ति सुरक्षा

वर्तमान अवस्थामा कास्की जिल्लाको समग्र सुरक्षा ब्यवस्था सुदृढ र सामान्य रहेको छ । असुरक्षित भएको बखत जिल्ला सवै गाउँ टोल बस्तीमा प्रत्यक्ष पुगी शान्ति सुरक्षा कायम राख्ने कार्यमा नेपाल प्रहरी परिचालित रहदै आएको छ । जिल्लाबासी सबैको शान्ति सुरक्षा प्रति सकारात्मक सहयोग सधै रही आएको छ । यद्यपी जिल्लाको शहरी क्षेत्रमा नयाँ किसिमका अपराधिक त्रियाकलापमा बृद्धि र सवारी साधनको चापसंगै शान्ति सुरक्षाको स्थिति मजबुत राख्न ठूलो चुनौती रहेको छ । प्रहरी संगठन जनता तथा समाजको अभिन्न अंग भएकोले कुनै अपराध तथा अपराधिक घटना क्रम समाज मै रहने विभिन्न ब्यक्ति तथा समुहबाट हुने गरेको तथा त्यसको रोकथाम एवम् न्युनिकरण पनि समाजमै रहने सचेत वर्ग एवम् प्रहरी प्रशासनको संयुक्त प्रयासबाट हुने गरेको तथ्यलाई आत्मसाथ गरी सामुदायिक प्रहरी सेवा समेत लागू गरिएको छ । कास्कीमा जिल्ला प्रशासन कार्यालय र सुरक्षा निकायहरूको सबल नेतृत्वमा शान्तिपूर्ण वातावरण कायम भई रहेको छ ।

नेपाली सेना

नेपाली सेनाको पश्चिम पृतना हेडक्वाटर, व्यारेक, गुल्म, गण र विभिन्न सुरक्षा पोष्टहरू मार्फत चौविसै घण्टा कास्की जिल्लाका सम्वेदनशील मानिएका क्षेत्रहरूमा शान्ति सुरक्षा कायम राख्दै आएको छ । कास्की जिल्लामा नेपाली सेना अन्तरगत रहेका युनिट लोकेशनहरू यस प्रकार रहेका छन् ।

१. श्री पश्चिम पृतना हे.क्वा., विजयपुर, व्यारेक, पोखरा ।
२. श्री गुरू बक्स गुल्म
३. सुरक्षा पोष्टहरू : १. रत्नमन्दिर, लेकसाइड २. सिल्दुजुरे ३. पंचासे ४. राष्ट्र बैक, राष्ट्र बैक चोक ५. रेडियो नेपाल, मालेपाटन ६. भारतीय पेन्सनक्याप, रामबजार ७. आयल निगम, गगनगौडा रहेका छन् ।
४. श्री कालीभञ्जन गण (ई), एअरपोर्ट
५. सिद्धी दल गण
६. सिद्धी बक्स गण

सशस्त्र प्रहरी बल

"शान्ति सुरक्षा प्रतिबद्धता " को मूल नारा सहित स्थापना भएको सशस्त्र प्रहरी बलले कास्कीमा मुक्तिनाथ वाहिनी र कालिका गणको योजनाबद्ध र बैज्ञानिक सुरक्षा व्यस्थापनको प्रणालीले कास्की जिल्लाको शान्ति सुरक्षा, राजमार्ग शान्ती सुरक्षा, खेलकुद विकासमा सहभागी, सामाजिक कार्यमा सहभागी र विपद् तथा प्रकोपमा सशस्त्र प्रहरी बलको भुमिका अग्रहणी रहेको छ ।

जनपद प्रहरी सेवा

कास्की जिल्लामा दरबन्दी रहेका प्रहरीले प्रति प्रहरी २.९८ वर्ग कि.मी. मा करिब ७२९ जनालाई सेवा दिनु पर्नेमा हाल कार्यरत प्रहरीको संख्याको आधारमा २.३९ वर्ग कि.मी.मा करिब ५८५ जनालाई प्रति प्रहरीले

सेवा दिएको पाइन्छ । धेरै चुनौतीहरूका बीचमा प्रहरीले कास्की जिल्लामा शान्ती सुरक्षाको स्थिति मजबुत बनाएको छ ।

जिल्लामा घटित विभिन्न प्रकृतिका अपराधिक घटनाहरूलाई चौवर्षीय रूपमा विश्लेषण गरी हेर्दा मुख्यतया: सार्वजनिक अपराध, आत्महत्या, लागु औषध, सवारी ज्यान, फुटकर ज्यान, भवितव्य ज्यान, साधारण चोरी अपराधका घटनाहरूको दर अधिक देखिएको छ । यी अपराधका घनाहरू लगायत अन्य अपराधिक क्रियाकलापहरूको मात्रात्मक दरलाई सुक्ष्म अध्ययन गरी हेर्दा आर्थिक पछौटेपन, घरायसी हिंसा तथा कलह, मानसिक दबाव, मानसिक असन्तुलन, बेरोजगार आदि कारणहरू मुख्य रूपमा अगाडि आउँदछन् भने चालकको लापरवाही, पुराना गाडी, सागुरा र कच्ची सडक, यात्रुहरूमा रहेको सवारी नियमको कम जानकारी तथा पालना नगरेको कारणबाट सवारी दुर्घटनाका घटना घट्ने गरेका पाइन्छन् । यस्ता खालका अपराधका घटना तथा दुर्घटनालाई नियन्त्रण तथा रोकथाम गर्नको लागि प्रहरी प्रशासनले जनताहरू तथा विभिन्न संघ संस्थाहरूसंग समन्वय गरी समाजमा जनचेतना फैलाउने, नियम कानूनहरूको कडाईका साथ परिपालन गराउने तथा दण्ड हिनताको अन्त्य गर्ने जस्ता कार्यहरू हुदै आएका छन् । प्रहरी कार्यालयमा दर्ता भएका विभिन्न शिर्षकका

अपराधिक गतिविधिहरूको चौवर्षीय तुलनात्मक तथ्याङ्क निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ७.१ : विभिन्न अपराधिक कार्यमा लागेका व्यक्तिहरूको चौवर्षीय मुद्दा दर्ता

सि.नं.	अपराधको प्रकार	आ.व.०७०/०७१	आ.व.०७१/०७२	आ.व.०७२/०७३	आ.व.०७३/०७४
१	केही सार्वजनिक अपराध	८०९	७८९	४६५	६५१
२	आत्महत्या	८४	८०	६७	१०१
३	लागु औषध	८४	८९	७३	७५
४	सवारी ज्यान	४३	३४	३१	४७
५	फुटकर ज्यान	४५	४३	७७	४०
६	साधारण चोरी	३२	३८	१९	४७
७	ज्यान मार्ने उद्योग	१७	१५	१३	१६
८	भवितव्य ज्यान	५५	६७	६५	७०
९	जबरजस्ती करणी	३०	३४	२३	१६
१०	बहु विवाह	१६	१७	१६	१४
११	कर्तव्य ज्यान	१३	१३	१५	६
१२	ठगी	१८	९	६	६
१३	अन्य अपराध	७९	९४	८९	७०

श्रोत : जिल्ला प्रहरी कार्यालय, कास्की, २०७४

माथि उल्लेखित सुरक्षा निकायसंगै समाजमा घट्ने सक्ने अपराधिक क्रियाकलाप नियन्त्रणमा सहयोग पुऱ्याई जिल्लामा एकिकृत रूपमा शान्ति सुरक्षा कायम राख्ने विषयमा राष्ट्रिय अनुसन्धान क्षेत्रीय कार्यालय र उप-क्षेत्रीय कार्यालयको भूमिका पनि महत्वपूर्ण रहदै आएको छ ।

जिल्ला प्रशासन कार्यालय

जिल्लामा शान्ति सुरक्षा कायम राखि जिल्ला स्थित सरकारी कार्यालयहरूको काम कारवाही सहज सरल र पारदर्शी ढंगले सञ्चालन गर्न गराउन, समन्वय गर्न, विकास निर्माण कार्यमा सहयोग तथा समन्वय गर्न गराउन, दैवी प्रकोप उद्धार सम्बन्धी कामहरू गर्न गराउन जिल्ला प्रशासन कार्यालय, कास्कीको भूमिका अग्रणी रहेको छ ।

जिल्ला प्रशासन कार्यालय, कास्कीबाट आ.व.२०७१/७२ र आ.व.२०७१/७२ मा सेवा दिएका नागरिकता र राहादानी सम्बन्धी विवरण निम्नानुसार रहेको छ ।

तालिका नं. ७.२ : नागरिकता र राहदानी वितरण तथा सिफारिस

विवरण	आ.व.२०७२/०७३	आ.व.२०७१/०७२
वंशजको आधारमा नागरिकता वितरण	११०६०	११३५६
वैवाहिक अंगिकृत आधारमा नागरिकता वितरण	१५	११
प्रतिलिपी नागरिकता वितरण	५६५७	६५१५
साधारण राहदानी सिफारिस	१३५८८	१५८९२
द्वत राहदानी सिफारिस	४८४२	८८३१
राहदानी वितरण	१२५१३	१५१४३

श्रोत : वार्षिक कार्य सम्पादन विवरण, जि.प्र.का., कास्की, २०७३

७.२ प्रकोप व्यवस्थापन

कास्की जिल्लामा दैवी प्रकोपका घटनाहरू भई राख्दछन् । सेती नदीमा बाढी पहिरो आउने र सेती नदीको आसपासका घरहरू डुवानमा पर्ने, जमिन भ्वाङ्ग पर्ने, फेवाताल र वेगनासतालहरूमा मानिसहरू डुबने र जिल्लाका भिराला जमिनमा आउने पहिरोले धेरै धनजनको क्षती पुऱ्याएको छ । पछिल्लो पटकको प्रकोपमा वि.सं.२०६९ मा आएको सेती नदीको बाढी र वि.सं. २०७० सालमा अर्मला गा.वि.स. मा जमिन भासिई परेका भ्वाङ्ग र २०७२ सालको विनासकारी भूकम्प यस जिल्लाका केही दैवी प्रकोपका उदाहरणहरू हुन् । दैवी प्रकोप परेको बखत नेपाली सेना, राष्ट्रिय अनुसन्धान, शसस्त्र प्रहरी र जनपद प्रहरी सेवाको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । त्यस्तो अवस्थामा आपतकालिन राहत कार्य समयमै हुने गर्दछ । प्रकोपको बखत राजनीतिक दल, स्थानीय संघसंस्था र व्यक्तिहरूको अग्रसरता पनि सक्रिय रूपमा नै रहेको हुन्छ । आगलागी नियन्त्रणको लागि पोखरा उप-महानगरपालिकामा २ वटा दमकल रहेका छन् । जिल्लाका अन्य आगलागी हुन सक्ने क्षेत्रहरूमा सेवा पुऱ्याउन थप दमकलको आवश्यकता परेको छ । कास्कीका प्रमुख तालहरूमा हुन सक्ने जोखिम नियन्त्रणको पूर्व सतर्कता सहितको टोली निरन्तर रूपमा सशस्त्र प्रहरी बल मार्फत परिचालन भई राखेको र जिल्लामा बन रक्षक र सुरक्षा गस्ती परिचालनबाट बनजंगलमा हुन सक्ने आगलागी नियन्त्रण भई राखेको छ । त्यसै गरी दैवी प्रकोपको बखत जिल्लामा रहेका एम्बुलेन्स सेवा, अस्पताल सेवा र स्वास्थ्य कर्मीहरूको सेवा, शिक्षक, विद्यार्थी, स्वयं सेवक र अन्तरराष्ट्रिय संघसंस्थाहरूले पुऱ्याएका सेवाहरू मानवीय क्षति न्यूनीकरणको दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण भूमिका रहदै आएको छ । दैवी प्रकोपको बारेमा पूर्व तयारी देखि प्रकोप भएको बखत र प्रकोप पछिको समयमा राहत दिने कार्यमा जिल्ला प्रशासन कार्यालय, कास्कीले विभिन्न निकायहरूसंग समन्वयकारी तथा नेतृत्वदायी भूमिका निभाउदै आएको छ ।

दैवी प्रकोपको बखतमा नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, कास्की शाखाको भूमिका अग्रणी रहदै आएको छ । कास्कीमा यस शाखा अर्न्तगत ५५ वटा उपशाखा, १५५ वटा जुनियर रेडक्रस सर्कल र ५१ वटा युवा रेडक्रस सर्कल रहेका छन् । यस शाखाका प्रमुख कार्यहरूमा विपद् व्यवस्थापन, रक्तदान उत्प्रेरणा, प्राथमिक उपचार, खानेपानी तथा सरसफाई र क्षमता विकास सम्बन्धी प्रशिक्षण तथा गतिविधि रहेका छन् । यस शाखा र अर्न्तगत गरी ७ वटा एम्बुलेन्स सेवारत छन् । यस शाखामा आबद्ध सदस्य संख्या सम्बन्धी विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ ।

तालिका नं. ७.३ : आबद्ध सदस्य संख्या सम्बन्धी विवरण

सि.नं.	सदस्यताको प्रकार	महिला	पुरुष	जम्मा
१	विशिष्ट	२१	११९	१४०
२	आजिवन	२७३९	७१४९	९८८८
३	साधारण (५ वर्षे)	१५०	८०	२३०
४	संस्थागत			६
५	यशस्कर	१	३५	३६
जम्मा		२९११	७३८३	१०३००

श्रोत : नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, कास्की, २०७४

तालिका नं. ७.४ : २०६८ साल देखि हाल सम्म घटेका विगतका घटनाहरू र त्यसबाट प्रभावित घरधुरीहरूको विवरण

जोखिम	२०६८ साल	२०६९ साल	२०७० साल	२०७१ साल	२०७२ साल
आगालागी	२९	३२	५६	४०	१५
चट्याङ्ग	२	०	०	५	८
बाढी/पहिरो	४१	१७६	४२	९७	१९७
हावाहुरी	०	२०	५	१०	०
भुकम्प	२७	०	०	०	१२१३९

श्रोत : जिल्ला विपद् पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना, २०७३

तालिका नं. ७.४ : कास्की जिल्लाको भुकम्प प्रभावित घरको लगत संकलन सम्बन्धी विवरण

साविक गा.वि.स./न.पा.को नाम	आधिकारिक सूचि	लगत संकलन गरेको	लाभग्राहीको संख्या
भाचोक	११६	११२	८८
भदौरे तमागी	१३१	११३	५५
चापाकोट	१७१	१६६	१०७
दाडसिङ	७२	६२	३१
देउराली	५८९	५२१	३२७
धम्पूस	४४	४०	२२
ढिकुरपोखरी	२२२	२१२	१०९
धिताल	१८०	१६७	४६
घाचोक	६९	६४	३३
घान्द्रुक	१५७	१३६	६५
हंसपुर	४१७	३६२	१८१
कालिका	८९१	७९२	४६४
कास्कीकोट	१४५	१३६	१०२

लाहाचोक	१२१	१०६	५९
लेखनाथ न.पा.	१५३४	१३५७	७९२
लुम्ले	२४०	१८९	१६१
ल्वाङघलेल	१९४	१६६	१३०
माछापुच्छे	८०	७१	४६
माभठाना	७४३	६३५	३५९
मौजा	७९	७६	४१
मिजुरेडाँडा	२५८	२२७	१६५
नामार्जुङ्ग	५८	५३	२४
पार्चे	२९३	२४९	५५
पोखरा उपमहा न.पा.	२३६०	२०४८	१०२९
पुरन्चौर	१६६	१६०	५८
रिभान	६२	६१	५०
रूपाकोट	२१४	२०६	१६७
सैमराङ	१५५	१२६	८९
सल्यान	५१	४४	२४
सादीखोला	१०७	९४	४१
सिद्ध	४८५	४४०	२३३
सिल्दजुरे	५६१	५०८	३२०
थुमाकोडाँडा	४८९	४४९	१४७
थुम्की	६८५	६०१	४०६
जम्मा	१२१३९	१०७४९	६०२६

श्रोत : जिल्ला लगत संकलन व्यवस्थापन कार्यालय, कास्की, २०७३ र जिल्ला समन्वय समिति, कास्की, २०७४

७.३ न्याय तथा कानून

जिल्लामा न्याय तथा कानुनी सेवाको लागि विभिन्न न्यायिक तथा अर्ध न्यायिक कार्यालय, संघसस्था र समितिहरू स्थापना गरिएका छन । कानुनी सेवालाई ब्यवसायिक रूपमा सर्वसुलभ र न्यायमा समान पहुँच पुऱ्याउन जिल्लामा नेपाल बार एशोसिएशनहरू उच्च अदालत र जिल्ला अदालतको सक्रिय भुमिका रहेको छ । उच्च अदालत, जिल्ला अदालत, जिल्ला र उच्च सरकारी वकिल कार्यालयहरू र विभिन्न ल फर्महरूको भूमिका अग्रणी रहदै आएको छ ।

तालिका नं. ७.५ : जिल्ला अदालत कास्कीमा रहेका लगत मुद्दाको विषयगत वर्गीकरण

सि.नं.	मुद्दाको विषय	आ.व. २०६८/०६९, संख्या			आ.व. २०६९/०७०, संख्या		
		लगत	फछ्यौट	बाँकी	लगत	फछ्यौट	बाँकी
१	लेनदेन	१३७	९४	४३	१७७	७५	१०२
२	बहाल भराउने	०	०	०	३	०	३
३	करार	९	६	३	४	१	३
४	जग्गा	३१०	१८५	१२५	३३२	१६२	१७०
५	पारिवारिक	९४१	७११	२३०	१०५२	७७५	२७७
६	करणी	३२	१८	१४	३१	८	२३

७	चोरी	७८	५७	२१	६७	५३	१४
८	ज्यान	८९	६२	२७	१०२	५३	४९३
९	कुटापिट	२	०	२	३	१	२
१०	लागु औषध सम्बन्धी	१२५	७७	४८	१३२	५१	८१
११	अदालतको अवहेलना	१	०	१	३	२	१
१२	करकाप	१३	५	८	३३	९	२४
१३	कीर्ति	१४	९	५	११	६	५
१४	गालिबेइज्जती	१५	७	८	३०	१२	१८
१५	गोवध	१	१	०	०	०	०
१६	लुटापिट	९	४	५	११	९	२
१७	जालसाभ्नी	२१९	११०	१०९	२५१	१२०	१३१
१८	जीउ मास्ने बेच्ने	३	२	१	४	०	४
१९	अपहरण तथा शरीर बन्धक	८	३	५	१४	७	७४
२०	घरेलु हिंसा	४	२	२	४	२	२
२१	यातना तथा क्षतीपूर्ति	०	०	०	१	१	०
२२	आगो लगाएको	१	०	१	१	१	०
२३	नागरिकता	१	०	१	२	०	२
२४	जुवा	८	८	०	१४	१०	४
२५	ठगी	१८	५	१३	३३	११	२२
२६	विदेशी मुद्रा सम्बन्धी	१	०	१	१	१	०
२७	वन सम्बन्धी	५	२	३	३	३	००
२८	प्राचिन स्मारक	०	०	०	१	०	१
२९	भुङ्गा बकपत्र	०	०	०	०	०	०
३०	विद्युतीय कारोबार सम्बन्धी	०	०	०	१	१	०
३१	विष्फोटक पदार्थ सम्बन्धी	०	०	०	०	०	०
३२	उपभोक्ता संरक्षण सम्बन्धी	०	०	०	०	०	०
३३	विविध	१४	७	७	२२	१५	७
जम्मा		२०५८	१३७५	६८३	२३४३	१३८९	९५४

सि.नं.	मुद्दाको विषय	आ.व. २०७०/०७१, संख्या			आ.व. २०७१/०७२, संख्या		
		लगत	फर्छ्योर्ट	बाँकी	लगत	फर्छ्योर्ट	बाँकी
१	लेनदेन	२००	१३३	६७	२७१	१६३	१०८
२	बहाल भराउने	३	२	१	१	१	०
३	करार	२८	९	१९	६	४	२
४	जग्गा	२६३	११५	१४८	६४०	३५८	२८२
५	पारिवारिक	१२२०	८७९	३४१	१३९१	१०३२	३५९
६	करणी	५७	२५	३२	८२	५३	२९
७	चोरी	७०	२५	४५	९९	६८	३१
८	ज्यान	१२२	७६	४६	१०७	७३	३४
९	कुटापिट	३	०	३	५	२	३
१०	लागु औषध सम्बन्धी	१६९	१०२	६७	१६४	१०२	६२

११	अदालतको अवहेलना	१	१	०	३	१	२
१२	करकाप	४१	१४	२७	४९	२८	२१
१३	कीर्ति	१३	५	८	४	२	२
१४	गालिबेइज्जती	३०	१९	११	२९	१४	१५
१५	गोबध	०	०	०	३	३	०
१६	लुटापिट	९	२	७	११	७	४
१७	जालसाभ्नी	२२५	७९	१४६	२६६	१७७	८९
१८	जीउ मास्ने बेच्ने	१९	९	१०	२७	२०	७
१९	अपहरण तथा शरीर बन्धक	१०	८	२	११	७	४
२०	घरेलु हिंसा	११	१	१०	१५	१२	३
२१	यातना तथा क्षतीपूर्ति	०	०	०	०	०	०
२२	आगो लगाएको	२	०	२	४	४	०
२३	नागरिकता	२	०	२	३	२	१
२४	जुवा	८	८	०	१४	१२	२
२५	ठगी	३५	१७	१८	३३	११	२२
२६	विदेशी मुद्रा सम्बन्धी	०	०	०	०	०	०
२७	वन सम्बन्धी	४	०	४	९	४	५
२८	प्राचिन स्मारक	१	०	१	१	१	०
२९	भुङ्गा बकपत्र	०	०	०	१	०	१
३०	विद्युतीय कारोबार सम्बन्धी	०	०	०	१	०	१
३१	विष्फोटक पदार्थ सम्बन्धी	१	०	१	१	१	०
३२	उपभोक्ता संरक्षण सम्बन्धी	०	०	०	७	०	७
३३	विविध	८५	२९	५६	५५०	३४६	२०४
जम्मा		२६३२	१५५८	१०७४	३८०८	२५०८	१३००

सि.नं.	मुद्दाको विषय	आ.व. २०७२/०७३, संख्या			आ.व. ०६८/६९ देखि आ.व. २०७२/०७३ सम्मको लागत जम्मा
		लगत	फछ्यौट	बाँकी	
१	लेनदेन	३२२	२१३	१०९	१०६६
२	बहाल भराउने	०	०	०	७
३	करार	२८	२२	६	७५
४	जग्गा	४०४	१९८	२०६	१९४९
५	पारिवारिक	१३०१	११०२	१९९	५९०५
६	करणी	६९	५३	१६	२७१
७	चोरी	७९	५७	२२	३९३
८	ज्यान	१०२	७७	२५	५२२
९	कुटापिट	७	३	४	२०
१०	लागु औषध सम्बन्धी	१४१	१०८	३३	७३१
११	अदालतको अवहेलना	३	२	१	११
१२	करकाप	३०	२१	९	१६६
१३	कीर्ति	५	१	४	४७

१४	गालिबेइज्जती	२९	१४	१५	१३३
१५	गोवध	२	१	१	६
१६	लुटपिट	७	१	६	४७
१७	जालसाभ्नी	२३३	१३१	१०२	११९४
१८	जीउ मास्ने बेच्ने	१०	८	२	६३
१९	अपहरण तथा शरीर बन्धक	३	३	०	४६
२०	घरेलु हिंसा	११	४	७	४५
२१	यातना तथा क्षतीपूर्ति	०	०	०	१
२२	आगो लगाएको	२	२	०	१०
२३	नागरिकता	२	२	०	१०
२४	जुवा	१५	१५	०	५९
२५	ठगी	३०	२६	४	१४९
२६	विदेशी मुद्रा सम्बन्धी	०	०	०	२
२७	वन सम्बन्धी	१९	१२	७	४०
२८	प्राचिन स्मारक	०	०	०	३
२९	भुङ्गा बकपत्र	०	०	०	१
३०	विद्युतीय कारोबार सम्बन्धी	०	०	०	२
३१	विष्फोटक पदार्थ सम्बन्धी	०	०	०	२
३२	उपभोक्ता संरक्षण सम्बन्धी	०	०	०	७
३३	केही सार्वजानिक अपराध	१२४०	९७३	२६७	१२४०
३४	विविध	३६१	५५	३०६	७०८
जम्मा		४४५५	३१०४	१३५१	१४९३१

तालिका नं. ७.६ : मुद्दाको प्रकार अनुसार विवरण, आ.व. २०६९/०७०

मुद्दाको प्रकार	लगत	फर्छौथोट	बाँकी
देवानी	७८१	४५१	३३०
फौजदारी	१२६९	९१७	३५२
जम्मा	२०५०	१३६८	६८२

तालिका नं. ७.७ : मुद्दाको प्रकार अनुसार विवरण, आ.व. २०७०/०७१

मुद्दाको प्रकार	लगत	फर्छौथोट	बाँकी
देवानी	९७९	४५६	५२३
निषेधाज्ञा	१०	५	५
फौजदारी	१६४३	१०९७	५४६
जम्मा	२६३२	१५५८	१०७४

तालिका नं. ७.८ : मुद्दाको प्रकार अनुसार विवरण, आ.व. २०७१/०७२

मुद्दाको प्रकार	लगत	फर्छौथोट	बाँकी
देवानी	१२१२	६८९	५२३
निषेधाज्ञा	६	५	१
व्यक्तिगत फौजदारी	१२१६	९५४	२६२
सरकारवादी फौजदारी	६०४	३८६	२१८
जम्मा	३०३८	२०३४	१००४

तालिका नं. ७.९ : मुद्दाको प्रकार अनुसार विवरण, आ.व. २०७२/०७३

मुद्दाको प्रकार	लगत	फछौँयौट	बाँकी
देवानी	१३५७	८३३	५२४
व्यक्तिगत फौजदारी	१२६७	१०१२	२५५
सरकारवादी फौजदारी	१८२६	१२५७	५६९
पुनरावेदन	५	१	४
जम्मा	४४५५	३१०३	१३५२

श्रोत : जिल्ला अदालत, कास्की २०७४

तालिका नं. ७.१० : वार्षिक बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरिने अनुसूची भित्र/बाहिरका मुद्दाको विषयगत विवरण

आ.व. २०६८/०६९									
सि.नं.	मुद्दाको विषयगत विवरण	लगत संख्या				जम्मा		वांकी	
		गत वर्षको वांकी		जम्मा लगत संख्या		मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी
		मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी				
१	अपहरण	०	०	९	३३	१	६	८	२७
२	कूटपिट/अंगभंग	०	०	०	०	०	०	०	०
३	आगलागी	०	०	०	०	०	०	०	०
४	आर्थिक	०	०	२४	११३	५	१८	१९	९५
५	करणगी	०	०	४५	६२	१५	१५	३०	४७
६	किर्ते	०	०	११	२४	३	६	८	१८
७	चोरी	०	०	१०२	१८१	४३	६९	५९	११२
८	ज्यान	०	०	११७	२९५	५७	१४९	६०	१४६
९	देवानी	०	०	०	०	०	०	०	०
१०	नागरिकता	०	०	१	११	०	०	१	११
११	प्रतिलिपि अधिकार	०	०	०	०	०	०	०	०
१२	प्रविधि सम्बन्धी	०	०	०	०	०	०	०	०
१३	मानव बेचबिखन	०	०	४	९	१	२	३	७
१४	राहदानी	०	०	०	०	०	०	०	०
१५	लागू औषध	०	०	१७१	४२३	७७	१५२	९४	२७१
१६	बिवाह	०	०	२२	४४	७	१४	१५	३०
१७	सवारी ज्यान	०	०	०	०	०	०	०	०
१८	सार्वजनिक अपराध	०	०	६७३	१४२८	१७४	३२६	४९९	११०२
१९	हा.ह. तथा ख.ख.	०	०	१३	४२	३	५	१०	३७
२०	विविध	०	०	५६	१६४	२५	१०५	३१	५९
जम्मा		०	०	१२४९	२८३०	४१२	८६८	८३७	१९६२

आ.व. २०६९/०७०

सि.नं.	मुद्दाको विषयगत विवरण	लगत संख्या				जम्मा		वांकी	
		गत वर्षको वांकी		जम्मा लगत संख्या		मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी
		मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी				
१	अपहरण	८	२७	१८	६२	९	२९	९	३३
२	कूटपिट/अंगभंग	०	०	०	०	०	०	०	०
३	आगलागी	१	४	१	४	१	४	०	०

४	आर्थिक	२०	९५	४०	१५६	११	२४	२९	१३२
५	करणी	३०	४१	४६	५७	२१	२९	२५	२८
६	किर्ते	८	१८	११	२३	६	१३	५	१०
७	चोरी	५९	११२	१०१	१८२	६८	१००	३३	८२
८	ज्यान	२९	११४	७०	२५३	२४	८१	४६	१७२
९	देवानी	०	०	०	०	०	०	०	०
१०	नागरिकता	१	११	२	१३	०	०	२	१३
११	प्रतिलिपि अधिकार	०	०	०	०	०	०	०	०
१२	प्रविधि सम्बन्धी	०	०	१	३	०	०	१	३
१३	मानव बेचबिखन	३	७	६	१०	०	०	०	०
१४	राहदानी	०	०	०	०	०	०	०	०
१५	लागू औषध	९४	२७१	१८३	४३२	८०	१५५	१०३	२७७
१६	बिवाह	१५	३०	२६	५२	११	२२	१५	३०
१७	सवारी ज्यान	३१	३१	६२	६३	४३	४३	१९	२०
१८	सार्वजनिक अपराध	४९९	११०२	१२२४	२७३०	११५	२६०	११०९	२४७०
१९	हा.ह. तथा ख.ख.	१०	३७	१५	५१	७	२४	८	२७
२०	विविध	५	२९	२३	१३८	८	४८	१५	९०
जम्मा		८१२	१९२९	१८२९	४२२९	४०६	८३४	१४२३	३३९५

आ.व. २०७०/०७१

सि.नं.	मुद्दाको विषयगत विवरण	लगत संख्या				जम्मा		वांकी	
		गत वर्षको वांकी		जम्मा लगत संख्या		मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी
		मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी				
१	अपहरण	९	३३	११	३७	४	९	७	२८
२	कुटपिट/अंगभंग	०	०	०	०	०	०	०	०
३	आगलागी	०	०	२	४	०	०	२	४
४	आर्थिक	२९	१३२	४६	१६५	१२	७२	३४	९३
५	करणी	२५	२८	६१	७३	१७	१७	४४	५६
६	किर्ते	५	११	५	११	१	१	४	१०
७	चोरी	३३	८२	८५	२२८	३०	४७	५५	१८१
८	ज्यान	४६	१७२	७८	२४८	२०	७२	५८	१७६
९	देवानी	०	०	०	०	०	०	०	०
१०	नागरिकता	२	१३	२	१३	०	०	२	१३
११	प्रतिलिपि अधिकार	०	०	०	०	०	०	०	०
१२	प्रविधि सम्बन्धी	१	३	१	३	१	३	०	०
१३	मानव बेचबिखन	४	८	१४	३६	२	३	१२	३३
१४	राहदानी	०	०	०	०	०	०	०	०
१५	लागू औषध	१०३	२७७	१८३	४४५	७९	१५९	१०४	२८६
१६	बिवाह	१५	३०	३२	६४	१४	२८	१८	३६
१७	सवारी ज्यान	१९	२०	६१	६३	३५	३५	२६	२८
१८	सार्वजनिक अपराध	११०९	२४७०	१९३०	४१६६	१८५	४०४	१७४५	३७६२
१९	हातहतियार तथा	८	२७	१५	३८	८	२२	७	१६

२०	विविध	१५	८९	२८	१३५	१७	८८	११	४७
जम्मा		१४२३	३३९५	२५५६	५७३१	४२५	९६०	२१३१	४७७१

आ.व. २०७१/०७२

सि.नं.	मुद्दाको विषयगत विवरण	लगत संख्या				जम्मा		वांकी	
		गत वर्षको वांकी		जम्मा लगत संख्या		मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी
		मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी				
१	अपहरण	७	२८	१६	६०	११	४०	५	२०
२	कूटपिट/अंगभंग	०	०	०	०	०	०	०	०
३	आगलागी	२	४	४	८	२	२	२	६
४	आर्थिक	३४	९३	४९	११५	२०	४०	२९	७५
५	करणी	४४	५६	९३	११७	४९	५४	४४	६२
६	कित्तै	४	१०	६	२०	३	९	३	११
७	चोरी	५५	१८१	१०९	३२८	५६	१४५	५३	१७३
८	ज्यान	५८	१७६	९०	२५१	४१	११५	४९	१३६
९	देवानी	०	०	०	०	०	०	०	०
१०	नागरिकता	२	१३	३	२१	१	२	२	१९
११	प्रतिलिपि अधिकार	०	०	०	०	०	०	०	०
१२	प्रविधि सम्बन्धी	०	०	१	३	०	०	१	३
१३	मानव बेचबिखन	१४	३५	३३	५९	१६	२२	१७	३७
१४	राहदानी	०	०	०	०	०	०	०	०
१५	लागू औषध	१०४	२८६	२०४	५४३	११०	२३१	९४	३१२
१६	बिवाह	१८	३६	३५	७०	१६	३०	१९	४०
१७	सवारी ज्यान	२६	२८	६२	६८	४०	४३	२२	२५
१८	सार्वजनिक अपराध	१७४५	३७६२	२५४५	५२४९	३२१	५८१	२२२४	४६६८
१९	हातहतियार ख.ख.	७	१६	१४	३७	१३	३४	१	३
२०	विविध	११	५०	२९	१९१	१५	८७	१४	१०६
जम्मा		२१३१	४७७४	३२९३	७१४२	७१४	१४३६	२५७९	५७०६

आ.व. २०७२/०७३

सि.नं.	मुद्दाको विषयगत विवरण	लगत संख्या				जम्मा		वांकी	
		गत वर्षको वांकी		जम्मा लगत संख्या		मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी
		मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी				
१	अपहरण	५	२०	५	२०	५	२०	०	०
२	कूटपिट/अंगभंग	०	०	३	४	१	२	२	२
३	आगलागी	२	६	३	८	२	६	१	२
४	आर्थिक	२९	७५	३५	९५	३१	७८	४	१७
५	करणी	४४	७०	८१	११८	४९	६४	३२	५४
६	कित्तै	३	११	४	१३	२	४	२	९
७	चोरी	५३	१८३	१०२	२७७	६०	१५५	४२	१२२
८	ज्यान	४९	१३६	८१	२४१	४७	१४२	३४	९९
९	देवानी	०	०	०	०	०	०	०	०
१०	नागरिकता	२	१९	३	२१	२	१९	१	२

११	प्रतिलिपि अधिकार	०	०	०	०	०	०	०	०
१२	प्रविधि सम्बन्धी	१	३	१	३	१	३	०	०
१३	मानव बेचबिखन	१७	३७	२२	४५	१४	३४	८	११
१४	राहदानी	०	०	०	०	०	०	०	०
१५	लागू औषध	९४	३१२	१७१	५०८	१०९	३३७	६२	१७१
१६	बिवाह	१९	३८	३५	७०	२३	४६	१२	२४
१७	सवारी ज्यान	२२	२४	५४	५९	४४	४७	१०	१२
१८	सार्वजनिक अपराध	२२२४	४६६८	२६९२	५५२१	४०६	७२३	२२८६	४७९८
१९	हातहतियार तथा ख.ख.	१	३	४	८	१	१	३	७
२०	विविध	१४	१०६	५०	२५८	३६	२३५	१४	२३
जम्मा		२५७९	५७११	३३४५	७२६७	८३३	१९१६	२५१२	५३५१

श्रोत: जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, कास्की ।

कारागार

विभिन्न अपराधमा संलग्न भै अदालतबाट दोषी ठहर्‍याईएका कैदी र प्रक्रियामा रहेका थुनुवाहरूको व्यवस्थापनको लागि पोखरामा एक कारागार रहेको छ । कारागार कार्यालय कास्कीको क्षमता महिलाको २० जना र पुरुषको ४० जना गरी ६० जना रहेकोमा गणनाका दिनमा ६७७ जना रहेको पाइयो । थुनुवा तथा कैदीहरूको २०७४ आषाढ मसान्तको दैनिक विवरण निम्नानुसार रहेकोमा लागू औषध र कर्तव्य ज्यान अधिक रहेको छ ।

तालिका नं. ७.११ : थुनुवा तथा कैदीहरूको विवरण

सि.नं.	मुद्दा	थुनुवा		कैदी		विदेशी	नेपाली	जम्मा
		पुरुष	महिला	पुरुष	महिला			
१	लागू औषध	२६	२	१२४	९	८	१५३	१६१
२	कर्तव्य ज्यान	३०	१	११०	१४	४	१५१	१५५
३	जबरजस्ती करणी	१२	०	१३८	०	९	१४१	१५०
४	चोरी	१७	१	६३	१	१	८१	८२
५	मानव बेचबिखन	४	१	१९	८	२	३०	३२
६	ज्यान मार्ने उद्योग	६	०	७			१३	१३
७	ठगी	१	१	१२	२		१६	१६
८	डाँका चोरी			१६			१६	१६
९	अपहरण	३		१०		३	१०	१३
१०	हा.ह.ख.			३		१	३	४
११	बहुविवाह	१		६			७	७
१२	सार्वजनिक अपराध	९					९	९
१३	आगोलागी			१			१	१
१४	बन्यजन्तु			७			७	७
१५	सवारी ज्यान	३		२		१	५	६
१६	लेनदेन				२		२	२

१७	कलवाईपास	१				१	१
१८	गौवध			२		२	२
१९	बाल यौन दुराचार	२				२	२
जम्मा		११५	६	५२०	३६	२९	६४८

श्रोत : कारागार कार्यालय, कास्की, २०७४ मसान्त

कास्की जिल्लामा मानव अधिकारको अवस्था

मानव अधिकारको संरक्षण र सम्बर्द्धनका लागि नेपालमा वि.स. २०५३ साल जेठ १३ गते स्थापित राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग एक संवैधानिक निकाय हो । मानव अधिकारको सम्मान, संरक्षण र सम्बर्द्धन तथा त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनलाई सुनिश्चित गर्नु आयोगको प्रमुख कर्तव्य हो । सोही अनुसार मानव अधिकारको उल्लंघनका घटनाहरूको उजुरी ग्रहण, अनुसन्धान, अनुगमन र मानव अधिकार सम्बन्धी विभिन्न प्रवर्द्धनात्मक गतिविधिहरू सम्पादन गर्दै आई रहेको छ । राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग क्षेत्रीय कार्यालय, पोखराबाट कास्की जिल्लामा विगतमा गरेका गतिविधिहरू तपशील बमोजिम रहेको छ ।

तालिका नं. ७.१२ : कास्की जिल्लामा मानव अधिकार आयोगको गतिविधि विवरण

आ.व.	उजुरीको विषय	उजुरी संख्या	अनुसन्धान सम्पन्न संख्या (Backlog cases समेत गरी)	अनुसन्धान गरिएका विषय	अनुगमन गरिएका विषय
२०७०/०७१	बाल अधिकार शिक्षा सम्बन्धी	१ १	१६	१. कुटापिट : ३ २. हत्या : ५ ३. घाईते : १ ४. विस्तापित : २ ५. न्यायप्रशासन : ३ ६. जातियविभेद : १ ७. अपहरण : १	नेपाल बन्दको : १ संविधान सभा निर्वाचन : २ स्वास्थ्यको अधिकार : २
२०७१/०७२	शान्ति सुरक्षा बाल अधिकार दलित अधिकार	१ १ १	१२	१. पुर्पक्षको अधिकार : १ २. दलित अधिकार : १ ३. बाल अधिकार : १ ४. मानसिक यातना : १ ५. यातना : ४ ६. न्यायप्रशासन : १ ७. स्वास्थ्य अधिकार : १ ८. स्थिति सार्वजनिक : १	कारागार : २ नेपाल बन्दको : १ बाढीपिडित : १ स्वास्थ्यको अधिकार : २
२०७२/०७३	स्वास्थ्य अधिकार न्याय अधिकार कुटापिट	१ १ २	१०	१. न्यायप्रशासन : ४ २. बाल अधिकार : ३ ३. यातना : २ ४. स्थिति सार्वजनिक : १	नेपाल बन्दको : ३ बालगृहको : १ स्वास्थ्य अधिकार : १ सामान्य : १ बाढीपिडित : २
२०७३/०७४	कुटापिट सम्पत्ति अधिकार न्याय प्रशासन	१ २ १	९	१. न्यायप्रशासन : ५ २. यातना : २	नेपाल बन्दको : ३ बालगृहको : १ स्वास्थ्य अधिकार : १ सम्पत्तिको अधिकार : १ स्थानीय तह निर्वाचन : १ स्थानीय तह निर्वाचनको विजयजुलुस : १

श्रोत : राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग क्षेत्रीय कार्यालय, पोखरा, २०७४ आषाढ

खण्ड ८ : राजनीतिक दल र निर्वाचन

८.१ राजनीतिक दल

स्थानीय तहको निर्वाचन २०७४ मा भाग लिएको आधारमा कास्की जिल्लामा क्रियाशिल दलहरूको नाम यस प्रकार रहेको छ ।

तालिका नं. ८.१ : कास्की जिल्लाका प्रमुख राजनीतिक दलहरूको नाम

सि.नं.	राजनीतिक दलको नाम	सि.नं.	राजनीतिक दलको नाम
१	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (एमाले)	२	नेपाली कांग्रेस
२	एकिकृत कम्युनिष्ट पार्टी (माओवादी)	४	राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी
५	संघीय समाजवादी फोरम, नेपाल	६	राष्ट्रिय जनमोर्चा
७	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (संयुक्त)	८	नेपाल परिवार दल
९	अखण्ड नेपाल पार्टी	१०	राष्ट्रिय मुक्ति आन्दोलन नेपाल
११	संघीय लोकतान्त्रिक राष्ट्रिय मञ्च	१२	नयाँ शक्ति पार्टी, नेपाल
१३	नेपाल पूर्वराष्ट्रसेवक लोकतान्त्रिक पार्टी		

श्रोत : जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, कास्की, २०७४

कास्की जिल्लाबाट संबिधान सभा २०७० मा प्रतिनिधित्व गर्ने संबिधान सभा सदस्यहरूको नामावली तलका तालिकाहरूमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ८.२ : पहिलो हुने प्रत्यक्ष निर्वाचित सभासदहरूको नाम र दलको विवरण

निर्वाचन क्षेत्र	सभासदको नाम	प्रतिनिधित्व गर्ने राजनीतिक दल	प्राप्त सदर मत	निकटतम मत
१	माननीय यज्ञ बहादुर थापा	नेपाली कांग्रेस	१५८३२	१५५६० (एमाले)
२	माननीय शारदा पौडेल	नेपाली कांग्रेस	११६६२	११३१८ (एमाले)
३	माननीय रविन्द्र अधिकारी	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (एमाले)	१३११०	१०८०८ (ने.का.)
४	माननीय सिता गिरी	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (एमाले)	१५४३८	१३१४७ (ने.का.)

श्रोत : जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, कास्की, २०७०

तालिका नं. ८.३ : कास्की जिल्लाबाट प्रतिनिधित्व भएका समानुपातिकका सभासदहरूको नाम र दल

सि.नं.	सभासदको नाम थर	प्रतिनिधित्व गर्ने राजनीतिक दल
१	माननीय जिवन परियार	नेपाली कांग्रेस
२	माननीय विन्दा आले राना मगर	नेपाली कांग्रेस
३	माननीय तुल बहादुर गुरूड	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (एमाले)
४	माननीय चुडामणी वि.क. (जंगली)	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (एमाले)
५	माननीय तेज कुमारी पौडेल	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (माओवादी)
६	माननीय डिल बहादुर नेपाली	संघीय समाजवादी पार्टी नेपाल
७	माननीय कुमार खड्का	अखण्ड नेपाल पार्टी

श्रोत : जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, कास्की, २०७४

८.२ निर्वाचन

जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, कास्की अनुसार कास्की जिल्लाको वि.सं. २०७३ साल चैत्र महिना सम्मको स्थानीय तह अनुसार जम्मा मतदाता संख्या २२४८११ जना रहेका छन् । संघीय नेपालको प्रथम स्थानीय

तहको निर्वाचन, २०७४ मा यस जिल्लामा २८८ वटा मतदान केन्द्र तोकिएको थियो ।

कास्की जिल्लाको स्थानीय तह २०७४ को निर्वाचनको परिमाण यस प्रकार रहेको छ ।

तालिका नं. ८.४ : राजनीतिक दल अनुसार अन्तिम उमेदवार र विजयी उमेदवारहरूको विवरण

क्र.स.	राजनीतिक दलरस्वतन्त्र	पद	अन्तिम उमेदवार			विजयी उमेदवार		
			पु.	म.	कुल	पु.	म.	कुल
१	नेपाली काँग्रेस	अध्यक्ष	४	०	४	१	०	१
२	नेपाली काँग्रेस	उपाध्यक्ष	०	४	४	०	०	०
३	नेपाली काँग्रेस	प्रमुख	१	०	१	०	०	०
४	नेपाली काँग्रेस	उपप्रमुख	०	१	१	०	०	०
५	नेपाली काँग्रेस	वडा अध्यक्ष	७०	१	७१	२४	०	२४
६	नेपाली काँग्रेस	सदस्य	१४०	३	१४३	४७	०	४७
७	नेपाली काँग्रेस	महिला सदस्य	०	७१	७१	०	२३	२३
८	नेपाली काँग्रेस	दलित महिला सदस्य	०	७१	७१	०	२१	२१
	जम्मा		२१५	१५१	३६६	७२	४४	११६
९	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (ए.मा.ले)	अध्यक्ष	४	०	४	३	०	३
१०	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (ए.मा.ले)	उपाध्यक्ष	०	४	४	०	४	४
११	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (ए.मा.ले)	प्रमुख	१	०	१	१	०	१
१२	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (ए.मा.ले)	उपप्रमुख	०	१	१	०	१	१
१३	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (ए.मा.ले)	वडा अध्यक्ष	७०	२	७२	४४	१	४५
१४	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (ए.मा.ले)	सदस्य	१३८	६	१४४	९२	४	९६
१५	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (ए.मा.ले)	महिला सदस्य	०	७२	७२	०	४९	४९
१६	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (ए.मा.ले)	दलित महिला सदस्य	०	७२	७२	०	५१	५१
	जम्मा		२१३	१५७	३७०	१४०	११०	२५०
१७	ने.क.पा. (माओवादी केन्द्र)	अध्यक्ष	१	३	४	०	०	०
१८	ने.क.पा. (माओवादी केन्द्र)	उपाध्यक्ष	२	२	४	०	०	०

१९	ने.क.पा. (माओवादी केन्द्र)	उपप्रमुख	०	१	१	०	०	०
२०	ने.क.पा. (माओवादी केन्द्र)	वडा अध्यक्ष	६२	५	६७	३	०	३
२१	ने.क.पा. (माओवादी केन्द्र)	सदस्य	११७	५	१२२	१	०	१
२२	ने.क.पा. (माओवादी केन्द्र)	महिला सदस्य	०	६०	६०	०	०	०
२३	ने.क.पा. (माओवादी केन्द्र)	दलित महिला सदस्य	०	५३	५३	०	०	०
	जम्मा		१८२	१२९	३११	४	०	४
२४	राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी	अध्यक्ष	३	०	३	०	०	०
२५	राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी	उपाध्यक्ष	०	३	३	०	०	०
२६	राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी	प्रमुख	०	१	१	०	०	०
२७	राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी	उपप्रमुख	१	०	१	०	०	०
२८	राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी	वडा अध्यक्ष	४७	२	४९	०	०	०
२९	राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी	सदस्य	८१	७	८८	०	०	०
३०	राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी	महिला सदस्य	०	४१	४१	०	०	०
३१	राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी	दलित महिला सदस्य	०	३४	३४	०	०	०
	जम्मा		१३२	८८	२२०	०	०	०
३२	संघीय समाजवादी फोरम, नेपाल	अध्यक्ष	१	०	१	०	०	०
३३	संघीय समाजवादी फोरम, नेपाल	प्रमुख	१	०	१	०	०	०
३४	संघीय समाजवादी फोरम, नेपाल	उपप्रमुख	०	१	१	०	०	०
३५	संघीय समाजवादी फोरम, नेपाल	वडा अध्यक्ष	११	०	११	०	०	०
३६	संघीय समाजवादी फोरम, नेपाल	सदस्य	२०	१	२१	०	०	०
३७	संघीय समाजवादी फोरम, नेपाल	महिला सदस्य	०	७	७	०	०	०
३८	संघीय समाजवादी फोरम, नेपाल	दलित महिला सदस्य	०	६	६	०	०	०
	जम्मा		३३	१५	४८	०	०	०
३९	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (मा.ले)	प्रमुख	१	०	१	०	०	०
४०	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (मा.ले)	वडा अध्यक्ष	२	०	२	०	०	०
४१	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (मा.ले)	सदस्य	२	०	२	०	०	०
४२	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (मा.ले)	महिला सदस्य	०	१	१	०	०	०

४३	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (मा.ले)	दलित महिला सदस्य	०	२	२	०	०	०
	जम्मा		५	३	८	०	०	०
४४	राष्ट्रिय जनमोर्चा	अध्यक्ष	२	०	२	०	०	०
४५	राष्ट्रिय जनमोर्चा	प्रमुख	१	०	१	०	०	०
४६	राष्ट्रिय जनमोर्चा	उपप्रमुख	०	१	१	०	०	०
४७	राष्ट्रिय जनमोर्चा	वडा अध्यक्ष	१३	२	१५	०	०	०
४८	राष्ट्रिय जनमोर्चा	सदस्य	५	१	६	०	०	०
४९	राष्ट्रिय जनमोर्चा	महिला सदस्य	०	६	६	०	०	०
५०	राष्ट्रिय जनमोर्चा	दलित महिला सदस्य	०	२	२	०	०	०
	जम्मा		२१	१२	३३	०	०	०
५१	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (संयुक्त)	प्रमुख	१	०	१	०	०	०
५२	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (संयुक्त)	उपप्रमुख	०	१	१	०	०	०
५३	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (संयुक्त)	वडा अध्यक्ष	१	०	१	०	०	०
	जम्मा		२	१	३	०	०	०
५४	नेपाल परिवार दल	अध्यक्ष	२	१	३	०	०	०
५५	नेपाल परिवार दल	प्रमुख	०	१	१	०	०	०
५६		वडा अध्यक्ष	०	१	१	०	०	०
५७	नेपाल परिवार दल	सदस्य	१	१	२	०	०	०
	जम्मा		३	४	७	०	०	०
५८	अखण्ड नेपाल पार्टी	अध्यक्ष	१	०	१	०	०	०
५९	अखण्ड नेपाल पार्टी	उपाध्यक्ष	०	१	१	०	०	०
६०	अखण्ड नेपाल पार्टी	प्रमुख	१	०	१	०	०	०
६१	अखण्ड नेपाल पार्टी	उपप्रमुख	०	१	१	०	०	०
६२	अखण्ड नेपाल पार्टी	वडा अध्यक्ष	११	१	१२	०	०	०
६३	अखण्ड नेपाल पार्टी	सदस्य	१३	२	१५	०	०	०
६४	अखण्ड नेपाल पार्टी	महिला सदस्य	०	७	७	०	०	०
६५	अखण्ड नेपाल पार्टी	दलित महिला सदस्य	०	५	५	०	०	०

			२६	१७	४३	०	०	०
६६	राष्ट्रिय मुक्ति आन्दोलन, नेपाल	प्रमुख	१	०	१	०	०	०
	जम्मा		१	०	१	०	०	०
६७	संघीय लोकतान्त्रिक राष्ट्रिय मञ्च	सदस्य	०	१	१	०	०	०
	जम्मा		०	१	१	०	०	०
६८	नयाँ शक्ति पार्टी, नेपाल	अध्यक्ष	३	०	३	०	०	०
६९	नयाँ शक्ति पार्टी, नेपाल	उपाध्यक्ष	०	२	२	०	०	०
७०	नयाँ शक्ति पार्टी, नेपाल	वडा अध्यक्ष	२१	०	२१	०	०	०
७१	नयाँ शक्ति पार्टी, नेपाल	सदस्य	२४	१	२५	०	०	०
७२	नयाँ शक्ति पार्टी, नेपाल	महिला सदस्य	०	१३	१३	०	०	०
७३	नयाँ शक्ति पार्टी, नेपाल	दलित महिला सदस्य	०	१४	१४	०	०	०
	जम्मा		४८	३०	७८	०	०	०
७४	नेपाल पूर्वराष्ट्रसेवक लोकतान्त्रिक पार्टी	प्रमुख	१	०	१	०	०	०
	जम्मा		१	०	१	०	०	०
७५	स्वतन्त्र	प्रमुख	५	०	५	०	०	०
७६	स्वतन्त्र	उपप्रमुख	२	१	३	०	०	०
७७	स्वतन्त्र	वडा अध्यक्ष	१४	२	१६	०	०	०
७८	स्वतन्त्र	सदस्य	५	१	६	०	०	०
	जम्मा		२६	४	३०	०	०	०
	कुल जम्मा		९०८	६१२	१५२०	२१६	१५४	३७०

खण्ड ८ : विकास र समृद्धि

८.१ मानव विकास

नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन २०१४ अनुसार कास्की जिल्लाको प्राथमिक, द्वितीय र सेवा क्षेत्रको कुल गार्हस्थ उत्पादनको योगदान क्रमशः करिब २३ प्रतिशत, १३ प्रतिशत र ६४ प्रतिशत रहेको छ। अर्थतन्त्रमा कृषि क्षेत्रको GDP मा योगदान करिब २३ प्रतिशत रहेकोमा अर्थतन्त्रको विकास कृषि क्षेत्रबाट गैर कृषि क्षेत्रमा फैलिएर गएको छ। वि.सं. २०६८ सालको डलरको विनिमय दरमा कास्कीको प्रति व्यक्ति वार्षिक आम्दानी ९६६ अमेरिकी डलर रहेको छ भने जम्मा औषत आयु ७३.५ वर्ष रहेको छ।

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को नतिजाबाट प्राप्त तथ्यांकलाई आधार लिई UNDP Nepal 2014 ले प्रकाशित प्रतिवेदन अनुसार कास्की जिल्लाको मानव विकासको अवस्था देहाय बमोजिम रहेको छ।

तालिका नं. ९.१ : कास्की जिल्लाको क्षेत्र अनुसार गार्हस्थ उत्पादन र प्रति व्यक्ति आम्दानी

सि.नं.	उद्योग	उत्पादन (रू. दश लाखमा)	प्रतिशत
१	कृषि तथा वन व्यवसाय	७१७५	२२.६
२	मत्तपालन व्यवसाय	९	०.०३
३	खानी तथा उत्खनन व्यवसाय	१३३	०.४
४	औद्योगिक व्यवसाय	१४४४	४.६
५	विद्युत, ग्यास तथा पानी सम्बन्धी व्यवसाय	६२४	२.०
६	निर्माण व्यवसाय	१८७६	५.९
७	थोक तथा खुद्रा व्यापार व्यवसाय	३६८७	११.६
८	होटल तथा रेष्टुरेन्ट व्यवसाय	१०८९	३.४
९	यातायात, गोदाम र संचार व्यवसाय	३७२३	११.८
१०	आर्थिक मध्यस्थता व्यवसाय	२१९७	६.९
११	रियल स्टेट, भाडा तथा व्यावसायिक कृयाकलापहरू	४२६२	१३.५
१२	सार्वजनिक प्रशासन र सामाजिक सुरक्षाका कृयाकलापहरू	५०८	१.६
१३	शैक्षिक कृयाकलापहरू	३८६५	१२.२
१४	स्वास्थ्य तथा सामाजिक कृयाकलापहरू	८३६	२.६
१५	अन्य सामुदायिक, सामाजिक तथा व्यक्तिगत सेवा कृयाकलापहरू	२५३	०.८
जम्मा अर्थतन्त्र अप्रत्यक्ष (Total value added)		३१६८३	
जम्मा अर्थतन्त्र (Basic Price, Total value added)		३१२४५	
कुल ग्राहस्थ उत्पादन (Market Price)		३४२१०	
Factor Income		१४१	
GNI		३४३५१ (दश लाखमा)	
जम्मा जनसंख्या		४९२०९८	
प्रति व्यक्ति आम्दानी, वार्षिक, रू. (Market Price)		६९,८०५	

प्रति व्यक्ति आम्दानी, वार्षिक, (Market Price), अमेरिकी डलरमा	९६६
प्रति व्यक्ति आम्दानी, वार्षिक, (Market Price), PPP\$	१५६१

नोट : १ अमेरिकी डलर बराबर रू.७२।३० (वि.स.२०६८) लाई आधार लिईएको छ ।

तालिका नं. ९.२ : मानवीय गरिबीसंग सम्बन्धित सूचकहरू

सि.नं.	विवरण	कास्की	नेपाल
१	४० वर्ष भन्दा कम उमेर सम्म बाच्ने जनसंख्या, प्रतिशत	४.५९	७.५२
२	प्रौढ निरक्षरता	२१.४३	४०.४३
३	सुरक्षित खानेपानीबाट बञ्चित जनसंख्या, प्रतिशत	७.५५	१७.०९
४	५ वर्ष मुनिका बालबालिकाको कुपोषण, प्रतिशत	२२.९	४०.५
५	Deprivation in economic Provisioning	१५.२२	२८.८०
६	HPI	१६.५०	३१.१२

तालिका नं. ९.३ : मानव विकाससंग सम्बन्धित सूचकहरू

सि.नं.	विवरण	कास्की	नेपाल
१	जनसंख्या		
	जम्मा	४९२०९८	२,६४,९४,५०४
	महिला	२५५७१३	१,२८,४९,०४१
	पुरुष	२३६३८५	१,३६,४५,४६३
२	औषत आयु, वर्ष	७०.५१	६८.८०
३	प्रौढ साक्षरता, प्रतिशत	७८.५७	५९.५७
४	विद्यालय शिक्षाको औषत वर्ष	५.७६	३.९०
५	HDI, Arithmetic mean (Old Methodology)	०.६२३	०.५४१
६	HDI, Geometric Mean (New Methodology)	०.५७६	०.४९०

श्रोत : Nepal Human Development Report 2014, राष्ट्रिय योजना आयोग र UNDP Nepal

८.२ समृद्धि

नेपाल जीवनस्तर सर्वेक्षण २०१०/११ को प्रतिवेदन र राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को नतिजालाई आधार लिई तयार पारिएको प्रतिवेदन अनुसार कास्की जिल्ला नेपालका ७५ जिल्ला मध्ये सबै भन्दा बढी समृद्धि (सबै भन्दा कम गरिबी जनसंख्या भएको जिल्लामा पर्दछ) । कास्कीमा करिब ४ प्रतिशत जनसंख्या गरिबीको रेखामूनि रहेको अनुमान रहेको छ ।

तालिका नं. ९.४ : कास्की जिल्लाको गरिबीको दर, गरिबीको विषमता र गरिबीको गहनता २०६८

गरिबीको दर (प्रतिशत)	गरिबीको विषमता (प्रतिशत)	गरिबीको गहनता (प्रतिशत)	गरिबहरूको संख्या
४.०२	०.७९	०.२५	१९,३३०

तालिका नं. ९.५ : गरिबीको दर बढी भएका साविकका १० गाविस

साविक गा.वि.स.	औषत प्रति व्यक्ति खर्च, वार्षिक रु.	औषत गरिबी दर, प्रतिशत	गरिबको जनसंख्या
नामार्जुङ	२९१८९	३०.२	३३३
माछापुच्छ्रे	२८९३३	२९.४	५०८
घान्द्रुक	३०७४७	२७.२	११५८
ल्वडघलेल	३१४९८	२३.२	९७५
मिजुरेडाँडा	३५९६९	१६.७	६३२
सादीखोला	३६७१९	१५.७	५३९
लुम्ले	३७८२०	१४.८	६२८
पार्चे	३८०५६	१३.७	३३१
सैमराङ	३७९५२	१३.०	१५२
सिल्दुजुरे	३८१७३	१२.१	३०२

श्रोत : नेपालमा गरिबीको लघुक्षेत्र अनुमान, २०६८, के.त.वि. ।

भाग २ : स्थानीय तहहरुको संक्षिप्त वस्तुगत विवरण

खण्ड १ : महानगरपालिका/गाउँपालिकाहरूको परिचय

१.१ पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका

कास्की जिल्लाको पर्यटकीय नगरी पोखरा र कवि शिरोमणी लेखनाथ पौडेलको जन्म स्थानबाट परिचित लेखनाथ नगरपालिका सहितको यी नगरहरूसंग जाडिएका साविका पुरनचौर, मौजा, कालिका १-५, माभठाना १ र ४-९, चापाकोट, भदौरेतामागी ३-९ र कास्कीकोट गा.वि.स.हरू समेटी ३३ वटा वडा कायम हुने गरी नेपाल सरकारले मिति २०७३ साल फाल्गुण २७ गते नेपाल राजपत्रमा प्रकाशन गरी आधिकारिक रूपमा पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका घोषणा गरिएको हो ।

यस महानगरपालिकाको उत्तर तर्फ विश्व प्रशिद्ध अन्नपूर्ण हिम श्रृंखला पर्दछ । यस महानगरपालिका भित्र नेपालका प्रख्यात तालहरू फेवा ताल, बेगनास ताल, रूपा ताल लगायत ९ वटा तालको सिमसार क्षेत्र रहेको छ । यस महानगरबाट अन्नपूर्ण, मनासलु र धौलागिरी हिम श्रृंखलाहरूको दृश्यावलोकन गर्न सकिन्छ । नेपालका महानगरपालिका मध्ये यो क्षेत्रफल र वडा संख्यामा सबै भन्दा ठूलो महानगरपालिका हो । यस महानगरपालिकामा नेपालका पर्यटकीय सहरहरू पोखरा र लेखनाथ दुवैको पहिचान गराई पोखरासँगै विश्व सामु कवि शिरोमणी लेखनाथ पौडेलको महिमा र योगदानको कदर गर्ने उद्देश्यका साथ महानगरपालिकाको नाम पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका रहन गएको हो । यो महानगरपालिकामा प्रदेश नं. ४ को राजधानी बनाउन उपयुक्त स्थान रहेको छ ।

यस महानगरपालिका पूर्वमा मादी र रूपा गाउँपालिका, पश्चिममा अन्नपूर्ण गाउँपालिका, पर्वत र स्याङ्जा जिल्ला, उत्तरमा माछापुच्छ्रे र मादी गाउँपालिका र दक्षिणमा स्याङ्जा र तनहुँ जिल्लाहरू पर्दछ । यस महानगरपालिकाको केन्द्र पोखरा तोकिएको छ ।

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस गाउँपालिकामा १०५८४४ घरपरिवार र ४१४१४१ जना जनसंख्याको बसोबास रहेको छ । यस महानगरपालिकाको क्षेत्रफल ४६४.२४ वर्ग कि.मी. रहेकोमा जनघनत्व ८९२ जना प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस महानगरपालिकाको जम्मा साक्षरता प्रतिशत ८४.६ प्रतिशत रहेको छ । यस महानगरपालिकामा बसोबास गरेका प्रमुख ५ जातजातिहरूमा ब्राम्हण (२७.८ प्रतिशत), गुरुङ (१६.० प्रतिशत), क्षेत्री (१५.५ प्रतिशत), मगर (९.२ प्रतिशत) र कामी (६.७ प्रतिशत) रहेका छन् । नेपाल लघुवित्त अनुमान (केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, सन् २०११) अनुसार यस महानगरपालिकाको वडा नं. १-१०, १२, १४, १५ र १७ को गरिबीको रेखामूनि रहेका जनसंख्या करिब १.३ प्रतिशत, वडा नं. ११ को २.३ प्रतिशत, वडा नं. १३ को ३.०० प्रतिशत, वडा नं. १६ को ५.४ प्रतिशत, वडा नं. १८ को ५.६ प्रतिशत, वडा नं. १९ को ५.८ प्रतिशत, वडा नं. २० को ७.५ प्रतिशत, वडा नं. २१ र २२ को ५.४ प्रतिशत, वडा नं. २३ को ९.२ प्रतिशत, वडा नं. २४ को ५.६ प्रतिशत, वडा नं. २५ को ५.० प्रतिशत, वडा नं. २६ र २७ को ३.४ प्रतिशत, वडा नं. २८ को ६.२ प्रतिशत, वडा नं. २९-३२ सम्मको ३.४ प्रतिशत र वडा नं. ३३ को ५.९ प्रतिशत रहेको छ ।

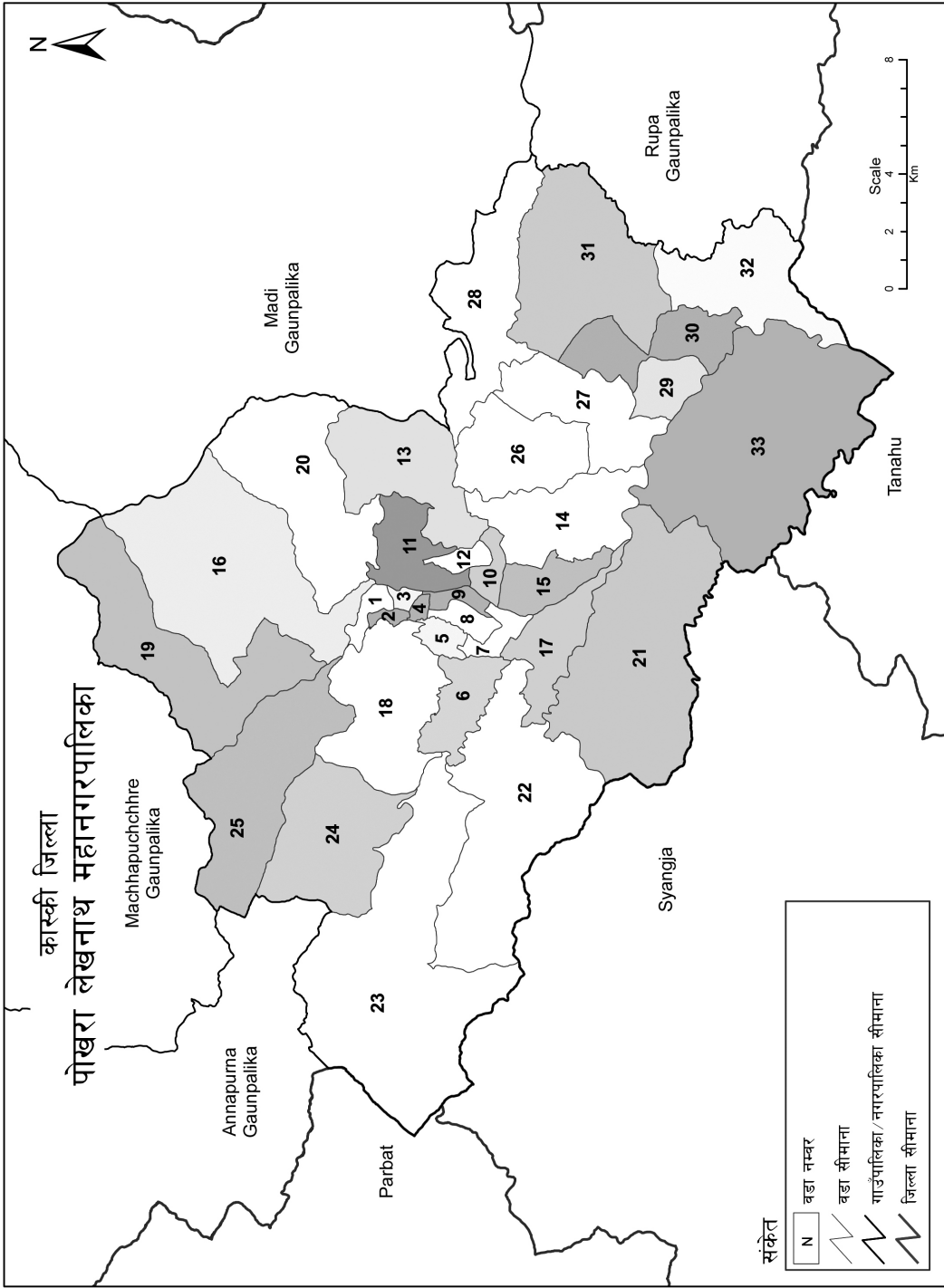
अवस्थिति : देशान्तर : ८३° ४७' देखि ८४°०८' पूर्व सम्म ।

अक्षांस : २८° ०४' देखि २८° २०' उत्तर सम्म ।

सिमाना :

पूर्व : मादी र रूपा गाउँपालिका, पश्चिम : अन्नपूर्ण गाउँपालिका, पर्वत र स्याङ्जा जिल्ला

उत्तर : माछापुच्छ्रे र मादी गाउँपालिका, दक्षिण : स्याङ्जा र तनहुँ जिल्ला ।

Projection System: MUTM, Spheroid - Everest 1830
LLRC, 2016

स्रोत: स्थलरूप नक्सा (स्केल १:२५,०००/१:५०,०००), ताप्री विभारा र जनगणना २०६८, केन्द्रिय तथ्यांक विभारा
तय्यार पार्ने: गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष, सर्वेक्षित वा स्वामत्त क्षेत्रको संख्या तथा सीमाना निर्धारण अयोग

१. जनसंख्या

तालिका नं. १.१ : पोखरा लेखनाथ महानगरमा गाभिएका नगरपालिका र गा.वि.स.हरू

साविकका गाविस/नगरपालिका	जनसंख्या	घरपरिवार संख्या
पोखरा उपमहानगरपालिका	३२४९८७	८२९७७
लेखनाथ नगरपालिका	६८६२२	१७४०५
भदौरेतमागी ३-९	२२८०	६२०
चापाकोट	२६३७	६८०
कालिका १-५	२३३३	६३५
कास्कीकोट	५८९२	१५०८
माभ्रठाना १,४-९	२३९४	६६८
मौजा	१३९९	४८६
पुरन्चौर	३५९७	८६५
जम्मा	४१४१४१	१०५८४४

तालिका नं. १.२ : पोखरा लेखनाथ महानगरपालिकाको वडा विभाजन

वडा नं.	साविकको वडा वा गाविस	घरपरिवार	पुरुष	महिला	जम्मा
१	साविक पोखरा उपमहा नपाको १	४,५४१	७,८९६	७,६१७	१५,५१३
२	साविक पोखरा उपमहा नपाको २	२,४६४	४,४६८	४,२६१	८,७२९
३	साविक पोखरा उपमहा नपाको ३	२,७५०	४,९१९	४,५४३	९,४६२
४	साविक पोखरा उपमहा नपाको ४	२,४९१	४,७३१	४,३८८	९,११९
५	साविक पोखरा उपमहा नपाको ५	३,९७३	७,३७३	७,४३०	१४,८०३
६	साविक पोखरा उपमहा नपाको ६	३,८६९	७,७२१	७,००८	१४,७२९
७	साविक पोखरा उपमहा नपाको वडा ७	३,४५१	६,३३५	६,५४०	१२,८७५
८	साविक पोखरा उपमहा नपाको वडा ८	७,१३८	१३,५३९	१२,५४१	२६,०८०
९	साविक पोखरा उपमहा नपाको ९	४,२९५	८,५७३	८,०५३	१६,६२६
१०	साविक पोखरा उपमहा नपाको वडा १०	४,९१२	८,९४८	९,५२२	१८,४७०
११	साविक पोखरा उपमहा नपाको वडा ११ र २१	४,०२३	७,११९	७,५९७	१४,७१६
१२	साविक पोखरा उपमहा नपाको वडा १२	३,०१४	५,४४१	६,१७२	११,६१३
१३	साविक पोखरा उपमहा नपाको वडा १३ र २२	४,१४९	७,८१२	९,२६५	१७,०७७
१४	साविक पोखरा उपमहा नपाको वडा १४ र १८	३,३०५	६,२६०	६,९६५	१३,२२५
१५	साविक पोखरा उपमहा नपाको वडा १५	४,३२८	७,७८०	९,२४७	१७,०२७
१६	साविक पोखरा उपमहा नपाको १६ र २८	५,४६२	९,८३०	१०,४४८	२०,२७८
१७	साविक पोखरा उपमहा नपाको वडा १७	६,९४४	१२,७७०	१३,९८२	२६,७५२

१८	साविक पोखरा उपमहा नपाको वडा २६	२,०८०	३,८९९	४,४५५	८,३५४
१९	साविक पोखरा उपमहा नपाको १९ र पुरन्चौर	२६१०	४८२०	५८०४	१०६२४
२०	साविक मौजा र पोखरा २०	१०२७	१८१४	२२०८	४०२२
२१	साविक पोखरा उपमहा नपाको वडा २३ र २४	२,४३२	३,८८६	५,२०४	९,०९०
२२	साविक पोखरा उपमहा नपाको वडा २५	१,८३७	३,३५८	४,०३३	७,३९१
२३	साविक चापाकोट गाविस र भदौरे तमागी ३-९ वडाहरू	१३००	२१९६	२७२१	४९१७
२४	साविक कास्कीकोट गाविस	१,५०८	२,५९१	३,३०१	५,८९२
२५	साविक पोखरा उपमहा नपाको २७ र २९	३,०१९	५,६३३	६,६२९	१२,२६२
२६	लेखनाथ ३-५	२,९०३	५,२४०	६,१५४	११,३९४
२७	लेखनाथ २,६,७	२,३५८	४,४७७	५,१०६	९,५८३
२८	माभठाना १, ४-९ र कालिका १-५	१३०३	२०४७	२६८०	४७२७
२९	लेखनाथ १	२,२६१	३,९६८	४,९९३	८,९६१
३०	लेखनाथ ८, १२	२,७८६	५,०९१	५,७३२	१०,८२३
३१	लेखनाथ ९,१०,११	१९०८	३३३४	४०४४	७३७८
३२	लेखनाथ १३-१५	२,७२१	४,७५५	५,९२२	१०,६७७
३३	लेखनाथ १६,१७ र १८	२,४६८	४,३५३	५,४५३	९,८०६
	संस्थागत	२१४	८३११	२८३५	१११४६
	जम्मा	१०५,८४४	२०१,२८८	२१२,८५३	४१४,१४१

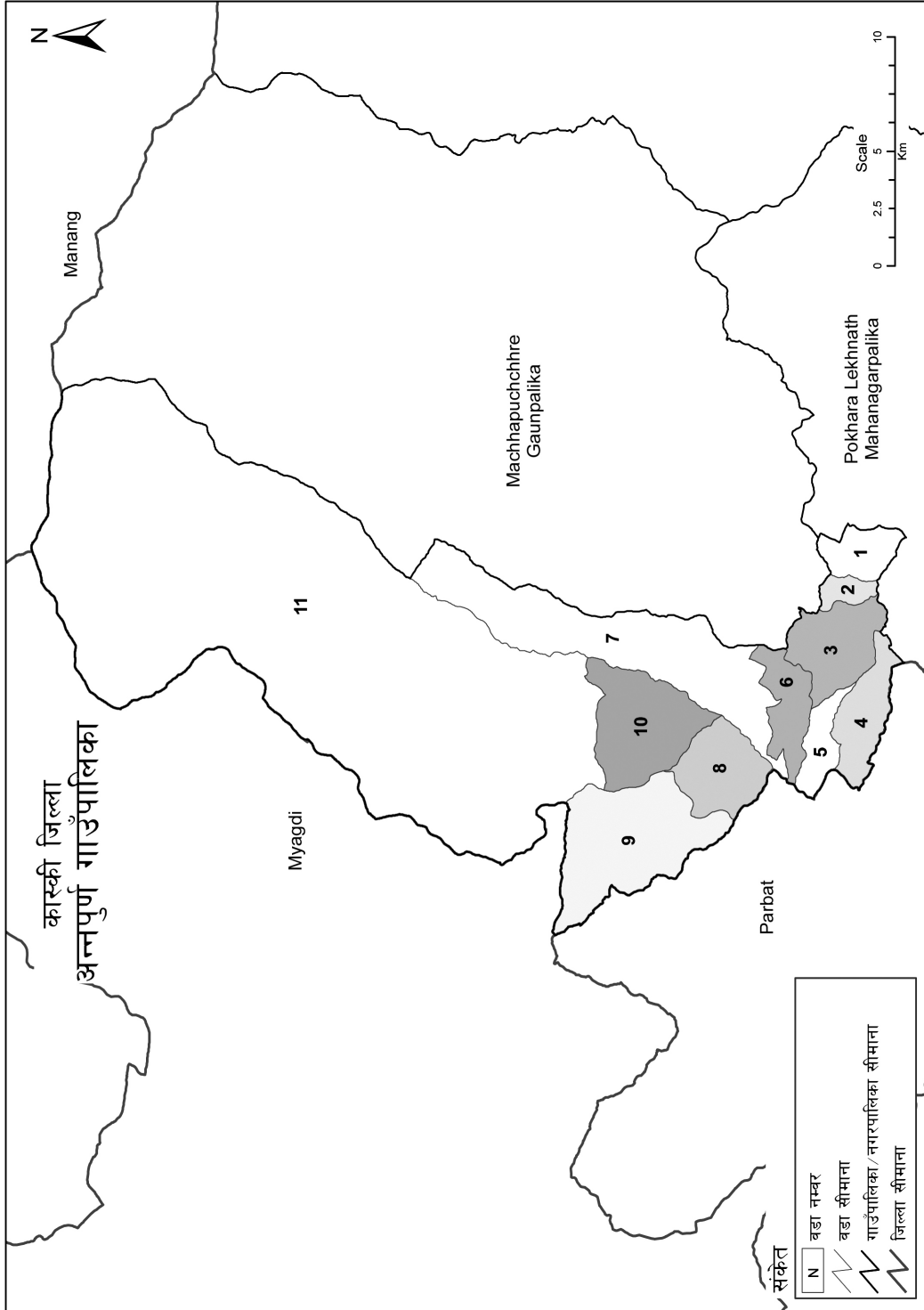
२. नक्सा पास सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. १.३ : वडा अनुसार नक्सा पास सम्बन्धी विवरण, आ.व.२०७३/०७४

वडा नं.	दर्ता	अस्थायी	स्थायी	सम्पन्न	नामसारी	गाभिएका वडाको सिफारिस लगत
१	२७	३०	३८	४६	१०	०
२	६७	५५	६५	८२	७	०
३	५१	४५	४७	५०	९	०
४	३७	३६	४२	४४	३	०
५	२३२	२१६	२५६	२६८	२९	०
६	१०९	१११	९०	८४	६	०
७	११२	८९	१११	१४३	१८	०
८	१३१	९९	१४२	१७६	१९	०
९	६४	४४	५८	६७	१७	०
१०	१४०	१०२	१६१	२९३	१५	०
११	१३९	११८	१४८	१५१	१९	७

वडा नं.	दर्ता	अस्थायी	स्थायी	सम्पन्न	नामसारी	गाभिएका वडाको सिफारिस लगत
१२	११०	८५	१४६	१६०	१३	०
१३	२९१	२३१	३०१	३१२	३५	५
१४	३७०	३७१	३९९	३२७	३७	०
१५	२२८	२९०	३५३	३७९	३१	०
१६	१२०	२१९	२११	२११	२९	२
१७	६१५	५४१	७०१	७७७	८५	०
१८	१८१	१७१	२२१	२७६	१३	७
१९	७६	६२	६९	६४	६	४५
२०	७	६	४	४	२	७
२१	२१	२१	१४	९	१	५
२२	४३	५२	३६	३४	०	९
२३	१	२	१	१	०	४
२४	०	०	०	०	२	१२
२५	५१	३५	२०	१०	३	१२
२६	५८	१२२	११५	७०	२	४७
२७	४९	७०	८२	५०	२	०
२८	७	७	१	६	०	१५
२९	७२	७२	१२१	८३	१	२
३०	०	७७	३९	१८	३	०
३१	०	४३	२२	१७	१	०
३२	०	३७	२८	९	०	०
३३	०	४०	३१	१२	१	०
जम्मा	३४०९	३४९९	४०७३	४२३३	४१९	१७९
०७२२७३	१३८६	१६०७	१३४८	२४९०	६३३	३४३

श्रोत : पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका, घरनक्सा पास शाखा, २०७४, आषाढ

Projection System: MUTM, Spheroid - Everest 1830
LLRC, 2016

स्रोत: स्थलरूप नक्सा (स्केल १:२५०००/१:५००००), नापी विभाग र जनगणना २०६८, केन्द्रिय तथ्यांक विभाग
तयार पार्ने: गाउँपालिका तथा विरोध, सरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको सञ्चालन तथा सीमाना निर्धारण आयोग

१.२ अन्नपूर्ण गाउँपालिका

कास्की जिल्लाको पर्यटकीय नगरी पोखराको उत्तर पश्चिम भागमा अवस्थित यस गाउँपालिकामा साविकका दाङसिङ्ग, घान्द्रुक, लुम्ले, सल्यान र भदौरेतामागी -१ र २ गा.वि.स.हरू समेटि ११ वटा वडा कायम हुने गरी नेपाल सरकारले मिति २०७३ साल फाल्गुण २७ गते नेपाल राजपत्रमा प्रकाशन गरी आधिकारिक रूपमा अन्नपूर्ण गाउँपालिका घोषणा गरिएको हो ।

यस गाउँपालिकाको उत्तर तर्फ विश्व प्रशिद्ध अन्नपूर्ण हिम श्रृंखला पर्दछ । यस गाउँपालिकामा अन्तरगत नेपालको सवै भन्दा बढी पानी पर्ने क्षेत्र लुम्ले काँढे पर्दछ । यस गाउँपालिका अन्तरगत रहेको ८०९१ मीटर उचाईको अन्नपूर्ण प्रथम र अन्नपूर्ण पदमार्गको वेस क्याम्प समेत रहेकोले यसै हिमालको नामबाट अन्नपूर्ण गाउँपालिका नाम रहन गएको हो ।

यस गाउँपालिकाको पूर्वमा माछापुच्छ्रे गाउँपालिका, पश्चिममा पर्वत जिल्लाको मोदी गाउँपालिका, उत्तरमा म्याग्दी जिल्लाको अन्नपूर्ण गाउँपालिका र दक्षिणमा पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका रहेको छ । यस गाउँपालिकाको केन्द्र साविकको लुम्ले गाउँ विकास समितिको कार्यालय तोकिएको छ । हालको भौतिक पूर्वाधारको कठिनाईका कारण सवैलाई पायक पर्ने स्थान लुम्लेमा कार्यालय संचालनमा आएको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस गाउँपालिकामा ६०२९ घरपरिवार र २३४१७ जना जनसंख्याको बसोबास रहेको छ । यस गाउँपालिकाको क्षेत्रफल ३५०.३७ वर्ग कि.मी. रहेकोमा जनघनत्व ६७ जना प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस गाउँपालिकाको जम्मा साक्षरता प्रतिशत ७०.५ प्रतिशत रहेको छ । यस गाउँपालिकामा बसोबास गरेका प्रमुख ५ जातजातिहरूमा ब्राम्हण (२९.१ प्रतिशत), कामी (२०.८ प्रतिशत), गुरुङ (१७.८ प्रतिशत), क्षेत्री (८.८ प्रतिशत) र मगर (७.१ प्रतिशत) रहेका छन् । नेपाल लघुवित्त अनुमान (केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, सन् २०११) अनुसार यस गाउँपालिकाको वडा नं. १-३ सम्मको गरिबीको रेखामूनि रहेका जनसंख्या करिब ७ प्रतिशत रहेकोमा ४-११ सम्मका वडाहरूको गरिबीको रेखामूनि रहेका जनसंख्या करिब १६.३ प्रतिशत रहेको छ ।

अवस्थिति : देशान्तर : ८३° ४२' देखि ८३°५३ 'पूर्व सम्म ।
अक्षांस : २८° १५' देखि २८° ३६' उत्तर सम्म ।

सिमाना :

पूर्व : माछापुच्छ्रे गाउँपालिका पश्चिम : म्याग्दी र पर्वत जिल्ला
उत्तर : मनाङ जिल्ला दक्षिण : पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका र पर्वत जिल्ला

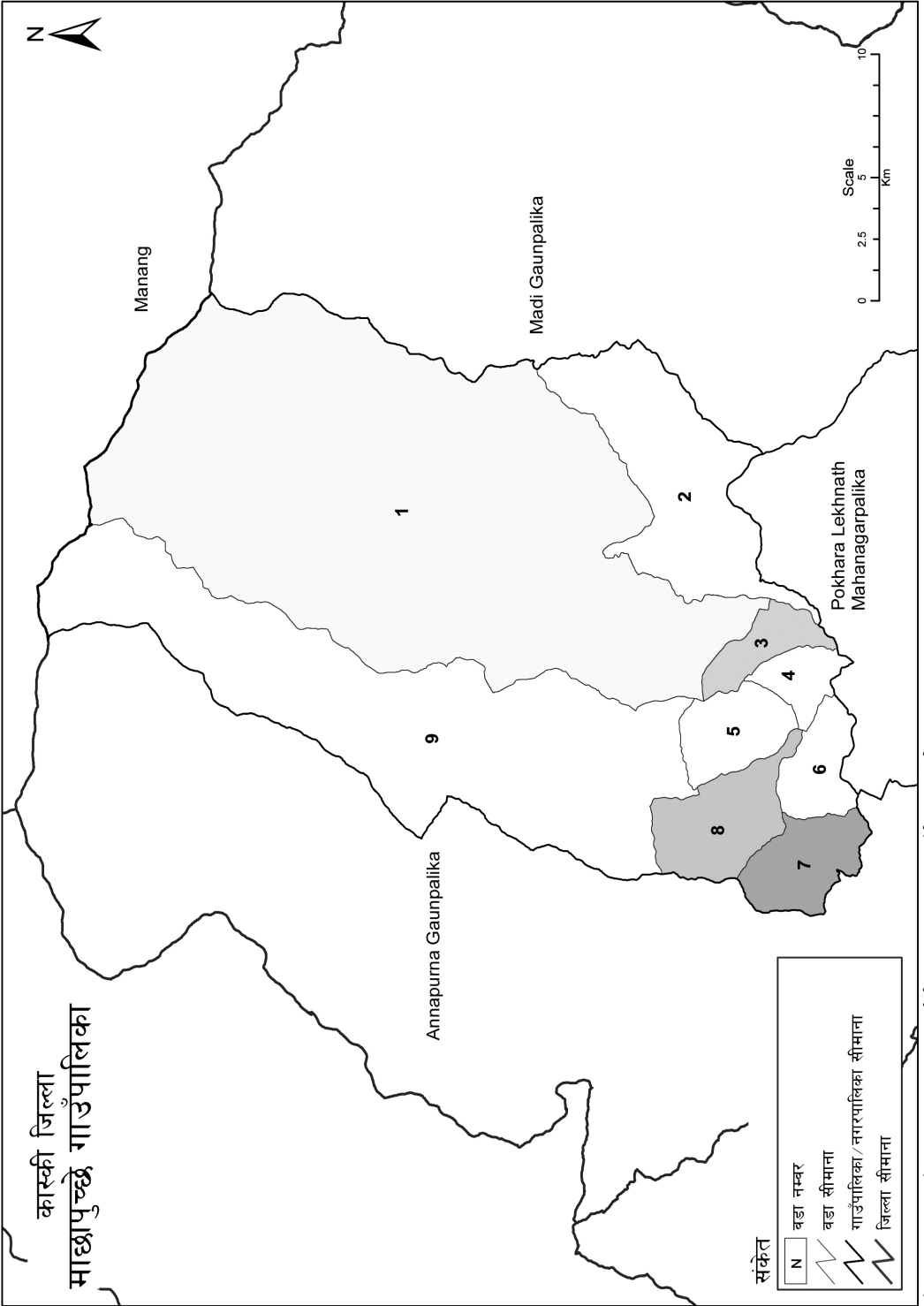
तालिका नं. १.४ : अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा समावेश भएका साविकका गा.वि.सहरू

साविकका गाविस	जनसंख्या	घरपरिवार
भदौरे तमागी ३-९	९७७	२५५
दाङसिङ्ग	३०५८	८१०
ढिकुरपोखरी	७३९८	१८८०
घान्द्रुक	४२६५	११०२
लुम्ले	४२५८	१०५६
सल्यान	३५४१	९२६
जम्मा	२३४१७	६०२९

तालिका नं. १.५ : अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको वडा विभाजन

वडा नं.	साविकको वडा वा गाविस	घरपरिवार	पुरुष	महिला	जम्मा
१	साविक ढिकुरपोखरीको १-३	५९९	९८७	१२२८	२२१५
२	साविक ढिकुरपोखरीको ४,९	५०५	९०३	११०१	२००४
३	साविक ढिकुरपोखरी ५-८	७७६	१३९८	१७०१	३०९९
४	साविक भदौरेतामागीको वडा १ र २ र सल्यानको वडा नं.१-४, ६- ८	६७०	१०७१	१४१२	२४८३
५	साविक सल्यान गाविसको वडा ५, ९	५११	९१८	१११७	२०३५
६	साविकको लुम्ले गाविसका ४,५,६	५०२	८३९	१०८७	१९२६
७	साविकको लुम्ले गाविसका १,२,३,७,८ र ९	५५४	१,०७१	१,२६१	२३३२
८	साविक दाडसिङ्ग गाविसका १ देखि ६	५००	८७५	१०६४	१९३९
९	साविक दाडसिङ्ग ७ देखि ९	३१०	४८१	६३८	१११९
१०	साविक धान्द्रुक गाविसका १-५ वडाहरू	६१२	१०६५	१२५३	२३१८
११	साविक धान्द्रुक गाविसका ६-९ वडाहरू	४९०	९८९	९५८	१९४७
जम्मा		६०२९	१०५९७	१२८२०	२३४१७

कास्की जिल्ला
माछापुच्छे गाउँपालिका

Projection System: MUTM, Spheroid - Everest 1830
LLRC, 2016

स्रोत: स्थलगत नक्सा (स्केल १:२५,०००/१:५०,०००), मापनी विभाग र जनगणना २०६८, केंद्रिय तथ्याङ्क विभाग
नक्सा पार्ने: गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष, संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको सङ्घा तथा सीमाना निर्धारण आयोग

१.३ माछापुच्छ्रे गाउँपालिका

कास्की जिल्लाको पर्यटकीय नगरी पोखराको उत्तरी भागमा अवस्थित यस गाउँपालिकामा साविकका धिताल, धम्पुस, रिभान, ल्वाङघलेल, लाहाचोक, घाचोक, माछापुच्छ्रे र सार्दीखोला गा.वि.स.हरू समेटी ९ वटा वडा कायम हुने गरी नेपाल सरकारले मिति २०७३ साल फाल्गुण २७ गते नेपाल राजपत्रमा प्रकाशन गरी आधिकारिक रूपमा माछापुच्छ्रे गाउँपालिका घोषणा गरिएको हो ।

यस गाउँपालिकाको उत्तर तर्फ विश्व प्रशिद्ध अन्नपूर्ण हिम श्रृंखला पर्दछ । यस गाउँपालिकामा सेती नदीको उदगम स्थल रहेको छ । यस गाउँपालिकामा पोखराबाट नजिक रहेको फेवातालमा प्रतिविम्ब देखिने कुमारी चुचुरा (**Vergin Peak**) ले परिचत माछापुच्छ्रे हिमाल वडा नं. १ मा पर्दछ । यस गाउँपालिका अन्तरगत रहेको ६९९३ मीटरको उचाईको माछापुच्छ्रे हिमालको नामबाट माछापुच्छ्रे गाउँपालिका नाम रहन गएको हो ।

यस गाउँपालिकाको पूर्वमा मादी गाउँपालिका, पश्चिममा अन्नपूर्ण गाउँपालिका, उत्तरमा मनाङ जिल्ला र दक्षिणमा पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका रहेको छ । यस गाउँपालिकाको केन्द्र साविकको लाहाचोक गाउँ विकास समितिको कार्यालय तोकिएको छ । यस गाउँपालिका अन्तरगतका क्षेत्रहरूमा चिसो पानीमा हुने ट्राउट माछापालन उत्पादन हुने पर्दछ । हाल नेपालको सबै भन्दा बढी ट्राउट माछापालन उत्पादन यस गाउँपालिकामा रहेको छ ।

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस गाउँपालिकामा ५५१२ घरपरिवार र २१८६८ जना जनसंख्याको बसोबास रहेको छ । यस गाउँपालिकाको क्षेत्रफल ५४४.५८ वर्ग कि.मी. रहेकोमा जनघनत्व ४० जना प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस गाउँपालिकाको जम्मा साक्षरता प्रतिशत ६९.७ प्रतिशत रहेको छ । यस गाउँपालिकामा बसोबास गरेका प्रमुख ५ जातजातिहरूमा ब्राम्हण (३०.२ प्रतिशत), गुरुङ (१४.७ प्रतिशत), कामी (१२.५ प्रतिशत), मगर (८.० प्रतिशत) र क्षेत्री (७.७ प्रतिशत) रहेका छन् । नेपाल लघुवित्त अनुमान (केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, सन् २०११) अनुसार यस गाउँपालिकाको वडा नं. १ को २९.८८ प्रतिशत, वडा नं. २ को ९.५६ प्रतिशत, वडा नं. ३ र ४ को ५.० प्रतिशत, वडा नं. ५ र ६ को ७.५६ प्रतिशत, वडा नं. ७ को ११.३१ प्रतिशत र वडा नं. ८ र ९ को २३.६५ प्रतिशत गरिबीको रेखामूनिको जनसंख्या रहेको छ ।

अवस्थिति : देशान्तर : ८३° ४९' देखी ८४° ४२' पूर्व सम्म ।
अक्षांस : २८° १७' देखि २८° ३६' उत्तर सम्म ।

सिमाना :

पूर्व : मादी गाउँपालिका पश्चिम : अन्नपूर्ण गाउँपालिका

उत्तर : मनाङ जिल्ला दक्षिण : पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका र अन्नपूर्ण गाउँपालिका

तालिका नं. १.६ : माछापुच्छ्रे गाउँपालिकामा समावेश भएका साविकका गा.वि.स.हरू

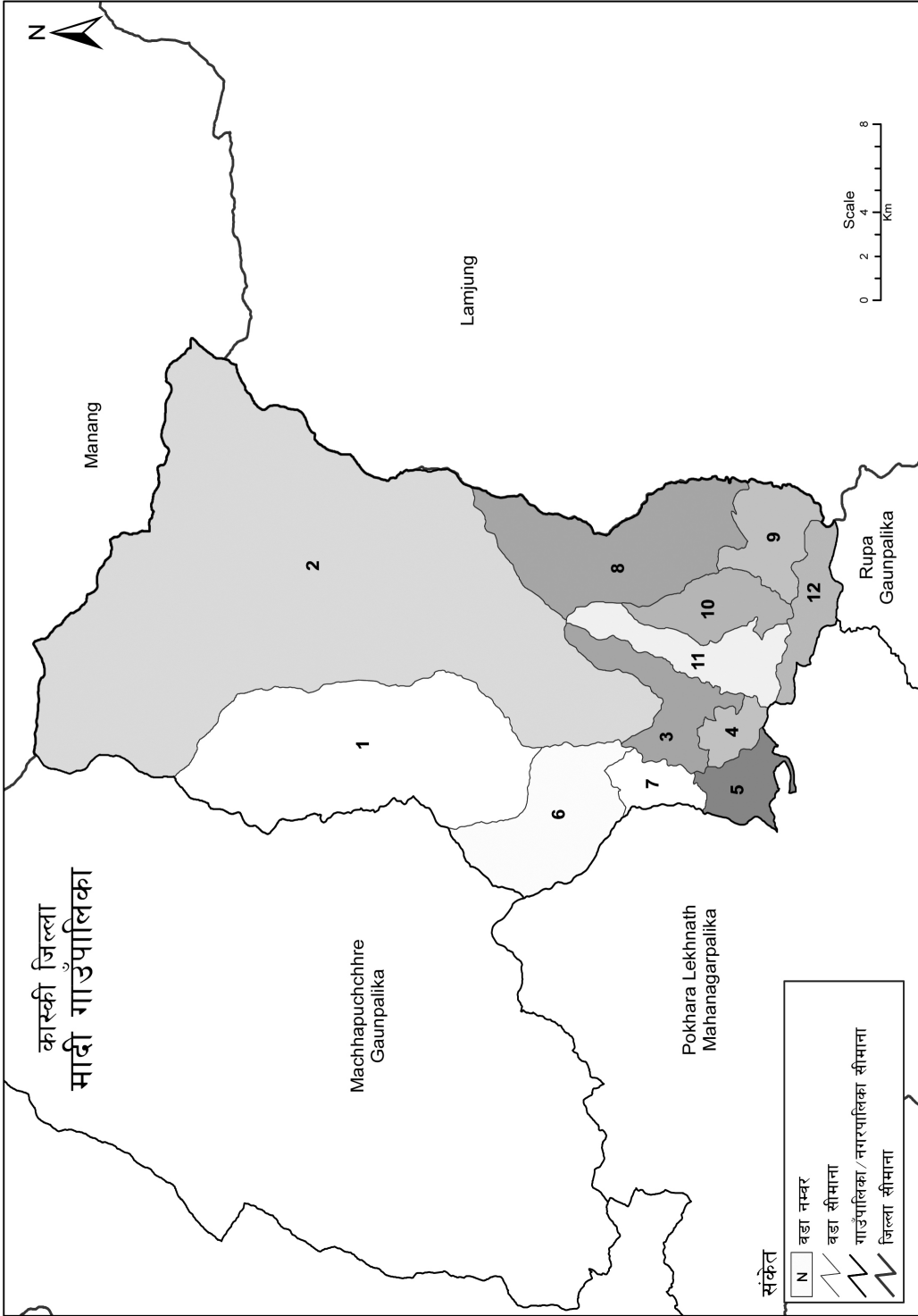
साविक गाविस	जनसंख्या	घरपरिवार
धम्पुस	२५३७	६२०
धिताल	२७८१	७६७
घाचोक	२७०७	५८८
लाहाचोक	३१२९	८२९
ल्वाङघलेल	४२११	१०७०

माछापुच्छ्रे	१७२९	३९५
रिभान	१३३२	३६४
सादीखोला	३४४२	८७९
जम्मा	२१८६८	५५१२

तालिका नं. १.७ : माछापुच्छ्रे गाउँपालिकाको वडा विभाजन

वडा नं.	साविक गाविस	घरपरिवार	पुरुष	महिला	जम्मा
१	माछापुच्छ्रे गाविस	३९५	७९४	९३५	१,७२९
२	सादीखोला गाविस	८७९	१,६१४	१,८२८	३,४४२
३	घाचोक गाविस	३७८	६९७	८१४	१,५११
४	लाहाचोक गाविस	८२९	१,३५६	१,७७३	३,१२९
५	रिभान गाविस	३६४	५९८	७३४	१,३३२
६	धिताल गाविस	७६७	१,२५१	१,५३०	२,७८१
७	धम्पुस गाविस	६२०	१,१२७	१,४१०	२,५३७
८	त्वाङघलेल १-५	७००	१२३४	१४५७	२६९१
९	त्वाङघलेल ६-९	३७०	७०९	८११	१५२०
जम्मा		५३०२	९३८०	११२९२	२०६७२

Projection System: MUTM, Spheroid - Everest 1830
LLRC, 2016

स्रोत: स्थलरूप नक्सा (स्केल १:२५,०००/१:२०,०००), नापी विभाग र जनगणना २०६८, कौन्ज्यु तथाक विभाग तयार पार्ने: गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष, संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको संख्या तथा सीमाना निर्धारण आयोग

१.४ मादी गाउँपालिका

कास्की जिल्लाको पर्यटकीय नगरी पोखराको उत्तर पूर्व भागमा अवस्थित यस गाउँपालिकामा साविकका नामार्जुङ्ग, पाचे, सिल्दुजुरे, थुमाकोडाँडा, भाचोक, मिजुरेडाँडा, सैमराङ्ग, कालिका ६-९, माभठाना २ र ३, हंसपुर ५ र ८ गा.वि.स.हरू समेटी १२ वटा वडा कायम हुने गरी नेपाल सरकारले मिति २०७३ साल फाल्गुण २७ गते नेपाल राजपत्रमा प्रकाशन गरी आधिकारिक रूपमा मादी गाउँपालिका घोषणा गरिएको हो ।

यस गाउँपालिकाको उत्तर तर्फ विश्व प्रशिद्ध अन्नपूर्ण हिम श्रृंखला पर्दछ । यस गाउँपालिकामा मादी नदीको जल प्रवाह रहेको छ । सप्त गण्डकीको सहायक नदीको रूपमा रहेको मादी नदी यस गाउँपालिकाको समृद्धिको प्रमुख आधार रहेकोले यसै नदीको नामबाट मादी गाउँपालिका नाम रहन गएको हो ।

यस गाउँपालिकाको पूर्वमा लम्जुङ्ग जिल्ला, पश्चिममा पोखरा लेखनाथ म.न.पा. र माछापुच्छ्रे गाउँपालिका, उत्तरमा मनाङ जिल्ला र दक्षिणमा रूपा गाउँपालिका र पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका रहेको छ । यस गाउँपालिकाको केन्द्र साविकको थुमाकोडाँडा गाउँ विकास समितिको कार्यालय, याम्जाकोट तोकिएको छ । मादी गाउँपालिकामा नेपालको पर्यटकीय क्षेत्रको रूपमा परिचित सिक्लेस गाउँ र होम स्टेहरूको प्रशस्त सम्भावना रहेको छ । कास्की जिल्लाका स्थानीय तहहरू मध्ये क्षेत्रफलमा सबै भन्दा ठूलो मादी नदीको गर्मी हावापानी देखि अन्नपूर्ण हिमालको चिसो हावापानीको संगम रहेको यस गाउँपालिकामा जडीबुटी तथा कृषि पर्यटनको पनि बढी सम्भावना रहेको छ । यस गाउँपालिकामा निर्माणधिन रहेका हाईड्रो पावरहरू गाउँपालिकालाई समृद्धि बनाउने प्रमुख आधारहरू हुन ।

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस गाउँपालिकामा ४५०८ घरपरिवार र १८१५३ जना जनसंख्याको बसोबास रहेको छ । यस गाउँपालिकाको क्षेत्रफल ५६३ वर्ग कि.मी. रहेकोमा जनघनत्व ३२ जना प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस गाउँपालिकाको जम्मा साक्षरता प्रतिशत ६७ प्रतिशत रहेको छ । यस गाउँपालिकामा बसोबास गरेका प्रमुख ५ जातजातिहरूमा गुरुङ (३२.८ प्रतिशत), ब्राम्हण (२४.५ प्रतिशत), कामी (११.५ प्रतिशत), क्षेत्री (११ प्रतिशत) र दमाई (७.१ प्रतिशत) रहेका छन् । नेपाल लघुवित्त अनुमान (केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, सन् २०११) अनुसार यस गाउँपालिकाको वडा नं. १ को १४ प्रतिशत, वडा नं. २ को ३०.२३ प्रतिशत, वडा नं. ३, ४, ६ र ७ को ११.८६ प्रतिशत, वडा नं. ५ को ६.२४ प्रतिशत, वडा नं. ८ र ९ को १६.४२ प्रतिशत, वडा नं. १० र ११ को १०.९७ प्रतिशत र वडा नं. १२ को ६.१५ प्रतिशत गरिबीको रेखामूनिको जनसंख्या रहेको छ ।

अवस्थिति :

देशान्तर : ८४° ०१' देखि ८४° १२' पूर्व सम्म ।

अक्षांस : २८° ११' देखि २८° ३२' उत्तर सम्म ।

सिमाना :

पूर्व : लमजुङ्ग जिल्ला

पश्चिम : पोखरा लेखनाथ म.न.पा. र माछापुच्छ्रे गा.पा.

उत्तर : मनाङ जिल्ला

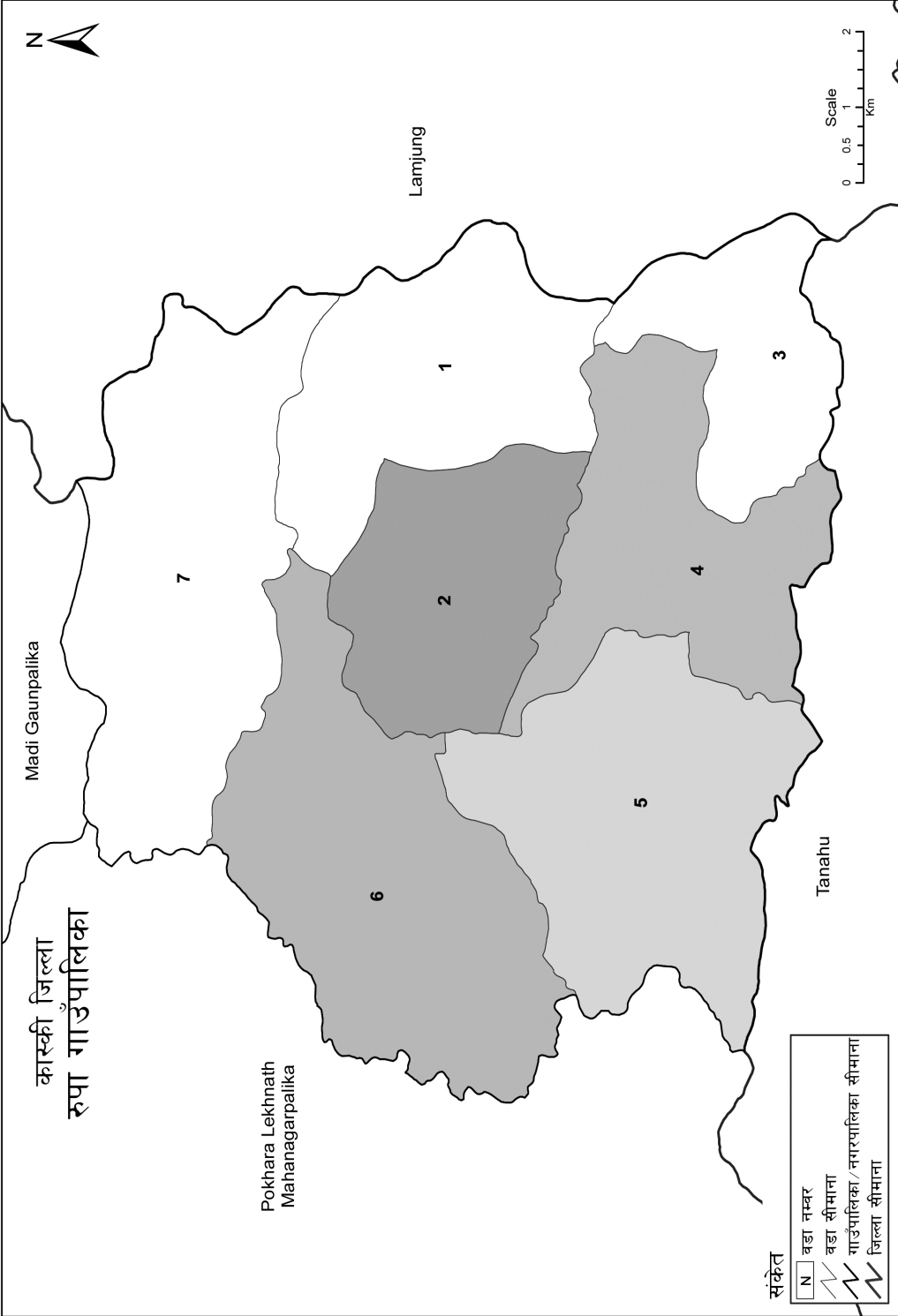
दक्षिण : पोखरा लेखनाथ म.न.पा. र रूपा गा.पा.

तालिका नं. १.८ : मादी गाउँपालिकामा समावेश भएका साविकका गा.वि.स.हरु

साविक गाविस	जनसंख्या	घरपरिवार
कालिका ६-९	१५४७	३९१
नामार्जुङ्ग	११०४	२६४
पार्चे	२४१८	५८९
सिल्दजुरे	२४९४	५७०
थुमाकोडाँडा	२७६५	७३४
भाचोक	१५११	३७८
मिजुरेडाँडा	३७८७	९०७
माभठाना २,३	५९९	१६५
हंसपुर ५,८	७५७	२०१
सैमराङ्ग	११७१	३०९
जम्मा	१८१५३	४५०८

तालिका नं. १.९ : मादी गाउँपालिकाको वडा विभाजन

वडा नं.	साविकको वडा वा गाविस	घरपरिवार	पुरुष	महिला	जम्मा
१	पार्चे	५८९	१,०९१	१,३२७	२,४१८
२	नामार्जुङ्ग	२६४	५२०	५८४	१,१०४
३	थुमाकोडाँडा १-५	४१५	६९०	८८९	१५७९
४	थुमाकोडाँडा ६-९	३१९	५३९	६४७	११८६
५	कालिका ६-९	३९१	६९७	८५०	१५४७
६	सिल्दजुरे १ देखि ५	३०२	५९०	७०३	१२९३
७	सिल्दजुरे ६ देखि ९	२६८	५६३	६३८	१२०१
८	मिजुरेडाँडा गाविसको १-४	४४८	८६१	१००८	१८६९
९	मिजुरेडाँडा गाविसको ५-९	४५९	८८२	१०३६	१९१८
१०	भाचोक	३७८	६९७	८१४	१,५११
११	सैमराङ्ग	३०९	५१७	६५४	१,१७१
१२	माभठाना २,३ र हंसपुर ५,८	३६६	५९४	७६२	१३५६
	जम्मा	४५०८	८२४१	९९१२	१८१५३

Projection System: MUTM, Spheroid - Everest 1830
LLRC, 2016

स्रोत: स्वरूप नक्सा (स्केल १:२४०००/१:४००००), नापी विभाग र जनगणना २०६८, केन्द्रीय तथ्यांक विभाग
तयार पार्ने: गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष, सरकीक्षत वा स्वायत्त क्षेत्रको संख्या तथा सीमाना निर्धारण आयोग

१.५. रूपा गाउँपालिका

कास्की जिल्लाको पर्यटकीय नगरी पोखराको पूर्व भागमा अवस्थित यस गाउँपालिकामा साविकका रूपाकोट, देउराली, थुम्की, सिद्ध र हंसपुर १-४, ६,७ र ९ गा.वि.स.हरू समेटी ७ वटा वडा कायम हुने गरी नेपाल सरकारले मिति २०७३ साल फाल्गुण २७ गते नेपाल राजपत्रमा प्रकाशन गरी आधिकारिक रूपमा रूपा गाउँपालिका घोषणा गरिएको हो ।

यस गाउँपालिकाको पश्चिम तर्फ पोखराको रमणीय तालको रूपमा परिचित रूपा ताल रहेको छ । यस गाउँपालिका क्षेत्रमा रूपा ताल र मादी नदीको जल प्रवाह रहेको छ । यस गाउँपालिका अन्तर्गत रहेको साविकको रूपाकोट र यस गाउँपालिकाको पश्चिम सिमानामा रहेको पोखरा लेखनाथ महानगरपालिकाको रूपा तालको सुन्दरतालाई विश्व सामु चिनाउन रूपा गाउँपालिका नाम रहन गएको हो । यस गाउँपालिकाको पूर्वमा लम्जुङ्ग जिल्ला, पश्चिममा पोखरा लेखनाथ म.न.पा., उत्तरमा मादी गाउँपालिका र लम्जुङ्ग जिल्ला र दक्षिणमा तनहुँ जिल्ला रहेको छ । यस गाउँपालिकाको केन्द्र साविकको रूपाकोट गाउँ विकास समितिको कार्यालय तोकिएको छ । यो गाउँपालिका कास्की जिल्लाका स्थानीय तहहरू मध्ये क्षेत्रफल र जनसंख्यामा सबै भन्दा सानो गाउँपालिका हो । यस गाउँपालिकामा रूपातालको दृश्यावोकन गर्ने स्थलहरू, रूपाकोट रिसोर्ट, पुरातात्विक महत्व बोकेका पर्यटकीय स्थल जस्तै : फल्याङकोट दरबार, बराहथोक कोट, रिपश्वारा कोट, रामकोट र धेरै धार्मिक स्थलहरूले छुट्टै पहिचान स्थापित गरेका छन् ।

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस गाउँपालिकामा ३७८० घरपरिवार र १४५१९ जना जनसंख्याको बसोबास रहेको छ । यस गाउँपालिकाको क्षेत्रफल ९४.८१ वर्ग कि.मी. रहेकोमा जनघनत्व १५३ जना प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस गाउँपालिकाको जम्मा साक्षरता प्रतिशत ७५.१ प्रतिशत रहेको छ । यस गाउँपालिकामा बसोबास गरेका प्रमुख ५ जातजातिहरूमा ब्राम्हण (२५.८ प्रतिशत), गुरुङ (१४.६ प्रतिशत), क्षेत्री (११.६ प्रतिशत), कामी (९.४ प्रतिशत), र नेवार (६.९ प्रतिशत) रहेका छन् । नेपाल लघुवित्त अनुमान (केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, सन् २०११) अनुसार यस गाउँपालिकाको वडा नं. १-४ को ६.८३ प्रतिशत, वडा नं. ५ र ६ को ७.२५ प्रतिशत र वडा नं. ७ को ६.०६ प्रतिशत गरिबीको रेखामूनिको जनसंख्या रहेको छ ।

अवस्थिति :

देशान्तर : ८४° ०६' देखि ८४° १६' पूर्व सम्म ।

अक्षांस : २८° ०५' देखि २८° ११' उत्तर सम्म ।

सिमाना :

पूर्व : लमजुङ जिल्ला

पश्चिम : पोखरा लेखनाथ म.न.पा.

उत्तर : मादी गा.पा. र लमजुङ जिल्ला

दक्षिण : तनहुँ जिल्ला

तालिका नं. १.१० : रूपा गाउँपालिकामा समावेश भएका साविकका गा.वि.स.हरू

साविकको गाविस र वडा	जनसंख्या	घरपरिवार
साविक थुम्की	३३२८	८२८
साविक सिद्ध	२९८२	८१४
साविक देउराली	२,३७३	६४८
साविक रूपाकोट	२,९५८	७२८
हंसपुर १-४,६,७,९	२८७८	७६२
जम्मा	१४५१९	३७८०

तालिका नं. १.११ : रूपा गाउँपालिकाको वडा विभाजन

वडा नं.	साविकको गाविस र वडा	घरपरिवार	पुरुष	महिला	जम्मा
१	साविक थुम्कीको वडा नं.१ -५	४७८	८८२	१०९९	१९८१
२	साविक थुम्कीको वडा नं.६ -९	३५०	६१८	७२९	१,३४७
३	साविक सिद्ध गाविसको १,२,८,९	३७५	५५७	८२०	१३७७
४	साविक सिद्ध गाविसको ३-७	४३९	६९६	९०९	१६०५
५	साविक देउराली	६४८	१,०१७	१,३५६	२,३७३
६	साविक रूपाकोट	७२८	१,२७७	१,६८१	२,९५८
७	हंसपुर १-४,६,७,९	७६२	१२४२	१६३६	२८७८
जम्मा		३७८०	६२८९	८२३०	१४५१९

खण्ड २ : महानगरपालिका/गाउँपालिकाहरूको संक्षिप्त भलक

नेपालको संविधान २०७२ को धारा २९५ (३) मा गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष, संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको संख्या तथा सिमाना निर्धारण आयोग गठन गर्ने व्यवस्था भए बमोजिम उक्त आयोगको काममा सहयोग गर्न जिल्ला तहमा स्थानीय तह पुर्नसंरचना प्राविधिक सहयोग समितिको कार्यशर्त तथा कार्यविधि बमोजिम जिल्लाबाट मिति २०७३ साल मंसिर महिनामा सिफारिस भए बमोजिम नेपाल सरकारले मिति २०७३ साल फाल्गुण २७ गते नेपाल राजपत्रमा प्रकाशन गरी साविकका पोखरा उपमहानगरपालिका, लेखनाथ नगरपालिका र ३२ वटा गाउँविकास समितिहरूलाई विघटन गरी कास्की जिल्लामा १ वटा महानगरपालिका र ४ वटा गाउँपालिकाहरू घोषणा गरिएको हो । यस जिल्लामा स्थापना भएका महानगरपालिका र गाउँपालिकाहरूको संक्षिप्त तथ्यांकीय चिनारी देहायका तालिकाहरूमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.१ जनसंख्या

तालिका नं. २.१ : नगरपालिका /गाउँपालिका अनुसार जनसंख्या र क्षेत्रफल

स्थानीय तह			घरपरिवार संख्या	जनसंख्या	क्षेत्रफल	जनघनत्व जना, प्रति व.कि.मी.
नाम	केन्द्र	वडा संख्या				
पोखरालेखनाथ म.न.पा.	पोखरा	३३	१०५८४४	४१४१४१	४६४.२४	८९२
अन्नपूर्ण गाउँपालिका	लुम्ले	११	६०२९	२३४१७	३५०.३७	६७
माछापुच्छ्रे गाउँपालिका	लाहाचोक	९	५५१२	२१८६८	५४४.५८	४०
मादी गाउँपालिका	याम्जाकोट	१२	४५०८	१८१५३	५६३	३२
रूपा गाउँपालिका	रूपाकोट	७	३७८०	१४५१९	९४.८१	१५३
जम्मा			७२	१२५६७३	४९२०९८	२०१७

तालिका नं. २.२ : नगरपालिका /गाउँपालिका अनुसार जनसंख्या र घरपरिवार संख्या

स्थानीय तहको नाम	घरपरिवार संख्या	जनसंख्या		
		पुरुष	महिला	जम्मा
पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका	१०५८४४	२०१२८८	२१२८५३	४१४१४१
अन्नपूर्ण गाउँपालिका	६०२९	१०५९७	१२८२०	२३४१७
माछापुच्छ्रे गाउँपालिका	५५१२	९९७०	११८९८	२१८६८
मादी गाउँपालिका	४५०८	८२४१	९९१२	१८१५३
रूपा गाउँपालिका	३७८०	६२८९	८२३०	१४५१९
जम्मा	१२५६७३	२३६३८५	२५५७१३	४९२०९८

जातजाति र मातृभाषा

जातजाति

तालिका नं. २.३ : जातजाति अनुसार जनसंख्या विवरण, २०६८

जातजाति	स्थानीय तह अनुसार जातजातिको जनसंख्या				
	पो.ल.म.न.पा.	अन्नपूर्ण गा.पा.	माछापुच्छे गा.पा.	मादी गा.पा.	रूपा गा.पा.
ब्राम्हण	११५२००	६८१६	६६१०	४४५७	३७५१
गुरूड	६६१२०	४१८०	३२०८	५९६२	२१२७
क्षेत्री	६४३६०	२०५३	१६९८	२०१०	१६८७
मगर	३७९०२	१६७१	१७६३	३२७	८८४
कामी	२७९०२	४८६८	२७४३	२०८४	१३६६
नेवार	२२४८३	१३०	२४६	३९	१००६
दमाई/ढोली	१३२९९	१३३६	१२८१	१२९०	७८८
तामाङ	११४३७	१४४	१४३७	३१५	२९
सार्की	८२२३	१०५१	१६०३	९३२	५६५
ठकुरी	५७८२	१०१	२८७	२०९	६४२
घर्ती/भुजेल	५७६९	२३१	२०५	२५०	३११
मुसलमान	३८२४	७७	१५	२५	४८५
सन्यासी/दसनामी	३६५१	१५८	११७	१००	७०
राई	३२१०	१८५	५४	५	१७
थारू	२७५१	११	२५	२	८
कुमाल	१८८८	४	७	०	६३१
थकाली	२११६	१३२	८	०	०
दलित अन्य	९५४	१८६	४९१	०	३५
सोनार	८४६	३०	१०	८	१
कलवार	८३८	०	१	०	०
छन्त्याल/छन्तेल	७७७	४	०	०	०
तेली	७००	३	०	१	२
लिम्बु	६१२	३	१८	०	१०
काठबनियान	६२७	१	१	०	०
गाईने	६०७	०	१	०	०
घले	५१७	१९	०	०	७
तराईका अन्य जाति	४८९	१८	०	१२	२
हलुवाई	५१२	०	०	०	५
हजाम/ठाकुर	५१३	०	०	०	१
शेर्पा	४७९	२७	५	०	०

जातजाति	स्थानीय तह अनुसार जातजातिको जनसंख्या				
	पो.ल.म.न.पा.	अन्नपूर्ण गा.पा.	माछापुच्छे गा.पा.	मादी गा.पा.	रूपा गा.पा.
बिदेशी	४७६	०	०	०	०
यादव	४१५	०	२	२	०
दुरा	३८३	०	०	०	१५
माभी	३३१	०	१	०	०
बंगाली	३०६	०	०	०	०
कोईरी/कुशुहा	२८४	२	०	०	०
सुनुवार	२०४	०	८	४	०
खवास	१७७	०	०	०	३८
ब्राम्हण (तराई)	१९२	०	०	१	०
चमार/हरजिन,राम	१७०	६	१०	०	०
मारवाडी	१८४	०	०	०	०
हयाल्मो	१५६	०	०	१४	०
भोटे	१६२	१	०	०	०
कुर्मी	१५३	०	२	०	०
लोध	१४६	०	०	०	०
जाति पहिचान नभएका अन्य	१२३	०	०	०	०
कायस्थ	११३	०	०	०	०
कानु	१०३	०	०	०	०
बाराई	९६	४	०	०	०
धानुक	८८	०	१	३	०
दराई	८२	०	०	०	०
राजपुत	७८	०	०	०	०
चेपाड/प्रजा	७७	०	०	०	०
लोहार	७६	०	०	०	०
मल्लाह	७४	०	०	०	०
दुसाद/पासवान	६२	०	५	०	४
दनुवार	६४	०	१	०	०
सन्थाल/सतार	५४	०	०	०	०
नुनिया	५४	०	०	०	०
बादे	५३	०	०	०	०
याक्का	४९	०	०	१	०
धोबी	४९	०	०	०	०

जातजाति	स्थानीय तह अनुसार जातजातिको जनसंख्या				
	पो.ल.म.न.पा.	अन्नपूर्ण गा.पा.	माछापुच्छे गा.पा.	मादी गा.पा.	रूपा गा.पा.
मुसहर	३१	१३	१	१	०
सुधी	४२	०	१	०	०
बोटे	१६	०	०	०	२५
तत्मा/ तत्वात	३९	१	०	०	०
राजवंशी	३६	०	०	०	०
माली	३५	०	०	०	०
जिरेल	३२	१	०	१	०
केवट	३२	०	०	०	०
धिमाल	३०	०	०	०	१
राजधोव	२९	०	०	०	०
ब्राह्ममु/ वरामु	२८	०	०	०	०
पंजावी/ शिख	२८	०	०	०	०
कुम्हार	२६	०	०	०	०
कहार	२२	०	०	०	०
वान्तवा	२२	०	०	०	०
लोहमी	१६	०	०	१	०
किसान	१७	०	०	०	०
च्यामलिङ	१५	०	०	१	१
खवटे	१६	०	०	०	०
पहरी	०	०	४	११	०
थामी	१४	०	०	०	०
जनगद/ धागर	१४	०	०	०	०
बानतार/ सारदार	९	४	१	०	०
कमार	१३	०	०	०	०
पथरकट्टा/ कुसादिया	११	०	०	०	०
अन्य	३९१०	९०	५२	९२	१२

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.

मातृभाषा

तालिका नं. २.४ : मातृभाषा अनुसारको जनसंख्या विवरण, २०६८

मातृभाषा	स्थानीय तह अनुसार मातृभाषा बोल्ने जनसंख्या				
	पो.ल.म.न.पा.	अन्नपूर्ण गा.पा.	माछापुच्छे गा.पा.	मादी गा.पा.	रूपा गा.पा.
नेपाली	३२५६७८	१९४६९	१७९६५	११८३१	१११४०
गुरूङ	४४६४१	३५४९	२७०९	५७४०	१९५०

मातृभाषा	स्थानीय तह अनुसार मातृभाषा बोल्ने जनसंख्या				
	पो.ल.म.न.पा.	अन्नपूर्ण गा.पा.	माछापुच्छे गा.पा.	मादी गा.पा.	रूपा गा.पा.
मगर		२३५	१००	१६३	२९३
नेवारी	९९३५	३५	८१	२४	५८४
तामाङ	५८५०	४५	९८२	२८७	११
भोजपुरी	३५९९	१०	१०	१	२७
हिन्दी	२७६२		४	६	१०
मैथिली	२५३५	२०	१०	७	७
उर्दु	१३६०	४०		११	४६९
थारू	११६०	३	१४		
राई	९८५	६८	२०		८
थकाली	९७२	३५	८	३	
खाम	१०१०				
बंगला	४०४				
भुजेल	३४९			४६	५
छन्त्याल	३९५	१			
लिम्बु	२२०		२		७
शेर्पा	१९२	३	३		
हल्मो/याल्मो	१३८			१४	
घले	१४०				
तिब्बेतन	१२५	१			
दुरा	११०				
अंग्रेजी	१०१	१			
ओरिया	९२				
वान्तवा	७९	५			
सांकेतिक भाषा	४०	२	१	५	३
कुमाल	४९	१			
सन्थाली	४९				
डोटेली	३२	१	४	१	१
बज्जिका	३७		१		
सुनुवार	३३			१	
कुलुङ	१३	१८			
जिरेल	३०	१			
दराई	२७				
चेपाङ	२२				

मातृभाषा	स्थानीय तह अनुसार मातृभाषा बोल्ने जनसंख्या				
	पो.ले.म.न.पा.	अन्नपूर्ण गा.पा.	माछापुच्छे गा.पा.	मादी गा.पा.	रूपा गा.पा.
पंजाबी	२२				
अवधि	२१				
राजवंशी	१९				
राजस्थानी	१८				
याक्खा	१६			१	
उरानव/उराउ	१४				
संस्कृत	१४				
च्यामलिङ	६	६			१
वेलहरे	११				
अन्य	३८४	६	५	२	
नबताएको	२४५	१०	१	१०	१०
जम्मा					

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.

२.२ घरपरिवारमा सुविधा

तालिका नं. २.५ : नगरपालिका / गाउँपालिका अनुसार विद्युतको लागि साधन प्रयोग गर्ने घरपरिवार, प्रतिशत

स्थानीय तह	जम्मा घरपरिवार	विद्युतको लागि प्रयोग गर्ने साधन (प्रतिशत)					
		विद्युत	मट्टीतेल	गोबर ग्यास	सोलार	अन्य	थाहा नभएको
पो.ले.म.न.पा	१०५७०१	९७.००	१.९९	०.२२	०.०९	०.२६	०.३७
अन्नपूर्ण गा.पा.	६०२९	९४.२३	४.६८	०.०७	०.५८	०.१०	०.३५
माछापुच्छे गा.पा	५५१२	९४.७८	४.३४	०.११	०.०४	०.२४	०.५१
मादी गा.पा.	४५०८	७६.५१	१३.१८	०.०९	८.४३	१.५३	०.२७
रूपा गा.पा.	३७८०	७५.९८	१२.५७	०.०८	११.०१	०.२४	०.१३

तालिका नं. २.६ : नगरपालिका / गाउँपालिका अनुसार खाना पकाउनको लागि प्रयोग गर्ने इन्धन सम्बन्धी विवरण

स्थानीय तह	जम्मा घरपरिवार	खाना पकाउनको लागि प्रयोग भएको इन्धन, घरपरिवार (प्रतिशत)						
		काठ/दाउरा	मट्टीतेल	LP gas	Bio gas	विद्युत	अन्य	थाहा नभएको, नबताएको
पो.ले.म.न.पा	१०५७०१	२१.५२	१.५६	७१.५९	४.४५	०.१३	०.३२	०.३६
अन्नपूर्ण गा.पा.	६०२९	८९.६२	०.१७	९.२९	०.५०	०.०५	०.०२	०.३६
माछापुच्छे गा.पा	५५१२	८५.९६	०.१६	५.३३	८.०६	०.००	०.०५	०.४९
मादी गा.पा.	४५०८	९७.३४	०.२४	०.८२	१.२६	०.००	०.००	०.२७
रूपा गा.पा.	३७८०	९२.९६	०.११	२.९९	३.७०	०.०३	०.०८	०.१३

तालिका नं. २.७ : नगरपालिका / गाउँपालिका अनुसार खानेपानीको श्रोत अनुसार घरपरिवार

स्थानीय तह	जम्मा घरपरिवार	खानेपानीको श्रोत							
		धारा / पाइप	टयुवेल	ढाकेको कुवा/इनार	खुला कुवा/इनार	ढुङ्गे धारा	नदी/खोला	अन्य	नबताएको
पो.ले.म.न.पा	१०५७०१	९२.५९	०.१५	०.९२	१.३५	२.४४	०.३४	१.८१	०.३४
अन्नपूर्ण गा.पा.	६०२९	९५.२६	०.०७	०.१५	०.८१	३.०९	०.२२	०.०५	०.३६
माछापुच्छ्रे गा.पा	५५१२	९६.३४	०.०७	०.२४	१.७८	०.७८	०.३१	०.०२	०.४७
मादी गा.पा.	४५०८	९४.१७	०.०४	०.८४	१.८९	१.२६	१.४९	०.०४	०.२७
रूपा गा.पा.	३७८०	७०.३७	०.०५	६.१९	४.५५	१७.४६	०.७४	०.५३	०.११

२.३ शैक्षिक अवस्था

तालिका नं. २.८ : स्थानीय तह अनुसार सामुदायिक विद्यालय संख्या

स्थानीय तह	सामुदायिक विद्यालय संख्या							
	प्रारम्भिक बाल विकास	आधारभूत		माध्यामिक				परम्परागत धार्मिकविद्यालय
		कक्षा १-५	कक्षा ६-८	साधारण धार		प्राविधिक धार		
				कक्षा ९-१०	कक्षा ११-१२	कक्षा ९-१०	कक्षा ११-१२	
पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका	२१३	११७	३४	२४	४४	२	२	७
अन्नपूर्ण गाउँपालिका	४९	३५	६	११	३			
माछापुच्छ्रे गाउँपालिका	४९	३०	९	५	४			
मादी गाउँपालिका	४९	३६	१०	६	६			
रूपा गाउँपालिका	३३	२५	२	६	६			
जम्मा	३९३	२४३	६१	५२	६३	२	२	७

तालिका नं. २.९ : स्थानीय तह अनुसार निजी शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण

स्थानीय तह	शैक्षिक तह अनुसार संख्या				
	आधारभूत तह	मा.वि.	उच्च मा.वि.	स्नातक	स्नातकोत्तर
पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका	९६	७४	८६	३२	२०
अन्नपूर्ण गाउँपालिका	३	१	०	०	०
माछापुच्छ्रे गाउँपालिका	५	२	०	०	०
मादी गाउँपालिका	०	०	०	०	०
रूपा गाउँपालिका	२	१	०	०	०
जम्मा	१०६	७८	८६	३२	२०

तालिका नं. २.१० : नगरपालिका / गाउँपालिका अनुसार साक्षरता दर

स्थानीय तह	साक्षरता दर (प्रतिशत)		
	पुरुष	महिला	जम्मा
पो.ले.म.न.पा.	९१.९	७७.८	८४.६
अन्नपूर्ण गा.पा.	७९.०	६३.६	७०.५
माछापुच्छ्रे गा.पा.	७७.८	६३.१	६९.७
मादी गा.पा.	७६.५	५९.३	६७.०
रूपा गा.पा.	८६.३	६६.७	७५.१

२.८ स्वास्थ्य संस्था

तालिका नं. २.११ : नगरपालिका / गाउँपालिका अनुसार सरकारी स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचकहरू

स्थानीय तह	स्वास्थ्य संस्थाको प्रकार	संस्था संख्या
पो.ले.म.न.पा.	पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय अस्पताल	१
	क्षेत्रीय अस्पताल संस्थागत क्लिनिक	१
	क्षेत्रीय क्षयरोग केन्द्र	१
	जिल्ला जन स्वास्थ्य कार्यालय	१
	शिशुवा अस्पताल	१
	मातृ शिशु मितेरी अस्पताल	१
	नीजि तथा सामुदायिक अस्पताल	१९
	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	२
	स्वास्थ्य चौकी	१९
	नगर स्वास्थ्य केन्द्र	११
अन्नपूर्ण गा.पा.	स्वास्थ्य चौकी	५
माछापुच्छ्रे गा.पा.	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	१
	स्वास्थ्य चौकी	७
मादी गा.पा.	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	१
	स्वास्थ्य चौकी	६
रूपा गा.पा.	स्वास्थ्य चौकी	५

स्थानीय तह	गाउँघर क्लिनिक	खोप क्लिनिक	महिला स्वास्थ्य स्वं सेविका
पो.ले.म.न.पा.	९०	७९	६००
अन्नपूर्ण गा.पा.	१८	१६	१०५
माछापुच्छ्रे गा.पा.	२६	२५	१०६
मादी गा.पा.	२२	२१	१००
रूपा गा.पा.	१९	१६	७६
जम्मा	१७५	१५७	९८७

२.५ भू-उपयोग र कृषि सेवा केन्द्र

तालिका नं. २.१२ : नगरपालिका / गाउँपालिका अनुसार भू-उपयोग

स्थानीय तह	खेती गरिएको क्षेत्रफल, हे.		अन्य जग्गा, हे.					अन्य
	खेत	पाखो	खेती गर्न लायक	चरन क्षेत्र	वनजंगल	आवास क्षेत्र	हिउले ढाकेको	
पो.ले. म. न.पा.	१२८७२	९८९६	८११७	४६२२	२३१८३	१२९४७	०	३९६२
अन्नपूर्ण गा.पा.	१९०५	२६५०	२१५१	६५६६	११२२३	२२४५	३९६७	१००१
माछापुच्छ्रे गा.पा.	४१९३	३८४७	२८९९	५३८२	१२५२८	२४८०	२७९२	७०१
मादी गा.पा.	३१७१	३५००	२३९९	५११८	१८७५६	२२५०	४७३९	१३९७
रूपा गा.पा.	२९०६	१५५०	३७५९	१४००	३९५३	१५०	०	८९

तालिका नं. २.१३ : नगरपालिका / गाउँपालिका अनुसार कृषि सेवा केन्द्र सम्बन्धी विवरण

स्थानीय तह	सेवा केन्द्र मुकाम	समेटीएका साविका गाविस र न.पा.हरू
अन्नपूर्ण गा.पा.	ढिकुरपोखरी	सल्यान, लुम्ले, घान्द्रुक, दाङसिङ्ग, ढिकुरपोखरी
अन्नपूर्ण गा.पा.	माभापाटन	भदौरेतमागी १ र २
मादी गा.पा.	भगवतीटार	भाचोक, थुमाकोडाँडा, सैमन्याङ्ग, मिजुरेडाँडा, माभठाना २ र ३
मादी गा.पा.	भलाम	सिल्दुजुरे, पार्चे, नामार्जुङ्ग
मादी गा.पा.	ढुंगेपाटन	कालिका ६-९
रूपा गा.पा.	ढुंगेपाटन	हंसपुर १-४, ६, ७ र ९, थुम्की, सिद्ध, रूपाकोट र देउराली
माछापुच्छ्रे गा.पा.	हेम्जा, गैरी	सादीखोला, माछापुच्छ्रे, ल्वाङघलेल, धिताल, धम्पुस, रिभान, घाचोक, लाहाचोक
पो.ले.म.न.पा.	ढुंगेपाटन	कालिका १-५, हंसपुर ५ र ८, भरतपोखरी, लेखनाथ नगरपालिका
पो.ले.म.न.पा.	हेम्जा, गैरी	लामाचौर, पुरनचौर, पोखरा उप म.न.पा. २७ र २९
पो.ले.म.न.पा.	भलाम	पोखरा उप म.न.पा. २०, मौजा
पो.ले.म.न.पा.	माभापाटन	पोखरा उप म.न.पा., भदौरे तमागी ३-९, चापाकोट, कास्कीकोट

२.६ सहकारी संस्था

तालिका नं. २.१४ : नगरपालिका / गाउँपालिका अनुसार सहकारी संस्थाहरूको संख्या

स्थानीय तह	सहकारी संख्या	प्रतिशत
पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका	५१०	८०.२
अन्नपूर्ण गाउँपालिका	३२	५.०
माछापुच्छ्रे गाउँपालिका	३९	६.१
मादी गाउँपालिका	२६	४.१
रूपा गाउँपालिका	२९	४.६
जम्मा	६३६	१००.०

२.७ हुलाक

तालिका नं. २.१५ : नगरपालिका / गाउँपालिका अनुसार हुलाकहरूको संख्या

स्थानीय तह	हुलाकको प्रकार अनुसार संख्या		
	प.क्षे.हु.नि.र वि.काउन्टर	इलाका हुलाक	अतिरिक्त हुलाक
पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका	२	७	१९
अन्नपूर्ण गाउँपालिका		२	२
माछापुच्छ्रे गाउँपालिका		१	७
मादी गाउँपालिका		२	५
रूपा गाउँपालिका		१	४
जम्मा	२	१३	३७

२.८ बन तथा भू-संरक्षण

तालिका नं. २.१६ : नगरपालिका / गाउँपालिका अनुसार सामुदायिक बनको संख्या

स्थानीय तहको नाम	सामुदायिक बनको संख्या	क्षेत्रफल, हे.	क्षेत्रफलको प्रतिशत
पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका	३६७	१०९५१.५	५७.०
अन्नपूर्ण गा.पा.	२९	८९१.७५	४.६
माछापुच्छ्रे गा.पा.	१३	१८४.९२	१.०
मादी गा.पा.	३४	३१४६.९	१६.४
रूपा गा.पा.	५४	४०४१	२१.०
जम्मा	४९७	१९२१५.६३	१००

श्रोत : सामुदायिक बन उपभोक्ता समूहहरूको अनुगमन तथा मुल्यांकन प्रतिवेदन, आ.व. २०७२/७३

अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र आयोजना

यो आयोजना करिब ७६२९ वर्ग कि.मी.मा फैलिएको नेपालको सबै भन्दा ठूलो संरक्षित क्षेत्र हो । यो क्षेत्र म्याग्दी, कास्की, लमजुङ, मनाङ र मुस्ताङ जिल्लाका साविकका ५७ वटा गा.वि.स.हरूमा फैलिएको छ । यस क्षेत्रमा १०३ प्रजातिका स्तनधारी जनावर, ४४७ प्रजातिका चरा, ३९ प्रजातिका सरिसृप, २२ प्रजातिका उभयचर, ३४७ प्रजातिका पुतली, ११३५ प्रजातिका फुल फुल्ने विरूवा, १५ प्रजातिका फुल नफुल्ने विरूवा र ८३ प्रजातिका उन्टु रेकर्ड भएका छन् ।

यो आयोजनाको कास्की जिल्लाका ३ वटा गाउँपालिकाहरूमा आफ्नो कार्य क्षेत्र रहेको छ ।

(क) अन्नपूर्ण गाउँपालिका : यस गाउँपालिका अन्तरगत वडा नं. ६ देखि ११ मा फैलिएको छ ।

(ख) माछापुच्छ्रे गाउँपालिका : यस गाउँपालिका अन्तरगत वडा नं. १-५, ७-९ मा फैलिएको छ ।

(ग) मादी गाउँपालिका : यस गाउँपालिका अन्तरगत वडा नं. १ र २ मा फैलिएको छ ।

तालिका नं. २.१७ : नगरपालिका /गाउँपालिका अनुसार उपजलाधार क्षेत्र सम्बन्धी विवरण

स्थानीय तह	उपजलाधारको नाम
पोखरा लेखनाथ म.न.पा.	१. रती खोला २. मर्दीखोला बायाँ ३. मध्य सेती चौथो ४. याङ्गदीखोला ५. कालीखोला ६. उपल्लो हर्पनखोला ७. खहरेखोला ८. तल्लो हर्पनखोला ९. फेवाताल १०. फुस्रेखोला प्रथम ११. तल्लो सेती प्रथम १२. उपल्लो विजयपुर १३. मध्य विजयपुर प्रथम र दोश्रो १३. तल्लो विजयपुर १४. तल्लो सेती दोश्रो १५. सुरौदीखोला १६. वेगनास ताल १७. रूपाताल १८. फुस्रेखोला दोश्रो
अन्नपूर्ण गा.पा.	१. माथिल्लो मोदी प्रथम र दोश्रो २. मध्य मोदी ३. छमुखोला ४. कायुमनु खोला ५. तल्लो मोदी ६. भुरूङ्दी खोला ७. उपल्लो सेती ८. मर्दीखोला बायाँ ९. खहरेखोला
माछापुच्छ्रे गा.पा.	१. माथिल्लो मोदी दोश्रो २. मध्य मोदी ३. तल्लो मोदी ४. उपल्लो सेती ५. मध्य सेती प्रथम,दोश्रो,तेश्रो र चौथो ६. सार्दीखोला ७. मर्दीखोला बायाँ र दायाँ ८. याङ्गदीखोला ९. उपल्लो मादी दोश्रो १०. खुदीखोला
मादी गा.पा.	१. उपल्लो सेती २. सार्दीखोला ३. उपल्लो मादी प्रथम,दोश्रो र तेश्रो ४. मुब्युङ्ग खोला ५. खुदीखोला ६. छार खोला ७. मध्य मादी प्रथम र दोश्रो ८. चिप्लीखोला ९. भुजुङ्ग खोला १०. मकै खोला ११. तल्लो मादी १२. रूदीखोला
रूपा गा.पा.	१. पास्तेखोला २. विर्दीखोला ३. खाल्टेखोला ४. तल्लो मादी ५. रूपाताल ६. फुस्रेखोला दोश्रो

२.५ पर्यटकीय स्थल

तालिका नं. २.१८ : स्थानीय तह अनुसार जिल्लाका ऐतिहासिक, धार्मिक तथा प्राकृतिक पर्यटकीय स्थलहरू

क्र.सं.	साविकका गा.वि.स./न.पा.को नाम	ऐतिहासिक तथा धार्मिक पर्यटकीय स्थलहरू	प्राकृतिक पर्यटकीय स्थलहरू
पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका अन्तरगत			
१	पो.उ.म.न.पा.	विन्धवासिनी मन्दिर, धर्मशिला बुद्ध विहार, मैत्रि चैत्य तथा राधाकृष्ण मन्दिर, सदाशिव मन्दिर, तालबाराही मन्दिर,भद्रकाली मन्दिर, शोभाभगवति मन्दिर, सिद्धेश्वर महादेव, पुष्करेश्वर शिव मन्दिर, राम मन्दिर, केदारेश्वर मन्दिर, शिवहरि मन्दिर तथा नमो बौद्ध गुम्बा	सेती नदीको गल्छी, चमेरो गुफा, पाताले छाँगो, महेन्द्र गुफा, गुप्तेश्वर महादेव गुफा
२	आर्वाविजय	प्रभु बसेको स्थान (आर्वा टापु), रतन पाण्डेको मन्दिर, सुनपंढाली शिवालय मन्दिर, चण्डीको स्थान	भुप्पीको चौतारा, मडी
३	चापाकोट	पचभैया भांभी मन्दिर, देउराली मन्दिर, मकन्नादेवी देउराली मन्दिर, सिद्ध वराह, माभ्रथुम धार्मिक स्थल	
४		ऋषिकुल आश्रम, तेब्रिकोट, रूद्र महादेव गुठी मन्दिर, राधाकृष्ण मन्दिर, हनुमान मन्दिर	

५	काहुं	देउराली मन्दिर, चण्डी मन्दिर, राधाकृष्ण मन्दिर, सर्वेश्वर महादेव मन्दिर, कालीका मन्दिर, सन्तानेश्वर मन्दिर, मणी शिवालय मन्दिर, काहुं बौद्ध गुम्बा, काहुं धरहरा	देउराली क्षेत्र, नयां पोखरी (माछापुच्छे दर्शन क्षेत्र)
७	निर्मलपोखरी	गणेश स्थान, कोत भैरव मन्दिर, जलकन्यादेवि मन्दिर, शिव मन्दिर, जलदेवि मन्दिर, गोपेश्वर शिव मन्दिर	भिमल थुम, फोगसिंह डांडा, काहुले डांडा, कोत डांडा, डांडाको पोखरी बाट पोखरा उपत्यका, सेती नदी अन्नपूर्ण हिमालको सुन्दर दृश्यावलोकन गर्न सकिने
८	पुम्दीभुम्दी	विश्व शान्ति स्तुप, राम्चे देवि मन्दिर, पुम्दीकोट, भुम्दीकोट	पोखरा भ्यु पोईन्ट, माछापुच्छे भ्यु पोईन्ट, तेश्रो लेक
९	हेम्जा	ऋषिकुल आश्रम, तेब्रिकोट, रुद्र महादेव गुठी मन्दिर, राधाकृष्ण मन्दिर, हनुमान मन्दिर	
१०	भलाम	हरिहर गुफा	हरिहर गुफा
११	अर्मला	अर्मलाकोट मन्दिर, भयाङकोट भुमे स्थान, बौद्ध गुम्बा, लक्ष्मीनारायण मन्दिर, कालभैरवी	अर्मलाकोट, भयाङकोट, चोडेडाँडा, ढिकीडाँडा, (पाराग्लाईडिङ), कुट गुफा, सिप्लेकुना गुफा, नौधारे छहराक
१२	सराङकोट	भुमे कालिका मन्दिर, चिसाखोला बेदविद्याश्रम, वाहकोट देवीको मन्दिर, वागेश्वरी मन्दिर, पदेली शिव मन्दिर आदि	सराङकोट भ्युटावर, चण्डीको डिल - पाराग्लाईडिङ उडान), मेथलाङ डांडा, वाहाकोट -पाराग्लाईडिङ) खपौदी र राताडांडा
१३	कृष्तिनाच्नेचौर	मट्टीखान कालिका मन्दिर, मनकामना मन्दिर	शिव ढुङ्गा, मट्टीखान भ्युटावर, वाघको खोर
१४	भदौरैतामागी	क्युलुवराह स्थान, देवीस्थान मन्दिर, सिद्ध वराह माभ्रथुम	पञ्चासे पञ्चधाम
१५	मौजा	विजयपुरकोट	धामडांडा गुफा, भोकाको डांडा, मुक्केडांडा, दोभान छहरा
१६	कास्कीकोट	गुप्तकालीका मन्दिर, कुलमण्डन शाहकालको दरवार तथा अन्य भग्नावशेषहरु, भुमेस्थान मन्दिर, खड्कगाँउकोट, देउराली मन्दिर	थामको गहरा भ्युटावर, ठुलीपोखरी, कालिका मन्दिरबाट हिम श्रृखला अवलोकन गर्न सकिने
१७	भरतपोखरी	कालिका मन्दिर, सिद्ध मन्दिर, हुँडीकोट	पाण्डेशुम डांडा, सिद्धेश्वर गुफा
१८	लेखनाथ नगरपालिका	गोरखनाथ मन्दिर, राधाकृष्ण मन्दिर	वेगनास ताल, रुपा ताल लगायत ७ वटा ताल, सुन्दरी डांडा आदि ।

१९	कालिका	कालिका मन्दिर, टूलाकोट भैरवस्थान	टूलाकोट, देउमाडीडांडा
मादी गाउँपालिका			
१	भाचोक	चेवांग छेवांग गुम्बा	लम्तरी लेक
२	सैमराङ्ग	भगवती मन्दिर, लम्तरी माई	लम्तरी लेक
३	सिल्दुजुरे	सिल्दु मन्दिर, मैपुल पोखरी नयाँ मन्दिर	घडेरीडांडा, थाक डांडा, तप्राङ मैदान
४	पार्चे	फैमाक्यु, माउदु, क्युफि	सिक्लेस गाउँ, पार्चे गाउँ दुधपोखरी लेक
५	थुमाकोडांडा	याङजाकोट गुरूड बस्ती	थुमाकोडांडा थुमबाट हिमालको दृश्यावलोकन गर्न सकिने
६	कालिका	सुनपदेली शिवमन्दिर	तम्लेकडांडा, थाम डांडा
अन्नपूर्ण गाउँपालिका			
१	ढिकुरपोखरी	पाँउदुर कोट	नाउडाँडाँ भ्यु टप, चाकल डाँडा
२	घान्द्रुक	मेश्रम बराह, तौजि बराह, पोज नेब बराह, कोटडांडा, गुम्बा, डयोवराह ताल	माछापुच्छे बेस क्याम्प, अन्नपूर्ण बेस क्याम्प
३	सल्यान	भुमेको मन्दिर	सितल गुफा, सिङ्को थान पाराग्लाइडिङ
४	दाङसिङ	दाङसिङकोट मौला, वाहकोट मेश्रमवराह	उल्लेरी, तिखेढुङ्गा
५	लुम्ले	काँढे, लूम्ले, नयाँपूल	लान्द्रुक, अन्नपूर्ण पैदलमार्गहरू
माछापुच्छे गाउँपालिका			
१	घाचोक	शिवालय गुठी मन्दिर	
२	लाहाचोक	अर्मलाकोट मन्दिर	पातिखोला गुफा, अर्मला भ्युपोइन्ट
३	रिभान	शिवालय मन्दिर, सिद्ध बराह गुडी मन्दिर	
४	सादीखोला		भुर्जुङखोला उपत्यका, खारापानी तातोपानी, हिलटप
५	धम्पुस	धम्पुसकोट, भुमे मन्दिर, नेवोताल वराह, सिद्धवराह मन्दिर	पाराग्लाइडिङ स्पोट, इकोपार्क देउराली, धम्पुस देउराली
रुपाकोट गाउँपालिका			

१	रुपाकोट	वराह मन्दिर, चिसापानी मन्दिर	वराहथोक कोट, भिरचोक कोट, रुपातालको दृश्यावलोकन
२	धुम्की	जटेश्वरको मन्दिर, चण्डीस्थान मन्दिर	फल्याडकोट दरवार, चण्डीस्थान डांडा
३	देउराली	कालिका मन्दिर, शिवको मन्दिर,	कालिका पिकनिक स्थल,भ्युटावर रिपश्वाराकोट
४	हंसपुर	स्याक्लुड कोट, लिप्यानी, रामकोट, भुमेस्थान, देउराली मन्दिर, औतारी माईको स्थान, सरस्वती मन्दिर	ईन्द्र गुफा

श्रोत : जिल्ला पार्श्वचित्र, २०६७ अनुसार परिमार्जन, तथ्यांक कार्यालय, कास्की, २०७४

पर्यटकहरूको लागि सेवा सुविधा तथा सूचनाको दिनुको साथै शान्ती सुरक्षाको लागि पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका-१७ बैदाम- डेमसाइड, मादी गाउँपालिकाको धम्पुस र अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको बिरेठाँटी र घान्द्रुकमा पर्यटक प्रहरी सेवा संचालनमा आएका छन् ।

२.१० मतदाता

तालिका नं. २.१९ : नगरपालिका /गाउँपालिका अनुसार मतदाता र मतदान केन्द्र संख्या, २०७४

स्थानीय तह	मतदाता संख्या				मतदान केन्द्र
	पुरुष	महिला	तेश्रो लिङ्ग	जम्मा	
पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका	७७३८१	९०६८४	२	१६८०६७	२१०
अन्नपूर्ण गाउँपालिका	७४३६	८१३२	१	१५५६९	२१
माछापुच्छ्रे गाउँपालिका	७८३८	८४६२	१	१६३०१	२१
मादी गाउँपालिका	६५३८	७०२१	०	१३५५९	२१
रूपा गाउँपालिका	५३८३	५९३१	१	११३१५	१५
जम्मा	१०४५७६	१२०२३०	५	२२४८११	२८८

तालिका नं. २.२० : स्थानीय तह २०७४ को निर्वाचनमा खसेको मतदाता सम्बन्धी विवरण

क्र.स.	स्थानीय तह	जम्मा	खसेको मत				प्रतिशत
			मतदाता	महिला	ते.लि.	जम्मा	
१	पोखरा लेखनाथ म.न.पा.	१६८०६८	५५३९२	७०४६१	०	१२५८५३	७४.८३
२	अन्नपूर्ण गा.पा.	१५५६९	५२१३	६२३७	०	११४५०	७३.१८
३	माछापुच्छ्रे गा.पा.	१६३०२	६०८२	६३०५	१	१२३८८	७६.०९
४	मादी गा.पा.	१३५५९	४६४५	५२३५	०	९८८०	७२.६१
५	रूपा गा.पा.	११३१५	३६२६	४६३४	०	८२६०	७२.९४
कुल जम्मा		२२४८१३	७४९५८	९२८७२	१	१६७८३१	७३.९३

श्रोत : क्षेत्रीय निर्वाचन कार्यालय, कास्की, २०७४

१.११ गरिबीको अवस्था

तालिका नं. २.२१ : नगरपालिका/गाउँपालिका अनुसार गरिबी दर, गरिबीको विषमता र गरिबीको गहनता २०६८

स्थानीय तह	साविक गा.वि.स.रन.पा.को नाम	गरिबीको दर (प्रतिशत)	गरिबीको विषमता (प्रतिशत)	गरिबीको गहनता (प्रतिशत)
रूपा गा.पा.	रूपाकोट, देउराली	७.२५	१.३७	०.४१
	थुम्की, सिद्ध	६.८३	१.२६	०.३७
	हंसपुर	६.०६	१.१	०.३२
मादी गा.पा.	भाचोक, सैमराङ	१०.९७	२.१६	०.६६
	मिजुरेडाँडा	१६.४२	३.६१	१.२१
	नामार्जुङ	३०.२३	७.९१	२.९८
	पार्चे	१४	२.९८	०.९७
	सिल्दुजुरे, थुमाकोडाँडा	११.८६	२.३८	०.७४
पोखरा लेखनाथ म.न.पा.	माभ्रठाना, कालिका	६.२४	१.१७	०.३५
	भरतपोखरी	५.९६	१.१३	०.३४
	पुम्दीभुम्दी, निर्मलपोखरी, कृष्तिनाच्नेचौर	५.३९	०.९९	०.२९
	आर्वा विजय	४.७५	०.८८	०.२६
	काँहु, भलाम	३.३५	०.५८	०.१६
	लामाचौर	२.०५	०.३७	०.११
	मौजा	११.८	२.३६	०.७३
	अर्मला, पुरन्चौर	९.५६	१.९५	०.६२
	चापाकोट, भदौरे तामागी	९.२१	१.८५	०.५८
	कास्कीकोट, सराङकोट	५.६१	१.०३	०.३
	हेम्जा	५.०७	०.९४	०.२८
	लेखनाथ नगरपालिका	३.४२	०.६२	०.१८
	पोखरा उपमहानगरपालिका	१.२९	०.२२	०.०६
अन्नपूर्ण गा.पा.	घान्द्रुक, सल्यान, दाङसिङ, लुम्ले	१६.३१	३.७६	१.३
	ढिकुरपोखरी	७.०१	१.३	०.३८
माछापुच्छ्रे गा.पा.	धम्पुस	११.३१	२.२६	०.७
	धिताल, रिभान	७.५६	१.४४	०.४३
	लाहाचोक, घाचोक	५.०७	०.९४	०.२८
	ल्लाङघलेल	२३.६५	५.५७	१.९६
	सार्दिखोला, अर्मला, पुरन्चौर	९.५६	१.९५	०.६२
	माछापुच्छ्रे	२९.८८	७.६६	२.८७

श्रोत : Small Area Estimation 2011, केन्द्रीय तथ्यांक विभाग र विश्व बैंक, २०१३

जिल्ला स्थित क्षेत्रीय तथा जिल्ला स्तरका कार्यालयहरूको नाम र फोन नम्बर

सि.नं.	कार्यालयको नाम	फोन नं.	
		कार्यालय	निवास
१	क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालय	४६३५९८, ४६४८४१	५३३०९६
२	पश्चिम क्षेत्रीय प्रहरी कार्यालय	४६३०८८	४६३४००
३	पश्चिम पृतना हेडक्वाटर	५३४३११	५६१६७१
४	पश्चिम पृतना स्थपति सेवा		
५	पश्चिम क्षेत्रीय सशस्त्र प्रहरी गण मुख्यालय	४६३४२६	
६	पश्चिम क्षेत्रीय सशस्त्र प्रहरी गण मुख्यालय मुक्तिनाथ वाहिनी	४६५२००	४६२२००
७	उच्च अदालत	४६५०६०, ४६५३०६	४६३१८४
८	उच्च सरकारी वकिल कार्यालय	४६३११०	
९	जिल्ला अदालत	४६२७०३	
१०	अख्तियार दुरपयोग अनुसन्धान आयोग प.क्षेत्रीय का.	५२०१५०, ५२०१५१	
११	पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका	५२५३४०	
१२	अन्नपूर्ण गाँउपालिका		९८५६०२३८३०
१३	माछापुच्छ्रे गाँउपालिका		९८४६०५९५४९
१४	मादी गाँउपालिका		८५६०७२६००
१५	रूपा गाँउपालिका		९८५६०७२१०१
१६	राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग क्षेत्रीय कार्यालय	४६५०४२, ४६२८११	
१७	क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालय	४६५०९६	४६३१०४
१८	राष्ट्रिय अनुसन्धान क्षेत्रीय कार्यालय	४६५९७८	
१९	पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सडक निर्देशनालय	४६५३२७	४६४६९१
२०	क्षेत्रीय निर्वाचन कार्यालय	४६२६७४	
२१	पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय हुलाक निर्देशनालय	४६३५६७	४६१७८६
२२	क्षेत्रीय कृषि निर्देशनालय	५२०२६३	५२०४३५
२३	क्षेत्रीय पशुरोग अन्वेषण प्रयोगशाला	५२०४१९	५२५८६३
२४	क्षेत्रीय पशु सेवा निर्देशनालय	५२०४५४	४६१५४४
२५	क्षेत्रीय पशु सेवा तालिम केन्द्र	५२४१९५	५२४१९५
२६	राष्ट्रिय पशु प्रजनन केन्द्र		
२७	पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय स्वास्थ्य सेवा निर्देशनालय	५२०३९०	५२०४८३
२८	पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय अस्पताल	५२००६६	५२१३१८
२९	क्षेत्रीय कृषि अनुसन्धान केन्द्र, लुम्ले	६२२१७४	०६१-६२२३९९
३०	क्षेत्रीय बाली संरक्षण प्रयोगशाला	४६१५४५	
३१	क्षेत्रीय कृषि तालिम केन्द्र	५२५४४८	
२०	प.क्षे. क्षयरोग उपचार केन्द्र	५२१०६५	५२१६२०
२१	क्षेत्रीय स्वास्थ्य तालिम केन्द्र	५२०३९६	५२०३९६

सि.नं.	कार्यालयको नाम	फोन नं.	
		कार्यालय	निवास
२२	लोकसेवा आयोग पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय निर्देशनालय	५६३५८६, ५६३९४५	
२३	क्षेत्रीय वन निर्देशनालय	५२०३०५	५२०३०५
२४	क्षेत्रीय वन तालिम केन्द्र	५२९४९६	५३९३७४६९३९७
२५	क्षेत्रीय अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण कार्यालय	४६४३०७,	४६५०७६
२६	पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय सिंचाई निर्देशनालय	४६५१०६	४६२४६०
२७	डिभिजन सडक कार्यालय	४६३४८७	४६३६३०
२८	पश्चिम पृतना हवाई सुरक्षा व्याट्री		
२९	पश्चिम पृतना कारखाना		
३०	गण्डकी अंचल सशस्त्र प्रहरी गुल्म		
३१	गुरू बक्स गुल्म	४९९४०३	
३२	सशस्त्र प्रहरी बल कालिका गण	५४९०८८	५४९०९९
३३	अञ्चल प्रहरी कार्यालय	४६३०९९	४६५०५६
३४	सिद्धी दल गण		
३५	सिद्धी बक्स गण	५३९९६०, ५२०३२५	
३६	काली भञ्जन गण (ई.)		
३७	सैनिक पश्चिमाञ्चल आवासीय महाविद्यालय		
३८	शहरी विकास तथा भ.नि.डि.का.	४६५०७०	४६५०६९
३९	पोखरा उपत्याका नगर विकास समिति		
४०	नगर विकास प्रशिक्षण केन्द्र	५२०९४६	
४१	जिल्ला प्रशासन कार्यालय	४६३०७६, ४६२४७६	
४२	इलाका प्रशासन कार्यालय, लेखनाथ	५६०२८२	
४३	जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण सव डिभिजन का.नं. २	५३७७०७	
४४	पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाई परियोजना समन्वय कार्यालय		
४५	राष्ट्रिय अनुसन्धान जिल्ला कार्यालय	४६५१०९	
४६	क्षेत्रीय माटो परिक्षण प्रयोगशाला	४६०९८७	
४७	क्षेत्रीय संग्राहालय	५२०४९३	५२०४९३
४८	यान्त्रिक कार्यालय	४६२५३९	
४९	बागवानी अनुसन्धान केन्द्र	५२०३८५	५२०२२०
५०	पशु विकास फाराम	४३०४८९	४३०४८९
५१	गण्डकी अंचल आयुर्वेद औषधालय, लेखनाथ	५६०५२८	४६९६५८
५२	सिसुवा अस्पताल	५६०५२८	
५३	मातृ शिशु मेतेरी अस्पताल	४४०३३३	
५४	सामाजिक स्वास्थ्य सुरक्षा विकास समिति जिल्ला कार्यालय	५२४९५२	

सि.नं.	कार्यालयको नाम	फोन नं.	
		कार्यालय	निवास
५५	श्रम कार्यालय	५२०१६८	५२०१६८
५६	सिंचाई विकास डिभिजन कार्यालय		
५७	आन्तरिक राजश्व कार्यालय	४६४३०८	
५८	पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय हावापानी कार्यालय	४६५२९९	४६४४४८
५९	ग.अ. यातायात ब्यवस्था कार्यालय	४६०३५१	४६०३५१
६०	गण्डकी अञ्चल यातायात ब्यवस्था कार्यालय- सवारी चालक अनुमती पत्र	४६५९०६	
६१	अध्यागमन कार्यालय	४६५१६७	
६२	जिल्ला प्रहरी कार्यालय	५२००३३	५३८६३३
६३	जिल्ला ट्राफिक कार्यालय	५२०४१२	
६४	शसस्त्र प्रहरी बल तालिम महाविद्यालय	४३१३४२	४३१३४२
६५	कोष तथा लेखा नियन्त्रण कार्यालय	४६२८४६	४६४३१४
६६	जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय	४६३५६२	४६५२०५
६७	जिल्ला प्राविधिक कार्यालय	४६४९१४	
६८	प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना सुपर जोन कार्यान्वयन इकाई	४६२४८८	
६९	जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय	४६५९९६	
७०	राजश्व न्यायाधिकरण	४६१३७०	
७१	तथ्याङ्क कार्यालय	४६५३१३	
७२	कारागार कार्यालय	४६३०५७	
७३	सहकारी प्रशिक्षण तथा डिभिजन कार्यालय	४६३०८०	
७४	पो.ले.म.न.पा. - उद्योग विकास शाखा	५२०२०४, ५३१२८७	
७५	नेपाल गुणस्तर तथा नापतौल कार्यालय	४६२७९७	
७६	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय	४६१२५०, ४६१५१०	
७७	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय	५२००८२	५३३३५६
७८	जिल्ला शिक्षा कार्यालय	५२१०९७	५२५२०५
७९	जिल्ला जन स्वास्थ्य कार्यालय	५२०४९३	५४०३४३
८०	पर्यटन कार्यालय	५२००२८	५४१५११
८१	नागरिक उड्यान प्राधिकरण	४६५०३७	
८२	जिल्ला वन कार्यालय	५२०१७१	
८३	जिल्ला भू-संरक्षण कार्यालय	५६५३१२, ४६३८०५	
८४	जिल्ला मालपोत कार्यालय	५६३०८७, ४६४५५१	
८५	नापी कार्यालय	४६३०८१	
८६	मालपोत कार्यालय लेखनाथ	५६१२७०	

सि.नं.	कार्यालयको नाम	फोन नं.	
		कार्यालय	निवास
८७	नापी कार्यालय लेखनाथ	५६१२०९	
८८	महिला तथा बालबालिका कार्यालय	४६४५१०, ५२३४५३	
८९	व्यावसायिक प्रशिक्षण तथा सीप विकास तालिम केन्द्र	४६०५११	
९०	सञ्चार केन्द्र	४६३२१४	
९१	जिल्ला युवा समितिको कार्यालय	४६२६३७	
९२	आयोजना कार्यान्वयन सहयोग समूहको कार्यालय		
९३	मत्स्य अनुसन्धान केन्द्र, पोखरा	५६००८९	४३०३७३
९४	बागबानी अनुसन्धान केन्द्र	५२०३८५, ५२१०७१	५२०२२०
९५	रेशम विकास कार्यक्रम	५२२०२९	
९६	राष्ट्रिय चिया तथा कफी विकासबोर्ड क्षे.का.	५५०४२२	
९७	अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र सम्पर्क अधिकारीको कार्यालय	४३११०२	
९८	शैक्षिक तालिम केन्द्र	५२१२१९	५२५४७१
९९	स्थानीय शान्ती समितिको कार्यालय		
१००	कृषि विकास बैंक क्षेत्रीय कार्यालय	५२८४४५	५२८४४५
१०१	नेपाल राष्ट्र बैंक	४६५११५	५२०१९४
१०२	कर्मचारी संचय कोष	५२६८११	५२५००२
१०३	रेडियो नेपाल	५२०४५७	५२०४५७
१०४	रा.स.स. क्षेत्रीय कार्यालय	५२०१०५	५२०१०५
१०५	नेपाल औद्योगिक विकास निगम	५२०५१८	५२०५१९
१०६	जनक शिक्षा सामाग्री केन्द्र	५२०३२२	५२०३२२
१०७	नेपाल वायुसेवा निगम	५२००४०	
१०८	पर्यटन बोर्ड, पोखरा	४६५२९२	
१०९	पर्यटन तालिम केन्द्र, पोखरा	५२२०४०	
११०	नेपाल खानेपानी संस्थान	४६५०९१	४६५१९२
१११	नेपाल खाद्य संस्थान	४६५२५९	
११२	पोखरा विश्व विद्यालय, लेखनाथ	५६१०४६, ५६०६३९	

श्रोत : कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालय, कास्की, २०७४

सन्दर्भ सामाग्रीहरु

1. National Population Housing Census Results 2011, Volume I and Volume II, CBS -2012
2. National Population Housing Census Results 2011, Household Table, CBS -2014
3. National Population Housing Census Results 2011,(Caste/Ethnicity and Language) CBS -2013
4. National sample Census of Agriculture Nepal 2001/2 and 2011/12 CBS, Kaski District
5. Nepal Human Development Report, 2014, NPC, UNDP
6. National Census of Manufacturing Establishments - 2011/12, CBS
७. कास्की : वस्तुगत विवरण, शाखा तथ्याङ्क कार्यालय, कास्की, २०६२
८. जिल्ला वस्तुगत विवरण, कास्की, तथ्यांक कार्यालय, कास्की - २०७१
९. कास्कीको तथ्यांकीय भलक, तथ्यांक कार्यालय, कास्की-२०७४
१०. नेपालको जनगणना २०५८ का सूचकहरु तथा प्रवाह नक्शांकन CBS, ICIMOD, SNV-2005
११. Small Area Estimation of Poverty,Nepal, 2011, CBS, WB, April 2013
१२. वार्षिक प्रतिवेदन, आ.व.२०७२/७३, जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय, कास्की
१३. कस्केली सहकारी संक्षिप्त भलक, सहकारी प्रशिक्षण तथा डिभिजन कार्यालय, पोखरा- २०७३
१४. जिल्ला विपद् पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना, २०७३, जिल्ला दैवी प्रकोप उद्धार समिति, कास्की
१५. वार्षिक प्रगति विवरण, २०७४ घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय,कास्की
१६. वार्षिक कृषि विकास कार्यक्रम तथा तथ्यांक एक भलक, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय कास्की - ०७२/७३
१७. कास्की जिल्ला एक चिनारी, २०७३, जि.वि.स., कास्की ।
१८. कास्की शैक्षिक भलक, जिल्ला शिक्षा कार्यालय कास्की -२०७२
१९. नेपाल रेडक्रस सोसाईटी कास्की शाखा, वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन-२०७४
२०. वार्षिक प्रतिवेदनहरु, जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय, कास्की, २०७३
२१. वार्षिक प्रतिवेदनहरु, कास्की जिल्ला अदालत, २०७३
२२. नेपाल राजपत्र, मिति २०७३।११।२७, सूचना विभाग, काठमाण्डौ. ।
२३. वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन, आ.व.२०७२/७३, पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय अस्पताल, पोखरा ।
२४. जिल्ला स्थित विभिन्न कार्यालय, स्थानीय निकाय र संघसंस्थाहरुको प्रतिवेदन र रेकर्डहरु

अनुसूची : १

अवधारणा र परिभाषा

घरपरिवार : एउटा घरमुलीको आम्दानी र खर्चमा भर परी एउटै घरको छाना मुनि अक्सर बसोबास गरी एउटै चुल्होमा खाना खाने परिवारलाई घरपरिवार भनिन्छ । एउटा घरपरिवार मा १ जना मात्र वा सो भन्दा बढी सदस्यहरू बसोबास गर्न सक्दछन् । साथै एउटा घरपरिवारमा नाता पर्ने वा नपर्ने सदस्यहरू पनि बसोबास गर्न सक्दछन् ।

घरपरिवार मुली : घरपरिवारको त्यो सदस्य जसले परिवारको आम्दानी तथा खर्चको चाजोपाजो मिलाउँदछ र त्यो परिवारको लागि आवश्यक पर्ने सम्पूर्ण कुराको निर्णय उसैले गर्दछ ।

जनसंख्या : राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को परिभाषा अनुसार अक्सर बसोबास (स्थायी र अस्थायी बसोबास) गरेको व्यक्ति घरपरिवारको सदस्यलाई कास्की जिल्लाको जनसंख्यामा गणना गरिएको छ । गणनाको समयमा परिवारका सदस्य लामो समयका लागि स्वदेश वा विदेशमा बसोबासको लागि गएको भए जनसंख्यामा अनुपस्थितको रूपमा गणनाको गरिएको छ ।

विदेशमा रहेका जनसंख्या : गणना गरिएका परिवारका सदस्य मध्ये कुनै सदस्य ६ महिना वा सो भन्दा बढी समय सम्म विदेशमा रहेको भए विदेशमा रहेका जनसंख्या भनि आँकडा प्रस्तुत गरिएको छ । यदि कुनै ब्यक्ति विदेशमा रहेको भएता पनि छोटो समयको लागि विदा बस्न वा अन्य कारणले घरमा आएको रहेछ भने पनि विदेशमा रहेको भनि गणना गरिएको छ । तर विगतमा विदेशमा रहेका तर हाल उनीहरू विदेशमा फर्कने अवस्थामा तत्काल नरहेका सदस्यहरूलाई विदेशमा रहेको ब्यक्ति भनि गणना गरिएको छैन । छोटो समयको लागि तिर्थाटन गर्न, भ्रमण गर्न, उपचार गर्न गएको ब्यक्तिलाई पनि विदेशमा रहेको भनि गणना गरिएको छैन ।

अपाङ्गता : शरीरको कुनै एक वा एक भन्दा बढी अंग जन्मदै वा जन्मपछि असामान्य प्रकृतिको हुन पुगी सो अंगले गर्नु पर्ने कार्य पूर्ण रूपमा गर्न नसकेर असजिलो पर्ने शारीरिक अवस्थालाई अपाङ्गता भनिन्छ ।

संस्थागत जनसंख्या : नेपाली सेना, जनपद प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी)मा बसेका, कारागारमा बसेका, लामो समय (६ महिना भन्दा बढी) छात्रावास आदि सामुहिक बसेका ब्यक्तिहरूलाई संस्थागत जनसंख्यामा गणना गरिएको छ ।

मतदाता : नेपालको सन्दर्भमा संविधान सभाको निर्वाचन २०७० को परिभाषा अनुसार १८ वर्ष वा सो भन्दा बढी उमेरको नेपाली नागरिक जसको नाममा निर्वाचन आयोगबाट परिचय पत्र जारी गरिएको छ त्यो ब्यक्तिलाई मतदाता भनिन्छ ।

जात : यहाँ समाजले निर्धारण गरे बमोजिमको जात जातीहरूको आँकडा प्रस्तुत गरिएको छ ।

धर्म : यहाँ आफ्नो संस्कार र आस्था अनुसारको धर्मको विवरण उल्लेख गरिएको छ । जस्तै : हिन्दू धर्म, बौद्ध धर्म, इस्लाम धर्म आदि । यी विवरण सम्बन्धित ब्यक्ति वा परिवारको मुख्य ब्यक्तिलाई सोधेर लिइएको छ ।

वार्षिक जनसंख्या बृद्धिदर : दुई जनगणना वर्षको जनसंख्यालाई आधार लिई Population Models अर्न्तगतको सूत्रहरू प्रयोग गरी वार्षिक रूपमा जनसंख्यामा थप घटको प्रतिशतमा निकालिने बृद्धिदरलाई वार्षिक जनसंख्या बृद्धिदर भनिन्छ ।

जनघनत्व : कुनै निश्चित ठाँउ विशेषको कुल जनसंख्यालाई त्यस स्थानको कुल क्षेत्रफलले भाग गरी आउने मानलाई त्यस ठाउँको जनघनत्व भनिन्छ । प्रायः जनघनत्व जना/वर्ग कि.मि.मा व्यक्त गरिन्छ ।

लैङ्गिक अनुपात : कुनै निश्चित ठाँउ विशेषको पुरुष जनसंख्यालाई महिला जनसंख्याले भाग गरी १०० ले गुणन गरी आउने मान लैङ्गिक अनुपात हो । यो अनुपातले १०० जना महिला जनसंख्यामा पुरुष जनसंख्या भन्ने जनाउँदछ ।

बाल निर्भरता दर : कुनै ठाउँको ०-१४ वर्ष सम्मको जनसंख्यालाई १५ देखि ५९ वर्ष सम्मको जनसंख्याले भाग गरी आउने प्रतिशतको मानलाई बाल निर्भरता दर भनिन्छ ।

प्रौढ निर्भरता दर : कुनै ठाउँको ६० वर्ष वा सो भन्दा माथिको सबै जनसंख्या जोडेर आएको जनसंख्यालाई १५ देखि ५९ वर्ष सम्मको जनसंख्याले भाग गरी आउने प्रतिशतको मानलाई प्रौढ निर्भरता दर भनिन्छ ।

कुल निर्भरता दर : कुनै ठाउँको ०-१४ वर्ष सम्मको र ६० वर्ष वा सो भन्दा माथिको सबै जनसंख्या जोडेर आएको जनसंख्यालाई १५ देखि ५९ वर्ष सम्मको जनसंख्याले भाग गरी आउने प्रतिशतको मानलाई कूल निर्भरता दर भनिन्छ ।

जनसंख्या पिरामिड : यो कुनै निश्चित ठाउँको उमेर समूह अनुसारको जनसंख्यालाई ग्राफमा देखाउने तरीका हो जसमा जनसंख्याको सबै भन्दा सानो उमेर समूहलाई तल र सबै भन्दा प्रौढ उमेर समूहलाई माथि पारी उमेर र लिङ्ग अनुसार पिरामिडको स्वरूप तयार गरिन्छ ।

प्रजनन् गर्न योग्य उमेर: कुनै ठाउँको विवाह भएका र नभएका दुबै १५ वर्ष देखि ४९ वर्ष सम्मका महिलाहरूलाई प्रजनन् गर्न योग्य उमेरका जनसंख्या भनिन्छ ।

मातृ-शिशु अनुपात : कुनै ठाउँको ०-४ वर्ष सम्मको बाल जनसंख्यालाई १५ देखि ४९ वर्ष सम्मको महिलाको जनसंख्याले भाग गरी १००० ले गुणन गरी आउने मान मातृ-शिशु अनुपात हो । यो अनुपातले १००० जना प्रजनन गर्न योग्य उमेर महिला जनसंख्यामा बाल जनसंख्या भन्ने जनाउँछ ।

घरको स्वामित्व : यस अध्ययनमा गणना गर्ने परिवारको घर कस्को स्वामित्वमा रहेको छ त्यहि अनुसार आँकडा प्रस्तुत गरिएको छ । आफ्नो परिवारको कुनै सदस्यको नाममा घर भए वा हुने भए निजी, अरूको घरमा भाडा तिर्ने शर्तमा बसेको भए भाडामा, कुनै कार्यालय, संघसंस्थाले उपलब्ध गराएको निवास वा भाडा नतिरी बसेको घरलाई संस्थागत र अन्य घर जस्तै : अरूको जग्गामा बनाएको, अरूको घरमा भाडा नतिरी बसेको भए अन्य स्वामित्वको घरमा गणना गरिएको छ ।

खानेपानीको मुख्य श्रोत : गणना गरिएको परिवारले पानी खानको लागि वर्ष भरी कुन मुख्य श्रोतबाट पानी ल्याउँदछन् त्यो श्रोत उल्लेख गरिएको छ । जस्तै : पाइप/धारा, कुवा/इनार, ढुङ्गे धारा/मुलको पानी र नदी/खोलाबाट आदि ।

चर्पीको प्रकार : यस वस्तुगत विवरणमा गणना गरिएको परिवारले प्रयोग गरेको सौचालय कस्तो खालको रहेको

छ जस्तै : पानी राखेर बगाउन मिल्ने (फुल्स भएको), साधारण खालको र चर्पी नभएको आदि उल्लेख गरिएको छ ।

बाल्ने इन्धन : यसमा गणना गरिएको परिवारमा अँध्यारोमा उज्यालो बनाउन प्रयोग गरिने साधन वा इन्धन कस्तो प्रकारको रहेको छ जस्तै: बिजुली, मट्टीतेल, सोलार, अन्य आदिको आँकडा प्रस्तुत गरिएको छ ।

खाना पकाउने मुख्य इन्धन : यसमा गणना गर्ने परिवारले प्रयोग गर्ने खाना पकाउने मुख्य इन्धन १२ महिनामा प्रयोग गरेको आधारमा उल्लेख गरिएको छ । जस्तै: काठ/दाउरा, मट्टीतेल, सिलिण्डर ग्याँस, गोबरग्याँस, अन्य आदि ।

पढ्न लेख्न जान्ने

गणना गर्ने परिवारका ५ वर्ष वा सो भन्दा बढी उमेरका सदस्यहरू जुन सुकै भाषामा पढ्न र लेख्न जान्नेलाई पढ्न लेख्न जान्नेमा उल्लेख गरिएको छ । यसमा परिवारका कुनै सदस्यले सांकेतिक भाषामा वा अन्धा, बहिराहरूले प्रयोग गर्ने प्रविधि अनुसार पढ्न र लेख्न जान्ने भए पनि पढ्न लेख्न जान्ने भनि समावेश गरिएको छ ।

साक्षरता दर : नेपालको सन्दर्भमा राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार कुनै ठाउँको ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिको उमेर समुहको साक्षर जनसंख्या (पढ्न, लेख्न र साधारण हरहिसाब गर्न जान्ने) लाई सोहि उमेर समुहको जम्मा जनसंख्याले भाग गरी १०० ले गुणन गरी आउने प्रतिशत साक्षरता दर हो । साक्षरता दर पुरुषको, महिलाको र दुवै जनसंख्याको छुट्टा छुट्टै निकाल्न सकिन्छ ।

प्रौढ साक्षरता दर : कुनै ठाउँ विशेषको १५ वर्ष वा सो भन्दा बढी उमेरमा लेखपढ गर्न जानेका प्रौढहरूको जनसंख्या र सोही उमेर समूहका कूल प्रौढहरूको जनसंख्याको प्रतिशतमा ब्यक्त अनुपातलाई प्रौढ साक्षरता दर भनिन्छ ।

परिवार नियोजन प्रयोगकर्तादर : परिवार नियोजनका स्थायी वा अस्थायी साधन प्रयोग गर्ने विवाहित जनसंख्यालाई जम्मा विवाहित जनसंख्याले भाग गरी १०० ले गुणन गर्दा आउने प्रतिशत नै परिवार नियोजन प्रयोगकर्ता दर हो ।

आर्थिक क्रियाकलाप दर : १० वर्ष वा सो भन्दा माथिको उमेर समुहको आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसंख्यालाई सोहि उमेर समुहको जम्मा जनसंख्याले भाग गरी १०० ले गुणन गर्दा आउने प्रतिशत नै आर्थिक क्रियाकलाप दर हो । आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसंख्यामा रोजगार र बेरोजगार दुबै जनसंख्यालाई समावेश गरिन्छ ।

कुल रोजगार दर : १० वर्ष वा सो भन्दा माथिको उमेर समुहको जम्मा रोजगार जनसंख्यालाई सोहि उमेर समुहको जम्मा आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसंख्याले भाग गरी १०० ले गुणन गर्दा आउने प्रतिशत नै कुल रोजगारी दर हो ।

कुल बेरोजगार दर : १० वर्ष वा सो भन्दा माथिको उमेर समुहको जम्मा बेरोजगार जनसंख्यालाई सोहि उमेर समुहको जम्मा आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसंख्याले भाग गरी १०० ले गुणन गर्दा आउने प्रतिशत नै कुल बेरोजगारी दर हो ।

कृषि चलन : पहाड तथा हिमालमा ४ आना र तराईमा ८ धुर वा सो भन्दा बढी कृषि कार्यको लागि जग्गा उपयोग गर्ने वा कम्तीमा १ टूला चौपाया वा कम्तीमा ५ वटा साना चौपाया वा कम्तीमा २० वटा कुखुरा हाँस जस्ता पंक्षीपालन गर्ने कृषक परिवारलाई कृषि चलन भनिन्छ ।

प्रतिष्ठान : एउटा प्रशासनिक ईकाइमा रही एउटा प्रमुख वस्तु तथा सेवाको उत्पादन गर्ने कुनै एक स्थानमा रहेको निकाय तथा उद्योगलाई प्रतिष्ठान भनिन्छ । औद्योगिक गणनाको परिभाषा अनुसार १० जना वा सो भन्दा बढी व्यक्ति संलग्न रहेको उत्पादनमुलक उद्योगलाई प्रतिष्ठानमा गणनामा समावे गरिन्छ ।

निर्गत मुल्य : औद्योगिक प्रतिष्ठानले प्रयोग गरेको कच्चा पदार्थको लागत, विद्युत तथा इन्धनको खर्च, औद्योगिक सेवा वापतको खर्च र गत आर्थिक वर्षको मौज्जातको परिवर्तन समेत समावेश गरिएको कूल लागन नै निर्गत मुल्य हो ।

आगत मुल्य : यसमा औद्योगिक प्रतिष्ठानको विक्री, औद्योगिक सेवाबाट प्राप्त रकम, आफ्नै लागि गरेको उत्पादन, तयारी र अर्ध तयारी वस्तुको मौज्जातमा भएको मुल्य परिवर्तन समावेश गरिन्छ ।

मुल्य अभिवृद्धि : औद्योगिक प्रतिष्ठानको निर्गत मुल्य र आगत मुल्य बीचको अन्तरलाई मुल्य अभिवृद्धि भनिन्छ ।

सुचकांक : कुनै परिमाण तथा मुल्यलाई निश्चित समय वा स्थान सन्दर्भको आधारमा हुने परिवर्तनको अङ्क तयार गर्ने कार्यलाई सुचकांक भनिन्छ ।

गरिबीको रेखामुनि : घरपरिवारको प्रति सदस्यलाई वार्षिक रूपमा खाद्यान्न र गैर खाद्यान्न उपभोग खर्चको औषत आय भन्दा कम आम्दानी भएको व्यक्तिलाई गरिबीको रेखामुनि रहेको मानिन्छ । प्रस्तुत वस्तुगत विवरणमा गरिबी रेखांकन गर्ने विभिन्न विधि मध्ये **Cost- of-basic-needs Approach (CBN)** विधि (World Bank, CBS सन् २०१०/११) द्वारा प्रति व्यक्ति दैनिक २,२२० किलो क्यालोरी खाद्यान्न उपभोगको बस्तु, गैरखाद्य बस्तु र बासस्थानका लागि भएका खर्चलाई आ.व. २०६६/६७ को प्रचलित मूल्यमा वार्षिक रु.१९,२६१ गरिबीको रेखा मानिएको छ ।

